

HANDBOK

Handbok om europeisk rätt rörande barnets rättigheter

Utgåva 2022

COUNCIL OF EUROPE

Manuskriptet till denna handbok färdigställdes i februari 2022.

Återgivning tillåten med angivande av källan.

Foto (omslag och inlaga): © iStockphoto

© Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter (FRA) och Europarådet, 2025

Tillstånd för användning eller mångfaldigande av delar som inte ägs av Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter/Europarådet kan behöva sökas direkt från respektive upphovsrättsinnehavare.

Varken Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter/Europarådet eller någon person som agerar på Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter/Europarådet vägnar är ansvariga för hur nedanstående uppgifter används.

Luxemburg: Europeiska unionens publikationsbyrå, 2025

Europarådet ISBN 978-92-871-9772-6

FRA – print: ISBN 978-92-9461-975-4 doi:10.2811/026 TK-09-21-398-SV-C

FRA – PDF: ISBN 978-92-9461-978-5 doi:10.2811/20319 TK-09-21 398-SV-N

Handboken har utarbetats på engelska. Europarådet och Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (Europadomstolen) tar inget ansvar för kvaliteten på översättningarna till andra språk. De åsikter som uttrycks i denna handbok är inte bindande för Europarådet och Europadomstolen. I handboken hänvisas till ett urval av kommentarer och handböcker. Europarådet och Europadomstolen ansvarar inte för deras innehåll och deras införande i listan innebär inte något godkännande av dessa publikationer. Ytterligare publikationer finns listade på Europadomstolens biblioteks internetsidor på echr.coe.int och ytterligare material på coe.int/children.

Handbok om europeisk rätt rörande barnets rättigheter

Utgåva 2022

Förord

Denna andra utgåva av *Handbok om europeisk rätt rörande barnets rättigheter* har utarbetats gemensamt av Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter (FRA) och Europarådet (avdelningen för barns rättigheter, avdelningen för den europeiska sociala stadgan och Europadomstolens kansli). Det är den femte i en serie av handböcker om europeisk lagstiftning som har utarbetats gemensamt av våra organisationer. Tidigare handböcker har behandlat den europeiska lagstiftningen inom områden som icke-diskriminering, asyl-, gräns- och invandringsfrågor, dataskydd samt tillgång till rättslig prövning.

Sedan den första utgåvan publicerades 2015 har det skett ett antal lagändringar, och viktig rättspraxis har etablerats rörande barnets rättigheter. Till exempel har Europeiska unionen (EU) för första gången lagstiftat om rätts-säkerhetsgarantier för barn som är misstänkta eller tilltalade i straffrättsliga förfaranden. Europeiska unionens domstol (EU-domstolen) har klargjort rättsliga frågor om bland annat återförande av barn som är tredjelandsmedborgare. Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (Europadomstolen) har avkunnat flera viktiga domar, framför allt på områdena våld mot barn och frihetsberövande av migrerande barn.

Barn omfattas fullt ut av de mänskliga rättigheterna, och syftet med den här handboken är att öka kunskaperna om de rättsnormer som skyddar och främjar dessa rättigheter i Europa. I fördraget om Europeiska unionen fastställs att unionen ska främja skyddet av barnets rättigheter. Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna, EU:s förordningar och direktiv samt EU-domstolens rättspraxis har bidragit till att ytterligare fastställa hur dessa rättigheter ska skyddas. Europarådet har ett stort antal konventioner och konventionsorgan som behandlar specifika aspekter av hur barns rättigheter ska skyddas, bland annat när det gäller sexuella övergrepp och sexuellt utnyttjande, it-relaterad brottslighet, människohandel, könsrelaterat våld och uppgiftsskydd. Dessa konventioner bidrar till att stärka det skydd som barn får genom Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna och den europeiska sociala stadgan, inklusive Europadomstolens rättspraxis och beslut av Europeiska kommittén för sociala rättigheter.

Denna handbok är framtagen för jurister, domare, åklagare, myndigheter som arbetar med att skydda barn samt andra yrkesutövare och organisationer som ansvarar för att säkerställa att barnets rättigheter ges rättsligt skydd. Det är

vår förhoppning att handboken ska ge dem de kunskaper de behöver för att integrera barnrättsperspektivet i alla beslut de fattar och alla situationer de måste ta ställning till.

Snežana Samardžić-Marković

Generaldirektör för demokrati
vid Europarådet

Sirpa Rautio

Direktör för Europeiska
unionens byrå för
grundläggande rättigheter

Innehåll

FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	9
HUR HANDBOKEN BÖR ANVÄNDAS	10
1. INTRODUKTION TILL EUROPEISK RÄTT RÖRANDE BARNETS RÄTTIGHETER: BAKGRUND OCH GRUNDPRINCIPER	13
1.1. Grundläggande begrepp	17
Viktiga punkter	17
1.1.1. Tillämpningsområdet för europeisk rätt rörande barnets rättigheter	17
1.1.2. Barnet som rättsinnehavare	18
1.2. Bakgrund till barnets rättigheter i Europa	20
Viktiga punkter	20
1.2.1. Europeiska unionen: utvecklingen av barnets rättigheter och skyddets omfattning	20
1.2.2. Europarådet: utvecklingen av barnets rättigheter och skyddets omfattning	24
1.3. Europeisk rätt rörande barnets rättigheter och FN:s konvention om barnets rättigheter	27
Viktig punkt	27
1.4. De europeiska domstolarnas betydelse för att tolka och genomföra barns rättigheter	30
Viktiga punkter	30
1.4.1. Europeiska unionens domstol	30
1.4.2. Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna	31
1.5. Europeiska kommittén för sociala rättigheter	32
Viktig punkt	32
2. MEDBORGERLIGA RÄTTIGHETER OCH FRIHETER	35
2.1. Tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet	37
Viktig punkt	37
2.2. Föräldrarnas rättigheter och deras barns religionsfrihet	39
Viktiga punkter	39
2.3. Yttrandefrihet och informationsfrihet	42
Viktig punkt	42
2.4. Rätt att bli hörd	45
Viktiga punkter	45
2.5. Rätt till mötes- och föreningsfrihet	50
Viktiga punkter	50

3. JÄMLIKHET OCH ICKE-DISKRIMINERING	51
3.1. Europeisk rätt mot diskriminering	55
Viktiga punkter.....	55
3.2. Icke-diskriminering på grundval av ras eller etniskt ursprung	59
Viktiga punkter.....	59
3.3. Icke-diskriminering på grundval av medborgarskap och migrationsstatus	63
Viktiga punkter.....	63
3.4. Icke-diskriminering på grundval av funktionsnedsättning	66
Viktiga punkter.....	66
3.5. Icke-diskriminering på grundval av andra skyddsgrunder	70
Viktiga punkter.....	70
4. FRÅGOR SOM RÖR PERSONLIG IDENTITET	77
4.1. Registrering av födelse och rätten till ett namn	79
Viktig punkt.....	79
4.2. Rätten att känna till sitt ursprung	82
Viktiga punkter.....	82
4.2.1. Fastställande av faderskap	83
4.2.2. Fastställande av ursprung: adoption	87
4.3. Medborgarskap	88
Viktiga punkter.....	88
5. FAMILJELIV	93
5.1. Rätten till skydd för familjelivet	96
Viktiga punkter.....	96
5.2. Barnets rätt att bli omvårdad av sina föräldrar	97
Viktiga punkter.....	97
5.3. Rätten att upprätthålla kontakt	101
Viktiga punkter.....	101
5.4. Olovligt bortförande av barn över nationsgränserna	111
Viktiga punkter.....	111
6. ALTERNATIV OMVÅRDNAD I STÄLLET FÖR OMVÅRDNAD I FAMILJ OCH ADOPTION	119
6.1. Alternativ omvårdnad: allmänna principer	122
Viktiga punkter.....	122
6.2. Placering av barn i alternativ omvårdnad	126
Viktiga punkter.....	126
6.3. Adoption	132
Viktiga punkter.....	132

7. SKYDD FÖR BARN MOT VÅLD OCH UTNYTTJANDE	139
7.1. Våld i hemmet, skolan, på nätet eller i andra miljöer	144
Viktiga punkter.....	144
7.1.1. Staternas ansvarsområde Europarådets regelverk	144
7.1.2. Övergrep i skolan	149
7.1.3. Sexuella övergrepp	151
7.1.4. Våld i hemmet och vanvård av barn	157
7.2. Utnyttjande av barn	161
Viktig punkt.....	161
7.2.1. Tvångsarbete	161
7.2.2. Handel med barn	164
7.2.3. Sexuell exploatering	169
7.3. Högriskgrupper	172
Viktig punkt.....	172
7.4. Försvunna barn	175
Viktig punkt.....	175
8. EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER SAMT EN TILLFREDSSTÄLLANDE LEVNADSSTANDARD	179
8.1. Olika synsätt på ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter	183
Viktiga punkter.....	183
8.2. Rätt till utbildning	185
Viktiga punkter.....	185
8.2.1. Migrerande barns rätt till utbildning	188
8.3. Rätt till hälsa	194
Viktiga punkter.....	194
8.4. Rätt till bostad	200
Viktiga punkter.....	200
8.5. Rätt till en tillfredsställande levnadsstandard samt rätt till social trygghet	205
Viktiga punkter.....	205
9. MIGRATION OCH ASYL	211
9.1. Inresa och vistelse	215
Viktiga punkter.....	215
9.2. Åldersbedömning	220
Viktiga punkter.....	220
9.3. Familjeåterförening för barn som skilts från sina föräldrar	222
Viktiga punkter.....	222
9.4. Frihetsberövande	227
Viktiga punkter.....	227

9.5. Utvisning	231
Viktiga punkter.....	231
9.6. Tillgång till rättslig prövning	237
Viktig punkt.....	237
10. KONSUMENT- OCH DATASKYDD	241
10.1 Barn och skyddet av personuppgifter	243
Viktiga punkter.....	243
10.1.1. Europeiskt dataskydd	244
10.2. Barns skydd som konsumenter	251
Viktiga punkter.....	251
10.2.1. Konsumenträttigheter	251
10.2.2. Otillbörliga affärsmetoder gentemot barn	253
10.2.3. Produktsäkerhet	253
10.2.4. Kliniska prövningar på barn	254
10.2.5. Livsmedel för spädbarn och småbarn	255
10.2.6. Leksakers säkerhet	256
10.2.7. Barn och reklam	256
11. BARNS RÄTTIGHETER INOM STRAFFRÄTSLIGA OCH ALTERNATIVA FÖRFARANDE (UTANFÖR DOMSTOL)	259
11.1. Garantier om en rättvis rättegång	261
Viktiga punkter.....	261
11.1.1. Effektiv medverkan	267
11.1.2. Tillgång till försvarare	268
11.2. Unga förövaras rättigheter i samband med frihetsberövande	270
Viktiga punkter.....	270
11.2.1. Olika former av frihetsberövande (materiella och processuella garantier)	271
11.2.2. Villkor för frihetsberövande	275
11.2.3. Skydd mot övergrepp och misshandel	277
11.3. Skydd av barn som är brottsoffer och vittnen	279
Viktig punkt.....	279
VIDARE LÄSNING	287
RÄTTSPRAXIS	299
HUR MAN HITTAR RÄTTSPRAXIS FRÅN DE EUROPEISKA DOMSTOLARNA ...	313
RÄTTLIGA INSTRUMENT SOM DET HÄNVISAS TILL	317
FN:s rättsliga instrument	317
Europarådets rättsliga instrument	317
EU:s rättsliga instrument	320

Förkortningar

Barnkonventionen	FN:s konvention om barnets rättigheter
CDENF	Europarådets styrkommitté för barnets rättigheter
CRPD	FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning
ECSR	Europeiska kommittén för sociala rättigheter
EDPB	Europeiska dataskyddsstyrelsen
EES	Europeiska ekonomiska samarbetsområdet
EU	Europeiska unionen
EU-domstolen	Europeiska unionens domstol (före december 2009 EG-domstolen)
EU-fördraget	fördraget om Europeiska unionen
EUF-fördraget	Fördraget om Europeiska unionens funktionssätt
Europadomstolen	Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna
Europakonventionen	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (ofta kallad Europakonventionen)
FCNM	Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter
FN	Förenta nationerna
FRA	Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter
GC	stora avdelningen (i Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna)
GRETA	Expertgruppen för åtgärder mot människohandel
hbtqi	homosexuella, bisexuella, transpersoner, queera och intersexpersoner
ILO	Internationella arbetsorganisationen

Hur handboken bör användas

Denna handbok ger en översikt över barns grundläggande rättigheter i Europeiska unionens (EU) och Europarådets medlemsstater. Den täcker ett brett område och är en uppdaterad version av den [första utgåvan](#), som publicerades 2016. Barns rättigheter spänner över många olika lagområden. Handboken behandlar alla mänskliga/grundläggande rättigheter som barn har samt det särskilda regelverk som gäller för barn med tanke på deras särskilda egenskaper. Tyngdpunkten ligger på de rättsområden som är särskilt relevanta för barn.

Handboken är avsedd som stöd för rättstillämpare som inte nödvändigtvis är specialister på området barns rättigheter, exempelvis jurister, domare, åklagare, socialarbetare och andra som arbetar inom nationella myndigheter, liksom icke-statliga organisationer samt andra organ som kan ställas inför rättsliga frågeställningar inom dessa områden. Den innehåller hänvisningar till både EU-rätten (unionsrätten) och Europarådets regelverk inom de områden som tas upp, och den förklarar hur varje fråga regleras enligt unionsrätten och enligt den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna (Europakonventionen), den europeiska sociala stadgan och Europarådets övriga instrument. Varje kapitel inleds med en tabell över tillämpliga rättsregler i de båda europeiska rättssystemen, följt av en beskrivning av huvuddragen i förhållande till det ämne som behandlas, vilket ger läsaren möjlighet att se var de båda rättssystemen är lika och var de skiljer sig åt. Där det är relevant finns det även hänvisningar till Förenta nationernas (FN) konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) och andra internationella instrument.

Rättstillämpare i stater utanför EU som är medlemmar i Europarådet och därmed parter i Europakonventionen kan få tillgång till information som är relevant för deras eget land genom att gå direkt till avsnitten om Europarådet. Rättstillämpare i EU-medlemsstater behöver använda båda avsnitten, eftersom deras länder är bundna av båda rättsordningarna. För de läsare som behöver mer information om en viss fråga finns det en förteckning med referenser till mer specialiserat material i avsnittet "Vidare läsning" i handboken.

Tillämpningen av Europakonventionens bestämmelser presenteras genom korta hänvisningar till ett urval av Europadomstolens domar som berör de ämnen som handboken täcker. Dessa har valts ut bland domar och beslut från Europadomstolen som berör barns rättigheter. Denna rättspraxis kompletteras med hänvisningar till Europarådets övriga relevanta instrument och normer.

Unionsrätten beskrivs i form av lagar som har antagits och berörda bestämmelser i fördragen och framför allt EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna, såsom de har tolkats i rättspraxis från EU-domstolen (EG-domstolen fram till december 2009).

Den rättspraxis som beskrivs eller citeras i handboken ger exempel på en viktig del av både Europadomstolens och EU-domstolens rättspraxis. Handboken omfattar, så långt det är möjligt med hänsyn till dess begränsade omfattning och grundläggande karaktär, den rättsliga utvecklingen fram till september 2021.

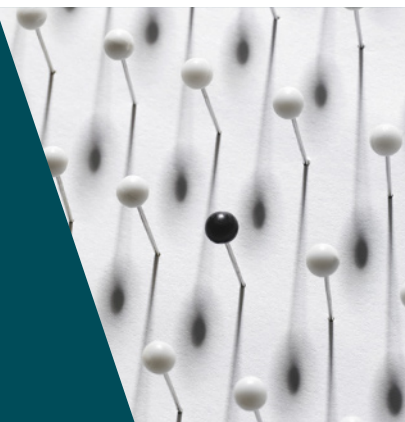
Handboken inleds med ett introduktionskapitel som ger en kortfattad förklaring av de båda rättssystemens roll enligt Europarådets regelverk och unionsrätten, följt av tio kapitel som behandlar följande frågor:

- Medborgerliga rättigheter och friheter.
- Jämlikhet och icke-diskriminering.
- Frågor som rör personlig identitet.
- Familjeliv.
- Alternativ omvårdnad och adoption.
- Skydd för barn mot våld och utnyttjande.
- Ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter.
- Migration och asyl.
- Skydd av personuppgifter och konsumentskydd.
- Barns rättigheter i straffrättsliga och alternativa förfaranden.

Varje kapitel innehåller korshänvisningar till andra ämnen och kapitel, vilket ger en mer heltäckande förståelse av det gällande regelverket. Viktiga punkter presenteras i slutet av respektive kapitel.

1.

Introduktion till europeisk rätt rörande barnets rättigheter: bakgrund och grundprinciper

EU	Frågor som omfattas	Europarådet
EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna, artiklarna 24 och 32 Fördraget om Europeiska unionen, artikel 3.3	Barnet som rättsinnehavare	Konventionen om bekämpande av människohandel, artikel 4 d Konventionen om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp (Lanzarotekonventionen), artikel 3 a
EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna, artikel 24.2 EU-domstolens dom i mål C-244/06, <i>Dynamic Medien Vertriebs GmbH mot Avides Media AG</i> , 2008 EU-domstolens dom i mål C-112/20, <i>M. A. mot État belge</i> , 11 mars 2021	Barnets bästa	Lanzarotekonventionen, artikel 30.1 <i>ECSR, Internationella juristkommissionen (ICJ) och Europeiska rådet för flyktingar och fördrivna (ECRE) mot Grekland</i> , nr 173/2018, 2021
EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna, artikel 24.1	Barns rätt till deltagande och att bli hörd	Lanzarotekonventionen, artikel 9 Konventionen om skydd av mänskliga rättigheter och mänsklig värdighet vid biologisk och medicinsk tillämpning: konventionen om mänskliga rättigheter och biomedicin (Oviedoconventionen), artikel 6

EU	Frågor som omfattas	Europarådet
Direktivet om bekämpande av sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn och barnpornografi (2011/93/EU)	Skydd mot våld och/eller sexuellt våld	Europakonventionen, artiklarna 2 (rätt till liv), 3 (tortyr, omänsklig och förnedrande behandling) och 8 (fysisk integritet) Lanzarotekonventionen
EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna, artikel 14.2 (rätt till utbildning)	Rätt att kostnadsfritt följa den obligatoriska utbildningen	Europeiska sociala stadgan (reviderad), artikel 17.2 (rätt till nödvändigt skydd i socialt, rättsligt och ekonomiskt hänseende) Protokoll 1 till Europakonventionen, artikel 2
EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna, artikel 21 (icke-diskriminering)	Förbud mot diskriminering på grund av ålder	Europakonventionen, artikel 14 (förbud mot diskriminering) Protokoll 12 till Europakonventionen, artikel 1
EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna, artikel 7 (respekt för privatlivet och familjelivet) och artikel 24.3 (kontakter med föräldrarna)	Rätt till skydd för privat- och familjeliv	Europakonventionen, artikel 8 (rätt till skydd för privat- och familjeliv) Konventionen om utomäktenskapliga barns rättsliga ställning Konventionen om adoption av barn (reviderad) Konventionen om kontakt med barn Konventionen om utövandet av barns rättigheter Europadomstolens dom (stora avdelningen) i mål nr 1638/03, <i>Maslov mot Österrike</i> , 2008 (klaganden utvisades på grund av ungdomsbrottslighet)

I detta inledande kapitel förklarar vi hur lagstiftningen om barnets rättigheter har utvecklats på den europeiska nivån, vilka grundprinciper som ska vara vägledande för rättstillämpningen samt vilka olika aspekter av barns rättigheter som den europeiska rätten framför allt inriktas på. Detta kapitel ger en bakgrund innan vi går in på olika ämnen i de senare kapitlen.

Europarådet bildades efter andra världskriget som ett forum för Europas länder i syfte att tillsammans upprätthålla de mänskliga rättigheterna, demokratin och rättsstatsprincipen i Europa. Europarådet består i dag av 47 medlemsstater,

däribland alla EU:s medlemsstater. År 1950 antog Europarådet [den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna \(Europakonventionen\)](#).¹ Europakonventionen var det första instrument som konkretiserade rättigheterna i [den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna](#) och gjorde dessa bindande. Europakonventionen gäller i samma utsträckning för både vuxna och barn. Den fastställer absoluta rättigheter som ingen stat får bryta mot, såsom rätten till liv och förbud mot tortyr, och skyddar vissa rättigheter och friheter som får inskränkas enligt lag endast om det är nödvändigt i ett demokratiskt samhälle, t.ex. rätten till frihet och säkerhet eller rätten till skydd för privat- och familjeliv.

Genom artikel 19 i Europakonventionen upprättades Europadomstolen som en rättslig mekanism för att säkerställa att medlemsstaterna fullgör sina förpliktelser enligt Europakonventionen.

Europadomstolen prövar klagomål från enskilda, från grupper av personer eller från juridiska personer om påstådda överträdelser av Europakonventionen. Den kan också pröva ärenden mellan stater som en eller flera medlemsstater i Europarådet inleder mot en annan medlemsstat. Sedan [protokoll 16 till Europakonventionen](#) trädde i kraft den 1 augusti 2018 får dessutom de högsta domstolarna i en konventionsstat begära att domstolen avger rådgivande yttranden om principiella frågor som rör tolkningen eller tillämpningen av de rättigheter och friheter som definieras i Europakonventionen eller dess protokoll.

Staterna har en internationell skyldighet att se till att personer i deras tjänst följer Europakonventionen. Samtliga medlemsstater i Europarådet har nu införlivat Europakonventionen eller satt den i kraft, vilket innebär att deras domare och tjänstemän måste agera i enlighet med bestämmelserna i konventionen.

[Europeiska sociala stadgan](#)² (som reviderades 1996)³ är en annan viktig Europarådskonvention om mänskliga rättigheter som syftar till att säkerställa ett skydd för sociala rättigheter och som innehåller särskilda bestämmelser om barns rättigheter. Konventionsstaternas genomförande av sina åtaganden enligt stadgan övervakas av Europeiska kommittén för sociala rättigheter (ECSR).

1 Europarådet (1955), [Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna](#), antagen den 4 november 1950 och med ikraftträdande den 3 september 1953.

2 Europarådet (1961), [Europeiska sociala stadgan](#), CETS nr 35, 18 oktober 1961.

3 Europarådet (1996), [Europeiska sociala stadgan \(reviderad\)](#), CETS nr 163, 3 maj 1996.

ECSR utses av Europarådets ministerkommitté och har till uppgift att övervaka efterlevnaden av stadgan genom två kompletterande mekanismer: ett kollektivt klagomålsförfarande för arbetsmarknadens parter och icke-statliga organisationer samt nationella rapporter som tas fram av konventionsstater. Staterna måste följa ECSR:s beslut och slutsatser även om de inte är direkt verkställbara enligt staternas nationella rättsordningar.

EU har utvecklats ur tre europeiska organisationer som inrättades på 1950-talet. I de ursprungliga EG-fördragen omnämns inte de mänskliga rättigheterna eller skyddet av dessa. I takt med att personer började väcka talan vid EG-domstolen (numera EU-domstolen) och hävdade att gemenskapsrätten kränkte de mänskliga rättigheterna, utvecklade domstolen under slutet av 1960- och början av 1970-talet en rättspraxis som kallades för "gemenskapsrättens allmänna principer". Enligt EU-domstolen skulle dessa principer spegla det skydd för mänskliga rättigheter som finns i medlemsstaternas författningar och i olika människorättsfördrag, särskilt Europakonventionen, och EU-domstolen skulle se till att gemenskapsrätten följde dessa principer.

EU:s system för skydd av de mänskliga rättigheterna har utvecklats ur EU-domstolens rättspraxis och resulterat i ändringar av fördragen för att stärka skyddet av grundläggande rättigheter i EU. I Maastrichtfördraget angavs Europakonventionen och medlemsstaternas gemensamma konstitutionella traditioner som allmänna principer för unionsrätten, medan Amsterdamfördraget bekräftade att EU bygger på dessa principer (som i enlighet med Lissabonfördraget anges som "värden" i artikel 2 i fördraget om Europeiska unionen (EU-fördraget).

I Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna, som antogs år 2000, fastställs en rad medborgerliga, politiska, ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. När Lissabonfördraget trädde i kraft 2009 fick stadgan samma rättsliga ställning som fördragen, vilket innebär att EU:s institutioner måste följa den. EU:s medlemsstater måste följa stadgan vid tillämpning av unionsrätten. Jämfört med hur motsvarande bestämmelser i de nationella författningarna är formulerade är stadgan anmärkningsvärt detaljerad när det gäller barns rättigheter.⁴

4 Se Toggenburg, G. N. (2019), "Die Rechte der Kinder und der Mehrwert der EU-Grundrechtecharta", *Interdisziplinäre Zeitschrift für Familienrecht*, iFamZ, augusti 2019, s. 263–265.

Alla EU:s och Europarådets medlemsstater är parter i [FN:s konvention om barnets rättigheter](#) (barnkonventionen).⁵ De vägledande principerna i barnkonventionen, såsom principen om barnets bästa, förbud mot diskriminering, rätten till liv, överlevnad och utveckling och barnets rätt att bli hörd, har införlivats i EU:s och Europarådets rättsliga instrument.

1.1. Grundläggande begrepp

Viktiga punkter

- Barn definieras som varje person som är under 18 år.
- Barn är rättsinnehavare och inte bara mottagare av skydd.

1.1.1. Tillämpningsområdet för europeisk rätt rörande barnets rättigheter

Detta avsnitt fokuserar på de rättsligt bindande instrument som antagits av Europarådet och EU, och på den rättspraxis som tillämpas av Europadomstolen, EU-domstolen och andra relevanta övervakningsorgan. I tillämpliga fall hänvisar vi till andra europeiska källor som påverkar utvecklingen av den europeiska rätten om barnets rättigheter, däribland viktiga policydokument, riktlinjer och andra icke-bindande instrument (s.k. soft-law).

Barn är rättsinnehavare som är berättigade till alla mänskliga/grundläggande rättigheter och omfattas av ett särskilt regelverk med tanke på deras särskilda egenskaper och behov. En stor del av den europeiska rättspraxisen härrör från rättstvister som har inletts av föräldrar eller andra juridiska företrädare, eftersom barn har begränsad rättskapacitet. Även om syftet med denna handbok är att illustrera hur lagen tillvaratar barns specifika rättigheter visar den också vilken viktig roll som föräldrar/vårdnadshavare eller andra juridiska företrädare har. Där så är lämpligt hänvisar vi därför också till de fall då rättigheter och ansvar i första hand ligger hos barnets vårdnadshavare. I dessa fall tillämpas

⁵ FN, [konventionen om barnets rättigheter](#), antagen och öppnad för undertecknande, ratificering och anslutning genom generalförsamlingens resolution 44/25 av den 20 november 1989, med ikraftträdande den 2 september 1990 i enlighet med artikel 49.

samma synsätt som i [barnkonventionen](#), nämligen att föräldraansvaret ska utövas på ett sådant sätt att barnets bästa kommer i främsta rummet och så att det står i överensstämmelse med den fortlöpande utvecklingen av barnets förmåga.

1.1.2. Barnet som rättsinnehavare

Inom internationell rätt fastställer barnkonventionens första artikel att med barn avses "varje människa under 18 år". Detta är den rättsliga gräns som nu gäller, även i Europa, för att definiera vem som är ett barn.

Inom unionsrätten finns det ingen gemensam formell definition av vad ett "barn" är, vare sig i fördragen eller i dess sekundärlagstiftning eller rättspraxis. I de flesta av EU:s rättsinstrument definieras barn som personer under 18 år, men i vissa instrument används en bredare definition. I den EU-lagstiftning som reglerar rätten till fri rörlighet för EU-medborgare och deras familjemedlemmar definieras exempelvis "barn" som "släktingar i rakt nedstigande led som är under 21 år eller är beroende för sin försörjning".⁶ Här utgår man i första hand från ett biologiskt och ekonomiskt perspektiv och inte från att personen i fråga är omyndig.

I en del EU-lagstiftning har barn olika rättigheter beroende på vilken ålder de har. I [direktiv 94/33/EG om skydd av minderåriga i arbetslivet](#) (direktivet om minderåriga arbetstagare)⁷, som reglerar minimiåldern för att barn ska få arbeta och bli formellt anställda i EU:s medlemsstater, skiljer man till exempel mellan "minderåriga" (ett övergripande begrepp för alla personer som är under 18 år), "ungdomar" (varje person som har fyllt 15 men inte 18 år och som inte längre omfattas av skolplikt) och "barn" (definierat som personer under 15 år – och som i huvudsak inte får bli formellt anställda).

Inom andra delar av EU-rätten – framför allt de områden där EU kompletterar medlemsstaternas egna insatser (exempelvis social trygghet, migrationsfrågor och utbildning) – överlåter man till den nationella rätten att avgöra vem

6 Europaparlamentets och rådets [direktiv 2004/38/EG](#) av den 29 april 2004 om unionsmedborgares och deras familjemedlemmars rätt att fritt röra sig och uppehålla sig inom medlemsstaternas territorier och om ändring av förordning (EEG) nr 1612/68 och om upphävande av direktiven 64/221/EEG, 68/360/EEG, 72/194/EEG, 73/148/EEG, 75/34/EEG, 75/35/EEG, 90/364/EEG, 90/365/EEG och 93/96/EEG, EUT L 158, 30.4.2004, s. 77, artikel 2.2 c.

7 [Direktiv 94/33/EG](#) av den 22 juni 1994 om skydd av minderåriga i arbetslivet, EGT L 216, 1994, s. 12, artikel 3.

som är ett barn. I dessa sammanhang tillämpas i allmänhet barnkonventionens definition.

Inom Europarådets regelverk tillämpas i de flesta instrument som gäller barn barnkonventionens definition av ett barn. Några exempel här är artikel 4 d i [Europarådets konvention om bekämpande av människohandel](#)⁸ eller artikel 3 a i [Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp](#) (Lanzarotekonventionen).⁹

Vad ett barn egentligen är definieras inte i [Europakonventionen](#). Enligt artikel 1 i konventionen ska i stället staterna garantera "var och en" som befinner sig under deras jurisdiktion de rättigheter som anges i konventionen. Enligt artikel 14 i Europakonventionen ska åtnjutandet av de rättigheter som anges i konventionen säkerställas "utan diskriminering på någon grund", inbegripet åldersskäl.¹⁰ Europadomstolen har godtagit ansökningar som kommer både från barn själva och som lämnas in för deras räkning, oberoende av barnens ålder.¹¹ Domstolen har i sin rättspraxis godtagit barnkonventionens definition av barn¹² och stöder därmed synsättet "under 18 års ålder".

Samma definition gäller för [den europeiska sociala stadgan](#) såsom den tolkas av Europeiska kommittén för sociala rättigheter (ECSR).¹³

8 Europarådet, [konventionen om bekämpande av människohandel](#), CETS nr 197, 16 maj 2005.

9 Europarådet, [konventionen om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp](#), CETS nr 201, 25 oktober 2007.

10 Europadomstolens dom av den 10 juni 2010 i mål nr 25762/07, [Schwizgebel mot Schweiz](#). Se även FRA och Europadomstolen (2018), [Handbok i europeisk icke-diskrimineringsrätt](#), Luxemburg, Publikationsbyrån, 21 mars 2018, s. 103.

11 Se exempelvis Europadomstolens dom av den 13 juni 1979 i mål nr 6833/74, [Marckx mot Belgien](#), där klaganden var ett sexårigt barn när domstolen avkunnade sin dom. Se även Europadomstolens dom av den 8 oktober 2020 i mål nr 80117/17, [C mot Kroatien](#).

12 Se exempelvis Europadomstolens dom av den 20 januari 2009 i mål nr 70337/01, [Güveç mot Turkiet](#); Europadomstolens dom av den 9 oktober 2012 i mål nr 1413/07, [Çoşelav mot Turkiet](#).

13 ECSR, [Defence for Children International \(DCI\) mot Nederländerna](#), nr 47/2008, 20 oktober 2009, punkt 25.

1.2. Bakgrund till barnets rättigheter i Europa

Viktiga punkter

- EU-rätten skyddar barnets rättigheter genom primär- och sekundärlagstiftning på olika områden som konsumentskydd, asyl och migration, civil- och straffrättsligt samarbete och uppgiftsskydd.
- Europarådets regelverk är baserat på flera konventioner med inriktning på barns rättigheter och på icke-bindande instrument som ministerkommitténs rekommendationer.

Både EU och Europarådet har lagstiftat på flera områden som berör barnets rättigheter. Det interinstitutionella samarbetet är särskilt starkt mellan Europarådet och EU. Utvecklingen av den europeiska lagstiftningen har också påverkats av viktiga instrument som antagits av internationella institutioner som Haagkonferensen för internationell privaträtt.¹⁴

1.2.1. Europeiska unionen: utvecklingen av barnets rättigheter och skyddets omfattning

Om man går tillbaka i tiden har hänvisningar till barnets rättigheter i EU-lagstiftningen i första hand syftat till att åtgärda specifika barnrelaterade aspekter av mer omfattande ekonomiska och politiska initiativ, till exempel i fråga om konsumentskydd¹⁵ och fri rörlighet för personer.¹⁶ Införandet av [Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna](#) år 2000, ikraftträdandet

14 Se exempelvis [kapitel 5](#), som beskriver närmare hur EU:s familjerätt som reglerar gränsöverskridande bortföranden av barn samverkar med konventionen av den 25 oktober 1980 om de civila aspekterna på internationella bortföranden av barn (Haagkonventionen om bortförande av barn). Styrkommittén för barnets rättigheter har i sitt [kommittédirektiv \(2020-2021\)](#) fått i uppdrag att säkerställa samarbete och synergier med EU.

15 Exempelvis Europaparlamentets och rådets [direktiv 2009/48/EG](#) av den 18 juni 2009 om leksakers säkerhet, EUT L 170, 2009, som inför säkerhetsåtgärder för barnleksaker.

16 Exempelvis Europaparlamentets och rådets [direktiv 2004/38/EG](#) av den 29 april 2004 om unionsmedborgares och deras familjemedlemmars rätt att fritt röra sig och uppehålla sig inom medlemsstaternas territorier och om ändring av förordning (EEG) nr 1612/68 och om upphävande av direktiven 64/221/EEG, 68/360/EEG, 72/194/EEG, 73/148/EEG, 75/34/EEG, 75/35/EEG, 90/364/EEG, 90/365/EEG och 93/96/EEG, EUT L 158, 2004, s. 77.

av [Lissabonfördraget](#) 2009¹⁷ och den strategiska utvecklingen av politiken, exempelvis antagandet av EU:s strategi för barnets rättigheter 2021–2024, har varit pådrivande för utvecklingen av rättigheterna för barn i EU.

I och med Lissabonfördragets ikraftträdande den 1 december 2009 har stadgan samma rättsliga värde som EU-fördragen (artikel 6 i fördraget om Europeiska unionen (EU-fördraget)). Det ålägger EU:s institutioner att i alla åtgärder de vidtar och medlemsstaterna när de genomför EU-rätten att skydda de rättigheter som fastställs i stadgan. Stadgan innehåller de första detaljerade hänvisningarna till barns rättigheter på EU-konstitutionell nivå, bland annat genom erkännandet av barns rätt att kostnadsfritt följa den obligatoriska utbildningen (artikel 14.2), ett förbud mot diskriminering på grund av ålder (artikel 21) och ett förbud mot allt barnarbete och all exploatering av ungdomar som arbetskraft (artikel 32). Betecknande nog innehåller stadgan en särskild bestämmelse om barnets rättigheter (artikel 24) som anger de tre huvudprinciperna för barns rättigheter: rätten till det skydd och den omvårdnad som behövs för deras välfärd (artikel 24.1), rätten att fritt kunna uttrycka sina åsikter, vilka ska beaktas i förhållande till deras ålder och mognad (artikel 24.1), rätten att barnets bästa ska komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn (artikel 24.2), rätten att regelbundet upprätthålla ett personligt förhållande till och direkta kontakter med båda föräldrarna, utom då detta strider mot barnets bästa (artikel 24.3) och rätten till privat- och familjeliv (artikel 7). Jämfört med hur motsvarande bestämmelser i de nationella författningarna är formulerade är stadgan anmärkningsvärt detaljerad när det gäller barns rättigheter.¹⁸

Enligt artikel 51.2 i stadgan och artikel 6.1 i EU-fördraget kan inte stadgan utöka EU:s befogenheter eller ändra eller medföra någon ny befogenhet eller uppgift för EU.

I och med Lissabonfördraget fick EU bättre förutsättningar att främja barns rättigheter, inte minst genom att ”skydd av barnets rättigheter” fastställdes som ett allmänt uttalat mål för EU (artikel 3.3 i EU-fördraget) och som en viktig aspekt av EU:s förbindelser med den övriga världen (artikel 3.5 i EU-fördraget).

17 Artikel 3, [Lissabonfördraget om ändring av fördraget om Europeiska unionen och fördraget om upprättandet av Europeiska gemenskapen](#), undertecknat i Lissabon den 13 december 2007, EUT C 306, 2007, s. 1.

18 Se Toggenburg, G. N. (2019), ”Die Rechte der Kinder und der Mehrwert der EU-Grundrechtcharta”, *Interdisziplinäre Zeitschrift für Familienrecht*, iFamZ, augusti 2019, s. 263–265.

Fördraget om Europeiska unionens funktionssätt (EUF-fördraget)¹⁹ innehåller mer specifika hänvisningar till barn, som ger EU rätt att besluta om lagstiftningsåtgärder som syftar till att bekämpa sexuellt utnyttjande och människohandel (artiklarna 79.2 d och 83.1).

Detta ledde till antagandet av direktivet om bekämpande av sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn och barnpornografi²⁰ och direktivet om förebyggande och bekämpande av människohandel och om skydd av dess offer,²¹ som även innehåller bestämmelser som behandlar barns särskilda behov när de har utsatts för brott. Barn står också i fokus i många av bestämmelserna i direktivet om fastställande av miniminormer för brottsoffers rättigheter och för stöd till och skydd av dem.²² Genom ett senare direktiv har även rättssäkerhetsgarantier för barn som är misstänkta eller tilltalade i straffrättsliga förfaranden införts.²³

Parallellt med den rättsliga utvecklingen har viktiga politiska instrument utarbetats när det gäller barnets rättigheter, till att börja med inom ramen för EU:s agenda för yttre samarbete och senare även i samband med interna frågor. År 2021 antogs EU:s strategi för barnets rättigheter²⁴ och även särskilda åtgärder för att bekämpa barnfattigdom och social utestängning inom ramen för den europeiska barngarantin. I EU:s strategi för barnets rättigheter tar kommissionen upp kvarstående och framväxande utmaningar och föreslår konkreta prioriterade åtgärder inom sex huvudområden:

- Barns deltagande i politiska och demokratiska processer.
- Socioekonomisk inkludering, hälso- och sjukvård och utbildning.
- Bekämpa våld mot barn och säkerställa skydd av barn.

19 Se de konsoliderade versionerna av fördraget om Europeiska unionens funktionssätt (EUF-fördraget), EUT C 326, 26.10.2012, s. 47.

20 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2011), direktiv 2011/93/EU, EUT L 335, 17.12.2011, s. 1.

21 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2011), direktiv 2011/36/EU, EUT L 101, 15.4.2011, s. 1.

22 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2012), direktiv 2012/29/EU, EUT L 315, 14.11.2012, s. 57.

23 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2016), direktiv (EU) 2016/800, EUT L 132, 21.5.2016, s. 1.

24 EU, Europeiska kommissionen (2021), EU:s strategi för barnets rättigheter 2021–2024.

- Rättsväsendets hänsyn till barns behov.
- Den digitala sfären och informationssamhället.
- Den globala dimensionen.

En säker, trygg och tillförlitlig digital miljö utgör en hörnsten i det europeiska digitala samhället. Framför allt barnen ska kunna utnyttja de nya möjligheter som den digitala tidsåldern erbjuder för att kunna bli trygga, kunniga och aktiva digitala medborgare. Genom uppdateringen av [den europeiska strategin för ett bättre internet för barn](#)²⁵ (BIK-strategin) under 2022 kommer den övergripande strategin för barnets rättigheter att kompletteras med den del som rör digitala rättigheter.

Barngarantin ska ta itu med barnfattigdom och social utestängning genom åtgärder inom förskoleverksamhet och barnomsorg, utbildning, hälso- och sjukvård, kost och bostäder.²⁶

EU får lagstifta endast i de fall då unionen har tilldelats befogenhet enligt fördragen (artiklarna 2–4 i EUF-fördraget). Eftersom barnets rättigheter är ett rättsområde som täcker in många olika sektorer måste man fastställa EU:s behörighet från fall till fall. Hittills har följande områden visat sig vara relevanta för barns rättigheter och här har EU också en omfattande lagstiftning:

- Konsumentskydd.
- Asyl och migration.
- Civil- och straffrättsligt samarbete.
- Uppgiftsskydd.

²⁵ <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/european-strategy-better-internet-children>.

²⁶ Europeiska unionens råd (2021), [rekommendation \(EU\) 2021/1004 av den 14 juni 2021 om inrättande av en europeisk barngaranti](#), ST/9106/2021/INIT, EUT L 223, 22.6.2021, s. 14.

1.2.2. Europarådet: utvecklingen av barnets rättigheter och skyddets omfattning

Europarådet har sedan det inrättades haft ett tydligt mandat att skydda och främja mänskliga rättigheter. Dess viktigaste konventionen om mänskliga rättigheter, som har ratificerats av samtliga medlemsstater i Europarådet, är konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, även kallad [Europakonventionen](#), och dess tilläggsprotokoll, som innehåller specifika hänvisningar till barn. Det rör sig framför allt om följande: i artikel 5.1 d fastställs att ett barn lagligen får frihetsberövas för att genomgå skyddsuppfostran, i artikel 6.1 begränsas rätten till en rättvis och offentlig rättegång om detta är i minderårigas intresse, och i artikel 2 i protokoll nr 1 fastställs rätten till utbildning samt att staten ska respektera föräldrarnas religiösa och filosofiska övertygelse i samband med barnens utbildning. Dessutom gäller att alla övriga allmänna bestämmelser i Europakonventionen är tillämpliga för alla, även barn. Vissa av dessa har visat sig vara särskilt relevanta för barn, exempelvis artikel 8, som säkerställer rätten till skydd för privat- och familjeliv, och artikel 3, som förbjuder tortyr, omänsklig och förnedrande behandling och bestraffning. Genom att använda sig av tolkningsstrategier där man utgår från de positiva skyldigheter som framgår av Europakonventionens bestämmelser har Europadomstolen utarbetat en omfattande rättspraxis om barns rättigheter, med ett stort antal hänvisningar till barnkonventionen. Det ska emellertid påpekas att Europadomstolen analyserar ansökningarna från fall till fall och därför inte tillhandahåller någon övergripande översikt över barns rättigheter enligt Europakonventionen.

Europarådets andra huvudkonvention om mänskliga rättigheter, [den europeiska sociala stadgan](#) (reviderad 1996), syftar till att säkerställa ett skydd för sociala rättigheter och innehåller särskilda bestämmelser som rör barns rättigheter. Stadgan innehåller två bestämmelser som är av särskild vikt för barns rättigheter: i artikel 7 fastställs skyldigheten att skydda barn mot ekonomisk exploatering, och enligt artikel 17 ska staterna vidta alla ändamålsenliga och nödvändiga åtgärder avsedda att trygga att barn får den omvårdnad, hjälp, undervisning och yrkesutbildning de behöver (inbegripet kostnadsfri grundskole- och gymnasieutbildning), att skydda barn och ungdomar mot försummelse, våld eller utnyttjande samt att tillhandahålla skydd till barn som saknar stöd från familjen. Genomförandet av den europeiska sociala stadgan övervakas av Europeiska kommittén för sociala rättigheter (ECSR), som är sammansatt av 15 oberoende sakkunniga som utsetts av Europarådets ministerkommitté. ECSR

övervakar att nationell rätt och praxis står i överensstämmelse med den europeiska sociala stadgan.

Utöver detta har Europarådet antagit ett antal olika konventioner som behandlar olika frågor med koppling till barns rättigheter, däribland följande:

- Konventionen om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp (Lanzarotekonventionen).
- Konventionen om utövandet av barns rättigheter.²⁷
- Konventionen om utomäktenskapliga barns rättsliga ställning.²⁸
- Konventionen om adoption av barn, reviderad 2008.²⁹
- Konventionen om kontakt med barn.³⁰
- Konventionen om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet (Istanbulkonventionen).³¹

På politisk nivå har Europarådet sedan 2006 genomfört programmet "Ett Europa för och med barnen" – en övergripande handlingsplan med deltagande av nationella myndigheter, civilsamhället, EU och andra internationella organisationer och intressenter. Styrkommittén för barnets rättigheter (CDENF), som inrättades 2020 som efterföljare till den tidigare ad hoc-kommittén för barnets rättigheter (2016–2019), vägleder det mellanstatliga arbetet på detta område. Programmet främjar ett holistiskt och integrerat förhållningssätt till barns rättigheter där barnets rättigheter införlivas i alla Europarådets relevanta politikområden.³²

27 Europarådet (1996), *Europeiska konventionen om utövandet av barns rättigheter*, CETS nr 160, 25 januari 1996.

28 Europarådet (1975), *Europeiska konventionen om utomäktenskapliga barns rättsliga ställning*, CETS nr 85, 15 oktober 1975.

29 Europarådet (2008), *konventionen om adoption av barn (reviderad)*, CETS nr 202, 27 november 2008.

30 Europarådet (2003), *konventionen om kontakt med barn*, CETS nr 192, 15 maj 2003.

31 Europarådet (2011), *konventionen om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet*, CETS nr 210, 11 maj 2011.

32 Europarådet, *webbplatsen Children's Rights*.

Europarådets ministerkommitté har inom ramen för programmet antagit flera icke-bindande instrument som ger praktisk vägledning som komplement till bindande rättsliga åtgärder på europeisk nivå som rör barn, bland annat följande:

- [Rekommendation om integrerade nationella strategier för att skydda barn mot våld.](#)³³
- [Riktlinjer för ett barnvänligt rättsväsende.](#)³⁴
- [Riktlinjer för barnvänlig hälso- och sjukvård.](#)³⁵
- [Rekommendation om barns rättigheter samt barn- och familjevänliga sociala tjänster.](#)³⁶
- [Rekommendation om delaktighet för barn och unga under 18 år.](#)³⁷
- [Rekommendation om barn till föräldrar som sitter i fängelse.](#)³⁸
- [Rekommendation om ändamålsenligt förmyndarskap för ensamkommande barn och barn som har skilts från föräldrarna i samband med migration.](#)³⁹
- [Rekommendation om riktlinjer för att respektera, skydda och uppfylla barnets rättigheter i den digitala miljön.](#)⁴⁰

33 Europarådet, ministerkommittén (2009), *Recommendation CM/Rec(2009)10 of the Committee of Ministers to member states on integrated national strategies for the protection of children from violence*, 18 november 2009.

34 Europarådet, ministerkommittén (2010), *Riktlinjer för ett barnvänligt rättsväsende*, 17 november 2010.

35 Europarådet, ministerkommittén (2011), *Guidelines on child-friendly health care*, 21 september 2011.

36 Europarådet, ministerkommittén (2011), *Recommendation Rec(2011)12 on children's rights and social services friendly to children and families*, 16 november 2011.

37 Europarådet, ministerkommittén (2012), *Recommendation Rec(2012)2 on the participation of children and young people under the age of 18*, 28 mars 2012.

38 Europarådet, ministerkommittén (2018), *Recommendation Rec(2018)5 concerning children with imprisoned parents*, 4 april 2018.

39 Europarådet, ministerkommittén (2019), *Recommendation Rec(2019)11 on effective guardianship for unaccompanied and separated children in the context of migration*, 11 december 2019.

40 Europarådet, ministerkommittén (2018), *Recommendation Rec(2018)7 on Guidelines to respect, protect and fulfil the rights of the child in the digital environment*, 4 juli 2018.

Europarådets mellanstatliga arbete på området barnets rättigheter vägleds av förnyade [strategier för barnets rättigheter](#). Europarådets strategi för barnets rättigheter genomförs i synergi med de prioriteringar och åtgärder som föreslås i Europarådets övriga strategier och handlingsplaner, exempelvis [handikappstrategin \(2017–2023\)](#), [strategin för kampen mot terrorism \(2018–2022\)](#), [jämskilldshetsstrategin \(2018–2023\)](#), [den strategiska handlingsplanen för integrering av romer och resande \(2020–2025\)](#), [den strategiska handlingsplanen för mänskliga rättigheter och biomedicinsk teknik \(2020–2025\)](#), [strategin för ungdomssektorn 2030](#) och [handlingsplanen för skydd av utsatta personer i samband med migration och asyl i Europa \(2021–2025\)](#).⁴¹

Styrkommittén för barnets rättigheter arbetar med att ta fram ett utkast till den nya strategin för barnets rättigheter (2022–2027). Den nya strategin, som planeras att antas i början av 2022, är tänkt att bygga på sex centrala prioriterade områden: frihet från våld, lika möjligheter och social delaktighet, tillgång till och säker användning av teknik för alla barn, ett barnvänligt rättsväsende, låta alla barn komma till tals samt barns rättigheter i kriser och nödsituationer.

1.3. Europeisk rätt rörande barnets rättigheter och FN:s konvention om barnets rättigheter

Viktig punkt

- Den europeiska lagstiftningen om barnets rättigheter bygger till stor del på FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen).

Barnkonventionen har en stark ställning på europeisk nivå eftersom alla Europarådets medlemsstater är parter i konventionen. Konventionen fastställer

⁴¹ Europarådet, *Disability Strategy 2017–2023*, 30 november 2016; Europarådet, *Counter-Terrorism Strategy (2018–2022)*, CM(2018)86, 4 juli 2018; Europarådet, *Gender Equality Strategy 2018–2023*, 7 mars 2018; Europarådet, kommittén för bioetik (DH-BIO), *Strategic Action Plan on Human Rights and Technologies in Biomedicine (2020–2025)*, CM(2019)198, 18 december 2019; Europarådet, ministerkommittén, *Youth Sector Strategy 2030*, CM/Res(2020)2, 22 januari 2020; Europarådet, ministerkommittén (2020), *Council of Europe Strategic Action Plan for Roma and Traveller Inclusion (2020–2025)*, CM(2019)161-final, 22 januari 2020; Europarådet, ministerkommittén (2021), *Action Plan on protecting vulnerable persons in the context of migration and asylum in Europe (2021–2025)*, CM(2021)67, 5 maj 2021.

rättsliga skyldigheter för medlemsstaterna och är vägledande för hur de europeiska institutionerna utarbetar och tillämpar barns rättigheter.

Detta har inneburit att barnkonventionen har blivit riktmärket för hur den europeiska rätten om barnets rättigheter ska utvecklas, och Europarådet och EU tillmäter den allt större betydelse. Genom att barnkonventionens principer och bestämmelser integreras i bindande instrument och rättspraxis på europeisk nivå skapas effektivare vägar för att säkerställa efterlevnaden för dem som vill hävda barns rättigheter i Europa. FN:s [kommitté för barnets rättigheter](#), som övervakar genomförandet av konventionen och dess fakultativa protokoll och ger vägledning om hur barnkonventionen ska tolkas genom sina allmänna kommentarer, spelar en viktig roll för EU och Europarådet. I hela handboken finns särskilda hänvisningar till de mest relevanta dokumenten från FN-kommittén.

EU kan inte vara part i barnkonventionen eftersom konventionen inte tillåter andra enheter än stater att ansluta sig till den. EU utgår emellertid från "unionsrättens allmänna principer" (skrivna och oskrivna principer som följer av medlemsstaternas gemensamma konstitutionella traditioner) som rättskäl för unionen tillsammans med EU-fördragen. Europeiska unionens domstol (EU-domstolen) har bekräftat att skyldigheter som följer av EU-medlemskapet inte får påverka medlemsstaternas skyldigheter som följer av deras nationella författningar och internationella skyldigheter rörande mänskliga rättigheter.⁴² Följaktligen, och eftersom samtliga EU:s medlemsstater har ratificerat barnkonventionen, måste EU följa barnkonventionens principer och bestämmelser, åtminstone när det gäller de frågor som faller under EU:s behörighet.

Denna skyldighet stärks genom andra EU-fördrag och i synnerhet genom [EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna](#). Artikel 24 i stadgan är direkt inspirerad av barnkonventionens bestämmelser, inbegripet två av "barnkonventionens grundläggande principer",⁴³ framför allt principen om barnets bästa (artikel 3 i barnkonventionen) och principen om barnets deltagande (artikel 12 i barnkonventionen).⁴⁴ På EU-nivå innehåller de juridiska instrument som rör barn

42 Exempelvis EU-domstolens dom av den 14 maj 1974 i mål C-4/73, *J. Nold, Kohlen- und Baustoff-großhandlung mot Europeiska gemenskapernas kommission*.

43 FN:s kommitté för barnets rättigheter, *Allmän kommentar nr 5* (2003): Allmänna åtgärder för genomförandet av konventionen om barnets rättigheter (artiklarna 4, 42 och 44.6), CRC/GC/2003/5, 27 november 2003, punkt 12.

44 EU, Europaparlamentet, Europeiska unionens råd, Europeiska kommissionen (2007), *Förklaringar avseende stadgan om de grundläggande rättigheterna*, EUT C 303, 14.12.2007, s. 17.

nästan alltid antingen en explicit hänvisning till barnkonventionens artiklar eller principer, till exempel barnets bästa, barns rätt att vara delaktiga i beslut som rör dem eller deras rätt att skyddas mot diskriminering. EU-domstolen har också ofta hänvisat till kopplingen mellan EU-fördragen och barnkonventionen.⁴⁵

Europarådet har som organisation ingen rättslig skyldighet att följa barnkonventionen eller dess fakultativa protokoll,⁴⁶ även om alla Europarådets medlemsstater är parter i konventionen. Eftersom Europakonventionen måste tolkas i harmoni med de allmänna principer som gäller för internationell rätt bör alla relevanta bestämmelser inom internationell rätt som är tillämpliga på konventionsstaternas relationer till Europakonventionen beaktas. Närmare bestämt måste de skyldigheter som Europakonventionen ålägger konventionsstaterna på området barnets rättigheter tolkas mot bakgrund av barnkonventionen.⁴⁷ Europeiska kommittén för sociala rättigheter (ECSR) har också uttryckligen hänvisat till barnkonventionen i sina beslut.⁴⁸ Europarådets standardsättande insatser och arbetet med olika konventioner påverkas dessutom av barnkonventionens principer och bestämmelser. *Riktlinjerna för ett barnvänligt rättssystem* bygger till exempel direkt på olika bestämmelser i barnkonventionen, inte minst de åtföljande allmänna kommentarerna från FN-kommittén för barnets rättigheter.⁴⁹

45 Se exempelvis EU-domstolens dom av den 11 mars 2021 i mål C-112/20, *M. A. mot État belge*, punkt 37.

46 FN (2000), fakultativt protokoll till konventionen om barnets rättigheter vid indragning av barn i väpnade konflikter, generalförsamlingens resolution A/RES/54/263 av den 25 maj 2000; FN (2011), fakultativt protokoll till konventionen om barnets rättigheter om ett kommunikationsförhållande, generalförsamlingens resolution A/RES/66/138 av den 19 december 2011; FN (2000), fakultativt protokoll till konventionen om barnets rättigheter om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi, generalförsamlingens resolution A/RES/54/263 av den 25 maj 2000.

47 Europadomstolens dom av den 4 oktober 2012 i mål nr 43631/09, *Harroudj mot Frankrike*, punkt 42.

48 ECSR, *International Commission of Jurists (ICJ) och European Council for Refugees and Exiles (ECRE) mot Grekland*, klagomål nr 173/2018, 21 januari 2021, punkt 158; ECSR, *World Organisation against Torture (OMCT) mot Irland*, klagomål nr 18/2003, 7 december 2004, punkterna 61–63; ECSR, *Defence for Children International (DCI) mot Nederländerna*, klagomål nr 47/2008, 20 oktober 2009; ECSR, *International Federation of Human Rights Leagues (FIDH) mot Frankrike*, klagomål nr 14/2003, 8 november 2004.

49 Se FN, kommittén för barnets rättigheter (2007), *Allmän kommentar nr 10 (2007): Barnets rättigheter inom rättskipning för unga lagöverträdare*, CRC/C/GC/10, 25 april 2007; FN:s kommitté för barnets rättigheter (2009), *Allmän kommentar nr 12 (2009): Barnets rätt att bli hörd*, CRC/C/GC/12, 1 juli 2009; FN, kommittén för barnets rättigheter (2013), *Allmän kommentar nr 14 (2013): Barnets rätt att i första hand få beaktat vad som bedöms vara barnets bästa (artikel 3.1)*, CRC/C/GC/14, 29 maj 2013; FN, kommittén för barnets rättigheter (2021), *Allmän kommentar nr 25 (2021): Barnets rättigheter i digitala miljöer*, CRC/C/GC/25, 24 mars 2021; FN, kommittén för barnets rättigheter (2019), *Allmän kommentar nr 24 (2019): Barnets rättigheter i det straffrättsliga systemet*, CRC/C/GC/24, 18 september 2019.

1.4. De europeiska domstolarnas betydelse för att tolka och genomföra barns rättigheter

Viktiga punkter

- EU-domstolen har, ofta med stöd i barnkonventionen, fattat beslut om barns rättigheter inom områden som migration, fri rörlighet, hemvist och icke-diskriminering.
- Europadomstolen har en omfattande rättspraxis om barns rättigheter. De flesta ärendena faller inom ramen för artikel 8 i Europakonventionen, som garanterar rätten till skydd för privat- och familjeliv.

1.4.1. Europeiska unionens domstol

I mål som rör barns rättigheter har EU-domstolen hittills i första hand granskat så kallade begäranden om förhandsavgörande (artikel 267 i [EUF-fördraget](#)). Detta är förfaranden där en nationell domstol vänder sig till EU-domstolen för att få en tolkning av EU:s primärlagstiftning (dvs. fördragen) eller sekundärlagstiftning (dvs. beslut och annan lagstiftning) som är av relevans för ett pågående mål.

EU-domstolen avgör i allt högre utsträckning mål som rör barns rättigheter på olika områden som fri rörlighet, EU-medborgarskap, migration, familjehemsplacering, hemvist, familjeliv och icke-diskriminering.

EU-domstolen har hänvisat till [barnkonventionen](#) för att avgöra hur EU-lagstiftningen bör tolkas i förhållande till barn, till exempel i målet *Dynamic Medien GmbH mot Avides Media AG*⁵⁰, där EU-domstolen åberopade artikel 17 i barnkonventionen, i vilken konventionsstaterna uppmanas att utveckla lämpliga riktlinjer för att skydda barnet mot information och material som är till skada för barnets välbefinnande.⁵¹ EU-domstolen hänvisade i målet *M. A. mot État belge* till artikel 3.1 i barnkonventionen i fråga om barnets bästa

50 EU-domstolens dom av den 14 februari 2008 i mål C-244/06, *Dynamic Medien Vertriebs GmbH mot Avides Media AG*.

51 EU-domstolens dom av den 14 februari 2008 i mål C-244/06, *Dynamic Medien Vertriebs GmbH mot Avides Media AG*, punkterna 42 och 52.

och till hur denna avspeglas i artikel 24 i EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna.⁵²

I andra mål har EU-domstolen återopat de allmänna principer om barns rättigheter som även framgår av barnkonventionens bestämmelser (såsom barnets bästa och rätten att bli hörd), framför allt i de mål som rör gränsöverskridande bortföranden av barn.⁵³

Men utöver detta har unionen traditionellt sett varit försiktig med att tillmäta barnkonventionen en avgörande betydelse, framför allt när det handlar om mer politiskt känsliga områden som invandringskontroll.⁵⁴ I senare rättspraxis kan man emellertid se en förändring, vilket vi kommer att behandla mer ingående i senare kapitel. Sedan EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna antogs följer EU-domstolens hänvisningar till de artiklar i stadgan som berör barns rättigheter ofta hänvisningarna till barnkonventionen, eftersom det finns en likhet mellan dessa bestämmelser.

1.4.2. Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna

Europadomstolen fattar framför allt beslut om ansökningar som har lämnats in av enskilda personer i enlighet med artiklarna 34 och 35 i [Europakonventionen](#). Europadomstolen är behörig i alla frågor som rör tolkningen och tillämpningen av konventionen och protokollen till denna (artikel 32 i Europakonventionen). Enligt [protokoll nr 16 till Europakonventionen](#), som trädde i kraft 2018, får de högsta domstolarna i en medlemsstat som ratificerat texten begära att Europadomstolen avger rådgivande yttranden om principiella frågor som rör tolkningen eller tillämpningen av de rättigheter och friheter som definieras i Europakonventionen eller dess protokoll.

Europadomstolen har en omfattande rättspraxis om barns rättigheter och har prövat många mål, framför allt inom ramen för artikel 8 i Europakonventionen (rätten till skydd för privat- och familjeliv). Andra mål som rör barnets rättigheter har prövats inom ramen för en rad garantier för mänskliga rättigheter

52 EU-domstolens dom av den 11 mars 2021 i mål C-112/20, *M. A. mot État belge*, punkt 37.

53 EU-domstolens dom av den 22 december 2010 i mål C-491/10 PPU, *Joseba Andoni Aguirre Zarraga mot Simone Pelz*. Se vidare [kapitel 5](#).

54 EU-domstolens dom (stora avdelningen) av den 27 juni 2006 i mål C-540/03, *Europaparlamentet mot Europeiska unionens råd*.

som skyddas av Europakonventionen, såsom förbudet mot omänsklig eller förnedrande behandling (artikel 3 i Europakonventionen) och rätten till en rättvis rättegång (artikel 6 i Europakonventionen).

Europadomstolen hänvisar regelbundet till barnkonventionen när den behandlar anmälningar som har gjorts av barn eller för barns räkning. I vissa fall har de principer om barns rättigheter som fastställs i barnkonventionen haft stor inverkan på Europadomstolens resonemang, särskilt när det gäller domstolens tolkning av artikel 6 i Europakonventionen (rätten till en rättvis rättegång) i samband med hur man ska behandla barn som är i konflikt med lagen (se kapitel 11).

Exempel: Målet *Maslov mot Österrike*⁵⁵ gällde utvisningen av klaganden, som hade dömts för ett antal brott som denne hade begått som barn. När det gäller utvisning av en ungdomsbrottsling fann Europadomstolen att skyldigheten att beakta barnets bästa även inbegrep en skyldighet att underlätta barnets återanpassning i enlighet med artikel 40 i barnkonventionen. Enligt Europadomstolen skulle en återanpassning inte uppnås om man skilde barnet från dess familj eller sociala band genom utvisning.⁵⁶ Barnkonventionen utgör därför en av de grunder som används för att komma fram till slutsatsen att utvisning utgör en oproportionerlig kränkning av klagandens rättigheter enligt artikel 8 i Europakonventionen (skydd för familjeliv).

1.5. Europeiska kommittén för sociala rättigheter

Viktig punkt

- Europeiska kommittén för sociala rättigheter (ECSR) har avgett yttranden i kollektiva klagomål inom flera områden som rör barns rättigheter, såsom exploatering, migration och barn som är i konflikt med lagen.

Kommittén prövar att nationell rätt och praxis överensstämmer med [den europeiska sociala stadgan](#) genom två olika förfaranden, antingen ett kollektivt

⁵⁵ Europadomstolens dom (stora avdelningen) av den 23 juni 2008 i mål nr 1638/0323, *Maslov mot Österrike*.

⁵⁶ *Ibid.*, punkt 83.

klagomålsförfarande eller ett nationellt rapporteringsförfarande.⁵⁷ Särskilt utsedda nationella och internationella organisationer kan lämna kollektiva klagomål mot stater som är parter i den europeiska sociala stadgan och har godtagit klagomålsförfarandet. Hittills har klagomålen rört frågor om ekonomiskt utnyttjande av barn,⁵⁸ barns fysiska integritet,⁵⁹ migrerande barns rätt till hälso- och sjukvård,⁶⁰ rätt till utbildning för barn med funktionsnedsättning,⁶¹ barn i konflikt med lagen⁶² samt rättigheter för ensamkommande barn.⁶³

Exempel: I målet *International Commission of Jurists (ICJ) och European Council for Refugees and Exiles (ECRE) mot Grekland*⁶⁴ gjorde ICJ och ECRE gällande att Grekland inte hade säkerställt skyddet av ensamkommande migrerande barn i Grekland och migrerande barn åtföljda av vuxna på de nordöstra Egeiska öarna, bland annat på grund av att mottagningsanläggningarna var överfulla. ECSR konstaterade överträdelser av den europeiska sociala stadgan, bland annat på grund av underlåtenhet att erbjuda flyktingbarn och asylsökande barn lämpliga bostäder på öarna, brist på långsiktigt boende och skydd i tillräcklig utsträckning för ensamkommande flyktingbarn och asylsökande barn på fastlandet, avsaknad av ett effektivt system för förmyndarskap för ensamkommande migrerande barn och migrerande barn som har skilts från föräldrarna, frihetsberövande av ensamkommande migrerande barn enligt systemet med "skyddsförvar", brist på tillgång till utbildning samt underlåtenhet att erbjuda migrerande barn åtföljda av vuxna och ensamkommande migrerande barn tillräcklig hälso- och sjukvård på öarna.

57 ECSR, *International Commission of Jurists (ICJ) och European Council for Refugees and Exiles (ECRE) mot Grekland*, klagomål nr 173/2018, 26 januari 2021.

58 ECSR, *International Commission of Jurists (ICJ) mot Portugal*, klagomål nr 1/1998, 9 september 1999.

59 ECSR, *World Organisation Against Torture (OMCT) mot Grekland*, klagomål nr 17/2003, 7 december 2004; ECSR, *Association for the Protection of All Children (APPROACH) Ltd mot Irland*, klagomål nr 93/2013, 4 februari 2013.

60 ECSR, *Defence for Children International (DCI) mot Belgien*, klagomål nr 69/2011, 23 oktober 2012.

61 ECSR, *Mental Disability Advocacy Center (MDAC) mot Bulgarien*, klagomål nr 41/2007, 3 juni 2008, punkt 35.

62 ECSR, *International Commission of Jurists (ICJ) mot Tjeckien*, klagomål nr 148/2017, 20 mars 2017.

63 ECSR, *European Roma Rights Centre (ERRC) och Mental Disability Advocacy Centre (MDAC) mot Tjeckien*, klagomål nr 157/2017, 17 juni 2020.

64 ECSR, *International Commission of Jurists (ICJ) och European Council for Refugees and Exiles (ECRE) mot Grekland*, klagomål, nr 173/2018, 26 januari 2021.

2.

Medborgerliga rättigheter och friheter

EU	Frågor som omfattas	Europarådet
EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna, artiklarna 10 (religionsfrihet) och 14 (rätt till utbildning)	Tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet	Europakonventionen, artiklarna 9 (förbud mot tortyr) och 14 (förbud mot diskriminering) Artikel 2 i protokoll nr 1 (föräldrarnas rätt att tillförsäkra sina barn undervisning som står i överensstämmelse med deras övertygelse) Europadomstolens dom i mål nr 27058/05, <i>Dogru mot Frankrike</i>, 2008 (rätten att bära islamisk huvudduk vid en statlig högstadie- och gymnasieskola) Europadomstolens dom i mål nr 31645/04, <i>Kervanci mot Frankrike</i>, 2008 (rätten att bära islamisk huvudduk vid en statlig högstadie- och gymnasieskola) Europadomstolens dom i mål nr 7710/02, <i>Grzelak mot Polen</i>, 2010 (alternativ till religionsundervisning i grund- och gymnasieskolor) Europadomstolens dom (stora avdelningen) i mål nr 30814/06, <i>Lautsi m.fl. mot Italien</i>, 2011 (förekomst av krucifix i statliga skolor)

EU	Frågor som omfattas	Europarådet
		Europadomstolens dom i mål nr 29086/12, <i>Osmanoğlu och Kocabaş mot Schweiz</i>, 2017 (undantag från obligatorisk simundervisning i blandade grupper) Europadomstolens dom i mål nr 52484/18, <i>Stavropoulos m.fl. mot Grekland</i>, 2020 (rätt att inte uppge sin trosuppfattning)
EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna, artikel 11 (yttrandefrihet)	Yttrandefrihet och informationsfrihet	Europakonventionen, artikel 10 (yttrandefrihet) Europadomstolens dom i mål nr 5493/72, <i>Handyside mot Förenade kungariket</i>, 1976 (förbud av en barnbok) Europadomstolens dom i mål nr 10454/83, <i>Gaskin mot Förenade kungariket</i>, 1989 (tillgång till journalmaterial från barndomen)
EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna, artikel 24 (barnets rättigheter) Bryssel IIa-förordningen (omarbetning) (2019/1111/EU) Direktivet om rättssäkerhetsgarantier ((EU) 2016/800) Direktivet om sexuella övergrepp mot barn (2011/93/EU) EU-domstolens dom i målet <i>Joseba Andoni Aguirre Zarraga mot Simone Pelz</i>, 2010 (rätten att bli hörd, internationellt bortförande av barn)	Rätt att bli hörd	Europakonventionen, artikel 6 (rättvis rättegång) Europeiska konventionen om utövandet av barns rättigheter, artiklarna 3, 4, 6 och 7 Lanzarotekonventionen, artiklarna 9 och 14 Europadomstolens dom i mål nr 10161/13, <i>M. och M. mot Kroatien</i>, 3 september 2015 (rätt att bli hörd i vårdnads mål) Europadomstolens dom (stora avdelningen) i mål nr 30943/96, <i>Sahin mot Tyskland</i>, 2003 (förhör av ett barn i domstol vid förfarande som gäller umgängesrätt)

EU	Frågor som omfattas	Europarådet
EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna, artikel 12 (mötes- och föreningsfrihet)	Rätt till mötes- och föreningsfrihet	Europakonventionen, artikel 11 (frihet till fredliga sammankomster samt föreningsfrihet) Europadomstolens dom i mål nr 28793/02, <i>Christian Democratic People's Party mot Moldavien</i> , 2006 (deltagande i offentliga sammankomster)

Alla personer, inbegripet barn, åtnjuter de medborgerliga rättigheter och friheter som fastställs i olika instrument, i första hand **EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna** och **Europakonventionen** såsom de tolkas av Europadomstolen. Detta kapitel innehåller en översikt över de rättigheter och friheter som inverkar på barns rättigheter. Här analyseras barnets rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet ([avsnitt 2.1](#)), föräldrarnas rättigheter och deras barns religionsfrihet ([avsnitt 2.2](#)), yttrandefrihet och informationsfrihet ([avsnitt 2.3](#)), barnets rätt att bli hörd ([avsnitt 2.4](#)) samt rätten till mötes- och föreningsfrihet ([avsnitt 2.5](#)).

2.1. Tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet

Viktig punkt

- I Europakonventionen och EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna garanteras tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet, som innefattar friheten att byta religion eller övertygelse samt friheten att utöva sin religion eller övertygelse genom gudstjänst, undervisning, sedvänjor och ritualer.

Inom unionsrätten garanteras enligt artikel 10 i **EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna** rätten till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet. Denna rätt innefattar friheten att byta religion eller övertygelse liksom friheten att ensam eller i gemenskap med andra, offentligt eller enskilt, utöva sin religion eller övertygelse genom gudstjänst, undervisning, sedvänjor och ritualer. Även rätten till vapenvägran ska erkännas enligt nationella lagar (artikel 10.2 i stadgan).

Inom Europarådets regelverk fastställs rätten till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet i artikel 9 i **Europakonventionen**. Enligt Europadomstolens

rättspraxis omfattar rätten till religionsfrihet tre olika dimensioner: den interna dimensionen, friheten att byta religion eller övertygelse samt friheten att utöva sin religion eller övertygelse. De första båda dimensionerna är absoluta och får inte under några omständigheter inskränkas av en stat.⁶⁵ Friheten att utöva sin religion eller tro får endast underkastas sådana begränsningar som är föreskrivna i lag, avse ett legitimt syfte och som är nödvändiga i ett demokratiskt samhälle (artikel 9.2 i Europakonventionen).

I sin rättspraxis har Europadomstolen behandlat barns tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet i huvudsak när det gäller rätten till utbildning och det statliga skolsystemet.

Exempel: Målen *Dogru mot Frankrike* och *Kervanci mot Frankrike*⁶⁶ gällde två flickor, 11 och 12 år gamla, som hade stängts av under det första året som de gick i en fransk statlig högstadieskola, eftersom de hade vägrat att ta av sig sin huvudduk under idrottsundervisningen. Europadomstolen noterade att syftet med att inskränka de klagandes rätt att utöva sin religiösa övertygelse var att hänföra till kravet på sekularism i de statliga skolorna. Enligt de nationella myndigheterna var det av hälso- och säkerhetsskäl inte möjligt att bära slöja, såsom en islamisk huvudduk, under idrottsundervisningen. Europadomstolen bedömde detta som rimligt, eftersom skolan måste göra en avvägning mellan de klagandes religiösa övertygelse och kravet på att skydda andras rättigheter och friheter samt den allmänna ordningen. Domstolen slog följaktligen fast att intrånget i elevernas frihet att utöva sin religion hade varit berättigat och proportionerligt i förhållande till det mål som skulle uppnås. Domstolen fann därför att det inte hade skett någon överträdelse av artikel 9 i Europakonventionen.

Exempel: Målet *Grzelak mot Polen*⁶⁷ gällde underlåtenheten att erbjuda en elev som befriats från religionsundervisningen etikundervisning och tillhörande betyg. Under hela sin skolgång från grundskole- till gymnasienivå (mellan 7 och 18 års ålder) deltog inte klaganden i religionsundervisningen. Detta var enligt önskemål från föräldrarna, som var uttalade agnostiker.

65 Europadomstolens dom av den 23 oktober 1990 i mål nr 11581/85, *Darby mot Sverige*.

66 Europadomstolens dom av den 4 december 2008 i mål nr 27058/05, *Dogru mot Frankrike*; Europadomstolens dom av den 4 december 2008 i mål nr 31645/04, *Kervanci mot Frankrike* (tillgänglig på franska).

67 Europadomstolens dom av den 15 juni 2010 i mål nr 7710/02, *Grzelak mot Polen*.

Eftersom det inte fanns tillräckligt många intresserade elever, anordnades det inte någon alternativ undervisning i etik, vilket resulterade i att hans skolbetyg innehöll ett streck i stället för ett betyg i "religion/etik". Enligt Europadomstolen utgjorde avsaknaden av betyg för "religion/etik" i pojken skolbetyg ett exempel på negativ tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet, eftersom skolbetygen kunde ange att han saknade religiös tillhörighet. Detta innebar därför en form av omotiverad stigmatisering. Skillnaden i behandling mellan icke-troende som önskade delta i etikundervisning och elever som deltog i religionsundervisning var därför inte objektivt och skäligt berättigad, och det fanns inte heller någon rimlig proportionalitet mellan de använda medlen och det mål som skulle uppnås. I detta mål ansågs staten ha överskridit sitt utrymme för skönsässig bedömning, eftersom det hade gjorts en inskränkning av själva grunden i klagandens rätt att inte utöva sin religion eller övertygelse, vilket utgjorde en överträdelse av artikel 14 i Europakonventionen jämförd med artikel 9 i Europakonventionen.

2.2. Föräldrarnas rättigheter och deras barns religionsfrihet

Viktiga punkter

- Föräldrarna har rätt att tillförsäkra sina barn sådan utbildning och undervisning som står i överensstämmelse med föräldrarnas religiösa, filosofiska och pedagogiska övertygelse.
- Föräldrarna har rätt och skyldighet att vägleda sina barn att utöva sin rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet på ett sätt som står i överensstämmelse med den fortlöpande utvecklingen av barnets förmåga.

Föräldrarnas rättigheter i samband med den religionsfrihet som deras barn har behandlas på olika sätt inom EU-rätten och [barnkonventionen](#).

Enligt unionsrätten ska vederbörlig hänsyn tas till föräldrarnas rätt att tillförsäkra sina barn sådan utbildning och undervisning som står i överensstämmelse med föräldrarnas religiösa, filosofiska och pedagogiska övertygelse (artikel 14.3 i [EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna](#)).

Enligt Europarådets regelverk, särskilt artikel 2 i [protokoll nr 1 till Europakonventionen](#), måste stater beakta föräldrarnas (religiösa) övertygelse i samband med utbildning och undervisning. Enligt Europadomstolen är detta en omfattande skyldighet, eftersom den inte bara omfattar kursplanernas innehåll och genomförande, utan även utövandet av samtliga funktioner som åligger en stat.⁶⁸ Detta omfattar organisation och finansiering av offentlig utbildning, fastställande och planering av kursplanen, förmedling av den information eller kunskap som ingår i kursplanen på ett objektiva, kritiskt och pluralistiskt sätt (vilket innebär att staten inte får bedriva indoktrinering som inte respekterar föräldrarnas religiösa och filosofiska övertygelse) samt utformning av skolmiljön, inbegripet förekomsten av religiösa symboler såsom krucifix i statliga skolor. Europadomstolen har även prövat mål där barnets bästa kan stå i motsättning till föräldrarnas religiösa intressen i utbildningssammanhang.

Exempel: Målet *Lautsi m.fl. mot Italien*⁶⁹ gällde förekomsten av krucifix i klassrummen i statliga skolor. En förälder klagade över att det fanns krucifix i klassrummen i den statliga skola där hennes barn gick och att detta stred mot den sekularismprincip som hon försökte uppfostra sina barn efter. Europadomstolens stora avdelning fann att det var upp till staten att, som ett led i sin utbildnings- och undervisningsverksamhet, avgöra om det skulle finnas krucifix i klassrummen i statliga skolor, samt att detta omfattades av artikel 2 andra meningen i protokoll nr 1 till Europakonventionen. Domstolen hävdade att det i princip var upp till den svarande staten att avgöra detta och att det inte fanns någon europeisk samsyn när det gäller förekomsten av religiösa symboler i statliga skolor. Det stämmer visserligen att förekomsten av krucifix i klassrummen i statliga skolor – en symbol som utan tvivel för tankarna till kristendomen – utgör en synlig påminnelse i skolmiljön om vad som är landets majoritetsreligion. Detta räcker emellertid inte för att kunna påvisa att den svarande staten utövar indoktrinering. Enligt Europadomstolen utgör ett krucifix på väggen i huvudsak en passiv symbol som inte kan anses ha samma påverkan på eleverna som

68 Se relevant rättspraxis från Europadomstolen: Europadomstolens dom av den 7 december 1976 i mål nr 5095/71, 5920/72 och 5926/72, *Kjeldsen, Busk Madsen och Pedersen mot Danmark*; Europadomstolens dom av den 18 december 1996 i mål nr 21787/93, *Valsamis mot Grekland*; Europadomstolens dom (stora avdelningen) av den 29 juni 2007 i mål nr 15472/02, *Folgerø m.fl. mot Norge*; Europadomstolens dom av den 9 oktober 2007 i mål nr 1448/04, *Hasan och Eylem Zengin mot Turkiet*; Europadomstolens dom (stora avdelningen) av den 18 mars 2011 i mål nr 30814/06, *Lautsi m.fl. mot Italien*.

69 Europadomstolens dom (stora avdelningen) av den 18 mars 2011 i mål nr 30814/06, *Lautsi m.fl. mot Italien*.

ett tal eller deltagande i religiös verksamhet. Domstolen (stora avdelningen) drog därför slutsatsen att det var upp till myndigheterna att bedöma om de skulle behålla krucifix i den statliga skolans klassrum där barnen vistades och om de därmed respekterade föräldrarnas rätt att tillförsäkra sina barn sådan utbildning och undervisning som står i överensstämmelse med föräldrarnas religiösa och filosofiska övertygelse.

Exempel: Målet *Osmanoğlu och Kocabaş mot Schweiz*⁷⁰ gällde muslimska föräldrar som hade bötfällts för att de vägrat låta sina döttrar delta i obligatorisk simundervisning i blandade grupper i grundskolan. De klagande ansåg att detta hade utgjort en inskränkning av deras rätt att utöva sin religion i enlighet med artikel 9 (protokoll nr 1 till Europakonventionen hade inte ratificerats av Schweiz). Europadomstolen tog hänsyn till att myndigheterna hade erbjudit mycket flexibla arrangemang för att begränsa inverkan av barnens deltagande på föräldrarnas religiösa övertygelse. Bland annat hade döttrarna tillåtits att använda burkini och getts möjlighet att byta om och duscha utan att några pojkar var närvarande. Böterna, som hade föregåtts av varningar, föreföll inte oproportionerliga, och de klagande hade haft möjlighet att delta i förfarandet för att få sin begäran om undantag prövad. Det konstaterades att myndigheterna inte hade överskridit det betydande utrymme för skönsmässig bedömning som de hade i det aktuella fallet.⁷¹

Exempel: I målet *Stavropoulos m.fl. mot Grekland*⁷² hävdade de klagande föräldrarna och deras dotter att registreringen av barnets födelse hade utgjort en överträdelse av deras rätt till religionsfrihet. En handskriven anteckning (med ordet "namngivning") hade gjorts bredvid barnets namn i dokumentet och avsnittet om dop hade lämnats tomt. Domstolen delade de klagandes åsikt att anteckningen medförde vissa konnotationer, närmare bestämt att dottern inte hade blivit döpt. Sådan information i en födelseattest, som är en officiell och ofta använd handling, innebar en risk för diskriminering i kontakterna med förvaltningsmyndigheter. I det aktuella fallet var den handskrivna anteckningen inte heller något som

70 Europadomstolens dom av den 10 januari 2017 i mål nr 29086/12, *Osmanoğlu och Kocabaş mot Schweiz*.

71 Se även Europadomstolens dom av den 31 oktober 2019 i mål nr 4762/18 och 6140/18, *Papageorgiou m.fl. mot Grekland*; Europadomstolens dom av den 20 oktober 2020 i mål nr 47429/09, *Perovy mot Ryssland*.

72 Europadomstolens dom av den 25 juni 2020 i mål nr 52484/18, *Stavropoulos m.fl. mot Grekland*.

föreskrevs i lagstiftningen. Det ansågs därför inte nödvändigt att pröva huruvida åtgärden hade ett legitimt syfte och var nödvändig i ett demokratiskt samhälle för att konstatera om det förelåg en överträdelse av artikel 9 i Europakonventionen.

Inom internationell rätt fastställs det i artikel 14.2 i barnkonventionen att konventionsstaterna ska respektera föräldrarnas rättigheter och skyldigheter att på ett sätt som är förenligt med barnets fortlöpande utveckling ge barnet ledning då det utövar sin rätt. Artikel 14.2 i barnkonventionen är formulerad i enlighet med den allmänna föreställning om föräldrarnas ansvar som kommer till uttryck i barnkonventionen, där det fastställs att deras ansvar ska utövas på ett sätt som är förenligt med barnets fortlöpande utveckling (artikel 5 i barnkonventionen) och vägledas av barnets bästa (artikel 18.1 i barnkonventionen). I artikel 14.3 i EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna erkänns också föräldrarnas rätt att tillförsäkra sina barn sådan utbildning och undervisning som står i överensstämmelse med föräldrarnas religiösa, filosofiska och pedagogiska övertygelse.

2.3. Yttrandefrihet och informationsfrihet

Viktig punkt

- EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna och Europakonventionen säkerställer rätten till yttrandefrihet. Denna rätt innefattar åsiktsfrihet samt frihet att ta emot och sprida uppgifter och tankar utan offentlig myndighets inblandning.

Enligt unionsrätten innefattar rätten till yttrandefrihet åsiktsfrihet samt frihet att ta emot och sprida uppgifter och tankar utan offentlig myndighets inblandning och oberoende av territoriella gränser (artikel 11 i [EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna](#)).

Inom Europarådets regelverk säkerställs yttrandefriheten genom artikel 10 i [Europakonventionen](#). Den får endast inskränkas om det föreskrivs i lag, avser något av de legitima syften som anges i artikel 10.2 och är nödvändigt i ett demokratiskt samhälle.

I sin rättspraxis har Europadomstolen understrukit att yttrandefrihet utgör en av de väsentliga grunderna för ett (demokratiskt) samhälle, en av de grundläggande förutsättningarna för att såväl samhället som varje människa ska utvecklas. Denna rätt gäller inte bara för ”upplysningar” eller ”idéer” som mottas positivt eller betraktas som icke stötande eller med likgiltighet, utan även sådana som väcker anstöt, chockerar eller är störande för staten eller någon del av befolkningen.⁷³

Exempel: I målet *Handyside mot Förenade kungariket*⁷⁴ fann Europadomstolen att det förbud som myndigheterna infört mot en bok med titeln *Little Red School Book* var i linje med det undantag som fastställs i artikel 10.2 i Europakonventionen om skydd för moral. Detta mål gäller rätten att få information som är lämplig för ett barns ålder och mognad – en aspekt av rätten till yttrandefrihet som är särskilt relevant för barn. Denna bok, som var en översättning från danska, var skriven för barn i skolåldern och ifrågasatte en rad olika sociala normer, bland annat i fråga om sexualitet och droger. Under en kritisk utvecklingsfas skulle barn och ungdomar kunna tolka vissa delar av boken som en uppmaning till dem att alltför tidigt börja ägna sig åt aktiviteter som skulle vara skadliga för dem eller till och med att begå vissa brott. Europadomstolen ansåg därför att de behöriga engelska domarna vid utövandet av sitt bedömningsutrymme hade gjort en berättigad bedömning att boken vid den aktuella tidpunkten skulle få negativa moraliska effekter på många av de barn och ungdomar som skulle läsa den.

Andra mål rörande barn som faller under artikel 10 i Europakonventionen gäller rätten för barn som har omhändertagits att få tillgång till information.

Exempel: Målet *Gaskin mot Förenade kungariket*⁷⁵ gällde en person som hade placerats i alternativ omvårdnad under en stor del av sin uppväxttid. Från denna period hade den lokala myndigheten journalmaterial som omfattades av insynsskydd. Här fanns bland annat olika rapporter från läkare, lärare, poliser och övervakare, socialarbetare, distriktssköterskor,

73 Se exempelvis Europadomstolens dom av den 7 december 1976 i mål nr 5493/72, *Handyside mot Förenade kungariket*, punkt 49.

74 *Ibid.*

75 Europadomstolens dom av den 7 juli 1989 i mål nr 10454/83, *Gaskin mot Förenade kungariket*.

fosterföräldrar och internatskolepersonal. När klaganden begärde ut detta material för att kunna väcka talan mot den lokala myndigheten för åsamkad personskada, fick han avslag. Det ansågs berättigat att låta detta material vara insynsskyddat eftersom det fanns ett allmänt intresse av att omsorgsverksamheten för barn fungerade ordentligt, vilket skulle även tyras om uppgiftslämnarna inte skulle vilja lämna lika uppriktiga rapporter framöver. Europadomstolen godtog att de personer som hade varit i statlig vård som barn hade stort intresse av att få nödvändig information för att veta mer och förstå det som hänt under deras barndom och tidiga utveckling.⁷⁶ Det behöver visserligen säkerställas att det finns ett insynsskydd för offentliga akter, men i princip skulle ett system som det brittiska – där akterna var tillgängliga förutsatt att den som lämnat informationen gav sitt samtycke – kunna vara förenligt med artikel 8 i Europakonventionen. I så fall måste intressena hos den person som begär tillgång till akterna kunna säkerställas när den som lämnat informationen inte är tillgänglig eller på felaktiga grunder har vägrat att ge sitt samtycke. Det bör då finnas en oberoende myndighet som kan fatta det slutliga beslutet om huruvida åtkomst ska beviljas eller ej. I det aktuella fallet hade klaganden inte tillgång till något sådant förfarande och domstolen slog fast att det hade skett en kränkning av klagandens rättigheter enligt artikel 8 i Europakonventionen. Europadomstolen fann emellertid inte att det hade skett någon överträdelse av artikel 10 i Europakonventionen och framhöll att rätten att ta emot information innebär att staten inte får hindra en person från att ta emot information som andra önskar eller kan vilja dela med sig av, men det innebär inte att staten i fråga åläggs att delge personen denna information.

I artikel 13.1 i barnkonventionen erkänns barnets rätt till yttrandefrihet, som innefattar frihet att oberoende av territoriella gränser söka, ta emot och sprida information och tankar av alla slag, i tal, skrift eller tryck, i konstnärlig form eller genom annat uttrycksmedel som barnet väljer.

⁷⁶ *Ibid.*, punkt 49.

2.4. Rätt att bli hörd

Viktiga punkter

- Barnkonventionen erkänner som en allmän princip barns rätt att fritt uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör dem.
- Enligt EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna har barn rätt att fritt uttrycka sina åsikter och till att åsikterna beaktas i frågor som rör barnen i förhållande till deras ålder och mognad.
- Enligt Europakonventionen måste beslutet att förhöra ett barn i domstol eller ej fattas med hänsyn till de särskilda omständigheterna i varje enskilt fall och i förhållande till barnets ålder och mognad.

Inom unionsrätten fastställs i artikel 24.1 i [EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna](#) att barn fritt ska kunna uttrycka sina åsikter. Dessa åsikter ska beaktas i frågor som rör barnen i förhållande till deras ålder och mognad. Denna bestämmelse är allmänt tillämplig och inte begränsad till särskilda förfaranden. EU-domstolen har ofta tolkat innebörden av denna bestämmelse jämförd med [Bryssel IIa-förordningen](#).

Exempel: Målet *Joseba Andoni Aguirre Zarraga mot Simone Pelz*⁷⁷ gällde ett underårigt barn som bortförts från Spanien till Tyskland i strid med vårdnadsbeslut. EU-domstolen fick frågan om huruvida den tyska domstolen (dvs. domstolen i det land som barnet bortförts till) skulle kunna motsätta sig verkställighetsbeslutet från den spanska domstolen (i ursprungslandet) utifrån att barnet inte hade hörts, vilket skulle innebära en överträdelse av artikel 42.2 a i förordning (EG) nr 2201/2003 (Bryssel IIa-förordningen) och artikel 24 i EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna. Barnet hade motsatt sig att återvända när hon hade uttryckt sina åsikter i förfarandena vid den tyska domstolen. Enligt EU-domstolens resonemang är det inte någon absolut rättighet att ett barn ska höras, men om en domstol beslutar att detta är en nödvändig åtgärd måste den ge barnet en verklig och faktiskt möjlighet att uttrycka sina åsikter. Domstolen ansåg också att barnets

⁷⁷ EU-domstolens dom av den 22 december 2010 i mål C-491/10 PPU, *Joseba Andoni Aguirre Zarraga mot Simone Pelz*. Se även [avsnitt 5.4](#), där detta beslut och den omarbetade Bryssel IIa-förordningen diskuteras mer ingående.

rätt att göra sin röst hörd i enlighet med stadgan och Bryssel IIa-förordningen förutsätter att barnet ges tillgång till de rättsliga förfaranden och de villkor som är nödvändiga för att det fritt ska kunna uttrycka sina åsikter, och att dessa åsikter tas upp av domstolen. Domstolen ska också vidta alla lämpliga åtgärder för att barnet ska kunna höras och i samband med detta ta hänsyn till barnets bästa och omständigheterna i det enskilda fallet. Om barnet är bosatt i en annan medlemsstat kan det, som anges i skäl 20 i Bryssel IIa-förordningen, höras enligt bestämmelserna i rådets förordning (EG) nr 1206/2001 av den 28 maj 2001 om samarbete mellan medlemsstaternas domstolar i fråga om bevisupptagning i mål och ärenden av civil eller kommersiell natur. Men enligt EU-domstolens domslut kunde myndigheterna i det land som barnet hade bortförts till (Tyskland) inte invända mot att barnet hade återlämnats, med hänvisning till att det inte fått göra sin röst hörd i ursprungslandet (Spanien).

Rätten att bli hörd uttrycks i flera olika rättsakter. Enligt artikel 21 i den omarbetade Bryssel IIa-förordningen har barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätt till en verklig och faktisk möjlighet att uttrycka sina åsikter, antingen direkt eller genom en företrädare eller lämpligt organ.⁷⁸ Deras åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till deras ålder och mognad. Denna rättighet gäller inte bara i frågor om föräldraansvar utan också i samband med återlämnandeförfaranden i enlighet med [1980 års Haagkonvention](#) om de civila aspekterna på internationella bortföranden av barn.⁷⁹

Enligt EU:s [direktiv om rättssäkerhetsgarantier](#) måste medlemsstaterna se till att barn har rätt att närvara vid sin rättegång och vidta alla nödvändiga åtgärder för att göra det möjligt för dem att faktiskt delta i rättegången, bland annat genom att ge dem tillfälle att höras och framföra sina synpunkter.⁸⁰ I EU:s [direktiv om sexuella övergrepp mot barn](#) föreskrivs också ett antal

78 EU, Europeiska unionens råd, rådets förordning (EU) 2019/1111 av den 25 juni 2019 om behörighet, erkännande och verkställighet av avgöranden i äktenskapsmål och mål om föräldraansvar, och om internationella bortföranden av barn (omarbetning), EUT L 178, 2019, s. 1.

79 Se även artikel 26 i rådets förordning (EU) 2019/1111 av den 25 juni 2019 om behörighet, erkännande och verkställighet av avgöranden i äktenskapsmål och mål om föräldraansvar, och om internationella bortföranden av barn (omarbetning), EUT L 178, 2019, s. 1.

80 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2016), [direktiv \(EU\) 2016/800 av den 11 maj 2016 om rättssäkerhetsgarantier för barn som är misstänkta eller tilltalade i straffrättsliga förfaranden](#), EUT L 132, 2016, s. 1, artikel 16.

rättssäkerhetsgarantier för att skydda barn som är brottsoffer vid förhör i straffrättsliga förfaranden.⁸¹

När det gäller Europarådets regelverk tolkar Europadomstolen inte rätten till skydd för privat- och familjeliv (artikel 8 i [Europakonventionen](#)) som att barnet alltid måste höras i domstol.⁸² Generellt sett är det upp till de nationella domstolarna att pröva den bevisning som lagts fram för dem, inbegripet de medel som används för att styrka relevanta omständigheter. Nationella domstolar behöver inte alltid höra ett barn i domstol när det gäller umgängesrätten för en förälder som inte har vårdnadsrätt. Denna fråga måste bedömas med hänsyn till de specifika omständigheterna i varje enskilt fall, med vederbörlig hänsyn till det berörda barnets ålder och mognad. Europadomstolen säkerställer ofta att myndigheterna har vidtagit lämpliga åtgärder för att deras beslut ska åtföljas av nödvändiga skyddsåtgärder med stöd av den del av artikel 8 som rör själva förfarandet.

Exempel: Målet *M. och M. mot Kroatien*⁸³ gällde en vårdnadstvist som även omfattade påståenden om övergrepp mot barn från pappans sida. Europadomstolen ansåg det som särskilt uppseendeväckande att barnet, som vid tidpunkten var tretton och ett halvt år, ännu inte hade hörts i vårdnadstvisten, som hade pågått i över fyra år, och därmed inte hade getts tillfälle att yttra sig inför domstol om vilken förälder hon ville bo hos. Barn som är i stånd att bilda egna åsikter kan inte anses vara tillräckligt delaktiga i beslutsprocessen om de inte ges tillfälle att höras och därmed uttrycka sina åsikter. Barns begränsade autonomi, som gradvis ökar i takt med deras ökande mognad, utövas genom deras rätt att tillfrågas och höras. Med hänsyn till de särskilda omständigheterna i det aktuella fallet innebar underlåtenheten att respektera den första klagandens önskemål

- 81 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2011), [direktiv 2011/93/EU av den 13 december 2011 om bekämpande av sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn och barnpornografi samt om ersättande av rådets rambeslut 2004/68/RIF](#), EUT L 335, 2011, s. 1, artikel 20.
- 82 Se även Europadomstolens dom av den 2 februari 2016 i mål nr 71776/12, *N.T.S. mot Georgien*; Europadomstolens dom av den 11 oktober 2016 i mål nr 23298/12, *Iglesias Casarrubios och Cantalapiedra Iglesias mot Spanien*; Europadomstolens dom av den 8 oktober 2020 i mål nr 80117/17, *C mot Kroatien*; Europadomstolens dom av den 5 mars 2020 i mål nr 3599/18, *M.N. m.fl. mot Belgien*; Europadomstolens dom av den 23 oktober 2018 i mål nr 23608/16, *Petrov och X mot Ryssland*.
- 83 Europadomstolens dom av den 3 september 2015 i mål nr 10161/13, *M. och M. mot Kroatien*.

om vilken förälder hon ville bo hos en överträdelse av hennes rätt till skydd för privat- och familjeliv enligt artikel 8.

Exempel: I målet *Sahin mot Tyskland*⁸⁴ förbjöd en mamma all vidare kontakt mellan klaganden och hans fyraåriga dotter. På grund av de allvarliga motsättningarna mellan föräldrarna beslöt den tyska regionala domstolen att det vore skadligt för barnet om pappan fick umgängesrätt. Detta beslut fattades utan att barnet hördes i frågan om huruvida hon ville fortsätta träffa sin pappa. När det gäller frågan om huruvida barnet skulle höras i domstol hänvisade Europadomstolen till den sakkunniges utlåtande vid den regionala domstolen i Tyskland. Den sakkunnige hade träffat barnet, hennes mamma och klaganden vid ett flertal tillfällen och bedömde att det skulle ha medfört en risk för barnet om hon hade behövt höras och att denna risk inte hade kunnat förhindras genom olika specialarrangemang i rätten. Under dessa omständigheter fann Europadomstolen att de processuella krav om att ett barn ska höras i domstol som implicit framgår av artikel 8 i Europakonventionen inte omfattade något krav på att barnet direkt skulle höras om relationen med sin pappa.

I flera av Europarådets bindande och icke-bindande instrument finns bestämmelser om barnets rätt att höras i olika sammanhang. I [Europeiska konventionen om utövandet av barns rättigheter](#) behandlas barns rätt att fritt uttrycka sina åsikter.⁸⁵ Genom konventionen tilldelas barn särskilda processuella rättigheter i familjemål vid domstol, i synnerhet i mål som gäller utövandet av föräldraansvar, såsom boende och umgängesrätt med barn. Enligt artikel 3 i konventionen är det en processuell rättighet för barn att få information och göra sin mening hörd i rättsprocessen. I artikel 4 fastställs att barnet har rätt att ansöka om att det förordnas ett särskilt ombud vid en process som berör barnet inför en rättslig myndighet. I enlighet med artikel 6 måste myndigheter säkerställa att barnet har fått all relevant information, inhämta barnets mening där så är lämpligt, vid behov från barnet självt, samt ge barnet möjlighet att framföra sina synpunkter. Även i [riktlinjerna från Europarådets](#)

84 Europadomstolens dom (stora avdelningen) av den 8 juli 2003 i mål nr 30943/96, *Sahin mot Tyskland*, punkt 73. Vad gäller den specifika aspekt som rör nationella domstolars värdering av den bevisning som de har erhållit och bedömning av hur relevant den bevisning är som en part vill lägga fram, se även Europadomstolens dom av den 22 april 1992 i mål nr 12351/86, *Vidal mot Belgien*, punkt 33.

85 Europarådet (1996), [Europeiska konventionen om utövandet av barns rättigheter](#), CETS nr 160, 25 januari 1996.

ministerkommitté för ett barnvänligt rättsväsende betonas respekten för barnens rätt att bli hörda i alla förfaranden som involverar eller påverkar dem.⁸⁶

I artikel 9 i *Lanzarotekonventionen* behandlas barns deltagande i utvecklingen och genomförandet av statliga strategier, program eller andra initiativ i kampen mot sexuell exploatering av och sexuella övergrepp mot barn. Enligt artikel 14.1 i denna konvention ska vederbörlig hänsyn tas till barnets åsikter, behov och problem vid stöd och hjälp till brottsoffer.⁸⁷

I *Europarådets rekommendation om delaktighet för barn och unga under 18 år* hänvisas till rätten att bli heard i alla sammanhang, i såväl skola, lokalsamhälle och familj som på nationell och europeisk nivå.⁸⁸ Den innehåller också riktlinjer för medlemsstaterna om hur rekommendationen bör genomföras, till exempel när det gäller att skydda barns och ungas rätt till deltagande, att främja och informera om barns och ungas deltagande och att skapa utrymme för deltagande. *Europarådets bedömningsverktyg för barns deltagande* tillhandahåller specifika och mätbara indikatorer för att följa upp genomförandet av rekommendationen.⁸⁹

Inom internationell rätt fastslås i artikel 12.1 i *barnkonventionen* att ett barn som är i stånd att bilda egna åsikter har rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. Artikel 12.2 i barnkonventionen föreskriver också att barnet särskilt ska beredas möjlighet att höras, antingen direkt eller genom företrädare eller ett lämpligt organ och på ett sätt som är förenligt med den nationella rättens procedurregler, i alla domstols- och administrativa förfaranden som rör barnet.

86 Se även Europarådet, ministerkommittén (2010), *Riktlinjer för ett barnvänligt rättsväsende*, 17 november 2010.

87 Europarådet (2007), *konventionen om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp*, CETS nr 201, 25 oktober 2007.

88 Europarådet, ministerkommittén (2012), *Recommendation Rec(2012)2 on the participation of children and young people under the age of 18*, 28 mars 2012.

89 Europarådet, divisionen för barns rättigheter och ungdomsavdelningen (2016), *bedömningsverktyg för barns deltagande*, mars 2016.

2.5. Rätt till mötes- och föreningsfrihet

Viktiga punkter

- I såväl EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna som Europakonventionen garanteras rätten att delta i fredliga sammankomster och föreningsfriheten.
- Europadomstolen har uttryckligen bekräftat att barn har rätt att delta i offentliga sammankomster.

Inom unionsrätten fastställs i artikel 12 i [EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna](#) att var och en har rätt att välja om de vill delta i fredliga sammankomster och till föreningsfrihet på alla nivåer, särskilt på det politiska, fackliga och medborgerliga området. Detta innebär också en rätt för var och en att bilda och ansluta sig till fackföreningar för att skydda sina intressen.

Inom Europarådets regelverk säkerställs rätten till mötes- och föreningsfrihet genom artikel 11.1 i [Europakonventionen](#), med de begränsningar som anges i artikel 11.2.

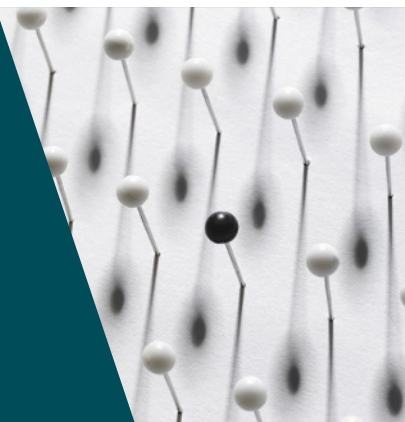
Europadomstolen har uttryckligen bekräftat att barn har rätt att delta i sammankomster på offentliga platser. Som domstolen konstaterade i målet *Christian Democratic People's Party mot Moldavien*⁹⁰ skulle det strida mot föräldrars och barns mötesfrihet om de förhindrades att delta i evenemang, exempelvis för att protestera mot regeringens skolpolitik.

Inom internationell rätt omfattas såväl enskilda barn som barnorganisationer av det skydd som fastställs i artikel 15 i [barnkonventionen](#), som föreskriver rätten till föreningsfrihet och till fredliga sammankomster. En rad olika organisationer som barn deltar i har tilldelats internationellt skydd baserat på denna bestämmelse.

⁹⁰ Europadomstolens dom av den 14 februari 2006 i mål nr 28793/02, *Christian Democratic People's Party mot Moldavien*.

3.

Jämlikhet och icke-diskriminering

EU	Frågor som omfattas	Europarådet
EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna, avdelning III (jämlikhet), däribland artiklarna 20 (likhet inför lagen), 21 (icke-diskriminering) och 23 (jämsliddhet mellan kvinnor och män) EUF-fördraget, artikel 19 Direktivet om likabehandling i arbetslivet (2000/78/EG) Direktivet om likabehandling oavsett ras (2000/43/EG) Direktiv 2006/54/EG (omarbetning) om genomförandet av principen om lika möjligheter och likabehandling av kvinnor och män i arbetslivet Rådets direktiv 2004/113/EG om genomförande av principen om likabehandling av kvinnor och män när det gäller tillgång till och tillhandahållande av varor och tjänster	Jämlikhet och icke-diskriminering	Europakonventionen, artikel 14 Protokoll nr 12 till Europakonventionen, artikel 1 (icke-diskriminering) Europeiska sociala stadgan (reviderad), artikel E (icke-diskriminering) Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter (FCNM), artikel 4 Lanzarotekonventionen, artikel 2

EU	Frågor som omfattas	Europarådet
Direktivet om likabehandling oavsett ras (2000/43/EG)	Icke-diskriminering på grundval av ras och etniskt ursprung	Europakonventionen, artikel 14 jämförd med artikel 2 i protokoll nr 1 till Europakonventionen FCNM, artiklarna 4 och 12 Europadomstolens dom (stora avdelningen) i mål nr 57325/00, <i>D.H. m.fl. mot Tjeckien</i>, 2006 (placering av romska barn i särskilda skolor) Europadomstolens dom i mål nr 15766/03, <i>Oršuš m.fl. mot Kroatien</i>, 2010 (klasser med enbart romska barn i grundskolor) Europadomstolens dom i mål nr 43370/04 m.fl., <i>Catan m.fl. mot Moldavien och Ryssland</i>, 19 oktober 2012 (separatistmyndigheters politik) Europadomstolens dom i mål nr 81114/17 m.fl., <i>Ádám m.fl. mot Rumänien</i>, 13 oktober 2020 (ytterligare prov för etnisk grupp) ECSR, <i>European Roma Rights Centre (ERRC) mot Irland</i>, nr 100/2013, 1 december 2015
EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna, artikel 21 EUF-fördraget, artikel 45 Direktivet om unionsmedborgarskap (2004/38/EG) Direktivet om varaktigt bosatta (2003/109/EG) Direktivet om familjeåterförening (2003/86/EG) Direktivet om ett kombinerat tillstånd (2011/98/EU)	Icke-diskriminering på grundval av medborgarskap och migrationsstatus	Europakonventionen, artikel 14 jämförd med artikel 2 i protokoll nr 1 till Europakonventionen FCNM, artiklarna 4 och 12

EU	Frågor som omfattas	Europarådet
EU-domstolens dom i mål C-200/02, <i>Kunqian Catherine Zhu och Man Lavette Chen mot Secretary of State for the Home Department</i> , 2004 (uppehållstillstånd för föräldrar som är medborgare i tredjeland)		Europadomstolens dom i mål nr 5335/05, <i>Ponomaryovi mot Bulgarien</i> , 2011 (skolavgifter för personer med tillfälligt uppehållstillstånd)
EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna, artikel 21 Direktivet om likabehandling i arbetslivet (2000/78/EG) EU-domstolens dom (stora avdelningen) i mål C-303/06, <i>S. Coleman mot Attridge Law och Steve Law</i> , 2008	Icke-diskriminering på grundval av funktionsnedsättning	Europakonventionen, artikel 14; protokoll nr 12 till Europakonventionen, artikel 1 (icke-diskriminering) Europeiska sociala stadgan, artikel 17.2 Europadomstolens dom i mål nr 51500/08, <i>Çam mot Turkiet</i> , 23 februari 2016 (nekat tillträde till musikskola på grund av synnedsättning) Europadomstolens dom i mål nr 59751/15, <i>G.L. mot Italien</i> , 10 september 2020 (underlåtenhet att tillhandahålla särskilt lärandestöd till elev med autism)
EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna, artikel 21 Direktivet om brottsoffers rättigheter (2012/29/EU) Direktivet om likabehandling i arbetslivet (2000/78/EG) EU-domstolens dom (stora avdelningen) i mål C-303/06, <i>S. Coleman mot Attridge Law och Steve Law</i> , 2008	Icke-diskriminering på grundval av andra skyddsgrunder	Lanzarotekonventionen, artikel 2 Europakonventionen, artikel 14 Protokoll nr 12 till Europakonventionen, artikel 1 (icke-diskriminering) Europadomstolens dom i mål nr 67667/09, <i>Bayev m.fl. mot Ryssland</i> , 20 juni 2017 (godtycklig lagstiftning mot homosexualitet) Europadomstolens dom i mål nr 35159/09, <i>P.V. mot Spanien</i> , 30 november 2010 (begränsning av kontakt på grund av känslomässig instabilitet till följd av könsbyte)

EU	Frågor som omfattas	Europarådet
		Europadomstolens dom i mål nr 39474/98, <i>D.G. mot Irland</i>, 16 maj 2002 (underlåtenhet att tillhandahålla åldersanpassad förvarsanläggning för ungdomsbrottsling) Europadomstolens dom i mål nr 9106/80, <i>Bouamar mot Belgien</i>, 29 februari 1988 (underlåtenhet att tillhandahålla åldersanpassad förvarsanläggning för ungdomsbrottsling) Europadomstolens dom (stora avdelningen) i mål nr 16574/08, <i>Fabris mot Frankrike</i>, 2013 (arvsrätt för utomäktenskapliga barn) Europadomstolens dom i mål nr 34406/97, <i>Mazurek mot Frankrike</i>, 1 februari 2000 (arvsrätt för utomäktenskapliga barn)

Förbud mot diskriminering är en grundprincip i alla demokratiska samhällen. EU:s institutioner har antagit en rad direktiv för att bekämpa diskriminering som även är relevanta för barn. Europadomstolen har utarbetat en omfattande rättspraxis om icke-diskriminering enligt artikel 14 i [Europakonventionen](#) jämförd med andra artiklar i konventionen och, i mer begränsad utsträckning, enligt artikel 1 i protokoll nr 12.

Europeiska kommittén för sociala rättigheter anser att artikel E i [den europeiska sociala stadgan](#) om icke-diskriminering har ungefär samma funktion som artikel 14 i Europakonventionen: den är inte fristående till sin karaktär utan måste kombineras med någon av stadgans materiella bestämmelser.⁹¹

I detta kapitel behandlas principen om jämställdhet och icke-diskriminering, med särskilt fokus på de grunder där det har utvecklats rättspraxis i fråga om barn. Här ger vi inledningsvis en allmän översikt över europeisk icke-diskrimineringsrätt ([avsnitt 3.1](#)) för att därefter fokusera på jämlikhet och icke-diskriminering när det gäller barn på grundval av etniskt ursprung ([avsnitt 3.2](#)),

91 ECSR, *Syndicat des Agrégés de l'Enseignement Supérieur (SAGES) mot Frankrike*, klagomål nr 26/2004, 15 juni 2005, punkt 34.

medborgarskap och migrationsstatus (avsnitt 3.3), ålder (avsnitt 3.4) samt andra skyddsgrunder, såsom kön, könsidentitet och sexuell läggning, språk och personlig identitet (avsnitt 3.5).

3.1. Europeisk rätt mot diskriminering

Viktiga punkter

- Diskriminering på grund av kön, ras, hudfärg, etniskt eller socialt ursprung, genetiska särdrag, språk, religion eller övertygelse, politisk eller annan åskådning, tillhörighet till nationell minoritet, förmögenhet, börd, funktionsnedsättning, ålder eller sexuell läggning är generellt förbjuden i Europa.⁹²
- I EU är enligt EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna all diskriminering på grund av bland annat kön, ras, hudfärg, etniskt eller socialt ursprung, genetiska särdrag, språk, religion eller övertygelse, politisk eller annan åskådning, tillhörighet till nationell minoritet, förmögenhet, börd, funktionsnedsättning, ålder eller sexuell läggning förbjuden. Inom tillämpningsområdet för fördragen, och utan att det påverkar tillämpningen av någon särskild bestämmelse i dem, är även all diskriminering på grund av nationalitet förbjuden.
- I unionens sekundärlagstiftning förbjuds diskriminering på grund av kön (jämfälldhetsdirektiven), på grund av ras eller etniskt ursprung (direktivet om likabehandling oavsett ras) och i arbetslivet på grund av ålder, funktionsnedsättning, sexuell läggning, religion eller övertygelse (direktivet om likabehandling i arbetslivet).
- Enligt artikel 14 i Europakonventionen är diskriminering förbjuden i samband med åtnjutandet av en annan rättighet enligt konventionen. Genom protokoll 12 infördes ett allmänt och fristående förbud mot diskriminering.
- I ett antal av Europarådets instrument framhålls behovet av att säkerställa icke-diskriminering med hänvisning till vissa omständigheter eller grupper.

Inom unionsrätten utgör förbudet mot diskriminering i artikel 21 i [EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna](#) en oberoende princip som gäller även i de situationer där ingen annan bestämmelse i stadgan är tillämplig. I denna bestämmelse anges att diskriminering uttryckligen är förbjuden på grundval av

⁹² För en översikt över europeisk icke-diskrimineringsrätt, såsom den fastställs enligt EU-direktiven mot diskriminering samt artikel 14 i Europakonventionen och protokoll 12 till denna konvention, se FRA och Europadomstolen (2018), [Handbok i Europeisk icke-diskrimineringsrätt](#), februari 2018.

kön, ras, hudfärg, etniskt eller socialt ursprung, genetiska särdrag, språk, religion eller övertygelse, politisk eller annan åskådning, tillhörighet till nationell minoritet, förmögenhet, börd, funktionsnedsättning, ålder eller sexuell läggning. I artikel 2 i EU-fördraget anges att icke-diskriminering, jämlikhet, människans värdighet, rättvisa och jämställdhet mellan män och kvinnor är gemensamma värden för alla medlemsstater. I artikel 19 i [EUF-fördraget](#) anges kön, ras, etniskt ursprung, religion eller övertygelse, funktionsnedsättning, ålder eller sexuell läggning som diskrimineringsgrunder. Icke-diskriminering är en oberoende princip som gäller även i de situationer där ingen annan bestämmelse i stadgan tillämpas. I denna bestämmelse anges att diskriminering uttryckligen är förbjuden på grundval av kön, ras, hudfärg, etniskt eller socialt ursprung, genetiska särdrag, språk, religion eller övertygelse, politisk eller annan åskådning, tillhörighet till nationell minoritet, förmögenhet, börd, funktionsnedsättning, ålder eller sexuell läggning. I artikel 19 i [EUF-fördraget](#) anges kön, ras, etniskt ursprung, religion eller övertygelse, funktionsnedsättning, ålder eller sexuell läggning som diskrimineringsgrunder.

Diskriminering på arbetsmarknaden, inom välfärdssystemet och i fråga om tillgång till varor och tjänster förbjuds genom ett flertal EU-direktiv. Samtliga dessa områden kan vara relevanta för barn. Genom [rådets direktiv 2000/78/EG](#) om inrättande av en allmän ram för likabehandling i arbetslivet (direktivet om likabehandling i arbetslivet)⁹³ förbjuds diskriminering på grundval av religion eller övertygelse, funktionsnedsättning, ålder eller sexuell läggning. Genom [rådets direktiv 2000/43/EG](#) om genomförandet av principen om likabehandling av personer oavsett deras ras eller etniska ursprung (direktivet om likabehandling oavsett ras) förbjuds diskriminering på grundval av ras eller etnicitet inte bara i fråga om anställning och tillgång till varor och tjänster, utan även när det gäller välfärdssystem (däribland socialt skydd, social trygghet samt hälso- och sjukvård) och utbildning.⁹⁴ Andra direktiv har använts för att genomföra principen om likabehandling av kvinnor och män i arbetslivet (direktiven 2006/54/

93 EU, Europeiska unionens råd (2000), [rådets direktiv 2000/78/EG av den 27 november 2000 om inrättande av en allmän ram för likabehandling i arbetslivet](#), EGT L 303, 2000, 2.12.2000.

94 EU, Europeiska unionens råd (2000), [rådets direktiv 2000/43/EG av den 29 juni 2000 om genomförandet av principen om likabehandling av personer oavsett deras ras eller etniska ursprung](#), EGT L 180, 2000, 29.6.2000.

EG⁹⁵ och 2010/41/EU⁹⁶ samt när det gäller tillgång till och tillhandahållande av varor och tjänster ([direktivet om likabehandling av män och kvinnor när det gäller varor och tjänster](#)).⁹⁷ Rådets direktiv 79/7/EEG om successivt genomförande av principen om likabehandling av kvinnor och män gäller på området social trygghet.⁹⁸ Det direktiv om likabehandling som kommissionen föreslog 2008 syftar till att åtgärda luckorna i jämlikhetslagstiftningen.⁹⁹

När det gäller Europakonventionen ska enligt artikel 14 åtnjutandet av de fri- och rättigheter som anges i konventionen säkerställas utan åtskillnad. Europadomstolen är därför bara behörig att pröva klagomål om diskriminering som faller inom tillämpningsområdet för någon av de rättigheter som skyddas enligt konventionen. I protokoll nr 12 (som hittills har ratificerats av 20 medlemsstater) förbjuds diskriminering i förhållande till "åtnjutandet av varje rättighet som anges i lag" och "av en offentlig myndighet". Protokollet har därmed en större räckvidd än artikel 14, som bara avser de rättigheter som garanteras i Europakonventionen.

Bestämmelserna i båda dessa instrument innehåller en icke-uttömmande uppräknning över förbjudna diskrimineringsgrunder: kön, ras, hudfärg, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationellt eller socialt ursprung, tillhörighet till nationell minoritet, förmögenhet, börd eller annan status. Om Europadomstolen anser att personer i jämförbar ställning behandlas olika, kommer den att pröva om denna skillnad kan motiveras på ett objektivet och rimligt sätt.¹⁰⁰

95 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2006), [direktiv 2006/54/EG av den 5 juli 2006 om genomförandet av principen om lika möjligheter och likabehandling av kvinnor och män i arbetslivet \(omarbetning\)](#), EUT L 204, 2006, s. 23.

96 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2010), [direktiv 2010/41/EU av den 7 juli 2010 om tillämpning av principen om likabehandling av kvinnor och män som är egenföretagare och om upphävande av rådets direktiv 86/613/EEG](#), EUT L 180, 2010, s. 1.

97 EU, Europeiska unionens råd (2004), [rådets direktiv 2004/113/EG av den 13 december 2004 om genomförande av principen om likabehandling av kvinnor och män när det gäller tillgång till och tillhandahållande av varor och tjänster](#), EUT L 373, 2004, s. 37.

98 EU, Europeiska unionens råd (1978), [direktiv 79/7/EEG av den 19 december 1978 om successivt genomförande av principen om likabehandling av kvinnor och män i fråga om social trygghet](#), EGT L 6, 1979, s. 24.

99 EU, Europeiska unionens råd (2008), [förslag till rådets direktiv om genomförande av principen om likabehandling av personer oavsett religion eller övertygelse, funktionshinder, ålder eller sexuell läggning](#), {SEK(2008) 2180} {SEK(2008) 2181}, KOM(2008) 426, 2.7.2008.

100 För en översikt över Europadomstolens rättspraxis, se FRA och Europadomstolen (2018), [Handbok i Europeisk icke-diskrimineringsrätt](#), februari 2018.

Artikel E i [den europeiska sociala stadgan](#) innehåller också en icke-uttömmande uppräkningslista av förbjudna diskrimineringsgrunder: ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationell härstamning eller socialt ursprung, hälsa, tillhörighet till nationell minoritet eller börd. I det tillägg till den europeiska sociala stadgan som berör denna artikel fastställs att särbehandling som grundar sig på objektiva och sakliga skäl kan omfatta krav på en viss ålder eller vissa förmågor för att få tillträde till vissa utbildningar.¹⁰¹

Enligt artikel 4 i [FCNM](#)¹⁰² ska konventionsstaterna åta sig att tillförsäkra personer som tillhör en nationell minoritet rätt till likhet inför lagen och till lika skydd av lagen. I detta hänseende ska all diskriminering på grundval av tillhörighet till en nationell minoritet vara förbjuden. De åtar sig också att där så är nödvändigt vidta lämpliga åtgärder för att inom alla områden av det ekonomiska, sociala, politiska och kulturella livet främja fullständig och effektiv jämlikhet mellan personer som tillhör en nationell minoritet och personer som tillhör majoritetsbefolkningen.

Europeiska kommissionen mot rasism och intolerans är ett unikt organ för övervakning av mänskliga rättigheter som är särskilt inriktat på frågor som rör bekämpandet av rasism, diskriminering, främlingsfientlighet, antisemitism och intolerans i Europa.¹⁰³ Inom ramen för sitt landsspecifika övervakningsarbete granskar kommissionen situationen när det gäller uttryck för rasism och intolerans i var och en av Europarådets medlemsstater.

Enligt artikel 2 i [Lanzarotekonventionen](#) ska dess bestämmelser, särskilt de som rör rätten för offer för sexuell exploatering och sexuella övergrepp att komma i åtnjutande av åtgärder för att skydda deras rättigheter, tillämpas utan åtskillnad på någon grund.

Att avstå från diskriminerande behandling är ibland inte tillräckligt för att uppnå likabehandling. I vissa situationer kan åtgärder vidtas för att komma till rätta med befintlig och bestående ojämlikhet. I FN-sammanhang kallas detta "särskilda åtgärder". I EU-lagstiftningen hänvisar man både till "särskilda åtgärder" och "positiv särbehandling". I Europadomstolen talar man om "positiva

101 Europarådet (1996), den europeiska sociala stadgan (reviderad), [förklarande rapport](#), punkt 136.

102 Europarådet (1995), [ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter](#), CETS nr 157, 1995.

103 Mer information finns på [webbplatsen för Europeiska kommissionen mot rasism och intolerans](#).

skyldigheter”. Genom att vidta sådana särskilda åtgärder kan stater säkerställa ”faktisk jämlikhet”, dvs. lika möjligheter att få tillgång till förmåner i samhället, snarare än bara ”formell jämlikhet”. Om regeringar, arbetsgivare och tjänsteleverantörer inte inser att de bör överväga att vidta särskilda åtgärder ökar risken för att deras regler och praxis kan innebära indirekt diskriminering.

I följande avsnitt analyserar vi särskilda diskrimineringsgrunder som har visat sig vara särskilt relevanta för barn.

3.2. Icke-diskriminering på grundval av ras eller etniskt ursprung

Viktiga punkter

- Ras och etniskt ursprung är förbjudna diskrimineringsgrunder i Europa.
- Inom EU finns ett särskilt rättsligt instrument (direktivet om likabehandling oavsett ras) som förbjuder direkt och indirekt diskriminering, och även trakasserier, på livets alla områden.

Inom unionsrätten är enligt [direktivet om likabehandling oavsett ras](#) diskriminering på grundval av ras eller etnicitet förbjuden, inte bara inom arbetslivet utan även när det gäller tillhandahållandet av varor och tjänster, välfärdssystemet, utbildning och social trygghet. Romerna, som utgör en särskilt omfattande och utsatt etnisk grupp, omfattas klart och tydligt av direktivets tillämpningsområde. Ett viktigt led i arbetet för att bekämpa diskriminering av romer var antagandet 2011 av en särskild EU-ram för nationella strategier för integrering av romer.¹⁰⁴ Den följdes 2020 av en andra [strategisk EU-ram för romers jämlikhet, inkludering och deltagande 2020–2030](#).¹⁰⁵ Romska barn är särskilt utsatta för direkt och indirekt diskriminering, och även trakasserier, när det gäller utbildning, tillgång till sysselsättning och bostäder, hälso- och sjukvård, kunskaper om sina rättigheter och tillgång till rättslig prövning. För att

¹⁰⁴ EU, Europeiska kommissionen (2011), *En EU-ram för nationella strategier för integrering av romer fram till 2020*, KOM(2011) 173 slutlig, Bryssel, 5.4.2011.

¹⁰⁵ EU, Europeiska kommissionen (2020), *En jämlikhetsunion: EU:s strategiska ram för romers jämlikhet, inkludering och deltagande*, COM(2020) 620 final, 10.10.2020.

uppnå full jämlikhet i praktiken kan det i vissa fall krävas positiv särbehandling specifikt för romer, särskilt inom dessa fyra huvudområden.¹⁰⁶

När det gäller Europarådets regelverk har Europadomstolen kommit med avgöranden i flera viktiga mål som rör särbehandling av romska barn i utbildningssystemet. Dessa mål har prövats enligt artikel 14 jämförd med artikel 2 i [protokoll nr 1 till Europakonventionen](#). Europadomstolen har slagit fast att det endast kan vara objektivt motiverat att romska barn är överrepresenterade eller segregerade i särskilda skolor eller klasser om det införs lämpliga skyddsåtgärder för att hänvisa barn till dessa skolor eller klasser såsom tester som är särskilt utformade för och mottagliga för de romska barnens behov. Framstegen bör utvärderas och följas upp på lämpligt sätt så att barnen kan integreras i vanliga klasser så snart som inlärningssvårigheterna har åtgärdats. Positiva åtgärder bör också vidtas för att åtgärda inlärningssvårigheter. Om inga effektiva åtgärder vidtas för att motverka segregering kan det inte anses vara befogat att förlänga en segregerad utbildning av romska barn i en vanlig skola med en normal kursplan.¹⁰⁷ Europarådets ministerkommitté rekommenderar även att romers och/eller resandes historia införlivas i skolornas kursplaner och undervisningsmaterial.¹⁰⁸

Exempel: I målet *D.H. m.fl. mot Tjeckien*¹⁰⁹ fann Europadomstolen att ett oproportionerligt stort antal romska barn placerats i särskilda skolor för barn med inlärningssvårigheter utan att det fanns särskilda skäl till detta. Domstolen uttryckte oro över att dessa skolor erbjöd en enklare kursplan och att systemet i sig orsakade segregering. Detta innebar att de romska barnen fick en utbildning som förvärrade deras svårigheter och försvärade deras senare personliga utveckling i stället för att hjälpa dem att komma in i det vanliga utbildningssystemet och utveckla färdigheter som skulle

106 EU, Europeiska kommissionen (2014), *Gemensam rapport om tillämpningen av rådets direktiv 2000/43/EG av den 29 juni 2000 om genomförandet av principen om likabehandling av personer oavsett deras ras eller etniska ursprung och av rådets direktiv 2000/78/EG av den 27 november 2000 om inrättande av en allmän ram för likabehandling i arbetslivet*, rapport från kommissionen till Europaparlamentet och rådet, COM(2014) 2 final, Bryssel, 17.1.2014.

107 Europadomstolens dom av den 30 maj 2013 i mål nr 7973/10, *Lavida m.fl. mot Grekland* (tillgänglig på franska).

108 Europarådet, ministerkommittén (2020), *Recommendation CM/Rec(2020)2 to member States on the inclusion of the history of Roma and/or Travellers in school curricula and teaching materials*, 1 juli 2020.

109 Europadomstolens dom (stora avdelningen) av den 13 november 2007 i mål nr 57325/00, *D. H. m.fl. mot Tjeckien*, punkterna 206–210.

underlätta ett liv bland majoritetsbefolkningen. Europadomstolen slog därför fast att det hade skett en överträdelse av artikel 14 i konventionen jämförd med artikel 2 i protokoll nr 1 till konventionen.

Exempel: I målet *Oršuš m.fl. mot Kroatien*¹¹⁰ prövade Europadomstolen praxisen att använda sig av klasser med enbart romska barn i vanliga grundskolor. Principiellt sett utgör det ingen diskriminering att tillfälligt placera barn i en särskild klass enbart för att de saknar kunskaper i undervisningsspråket. En sådan placering kan ses som ett sätt att anpassa utbildningssystemet till de särskilda behoven hos barn med språksvårigheter. Men så snart som placeringen enbart eller i oproportionerlig utsträckning drabbar en viss etnisk grupp krävs det vissa skyddsåtgärder. När det gäller den inledande placeringen i separata klasser konstaterade Europadomstolen att detta inte var någon allmän praxis som tillämpades för att komma till rätta med barns bristfälliga språkkunskaper samt att det inte hade genomförts några tester av barnens språkkunskaper. Kursplanen innehöll inte heller någon specifik undervisning för vissa barn (dvs. särskilda språkklasser) för att de så snabbt som möjligt skulle uppnå nödvändiga språkkunskaper. Det fanns inget särskilt överflyttnings- eller kontrollsystem för att se till så att romska barn direkt och automatiskt flyttades över till blandade klasser så snart de hade fått de språkkunskaper som krävdes. Domstolen fastslog följaktligen att detta utgjorde en överträdelse av artikel 14 i Europakonventionen jämförd med artikel 2 i protokoll nr 1.

Europadomstolen har även prövat andra mål som rört diskriminering av barn i skolsammanhang.

Exempel: I målet *Catan m.fl. mot Moldavien och Ryssland*¹¹¹ granskade Europadomstolen den språkpolitik som införts i skolorna av separatistmyndigheter i Transnistrien, som syftade till att uppnå en förrysning. Sedan moldaviskspråkiga skolor (som använder det latinska alfabetet) tvingats stänga fick föräldrarna välja mellan att låta sina barn gå i skolor där undervisningen genomfördes med en artificiell kombination av det moldaviska språket och det kyrilliska alfabetet och med

¹¹⁰ Europadomstolens dom (stora avdelningen) av den 16 mars 2010 i mål nr 15766/03, *Oršuš m.fl. mot Kroatien*, punkt 157.

¹¹¹ Europadomstolens dom (stora avdelningen) av den 19 oktober 2012 i mål nr 43370/04, 8252/05 och 18454/06, *Catan m.fl. mot Moldavien och Ryssland*.

undervisningsmaterial från Sovjettiden, eller att låta barnen gå i skolor som inte var lika välutrustade, som låg sämre till och där de utsattes för trakasserier och hot längs med skolvägen. Tvångsstängningen av skolor och de efterföljande trakasserierna ansågs vara ett oberättigat ingrepp i barnens rätt till utbildning som utgjorde en överträdelse av artikel 2 i protokoll nr 1 till Europakonventionen.¹¹²

Exempel: I målet *Ádám m.fl. mot Rumänien*¹¹³ klagade elever med ungerskt ursprung som gick i ungerskspråkig skola i Rumänien över att de var tvungna att göra två ytterligare prov på ungerska under den ganska korta tid som avsatts för genomförandet av studentexamen i hela landet. Europadomstolen betonade till att börja med att det i Europarådets relevanta instrument uttryckligen anges att skyddet och främjandet av minoritetsspråk inte bör ske på bekostnad av officiella språk och nödvändigheten att lära sig dessa. De två ytterligare prov som de klagande var tvungna att genomföra var dessutom en direkt och oundviklig följd av att de medvetet och frivilligt valt att bedriva sina studier på ett annat språk och av att staten erbjudit dem den möjligheten. Europadomstolen konstaterade att de klagande inte hade försatts i en situation som var väsentligt annorlunda i den utsträckning som krävs i enlighet med artikel 1 i protokoll nr 12. Den fann därför att det inte skett någon överträdelse av konventionen.

Europeiska kommittén för sociala rättigheter anser att utbildningspolitiken för romska barn visserligen kan innefatta viss flexibilitet för att ta hänsyn till gruppens mångfald och helt eller delvis kringflyttande liv, men att det ändå inte bör finnas särskilda skolor för romska barn.¹¹⁴

Exempel: Målet *European Roma Rights Centre (ERRC) mot Irland*¹¹⁵ gällde Irlands efterlevnad av den europeiska sociala stadgan i fråga om bostäder för resande, särskilt med avseende på bostadsförhållanden och vräkning av resande, och i fråga om barn till resande, även med avseende på socialt, rättsligt och ekonomiskt skydd. ERRC hävdade att myndigheterna hade brutit mot artikel 17 genom att de inte tillgodosatt rätten till socialt,

¹¹² *Ibid.*, punkterna 141–144.

¹¹³ Europadomstolens dom av den 13 oktober 2020 i mål nr 81114/17, *Ádám m.fl. mot Rumänien*.

¹¹⁴ ECSR, *slutsatser 2003 – Bulgarien – artikel 17.2*, 2003/def/BGR/17/2/EN, 30 juni 2003.

¹¹⁵ ECSR, *European Roma Rights Centre (ERRC) mot Irland*, nr 100/2013, 1 december 2015.

rättsligt och ekonomiskt skydd för barn till resande, särskilt i fråga om skolgång.

Enligt artikel 4.2 och 4.3 i FCNM ska de särskilda åtgärder som vidtas för att främja effektiv jämlikhet mellan personer som tillhör en nationell minoritet inte betraktas som en diskriminerande handling. I enlighet med artikel 12.3 i FCNM åtar sig dessutom konventionsstaterna uttryckligen att främja lika möjligheter till tillträde till utbildning på alla nivåer för personer som tillhör nationella minoriteter. Rådgivande kommittén för FCNM har regelbundet behandlat frågan om romska barns lika tillgång till utbildning i enlighet med den bestämmelsen.¹¹⁶

3.3. Icke-diskriminering på grundval av medborgarskap och migrationsstatus

Viktiga punkter

- Europeisk rätt förbjuder diskriminering på grundval av nationalitet.
- Enligt unionsrätten är diskriminering på grund av nationalitet i samband med den fria rörligheten för personer förbjuden enligt artikel 45 i EUF-fördraget (fri rörlighet och vistelse). Inom tillämpningsområdet för EU-rätten är all diskriminering på grund av nationalitet förbjuden enligt artikel 21.2 i EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna. I Europakonventionen garanteras att rättigheterna ska åtnjutas av alla personer som befinner sig inom en medlemsstats jurisdiktion.

Enligt unionsrätten är diskriminering på grund av nationalitet förbjuden inom tillämpningsområdet för fördragen (artikel 18 i EUF-fördraget; artikel 21.2 i EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna). Dessa artiklar gäller för alla EU-medborgare i samband med bestämmelserna om europeiskt medborgarskap, och för varaktigt bosatta personer som inte är EU-medborgare. Enligt unionsrätten är diskriminering på grund av nationalitet förbjuden, i synnerhet i samband med den fria rörligheten för personer (direktivet om

¹¹⁶ Se Europarådet, rådgivande kommittén för FCNM (2006), *Commentary on Education under the Framework Convention for the Protection of National Minorities* (2006), ACFC/25DOC(2006)002.

unionsmedborgarskap¹¹⁷; artikel 45 i EUF-fördraget).¹¹⁸ Om tredjelandsmedborgare, dvs. personer som är medborgare i ett icke-EU-land, uppfyller kraven för att bedömas som varaktigt bosatta, har de rätt till samma behandling inom i princip samma områden som dem som omfattas av icke-diskrimineringsdirektiven. För att kunna uppfylla de krav som ställs enligt [direktivet om tredjelandsmedborgare](#) krävs bland annat att de ska ha varit varaktigt bosatta i landet i fem år.¹¹⁹ Enligt direktiv 2003/86/EG om rätt till familjeåterförening ([direktivet om familjeåterförening](#))¹²⁰ får tredjelandsmedborgare som lagligen vistas i en medlemsstat under vissa villkor förenas med familjemedlemmar (se även [avsnitt 9.5](#)).¹²¹ Genom [direktivet om ett kombinerat tillstånd](#) säkerställs även tredjelandsmedborgares rätt till likabehandling på vissa villkor.¹²²

Exempel: I *Chen*-målet¹²³ behandlades frågan om huruvida ett barn till en tredjelandsmedborgare hade rätt att få uppehållstillstånd i en viss EU-medlemsstat när hon var född i en annan medlemsstat och var medborgare där. Barnet var försörjningsberoende av sin mamma, som var tredjelandsmedborgare. EU-domstolen ansåg att i de fall då en medlemsstat har infört vissa krav för enskilda personer som ansöker om medborgarskap och dessa krav är uppfyllda, är inte en annan medlemsstat behörig att ifrågasätta denna rätt när modern och barnet ansöker

117 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2004), [direktiv 2004/38/EG av den 29 april 2004 om unionsmedborgares och deras familjemedlemmars rätt att fritt röra sig och uppehålla sig inom medlemsstaternas territorier](#), EUT L 158, 2004, s. 77.

118 Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter (2018), *Making EU citizens' rights a reality: National courts enforcing freedom of movement and related rights*, Luxemburg, Europeiska unionens publikationsbyrå (Publikationsbyrån).

119 EU, Europeiska unionens råd (2003), [direktiv 2003/109/EG av den 23 januari 2004 om varaktigt bosatta tredjelandsmedborgares ställning](#), EUT L 16, 2004, s. 44.

120 EU, Europeiska unionens råd (2003), [direktiv 2003/86/EG av den 3 oktober 2003 om rätt till familjeåterförening](#), EUT L 251, 2003, s. 12.

121 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2011), [direktiv 2011/98/EU om ett enda ansökningsförfarande för ett kombinerat tillstånd för tredjelandsmedborgare att vistas och arbeta på en medlemsstats territorium och om en gemensam uppsättning rättigheter för arbetstagare från tredjeland som vistas lagligen i en medlemsstat \(direktivet om ett kombinerat tillstånd\)](#), EUT L 343, 2011, s. 1.

122 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2011), [direktiv 2011/98/EU om ett enda ansökningsförfarande för ett kombinerat tillstånd för tredjelandsmedborgare att vistas och arbeta på en medlemsstats territorium och om en gemensam uppsättning rättigheter för arbetstagare från tredjeland som vistas lagligen i en medlemsstat \(direktivet om ett kombinerat tillstånd\)](#), EUT L 343, 2011, s. 1, artikel 12.

123 EU-domstolens dom av den 19 oktober 2004 i mål C-200/02, *Kunqian Catherine Zhu och Man Lavette Chen mot Secretary of State for the Home Department*.

om uppehållstillstånd. EU-domstolen slog fast att en medlemsstat inte kan förvägra den förälder som har vårdnaden om ett barn som i sin tur är EU-medborgare rätten att uppehålla sig i landet, eftersom detta skulle innebära att barnets rätt att uppehålla sig i EU blev helt verkningslös.

När det gäller Europarådets regelverk ska enligt [Europakonventionen](#) rättigheterna åtnjutas av samtliga personer som är bosatta inom en medlemsstats jurisdiktion, oavsett om de är medborgare i landet eller ej. Detta innebär även personer som är bosatta utanför det nationella territoriet, i områden som står under en medlemsstats faktiska kontroll. När det gäller utbildning anser Europadomstolen att olika behandling på grundval av nationalitet och migrationsstatus skulle kunna utgöra diskriminering.

Exempel: I målet *Ponomaryovi mot Bulgarien*¹²⁴ behandlades frågan om huruvida utländska medborgare som saknar permanenta uppehållstillstånd ska behöva betala skolvavgifter för gymnasieutbildning. Normalt finns det ett stort utrymme för skönsässig bedömning när det gäller allmänna strategiåtgärder inom det ekonomiska eller sociala området. För utbildning måste detta principiellt sett prövas, av två olika skäl: a) rätten till utbildning omfattas av ett direkt skydd enligt Europakonventionen, och b) utbildning är en mycket speciell offentlig tjänst med en bredare social funktion. Enligt Europadomstolen ökar utrymmet för skönsässig bedömning med utbildningsnivån. Samtidigt som det är svårt att motivera att (högre) avgifter tas ut från utlänningar på grundskolenivå, kan avgifter därför vara fullt berättigade på universitetsnivå. Med tanke på den sekundära utbildningens betydelse för den personliga utvecklingen samt den sociala och yrkesmässiga integrationen behöver det göras en noggrannare prövning av om särbehandlingen på denna utbildningsnivå är proportionerlig. Domstolen klargjorde att den inte tog ställning i frågan om huruvida en stat har rätt att frånta alla irreguljära migranter de utbildningsförmåner som den erbjuder sina egna medborgare och vissa begränsade kategorier av utlänningar. I sin bedömning av de klagandes särskilda omständigheter fann domstolen att inga överväganden när det gällde behovet att förhindra eller vända strömmen av olagliga invandrare var tillämpliga i detta fall. De klagande hade inte försökt missbruka det bulgariska utbildningssystemet, eftersom de hade flyttat till Bulgarien redan i tidig ålder när deras mamma

¹²⁴ Europadomstolens dom av den 21 juni 2011 i mål nr 5335/05, *Ponomaryovi mot Bulgarien*, punkt 60.

hade gift sig med en bulgarisk man. Därför hade de inget annat val än att gå i skolan i Bulgarien. Europadomstolen slog därför fast att det hade skett en överträdelse av artikel 14 i konventionen jämförd med artikel 2 i protokoll nr 1 till konventionen.

3.4. Icke-diskriminering på grundval av funktionsnedsättning

Viktiga punkter

- Enligt europeisk rätt är all diskriminering på grund av funktionsnedsättning förbjuden (artikel 21 i EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna; artikel 14 i Europakonventionen; artikel 1 i protokoll nr 12 till Europakonventionen).
- Diskriminering på grund av funktionsnedsättning omfattar enligt unionsrätten och Europarådets regelverk även "diskriminering på grund av anknytning" (t.ex. om ett barn diskrimineras på grund av att föräldrarna har en funktionsnedsättning).

Funktionsnedsättning är en av de diskrimineringsgrunder som är uttryckligen förbjudna enligt artikel 21 i EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna. EU har ratificerat [FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning \(CRPD\)](#)¹²⁵ och har utarbetat en [strategi för rättigheter för personer med funktionsnedsättning 2021–2030](#).¹²⁶ CRPD utgör nu en referens för tolkningen av EU:s lagstiftning om diskriminering på grund av funktionsnedsättning.¹²⁷ Enligt EU:s lagstiftning är stater skyldiga att säkerställa rimliga anpass-

125 Det är första gången någonsin som EU har blivit part till ett internationellt fördrag om mänskliga rättigheter. FN, [konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning \(CRPD\)](#), 13 december 2006.

126 EU, Europeiska kommissionen (2021), [En jämlikhetsunion: EU:s strategi för rättigheter för personer med funktionsnedsättning 2021–2030](#), COM(2021) 101 final.

127 EU-domstolens dom av den 4 juli 2013 i mål C-312/11, [Europeiska kommissionen mot Italien](#); EU-domstolens dom (stora avdelningen) av den 18 mars 2014 i mål C-363/12, [Z. mot A Government department och The Board of management of a community school](#); EU-domstolens dom av den 22 maj 2014 i mål C-356/12, [Wolfgang Glatzel mot Freistaat Bayern](#); EU-domstolens dom av den 1 december 2016 i mål C-395/15, [Mohamed Daoudi mot Bootes Plus SL m.fl.](#); EU-domstolens dom av den 9 mars 2017 i mål C-406/15, [Petya Milkova mot Izpalnitelen direktor na Agentsiata za privatizatsia i sledprivatizatsionen kontrol](#).

ningar för att göra det möjligt för personer med funktionsnedsättning att fullt ut utöva sina rättigheter.¹²⁸

Åtminstone vad gäller funktionsnedsättning, men inte begränsat till detta, har EU-domstolen godtagit att EU-rätten även skyddar mot så kallad diskriminering på grund av anknytning, dvs. diskriminering av en person med anknytning till en annan person som har den skyddade egenskapen, exempelvis mamman till ett barn med funktionsnedsättning, eller diskriminering av en person på grund av dennes barns funktionsnedsättning.¹²⁹

Exempel: I målet *S. Coleman mot Attridge Law och Steve Law*¹³⁰ konstaterade EU-domstolen att direktivet om likabehandling i arbetslivet innehåller vissa bestämmelser som syftar till att specifikt tillgodose behoven hos personer med funktionsnedsättning. Detta leder emellertid inte till slutsatsen att den princip om likabehandling som är förankrad i direktivet måste tolkas strikt, dvs. som att den enbart förbjuder direkt diskriminering på grund av funktionsnedsättning och att den enbart avser personer med funktionsnedsättning. Enligt EU-domstolen gäller direktivet inte en viss kategori av personer, utan diskrimineringen i sig. En tolkning där tillämpningen begränsas till personer med funktionsnedsättning skulle leda till att direktivet blir betydligt mindre ändamålsenligt och ger ett mindre omfattande skydd än avsett. EU-domstolen drog slutsatsen att direktivet måste tolkas så att dess förbud mot direkt diskriminering inte är begränsat till personer med funktionsnedsättning. Om en arbetsgivare behandlade en anställd som inte hade en funktionsnedsättning mindre förmånligt än en annan anställd i en jämförbar situation, eftersom den förstnämnda anställda personen hade ett barn med funktionsnedsättning som personen i fråga hade den huvudsakliga vårdnaden om, skulle denna behandling därför vara i strid med direktivets förbud mot direkt diskriminering.

128 Se exempelvis EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2012), [direktiv 2012/29/EU av den 25 oktober 2012 om fastställande av miniminormer för brottsoffers rättigheter och för stöd till och skydd av dem \(direktivet om brottsoffers rättigheter\)](#), EUT L 315, 2012, s. 57, artiklarna 3 och 22.

129 EU-domstolens dom (stora avdelningen) av den 17 juli 2008 i mål C-303/06, *S. Coleman mot Attridge Law och Steve Law*.

130 EU-domstolens dom (stora avdelningen) av den 17 juli 2008 i mål C-303/06, *S. Coleman mot Attridge Law och Steve Law*.

När det gäller Europakonventionen finns en växande rättspraxis som behandlar diskriminering i samband med tillgång till utbildning för barn med funktionsnedsättning.¹³¹ I tidigare rättspraxis på området har konventionens organ betonat behovet av att barn med funktionsnedsättning, när så är möjligt, ges utbildning tillsammans med andra barn i samma ålder.¹³² I senare mål har Europadomstolen framhållit betydelsen av skäliga anpassningar av utbildningar.

Exempel: Målet *Çam mot Turkiet*¹³³ gällde en musikhögskola som vägrade att ta emot en student som uppfyllde antagningskraven på grund av hennes synskada. Europadomstolen påpekade att diskriminering på grund av funktionsnedsättning också innefattade vägran att göra skäliga anpassningar för att underlätta tillgången till utbildning för personer med funktionsnedsättning (till exempel att anpassa undervisningsmetoderna så att de blir tillgängliga för blinda studenter).¹³⁴ I det aktuella fallet hade de behöriga nationella myndigheterna inte vidtagit några åtgärder för att fastställa klagandens behov och inte förklarat hur eller varför hennes synskada kunde hindra hennes tillgång till en musikutbildning. Klaganden hade därför, utan några objektiva och rimliga skäl, förvägrats möjligheten till utbildning på musikhögskolan enbart på grund av sin synnedsättning, vilket innebar en överträdelse av artikel 14 jämförd med artikel 2 i protokoll nr 1.

Målet *G. L. mot Italien*¹³⁵ gällde en elev med autism som inte hade fått det särskilda lagstadgade lärandestöd som hon hade rätt till under de två första åren i grundskolan. Myndigheterna hade inte försökt fastställa hennes faktiska behov eller tillhandahållit anpassat stöd så att hon skulle kunna fortsätta sin grundskoleutbildning på villkor som i så stor utsträckning som möjligt var likvärdiga med villkoren för andra barn på skolan. Europadomstolen konstaterade vidare att den diskriminering som klaganden utsatts för var desto allvarligare eftersom den skett under de första åren på grundskolan, som är grundläggande för barnets utbildning och sociala

131 Europarådet, Europadomstolen (2021), *Guide on Article 2 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights – Right to education*, 31 augusti 2021.

132 Europadomstolens dom av den 4 juli 1995 i mål nr 25212/94, *Klerks mot Nederländerna*; Europadomstolens dom av den 21 oktober 1998 i mål nr 29046/95, *McIntyre mot Förenade kungariket*.

133 Europadomstolens dom av den 23 februari 2016 i mål nr 51500/08, *Çam mot Turkiet*.

134 Rörande rätten till utbildning för barn med autism, se Europadomstolens dom av den 18 december 2018 i mål nr 2282/17, *Dupin mot Frankrike*.

135 Europadomstolens dom av den 10 september 2020 i mål nr 59751/15, *G. L. mot Italien*.

integration och är barnens första tillfälle till erfarenheter av ett gemensamt samhällsliv. Europadomstolen ansåg därför att det förelåg en överträdelse av artikel 14 jämförd med artikel 2 i protokoll nr 1.

Europadomstolen har även prövat ärenden där en förälders funktionsnedsättning har påverkat föräldrarättigheterna eller kontakten med barnen,¹³⁶ och där en förälder utsatts för diskriminering på grund av anknytning på grund av barnets funktionsnedsättning.¹³⁷

Europeiska kommittén för sociala rättigheter anser att det är godtagbart att skilja mellan barn med och utan funktionsnedsättning vid tillämpningen av artikel 17.2 i [den europeiska sociala stadgan](#). Barn med funktionsnedsättning bör emellertid normalt integreras i vanliga skolor, där särskilda åtgärder vidtas för att tillgodose deras speciella behov, och särskilda skolor bör vara undantaget.¹³⁸ Barn som går i specialskolor som överensstämmer med artikel 17.2 i den europeiska sociala stadgan måste få tillräckligt med undervisning och utbildning så att proportionellt sett lika många barn i dessa skolor som i vanliga skolor fullföljer sin utbildning.¹³⁹ Stater måste vidta tillräckliga åtgärder för att främja integrering av barn med psykiska funktionsnedsättningar i den ordinarie grundskole- och gymnasieutbildningen.¹⁴⁰

I CRPD återkommer vissa av principerna i [barnkonventionen](#), såsom att barnets bästa ska komma i främsta rummet och barnets rätt att bli hörd (artikel 7.2 och 7.3). Konventionsstaterna "ska vidta alla nödvändiga åtgärder som behövs för att säkerställa att barn med funktionsnedsättning fullt åtnjuter alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter på lika villkor som andra barn" (artikel 7.1). Enligt kommittén för barnets rättigheter är den vägledande principen för att genomföra barnkonventionen för funktionsnedsatta barns del att de ska kunna åtnjuta ett fullvärdigt och anständigt liv under förhållanden som

136 Se Europadomstolens dom av den 18 februari 2020 i mål nr 3891/19, [Cința mot Rumänien](#); Europadomstolens dom av den 29 mars 2016 i mål nr 16899/13, [Kocherov och Sergeyeva mot Ryssland](#).

137 Europadomstolens dom av den 22 mars 2016 i mål nr 23682/13, [Guberina mot Kroatien](#).

138 ECSR, [International Association Autism Europe \(IAAE\) mot Frankrike](#), klagomål nr 13/2002, 4 november 2003.

139 ECSR, [Mental Disability Advocacy Center \(MDAC\) mot Bulgarien](#), klagomål nr 41/2007, 3 juni 2008.

140 ECSR, [International Federation for Human Rights \(FIDH\) and Inclusion Europe mot Belgien](#), klagomål nr 141/2017, 9 oktober 2020. Se även ECSR, [Mental Disability Advocacy Center \(MDAC\) mot Belgien](#), klagomål nr 109/2014, 4 juli 2018.

säkerställer värdighet, främjar självförtroende och möjliggör barnets aktiva deltagande i samhället.¹⁴¹

3.5. Icke-diskriminering på grundval av andra skyddsgrunder

Viktiga punkter

- Enligt europeisk rätt är diskriminering på grund av sexuell läggning, könsidentitet och könsegenskaper förbjuden. Diskriminering på grund av sexuell läggning förbjuds också uttryckligen i alla Europarådets nyare konventioner och normer som skyddar barns rättigheter.
- EU-lagstiftningen om icke-diskriminering innehåller ett begränsat skydd mot diskriminering på grund av ålder.
- Europadomstolen har prövat ålder som diskrimineringsgrund och har även behandlat andra diskrimineringsgrunder såsom språk, tillhörighet och diskriminering av utomäktenskapliga barn.

Genom artikel 21 i [EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna](#) förbjuds andra diskrimineringsgrunder som är särskilt relevanta för barn, såsom ålder, kön, genetiska särdrag, språk eller sexuell läggning.

Inom unionsrätten skyddas homosexuella, bisexuella, transpersoner och intersexuella (hbtqi-personer) mot diskriminering genom olika rättsliga ramar beroende på om diskrimineringen sker på grundval av sexuell läggning, där den rättsliga ramen mot diskriminering är relevant, eller på grund av kön, inbegripet könsbyte, där den rättsliga ramen om jämställdhet mellan könen är relevant. Sexuell läggning, könsidentitet/könsuttryck och könsegenskaper tillhör de diskrimineringsgrunder som är förbjudna. EU-domstolen har slagit fast att förbudet mot diskriminering på grund av kön även kan omfatta fall som rör könsbyte.¹⁴²

141 FN, kommittén för barnets rättigheter (2006), [Allmän kommentar nr 9: Rättigheter för barn med funktionsnedsättningar](#), CRC/C/GC/9, 27 februari 2007, punkt 11.

142 Se exempelvis EU-domstolens dom av den 30 april 1996 i mål C-13/94, [P mot S och Cornwall County Council](#); EU-domstolens dom av den 7 januari 2004 i mål C-117/01, [K.B. mot National Health Service Pensions Agency](#).

Barn kan identifiera sig som homosexuella, bisexuella, transpersoner, ickebinära, intersexuella eller queerpersoner,¹⁴³ eller tillhöra "regnbågsfamiljer" där någon av föräldrarna är hbtqi-person. EU har antagit en [jämlikhetsstrategi för hbtqi-personer](#), som erkänner den diskriminering som hbtqi-barn eller barn i regnbågsfamiljer kan vara utsatta för.¹⁴⁴ På grund av skillnader i den nationella lagstiftningen mellan medlemsstater förekommer det att familjeställningen inte alltid erkänns i en annan medlemsstat.¹⁴⁵ Hbtqi-barn, ungdomar och regnbågsfamiljer kan från tidig ålder bli utsatta för stigmatisering och diskriminering. Det påverkar deras skolresultat och sysselsättningsmöjligheter liksom deras dagliga liv, välbefinnande och psykiska hälsa.¹⁴⁶

EU:s [direktiv om brottsoffers rättigheter](#) innehåller krav på att offer för hatbrott, inbegripet hbtqi-barn, ska få lämplig information, lämpligt stöd och skydd och kunna medverka i straffrättsliga förfaranden.¹⁴⁷ Enligt direktivet ska brottsoffer erkännas och behandlas på ett respektfullt, hänsynsfullt och professionellt sätt utan att diskrimineras på grund av bland annat sexuell läggning, könsidentitet och könsuttryck.

Diskriminering på grund av sexuell läggning förbjuds också i Europarådets konventioner och normer som skyddar barns rättigheter. I artikel 2 i [Lanzarotekonventionen](#) anges till exempel uttryckligen att alla offer för sexuellt våld ska skyddas av konventionen utan åtskillnad på någon grund, däribland sexuell läggning. I [riktlinjerna för ett barnvänligt rättsväsende](#) anges också som en grundprincip att barns rättigheter ska säkerställas utan åtskillnad på någon grund, däribland kön, sexuell läggning och könsidentitet.

Även om det inte uttryckligen anges i Europakonventionen är sexuell läggning och könsidentitet skyddade egenskaper som omfattas av "ställning i övrigt" i

143 EU, Europeiska kommissionen (2020), *En jämlikhetsunion: Jämlikhetsstrategi för hbtqi-personer 2020–2025*, COM(2020) 698 final, 12.11.2020.

144 *Ibid.*

145 EU, Europaparlamentet (2021), *Obstacles to the free movement of rainbow families in the EU*, PE 671.505, mars 2021.

146 Se även EU, Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter (2020), *A long way to go for LGBTI equality*, 14 maj 2020.

147 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2012), *direktiv 2012/29/EU av den 25 oktober 2012 om fastställande av miniminormer för brottsoffers rättigheter och för stöd till och skydd av dem samt om ersättande av rådets rambeslut 2001/220/RIF*, EUT L 315, 2012, s. 57, artikel 22.

de relevanta bestämmelserna i Europakonventionen.¹⁴⁸ Europadomstolen har även erkänt den roll som skolor och utbildningsmyndigheter kan spela när det gäller att skydda barn mot homofobi.¹⁴⁹

Exempel: Målet *Bayev m.fl. mot Ryssland*¹⁵⁰ gällde ett klagomål från tre aktivister som arbetar för homosexuellas rättigheter mot den ryska lagstiftningen om förbud mot "främjande av homosexualitet bland underåriga", även kallad "lagen mot homosexuell propaganda". Genom en rad rättsakter gjordes "främjande av icke-traditionella sexuella relationer" bland barn till ett brott som kan bestraffas med böter. Domstolen konstaterade att även om de aktuella lagarna främst syftade till att skydda barn saknade de tydliga avgränsningar och hade tillämpats på ett godtyckligt sätt. Själva syftet med lagarna och det sätt på vilket de hade formulerats och tillämpats i de klagandes fall hade varit diskriminerande och tjänade inget övergripande legitimt allmänintresse. Genom att anta lagarna hade myndigheterna i själva verket förstärkt stigmatisering och fördomar och uppmuntrat till homofobi, vilket var oförenligt med värdena i ett demokratiskt samhälle.¹⁵¹

Exempel: Målet *A.M. m.fl. mot Ryssland*¹⁵² gällde begränsningen av klagandens föräldrarättigheter och att hon fråntagits kontakten med sina barn utan den noggranna granskning som krävdes på grund av att hon vid den aktuella tidpunkten genomgick könsbyte. Domstolen fann inga bevis för att barnen skulle kunna lida någon skada på grund av könsbytet och konstaterade att de nationella domstolarna inte i tillräcklig utsträckning hade granskat de särskilda omständigheterna i familjen. Beslutet hade också uppenbart grundats på klagandens könsidentitet och var därför diskriminerande, i strid med artikel 8 i Europakonventionen, både i sig och jämförd med artikel 14 i konventionen.

148 Se exempelvis Europadomstolens (stora avdelningen) dom av den 19 februari 2013 i mål nr 19010/07, *X m.fl. mot Österrike*.

149 Europadomstolens dom av den 20 juni 2017 i mål nr 67667/09, *Bayev m.fl. mot Ryssland*, punkt 82. Se även Europadomstolens dom av den 9 februari 2012 i mål nr 1813/07, *Vejdeland m.fl. mot Sverige*.

150 Europadomstolens dom av den 20 juni 2017 i mål nr 67667/09, *Bayev m.fl. mot Ryssland*.

151 Se även Europarådet, ministerkommittén (2010), *Recommendation to member states on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity*, CM/Rec(2010)5.

152 Europadomstolens dom av den 6 juni 2021 i mål nr 47220/19, *A.M. m.fl. mot Ryssland*.

Diskriminering på grund av ålder är en annan typ av diskriminering som barn kan bli utsatta för. Nuvarande EU-lagstiftning om icke-diskriminering innehåller ett begränsat skydd mot diskriminering på grund av ålder. För närvarande skyddas ålder endast i samband med tillträde till anställning och sysselsättning.

Direktivet om likabehandling i arbetslivet gäller för barn som har laglig rätt att arbeta. Enligt Internationella arbetsorganisationens (ILO) **konvention om minimiålder för tillträde till arbete**,¹⁵³ som har ratificerats av samtliga EU-medlemsstater, ska minimiåldern visserligen vara 15 år. Men i praktiken förekommer det fortfarande en del skillnader mellan medlemsstaterna här.¹⁵⁴ Artikel 6 i direktivet om likabehandling i arbetslivet ger medlemsstaterna möjlighet att motivera varför de tillämpar särbehandling på grund av ålder. En sådan särbehandling ska inte utgöra diskriminering om den kan motiveras på ett objektivt och rimligt sätt och om sätten för att genomföra detta syfte är lämpliga och nödvändiga. För barn och ungdomar kan särbehandling exempelvis innebära att det införs särskilda villkor för tillträde till yrkesutbildning eller särskilda anställnings- och arbetsvillkor, i syfte att främja deras anställbarhet eller att skydda dem.

I artikel 14 i **Europakonventionen** och artikel 1 i **protokoll nr 12 till Europakonventionen** räknas "ålder" inte uttryckligen upp som en av de förbjudna diskrimineringsgrunderna. Europadomstolen har emellertid prövat frågor som rör åldersdiskriminering i samband med olika rättigheter som skyddas av Europakonventionen och i samband med detta konstaterat att ålder omfattas av "ställning i övrigt". I målen *D.G. mot Irland*¹⁵⁵ och *Bouamar mot Belgien*¹⁵⁶ fann exempelvis Europadomstolen att det inom ländernas respektive rättssystem fanns en skillnad i behandlingen av vuxna och barn i samband med frihetsberövande, som var relevant för Europakonventionens tillämpning. Denna skillnad i behandling berodde på att frihetsberövandet hade ett bestraffande syfte för vuxna och ett förebyggande syfte för barn. Domstolen godtog därför "ålder" som en objektiv och rimlig motivering till skillnaden i behandling.

153 Internationella arbetsorganisationen (ILO) (1973), **konventionen om minimiålder för tillträde till arbete**, nr 138.

154 Europeiska nätverket för juridiska experter i fråga om icke-diskriminering, O'Dempsey, D. och Beale, A. (2011), *Age and employment*, Europeiska kommissionen, generaldirektoratet för rättsliga frågor, Luxemburg, Publikationsbyrån.

155 Europadomstolens dom av den 16 maj 2002 i mål nr 39474/98, *D.G. mot Irland*.

156 Europadomstolens dom av den 29 februari 1988 i mål nr 9106/80, *Bouamar mot Belgien*.

Europadomstolen har behandlat diskriminering mot barn i en rad andra situationer utöver dem som redan har nämnts, exempelvis diskriminering på grundval av språk¹⁵⁷ eller diskriminering av utomäktenskapliga barn.¹⁵⁸

Exempel: I målet *Fabris mot Frankrike*¹⁵⁹ gällde klagandens talan att han inte hade omfattats av en lag som införts 2001 och som gav barn födda genom en utomäktenskaplig förbindelse samma arvsrätt som barn födda inom äktenskapet. Denna lag hade röstats igenom efter Europadomstolens dom i målet *Mazurek mot Frankrike*¹⁶⁰ 2000. Domstolen ansåg att det legitima syftet att skydda arvsrätten för klagandens halvbror och halvsyster inte vägrade tyngre än hans rätt till en andel av moderns egendom. I det här fallet hade särbehandlingen utgjort en diskriminering, eftersom den inte kunde motiveras på ett objektivt och rimligt sätt. Domstolen fastslog att detta utgjorde en överträdelse av artikel 14 i Europakonventionen jämförd med artikel 1 i protokoll nr 1 till samma konvention.¹⁶¹

Artikel 2 i [barnkonventionen](#) innehåller ett förbud mot diskriminering mot barn där "börd" anges specifikt i den icke-uttömmande listan över diskrimineringsgrunder. I artikel 2 fastställs följande:

1. Konventionsstaterna ska respektera och tillförsäkra varje barn inom deras jurisdiktion de rättigheter som anges i denna konvention utan åtskillnad av något slag, oavsett barnets eller dess förälders eller vårdnadshavares ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, handikapp, börd eller ställning i övrigt.

157 Europadomstolens dom av den 23 juli 1968 i mål nr 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63 och 2126/64 *gällande vissa aspekter av lagar om språkanvändningen i undervisning i Belgien, mot Belgien*.

158 Europadomstolens dom (stora avdelningen) av den 7 februari 2013 i mål nr 16574/08, *Fabris mot Frankrike*; Europadomstolens dom av den 14 december 2017 i mål nr 59752/13 och 66277/13, *Wolter och Sarfert mot Tyskland*; Europadomstolens dom av den 1 februari 2000 i mål nr 34406/97, *Mazurek mot Frankrike*.

159 Europadomstolens dom av den 1 februari 2000 i mål nr 34406/97, *Mazurek mot Frankrike*; Europadomstolens dom (stora avdelningen) av den 7 februari 2013 i mål nr 16574/08, *Fabris mot Frankrike*.

160 Europadomstolens dom av den 1 februari 2000 i mål nr 34406/97, *Mazurek mot Frankrike*.

161 Europadomstolens dom (stora avdelningen) av den 7 februari 2013 i mål nr 16574/08 *Fabris mot Frankrike*.

2. Konventionsstaterna ska vidta alla lämpliga åtgärder för att säkerställa att barnet skyddas mot alla former av diskriminering eller bestraffning på grund av föräldrars, vårdnadshavares eller familjemedlemmars ställning, verksamhet, uttryckta åsikter eller tro.

4.

Frågor som rör personlig identitet

EU	Frågor som omfattas	Europarådet
EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna, artikel 7 (rätten till respekt för familjelivet)	Registrering av födelse och rätten till ett namn	Europakonventionen, artikel 8 (rätten till skydd för privat- och familjelivet) FCNM, artikel 11 (rätten att använda sitt efternamn på ursprungsspråket) Europeiska konventionen om adoption av barn (reviderad), artikel 11.3 (bibehållande av ett adopterat barns ursprungliga namn) Europadomstolens dom i mål nr 10163/02, 2007, <i>Johansson mot Finland</i> (vägran att registrera ett namn som tidigare har godkänts för andra personer)

EU	Frågor som omfattas	Europarådet
EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna, artikel 7 (rätten till respekt för familjelivet)	Rätten till personlig identitet	Europakonventionen, artiklarna 6 (rättvis rättegång) och 8 (rätt till skydd för privat- och familjelivet) Europeiska konventionen om adoption av barn (reviderad), artikel 22.3 Europadomstolens dom av den 7 februari 2002 i mål nr 53176/99, <i>Mikulić mot Kroatien</i> Europadomstolens dom i mål nr 26111/02, 2006, <i>Mizzi mot Malta</i> (begränsad möjlighet att ifrågasätta faderskap) Europadomstolens dom i mål nr 65192/11, 2014, <i>Menesson mot Frankrike</i> (surrogatgravitet där den biologiska fadern var den tilltänkta fadern) Europadomstolens dom av den 18 maj 2021 i mål nr 71552/17, <i>Valdis Fjölfnisdóttir m.fl. mot Island</i>
EU-fördraget, artikel 9 EUF-fördraget, artikel 20 EU-domstolens dom i mål C-34/09, <i>Gerardo Ruiz Zambrano mot Office National de l'Emploi (ONEm)</i>, 2011 (uppehållsrätt för tredjelandsmedborgare med underåriga barn som är EU-medborgare) EU-domstolens dom i mål C-221/17, <i>Tjebbes m.fl. mot Minister van Buitenlandse Zaken</i>, 2019 EU-domstolens dom i mål C-165/14, <i>Alfredo Rendón Marín mot Administración del Estado</i>, 2016 Direktivet om fri rörlighet (2004/38/EG)	Medborgarskap	Europakonventionen, artikel 8 Europeiska konventionen om medborgarskap Konventionen om undvikande av statslöshet i samband med statssuccession Europeiska konventionen om adoption av barn (reviderad), artikel 12 Europadomstolens dom i mål nr 53124/09, 2011, <i>Genovese mot Malta</i> (godtyckligt avslag av medborgarskap för utomäktenskapligt barn)

Frågor som rör personlig identitet har i allmänhet inte behandlats på EU-nivå, eftersom EU har begränsad behörighet inom det området. Mot bakgrund av den fria rörligheten har emellertid EU-domstolen fattat beslut om rätten till att ett namn som har erkänts i en viss EU-medlemsstat även ska erkännas i andra medlemsstater. Aspekter som rör medborgarskap och uppehålls rätt har även bedömts med hänsyn till artikel 20 i [EUF-fördraget](#). Europarådet har tolkat och utarbetat tillämpningen av flera grundläggande rättigheter som rör den personliga identiteten, framför allt genom Europadomstolens rättspraxis. De följande avsnitten fokuserar därför på Europarådets regelverk.

Detta kapitel gäller inte en specifik grundläggande rättighet. Här tar vi i stället upp övergripande frågor som rör grundläggande rättigheter kopplade till identitet, exempelvis registrering av födelse och rätten till ett namn ([avsnitt 4.1](#)), rätten att känna till sitt ursprung ([avsnitt 4.2](#)) samt rätten till medborgarskap ([avsnitt 4.3](#)). Flera relaterade frågor behandlas i andra kapitel, särskilt i samband med sexuella övergrepp ([kapitel 7.1.3](#)) eller uppgiftsskydd ([kapitel 10](#)). Vissa av dessa rättigheter, exempelvis rätten till ett namn, har framför allt åberopats som föräldrarnas rättigheter, men denna rätt skulle precis lika gärna kunna göras gällande för barnen, med tanke på konsekvenserna för deras egna rättigheter.

4.1. Registrering av födelse och rätten till ett namn

Viktig punkt

- Vågran att registrera ett förnamn som familjen redan accepterat, med argumentet att namnet i fråga är olämpligt för barn, kan ge upphov till frågor rörande artikel 8 i Europakonventionen (rätten till skydd för privat- och familjeliv).

Till skillnad från FN-fördragen (exempelvis artikel 24.2 i [den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter](#),¹⁶² artikel 7.1 i

¹⁶² FN (1996), [internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter](#), antagen och öppnad för undertecknande, ratificering och anslutning genom generalförsamlingens resolution 2200A (XXI) av den 16 december 1966, med ikraftträdande den 23 mars 1976 i enlighet med artikel 49.

[barnkonventionen](#) och artikel 18 i [CRPD](#) innehåller de europeiska instrumenten om mänskliga rättigheter inga uttryckliga bestämmelser om rätten att registreras omedelbart efter födseln eller rätten att ges ett namn redan från födseln.

Inom unionsrätten fastställs rätten till privat- och familjeliv i artikel 7 i [EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna](#). I de förklarande anmärkningarna till stadgan anges att "de rättigheter som garanteras i artikel 7 motsvarar dem i artikel 8 i [Europakonventionen](#)". Rätten till ett namn har behandlats av EU-domstolen mot bakgrund av den fria rörligheten. EU-domstolen anser att rätten till fri rörlighet inte gör det möjligt för en EU-medlemsstat att vägra erkänna ett barns efternamn som är registrerat i en annan medlemsstat där barnet är medborgare eller där barnet är fött och bosatt.¹⁶³

Enligt Europarådets regelverk kan vägran att registrera ett barns födelse ge upphov till frågor rörande artikel 8 i Europakonventionen. Europadomstolen har funnit att namnet, som utgör ett sätt att identifiera personer inom familjen och samhället, faller under den rätt till skydd för privat- och familjeliv som fastställs i artikel 8 i Europakonventionen.¹⁶⁴ Vilket förnamn¹⁶⁵ och efternamn¹⁶⁶ föräldrarna väljer att ge sitt barn hör till deras privatliv. Domstolen har slagit fast att det inte utgör en överträdelse av artikel 8 i Europakonventionen om de statliga myndigheterna vägrar att registrera ett valt förnamn för att det kan orsaka barnet skada eller olägenheter.¹⁶⁷ Vägran att registrera ett redan erkänt förnamn som inte är olämpligt för barn kan emellertid utgöra en överträdelse av artikel 8 i Europakonventionen.

Exempel: I målet *Johansson mot Finland*¹⁶⁸ vägrade myndigheterna att registrera förnamnet "Axl Mick", eftersom denna stavning inte följde

163 Se EU-domstolens dom av den 2 oktober 2003 i mål C-148/02, [Carlos Garcia Avello mot Belgiska staten](#); EU-domstolens dom (stora avdelningen) av den 14 oktober 2008 i mål C-353/06, [Stefan Grunkin och Dorothee Regina Paul](#).

164 Europadomstolens dom av den 24 oktober 1993 i mål nr 22500/93, [Guillot mot Frankrike](#), punkt 21.

165 Europadomstolens dom av den 6 september 2007 i mål nr 10163/02, [Johansson mot Finland](#), punkt 28; Europadomstolens dom av den 24 oktober 1993 i mål nr 22500/93, [Guillot mot Frankrike](#), punkt 22.

166 Europadomstolens dom av den 7 januari 2014 i mål nr 77/07, [Cusan och Fazzo mot Italien](#), punkt 56.

167 Europadomstolens dom av den 24 oktober 1993 i mål nr 22500/93, [Guillot mot Frankrike](#), punkt 27.

168 Europadomstolens dom av den 6 september 2007 i mål nr 10163/02, [Johansson mot Finland](#).

finländsk namnpraxis. Europadomstolen godtog att vederbörlig hänsyn måste tas till barnets bästa och att det fanns ett allmänt intresse att bevara en nationell namnpraxis. Domstolen fann emellertid att namnet hade godtagits och blivit officiellt registrerat i andra fall. Det kunde därför inte anses olämpligt för ett barn. Eftersom namnet redan var accepterat i Finland och man inte hade kunnat bekräfta att namnet hade fått några negativa följder för landets kulturella och språkliga identitet, slog Europadomstolen fast att övervägandena med hänsyn till allmänintresset inte vägde tyngre än intresset att registrera barnet under det valda namnet. Domstolen fann därför att det hade skett en överträdelse av artikel 8 i Europakonventionen.

Europadomstolen har även konstaterat att regeln om att barn som är födda inom äktenskapet ska få mannens efternamn när födelsen registreras, inte i sig utgör en överträdelse av Europakonventionen. Men eftersom det i praktiken var omöjligt att frångå denna generella regel, ansågs den vara alltför strikt och diskriminerande för kvinnor och bedömdes därför utgöra en överträdelse av artikel 14 jämförd med artikel 8 i Europakonventionen.¹⁶⁹

I artikel 11 i [FCNM](#) fastställs att den som tillhör en nationell minoritet har rätt att använda sitt efternamn (fadersnamn) och förnamn på minoritetsspråket och rätt till officiellt erkännande av dessa namn i enlighet med bestämmelserna i respektive parts rättssystem.

Artikel 11.3 i [den reviderade europeiska konventionen om adoption av barn](#) (adoptionskonventionen) ger möjlighet för konventionsstaterna att tillåta att ett adopterat barn behåller sitt ursprungliga efternamn.¹⁷⁰ Detta är ett undantag till den generella principen om att den rättsliga relationen mellan det adopterade barnet och ursprungsfamiljen ska upphöra.

¹⁶⁹ Europadomstolens dom av den 7 januari 2014 i mål nr 77/07, *Cusan och Fazzo mot Italien*, punkt 67.

¹⁷⁰ Europarådet (2008), [Europeiska konventionen om adoption av barn \(reviderad\)](#), CETS nr 202, 2008.

4.2. Rätten att känna till sitt ursprung

Viktiga punkter

- Rätten att känna till sitt ursprung utgör en del av barnets privatliv.
- När faderskap ska fastställas måste det göras en noggrann avvägning mellan barnets intresse att känna till sitt ursprung, den förmodade eller utpekade faderns intresse och allmänintresset.
- Ett adopterat barn har rätt att få tillgång till information om sitt ursprung. De biologiska föräldrarna kan ha laglig rätt att inte röja sin identitet, men detta utgör inget absolut veto.

När det gäller Europarådets regelverk har Europadomstolen slagit fast att artikel 8 i [Europakonventionen](#) innefattar rätten till identitet och personlig utveckling. Upplysningar om en persons identitet och intresset av att få den information som krävs för att få veta sanningen om viktiga aspekter av sin personliga identitet, såsom föräldrarnas identitet,¹⁷¹ har bedömts vara relevanta för den personliga utvecklingen. Födelsen och omständigheter kring födelsen utgör en del av ett barns privatliv. Information om ytterst personliga aspekter av en persons barndom, utveckling och historia kan utgöra en viktig informationskälla om en persons bakgrund och utvecklingsår,¹⁷² och barnets bristande tillgång till sådana upplysningar ger därför upphov till frågor rörande artikel 8 i Europakonventionen.

Inom internationell rätt ger artikel 8 i [barnkonventionen](#) ett starkt och ganska detaljerat skydd av barnets rätt att behålla sin identitet. Denna rätt skyddar mot olagliga ingripanden mot bevarandet av identiteten, innefattande medborgarskap, namn och släktförhållanden såsom dessa erkänns i lag. Om ett barn olagligt berövas en del eller hela sin identitet garanterar den också "lämpligt bistånd och skydd" i syfte att snabbt återupprätta barnets identitet.

171 Europadomstolens dom (stora avdelningen) av den 13 februari 2003 i mål nr 42326/98, *Odièvre mot Frankrike*, punkt 29.

172 Europadomstolens dom av den 7 juli 1989 i mål nr 10454/83, *Gaskin mot Förenade kungariket*, punkt 36.

4.2.1. Fastställande av faderskap

När det gäller Europarådets regelverk har barn inkommit med klagomål till Europadomstolen om att det inte har gått att fastställa vem som är deras biologiska far. I samband med detta har Europadomstolen slagit fast att fastställandet av rättsförhållandet mellan ett barn och den utpekade biologiska pappan varit något som hörde till privatlivet (artikel 8 i Europakonventionen). Att känna till vem som är ens föräldrar är en grundläggande aspekt av ens identitet.¹⁷³ Ett barns intresse av att faderskapet fastställs måste emellertid vägas mot den förmodade pappans intressen liksom mot det allmänna intresset. Ett barns intresse av att med juridisk visshet veta vem som är pappan väger i själva verket inte tyngre än pappans intresse av att kunna motbevisa den legala presumtionen om faderskap.

Exempel: I målet *Mikulić mot Kroatien*¹⁷⁴ hade klaganden fötts utanför äktenskapet och väckt faderskapstalan mot sin förmodade far. Svaranden hade vid ett flertal tillfällen låtit bli att infinna sig till den DNA-undersökning som domstol beslutat om, vilket ledde till att faderskapsprocessen blev onödigt utdragen och varade i fem år. Europadomstolen ansåg att om man enligt nationell rätt inte kunde tvinga utpekade fäder att genomgå medicinska undersökningar, måste landet i stället kunna erbjuda alternativa metoder för att skyndsamt identifiera den biologiska fadern med hjälp av en oberoende myndighet. Domstolen fann att det hade skett en överträdelse av artikel 8 i Europakonventionen i klagandens fall.

Om den förmodade fadern vägrar att genomgå en genetisk undersökning får de nationella domstolarna, inom sitt utrymme för skönsmässig bedömning, fastställa faderskapet på grundval av annan bevisning och andra faktorer, och prioritera barnets rätt till respekt för sitt privatliv och rätt att känna till sitt ursprung.¹⁷⁵ I ett mål där ett barn i tonåren vägrade att genomgå en genetisk undersökning för att han ville behålla mammans mans efternamn fastställde de nationella domstolarna trots detta det biologiska faderskapet, eftersom de ansåg att barnets bästa främst låg i att det fick veta sanningen om sitt ursprung. Europadomstolen konstaterade därför att de nationella domstolarna

¹⁷³ Europadomstolens dom av den 26 juni 2014 i mål nr 65192/11, *Mennesson mot Frankrike*, punkt 96.

¹⁷⁴ Europadomstolens dom av den 7 februari 2002 i mål nr 53176/99, *Mikulić mot Kroatien*, punkterna 64–65.

¹⁷⁵ Europadomstolens dom av den 25 juni 2015 i mål nr 22037/13, *Canonne mot Frankrike*.

inte gått utöver sitt utrymme för skönmässig bedömning genom att fastställa det biologiska faderskapet och undanröja legitimeringen av barnet som son till mammans make. Det hade därför inte förekommit någon överträdelse av artikel 8.¹⁷⁶

Exempel: I målet *Mizzi mot Malta*¹⁷⁷ kunde den förmodade fadern inte förneka faderskap till ett barn som hade fötts av hans fru eftersom den lagliga klagofristen på sex månader hade löpt ut. Europadomstolen prövade ärendet både med hänsyn till artikel 6 (rätt till en rättvis rättegång) och artikel 8 (skydd för privat- och familjelivet) i Europakonventionen. Domstolen konstaterade att syftena med att införa en klagofrist för möjligheten att förneka faderskap är att ta tillvara rättssäkerheten och skydda barnets intressen att få veta vem pappan är. Dessa syften väger emellertid inte tyngre än faderns rätt att kunna förneka faderskap. Eftersom det praktiskt sett hade varit omöjligt att förneka faderskapet ända från den dag då barnet föddes hade man i det här fallet lagt en alltför tung börda på den förmodade pappan. Därmed hade det skett en kränkning av hans rätt till domstolsprövning och en rättvis rättegång, som är förankrad i artikel 6 i Europakonventionen. Det hade också utgjort ett oproportionerligt ingrepp i hans rättigheter enligt artikel 8 i Europakonventionen.¹⁷⁸

I vissa fall kan barnets intressen av att vilja fastställa faderskap och den biologiska faderns intressen sammanfalla. Så var det i ett fall där pappan saknade rättskapacitet och därför inte kunde vidta rättsliga åtgärder på nationell nivå för att få faderskapet för sitt barn fastställt. Europadomstolen ansåg att det inte låg i barnets bästa att den biologiska fadern till ett utomäktenskapligt barn inte hade möjlighet att vidta rättsliga åtgärder för att fastställa faderskapet och att barnet därför var helt beroende av om de statliga myndigheterna valde att fastställa faderskapet eller ej.¹⁷⁹

Myndigheterna kan ha en positiv skyldighet att ingripa och fastställa faderskapet med hänsyn till barnets bästa, om dess juridiska ombud (i det här fallet

¹⁷⁶ Europadomstolens dom av den 14 januari 2016 i mål nr 30955/12, *Mandet mot Frankrike*.

¹⁷⁷ Europadomstolens dom av den 12 januari 2006 i mål nr 26111/02, *Mizzi mot Malta*.

¹⁷⁸ *Ibid.*, punkterna 112–114.

¹⁷⁹ Europadomstolens dom av den 21 juni 2011 i mål nr 46185/08, *Krušković mot Kroatien*, punkterna 38–41.

mamman) saknar förmåga att verkligen tillvarata barnets intressen, exempelvis på grund av en allvarlig funktionsnedsättning.¹⁸⁰

Vad gäller specialfallet med släktskap mellan tilltänkta föräldrar och barn födda genom surrogatgraviditet har domstolen i princip godkänt att staterna har ett stort utrymme att själva avgöra detta, eftersom det inte finns någon europeisk samsyn kring reglerna för att tillåta eller erkänna släktskap vid surrogatarrangemang. Men eftersom släktskap är en viktig aspekt av ett barns identitet minskar detta också utrymmet för skönsmässig bedömning.

Exempel: Målet *Mennesson mot Frankrike*¹⁸¹ gällde de franska myndigheternas beslut att inte registrera barn födda genom surrogatgraviditet i USA i det franska folkbokföringsregistret med hänsyn till den allmänna rättsordningen. Europadomstolen fann inte att det hade skett någon kränkning av klagandenas rätt till skydd för familjelivet och konstaterade att de inte alls hade förhindrats att leva familjeliv i Frankrike. De administrativa svårigheter som de hade ställts inför hade heller inte varit oöverstigliga. När det gäller barnens rätt till skydd för privatlivet lade domstolen stor vikt vid att deras bästa skulle komma i främsta rummet. Domstolen framhöll särskilt att mannen som var tänkt att registreras som barnens far på födelseattesten även var deras biologiska pappa. Att förneka ett barn rättsligt släktskap när det biologiska släktskapet redan är fastställt och när den berörda föräldern också erkänner barnet fullt ut kan inte anses vara till barnets bästa. Domstolen slog därför fast att det hade skett en överträdelse av artikel 8 i Europakonventionen i den del av barnens talan som gällde "privatlivet".¹⁸²

Efter domen i målet *Mennesson* ändrades den franska lagstiftningen för att göra det möjligt för barn som föds genom ett surrogatarrangemang utomlands att få en födelseattest som anger namnet på den tilltänkta fadern om han även är barnets biologiska far.¹⁸³ I februari 2018 beviljade Frankrikes högsta

180 Europadomstolens dom av den 14 februari 2012 i mål nr 2151/10, *A.M.M. mot Rumänien*, punkterna 58–65.

181 Europadomstolens dom av den 26 juni 2014 i mål nr 65192/11, *Mennesson mot Frankrike*.

182 Europadomstolens dom av den 26 juni 2014 i mål nr 65192/11, *Mennesson mot Frankrike*, punkt 100. Se även Europadomstolens dom av den 26 juni 2014 i mål nr 65941/11, *Labassee mot Frankrike*, punkt 79; Europadomstolens dom av den 12 december 2019 i mål nr 1462/18 och 17348/18, *C och E mot Frankrike*.

183 Europadomstolens dom av den 26 juni 2014 i mål nr 65192/11, *Mennesson mot Frankrike*.

förvaltningsdomstol en begäran om omprövning av makarna Mennessons överklagande, vilket ledde till en ny omgång förfaranden vid högsta domstolen.¹⁸⁴ I samband med dessa förfaranden begärde högsta domstolen för första gången någonsin ett rådgivande yttrande i enlighet med protokoll nr 16 till Europakonventionen. I sitt rådgivande yttrande konstaterade Europadomstolen att det för rätten till privatliv för ett barn som fötts genom surrogatmoderskap inte krävs något erkännande av ett rättsligt föräldra-barnförhållande med den tilltänkta modern i form av registrering i folkbokföringsregistret av uppgifterna i en födelseattest som lagligen upprättats utomlands. Andra metoder skulle kunna användas, exempelvis att den tilltänkta modern adopterar barnet, under förutsättning att det förfarande som fastställs enligt nationell rätt säkerställer att det genomförs snabbt och effektivt, med hänsyn till barnets bästa.¹⁸⁵

Exempel: I målet *Valdís Fjölнисdóttir m.fl. mot Island*¹⁸⁶ var den första och andra klaganden ett samkönat par som var de tilltänkta föräldrarna till den tredje klaganden, ett barn fött genom surrogatmoderskap i Förenta staterna som inte hade något biologiskt band till dem. De isländska myndigheterna vägrade till att börja med att registrera barnet i folkbokföringen och omhändertog barnet och placerade det i familjehem hos den första och andra klaganden. Efter att ny lagstiftning hade trätt i kraft infördes den tredje klaganden i folkbokföringen, men de två första klagandena registrerades inte som hans föräldrar. Europadomstolen medgav att det genom den oavbrutna omvårdnaden om barnet hade förelegat ett familjeliv mellan de klagande, men konstaterade att staten hade agerat inom ramen för sitt bedömningsutrymme. I synnerhet hade de tre klagandes familjeliv inte avbrutits: tvärtom hade staten vidtagit åtgärder för att säkerställa ett fortsatt familjeliv genom familjehemsplaceringen och genom att bevilja den tredje klaganden medborgarskap. En av de två första klagandena hade dessutom haft möjlighet att ansöka om att adoptera den tredje klaganden. Beslutet att inte erkänna ett formellt föräldraförhållande innebar därmed en skälig avvägning mellan de klagandes rätt till skydd för familjelivet

184 Europadomstolen (2019), rådgivande yttrande om erkännande enligt nationell rätt av ett rättsligt föräldra-barnförhållande mellan ett barn fött genom surrogatmoderskap utomlands och den tilltänkta modern, på begäran av Frankrikes högsta domstol, nr P16-2018-001, 10 april 2019.

185 *Ibid.*

186 Europadomstolens dom av den 18 maj 2021 i mål nr 71552/17, *Valdís Fjölнисdóttir m.fl. mot Island*.

och det allmänintresse som staten försökte skydda genom förbudet mot surrogatarrangemang.

Europadomstolen ansåg också att stater inte kunde tvingas att ge barn födda genom surrogatmödraskap tillstånd till inresa i sitt territorium utan att först ha haft möjlighet att genomföra vissa lagstadgade kontroller.¹⁸⁷

4.2.2. Fastställande av ursprung: adoption

Ett barns rätt att känna till sitt ursprung har uppmärksamats i samband med adoptioner. Utöver rätten att känna till sitt ursprung omfattar adoption även andra materiella garantier. Dessa behandlas närmare i [avsnitt 6.3](#).

Inom Europarådets regelverk ger artikel 22.3 i [Europeiska konventionen om adoption av barn \(reviderad\)](#) det adopterade barnet rätt att få tillgång till myndigheternas information om barnets ursprung. Den ger även ursprungsföräldrarna en laglig rätt att inte röja sin identitet så länge detta inte utgör en absolut vetorätt. Den behöriga myndigheten måste kunna bedöma om den ska åsidosätta ursprungsföräldrarnas rätt och röja identifierande information med hänsyn till omständigheterna och de olika rättigheterna i respektive fall. Vid en så kallad stark adoption ska det adopterade barnet åtminstone kunna få ett dokument som anger barnets födelsedatum och födelseort.¹⁸⁸

Inom internationell rätt föreskriver [Haagkonventionen om internationella adoptioner](#) att ett adopterat barn ska ha tillgång till information om föräldrarnas identitet "under lämplig vägledning", men överläter till respektive konventionsstat att tillåta detta eller ej.¹⁸⁹

¹⁸⁷ Europadomstolens dom av den 16 juli 2020 i mål nr 11288/18, *D mot Frankrike*, Europadomstolens dom av den 27 januari 2015 i mål nr 25358/12, *Paradiso och Campanelli mot Italien*.

¹⁸⁸ Europarådet (2008), [Europeiska konventionen om adoption av barn \(reviderad\)](#), CETS nr 202, 2008, artikel 22.

¹⁸⁹ Haagkonferensen för internationell privaträtt (1993), [konventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner](#), 29 maj 1993, artikel 30.2.

4.3. Medborgarskap

Viktiga punkter

- För barn som är EU-medborgare gäller att deras rätt att uppehålla sig i EU inte får bli verkningslös genom att barnets förälder (föräldrar) förvägras samma rätt.
- Europakonventionen ger ingen garanterad rätt till medborgarskap, men om medborgarskap nekas på godtyckliga grunder kan detta falla under artikel 8 i Europakonventionen (rätten till skydd för privat- och familjeliv) eftersom det inverkar på den enskilda personens privatliv.

Inom unionsrätten ska enligt artikel 9 i [EU-fördraget](#) och artikel 20 i [EUF-fördraget](#) varje person som är medborgare i en medlemsstat också vara unionsmedborgare. EU-domstolen har avgjort frågan om den rättsliga verkan av ett barns uppehållsrätt i det fall då barnet i fråga är EU-medborgare men inte medborgare i det EU-land där det uppehåller sig. Frågan gällde om det var möjligt att förvägra en förälder rätt att uppehålla sig i landet om samma förälder dessutom var vårdnadshavare för ett barn med EU-medborgarskap. EU-domstolen ansåg att om en förälder som har den huvudsakliga vårdnaden om ett barn förvägras uppehållsrätt, skulle detta innebära att barnets rätt att uppehålla sig där blev helt verkningslös. Den förälder som har den huvudsakliga vårdnaden har därför rätt att uppehålla sig tillsammans med barnet i den mottagande staten.¹⁹⁰ EU-medborgarskapet medför vissa rättigheter som också omfattas av sekundärlagstiftning, exempelvis [EU-direktivet om fri rörlighet](#)¹⁹¹ när det gäller utövandet av de grundläggande rättigheterna till fri rörlighet för EU-medborgare och deras familjer, rättigheter för sekundära förmånstagare såsom försörjningsberoende minderåriga barn och rätten till familjeåterförening. Dessa aspekter behandlas mer ingående i [avsnitt 9.5](#).

¹⁹⁰ EU-domstolens dom av den 19 oktober 2004 i mål C-200/02, [Kunqian Catherine Zhu och Man Lavette Chen mot Secretary of State for the Home Department](#), punkterna 45–46.

¹⁹¹ EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2004), [direktiv 2004/38/EG av den 29 april 2004 om unionsmedborgares och deras familjemedlemmars rätt att fritt röra sig och uppehålla sig inom medlemsstaternas territorier](#) och om ändring av förordning (EEG) nr 1612/68 och om upphävande av direktiven 64/221/EEG, 68/360/EEG, 72/194/EEG, 73/148/EEG, 75/34/EEG, 75/35/EEG, 90/364/EEG, 90/365/EEG och 93/96/EEG, EUT L 158, 30.4.2004, s. 77.

Exempel: Målet *Zambrano*¹⁹² gällde två barn till föräldrar som ansökt om asyl i Belgien. Barnen föddes under asylprocessen (innan asylansökan avslogs) och blev belgiska medborgare. Föräldrarna ansökte om uppehållstillstånd på grundval av EU-direktivet om fri rörlighet, i egenskap av släktingar i rakt uppstigande led som barnen var beroende av för sin försörjning. Deras ansökan avslogs. EU-domstolen fastslog att om en tredjelandsmedborgares försörjningsberoende minderåriga barn är EU-medborgare utgör det hinder för medlemsstaterna att neka tredjelandsmedborgaren arbetstillstånd och uppehållsrätt i den medlemsstat i vilken barnen bor och är medborgare, i den mån sådana beslut medför att barnen berövas möjligheten att faktiskt åtnjuta kärnan i de rättigheter som är knutna till ställningen som unionsmedborgare.

Exempel: I målet *Tjebbes m.fl.*¹⁹³ fastslog EU-domstolen att EU-rätten inte utgör hinder för förlust av medborgarskap i en medlemsstat och därmed, som en följd, förlust av medborgarskap i EU, om den verkliga anknytningen mellan den berörda personen och medlemsstaten varaktigt avbryts. Målet rörde en nederländsk lag som föreskrev att nederländska medborgare automatiskt skulle förlora sitt nederländska medborgarskap om de var bosatta utanför Nederländerna i mer än tio år. Tioårsregeln innebar att även barn till dessa personer förlorade sitt nederländska medborgarskap. Mot bakgrund av målet *Rottman*¹⁹⁴ fastslog EU-domstolen att beslutet att återkalla medborgarskap måste vara förenligt med proportionalitetsprincipen. EU-domstolen ansåg att de nationella myndigheterna behöver göra en individuell bedömning för att utreda om en förlust av medborgarskapet i EU-medlemsstaten, som medför förlust av EU-medborgarskap, på ett oproportionerligt sätt påverkar den normala utvecklingen av den berörda personens familje- och yrkesliv. Det måste även finnas tillgängliga rättsmedel för att återfå medborgarskapet om åtgärden bedöms vara oproportionerlig.

192 EU-domstolens dom av den 8 mars 2011 i mål C-34/09, *Gerardo Ruiz Zambrano mot Office National de l'Emploi*.

193 EU-domstolens dom av den 12 mars 2019 i mål C-221/17, *Tjebbes m.fl. mot Minister van Buitenlandse Zaken*.

194 EU-domstolens dom av den 2 mars 2010 i mål C-135/08, *Janko Rottman mot Freistaat Bayern*.

Exempel: Målet *Alfredo Rendón Marín mot Administración del Estado*¹⁹⁵ gällde två medborgare från länder utanför EU som vägrades uppehållstillstånd och delgavs ett utvisningsbeslut av myndigheterna i den mottagande medlemsstaten på grund av anmärkningar i belastningsregistret. De berörda personerna hade ensamma vårdnaden om två underåriga barn som var medborgare i den mottagande medlemsstaten och var unionsmedborgare. EU-domstolen fastslog att artikel 20 i EUF-fördraget ska tolkas så att den utgör hinder för nationell lagstiftning som innebär att en ansökan om uppehållstillstånd från en tredjelandsmedborgare som är förälder till underåriga barn som är unionsmedborgare och som denne ensam har vårdnaden om automatiskt ska avslås på den enda grunden att tredjelandsmedborgaren har anmärkningar i belastningsregistret, om avslaget leder till att barnen måste lämna unionen.¹⁹⁶

När det gäller Europarådets regelverk säkerställs inte rätten till medborgarskap i **Europakonventionen**.¹⁹⁷ Skulle emellertid medborgarskap nekas på godtyckliga grunder kan detta falla under artikel 8 i Europakonventionen, eftersom det kan få konsekvenser för den berörda personens privatliv, som innefattar olika aspekter av ett barns sociala identitet.¹⁹⁸

Exempel: Målet *Genovese mot Malta* gällde vägran att bevilja maltesiskt medborgarskap till ett utomäktenskapligt barn som fötts utanför Malta av en mor utan maltesiskt medborgarskap. Barnet hade dock en rättsligt erkänd maltesisk far. Vägran att bevilja medborgarskap innebar inte i sig en överträdelse av artikel 8 i Europakonventionen. Men eftersom beslutet hade fattats på godtyckliga grunder då barnet fötts utanför äktenskapet väckte det frågor om diskriminering. För att godtycklig särbehandling ska

195 EU-domstolens dom (stora avdelningen) av den 13 september 2016 i mål C-165/14, *Alfredo Rendón Marín mot Administración del Estado*.

196 Se även EU-domstolens dom av den 13 september 2016 i mål C-304/14, *Secretary of State for the Home Department mot CS*; EU-domstolens dom av den 10 maj 2017 i mål C-133/15, *H. C. Chavez-Vilchez m.fl. mot Raad van bestuur van de Sociale verzekeringsbank m.fl. Begäran om förhandsavgörande från Centrale Raad van Beroep*. Se även EU-domstolens dom av den 8 maj 2018 i mål C-82/16, *K.A. m.fl. mot Belgische Staat*.

197 Europadomstolens dom av den 23 januari 2002 i mål nr 48321/99, *Slivenko m.fl. mot Lettland*, punkt 77.

198 Europadomstolens dom av den 11 oktober 2011 i mål nr 53124/09, *Genovese mot Malta*, punkt 33.

tillåtas på dessa grunder måste det finnas tungt vägande skäl. Eftersom det inte förelåg några sådana skäl fann domstolen att det hade skett en överträdelse av artikel 8 jämförd med artikel 14 i Europakonventionen.¹⁹⁹

En grundläggande tanke med fördragsbestämmelserna som rör rätten att förvärva medborgarskap är att statslöshet ska undvikas. [Den europeiska konventionen om medborgarskap](#) innehåller detaljerade bestämmelser om hur barn får sitt medborgarskap på laglig väg och begränsar möjligheterna för barn att förlora sitt medborgarskap.²⁰⁰ Europarådets [konvention om undvikande av statslöshet i samband med statssuccession](#) innehåller en skyldighet att undvika att personer föds till statslöshet (artikel 10) och föreskriver rätten till medborgarskap i successionsstaten i händelse av statslöshet (artikel 2).²⁰¹ I artikel 12 i [den reviderade europeiska konventionen om adoption av barn](#) upprepas också hur viktigt det är att undvika statslöshet: stater måste göra det lättare för ett barn som adopteras av en medborgare i landet att få nationellt medborgarskap, och förlust av medborgarskap till följd av adoption ska villkoras av innehav eller förvärv av ett annat medborgarskap.

Inom internationell rätt säkerställer artikel 7 i [barnkonventionen](#) rätten att förvärva ett medborgarskap, liksom artikel 24.3 i [den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter](#).

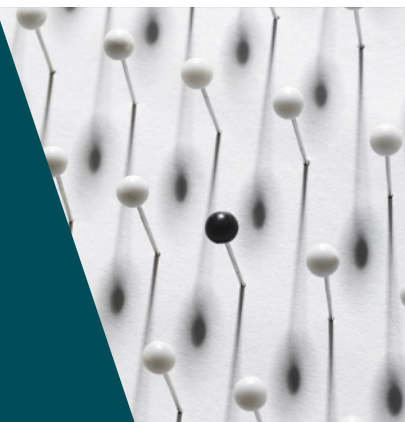
¹⁹⁹ *Ibid.*, punkterna 43–49.

²⁰⁰ Europarådet, [Europeiska konventionen om medborgarskap](#), CETS nr 166, 1997, artiklarna 6 och 7.

²⁰¹ Europarådet, [konventionen om undvikande av statslöshet i samband med statssuccession](#), CETS nr 200, 2006.

5.

Familjeliv

EU	Frågor som omfattas	Europarådet
EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna, artikel 7 (rätten till respekt för familjelivet)	Rätten till skydd för familjelivet	Europakonventionen, artikel 8 (rätten till skydd för familjelivet) Europadomstolens dom av den 9 april 2019 i mål nr 72931/10, <i>V.D. m.fl. mot Ryssland</i>
EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna, artikel 24 (barnets rättigheter) Underhållsförordningen (förordning (EG) nr 4/2009) Direktivet om balans mellan arbete och privatliv (2019/1158) EU-domstolens dom i mål C-129/18, <i>SM mot Entry Clearance Officer, UK Visa Section</i> , 2019 (barn som omhändertagits enligt institutet <i>kafala</i> i algerisk rätt)	Rätten att bli omvårdad av sina föräldrar	Europakonventionen, artikel 8 (rätten till skydd för familjelivet) Europadomstolens dom av den 23 oktober 2018 i mål nr 23608/16, <i>Petrov och X. mot Ryssland</i> Europadomstolens dom av den 10 januari 2019 i mål nr 18925/15, <i>Wunderlich mot Tyskland</i>
EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna, artikel 24.3 (rätten att upprätthålla kontakter med båda föräldrarna) Direktivet om rätts-säkerhetsgarantier ((EU) 2016/800)	Rätten att upprätthålla kontakt	Europakonventionen, artikel 8 (rätten till skydd för familjelivet) Konventionen om kontakt med barn, artikel 1 Europeiska konventionen om utövandet av barns rättigheter, artikel 6

EU	Frågor som omfattas	Europarådet
Den omarbetade Bryssel IIa-förordningen ((EU) 2019/1111)		Europadomstolens dom i mål nr 17080/07, <i>Schneider mot Tyskland</i> , 2011 (kontakt mellan ett barn och en icke rättsligt erkänd biologisk far)
Medlingsdirektivet (2008/52/EG)		Europadomstolens dom i mål nr 35141/06, <i>Levin mot Sverige</i> , 2012 (begränsning av rätten till kontakt)
EU-domstolens dom i mål C-436/13, <i>E. mot B.</i> , 2014 (faderns umgängesrätt med barnet)		Europadomstolens dom av den 1 april 2021 i mål nr 70896/17, <i>A.I. mot Italien</i>
EU-domstolens dom i mål C-497/10 PPU, <i>Barbara Mercredi mot Richard Chaffe</i> , 2010 (spädbarn och hemvist)		Europadomstolens dom i mål nr 4694/03, <i>Mustafa och Armağan Akin mot Turkiet</i> , 2010 (kontakt mellan syskon efter tilldelning av vårdnaden)
EU-domstolens dom i mål C-335/17, <i>Neli Valcheva mot Georgios Babanarakis</i> , 2018 (rätten att upprätthålla kontakt med mor- och farföräldrar)		Europadomstolens dom i mål nr 29617/07, <i>Vojnity mot Ungern</i> , 2013 (begränsad umgängesrätt på grund av religiös övertygelse)
Direktivet om tillgång till rättslig prövning (2003/8/EG) (möjligheterna till rättslig prövning i gränsöverskridande tvister)		Europadomstolens dom av den 6 juni 2021 i mål nr 47220/19, <i>A.M. m.fl. mot Ryssland</i>
		Europadomstolens dom av den 14 januari 2021 i mål nr 21052/18, <i>Terna mot Italien</i>
		Europadomstolens dom av den 5 mars 2019 i mål nr 38201/16, <i>Bogonosovy mot Ryssland</i>
		Europadomstolens dom av den 11 juli 2017 i mål nr 2091/13, <i>M.S. mot Ukraina</i>
		Europadomstolens dom av den 30 juni 2015 i mål nr 41418/04, <i>Khoroshenko mot Ryssland</i>
		Europadomstolens dom av den 17 april 2012 i mål nr 13621/08, <i>Horych mot Polen</i>
		Europadomstolens dom av den 1 februari 2018 i mål nr 45285/12, <i>Hadzhieva mot Bulgarien</i>

EU	Frågor som omfattas	Europarådet
EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna, artikel 24 (barnets rättigheter) Den omarbetade Bryssel IIa-förordningen ((EU) 2019/1111) EU-domstolens dom i mål C-491/10 PPU, <i>Joseba An doni Aguirre Zarraga mot Simone Pelz</i>, 2010 (rätten att höras, internationellt bortförande av barn) EU-domstolens dom av den 8 juni 2017 i mål C-111/17 PPU, <i>OL mot PQ</i> EU-domstolens dom av den 2 augusti 2021 i mål C-262/21 PPU, <i>A mot B</i> EU-domstolens dom i mål C-211/10 PPU, <i>Doris Povse mot Mauro Alpago</i>, 2010 (intyg om verkställighet)	Bortförande av barn	Europeiska konventionen om erkännande och verkställighet av avgöranden rörande vårdnad om barn samt om återställande av vård av barn Konventionen om kontakt med barn Europakonventionen, artikel 8 (rätten till skydd för familjelivet) Europadomstolens dom (stora avdelningen) i mål nr 41615/07, <i>Neulinger och Shuruk mot Schweiz</i>, 2010 (moderns bortförande av barn) Europadomstolens dom av den 21 juli 2015 i mål nr 63777/09, <i>R.S. mot Polen</i> Europadomstolens dom av den 15 juni 2021 i mål nr 17665/17, <i>Y.S. och O.S. mot Ryssland</i>

Rätten till skydd för familjelivet är förankrad inom europeisk rätt – genom såväl unionsrätten som Europarådets regelverk (artikel 7 i [EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna](#); artikel 8 i [Europakonventionen](#)). EU:s behörighet i frågor som rör familjelivet gäller gränsöverskridande tvister, däribland erkännande och verkställighet av domar mellan medlemsstaterna. EU-domstolen behandlar frågor som barnets bästa och rätten till familjeliv i enlighet med [den omarbetade Bryssel IIa-förordningen](#). I Europadomstolens rättspraxis om familjelivet erkänns olika ömsesidigt beroende rättigheter, exempelvis rätten till familjeliv och barns rätt att deras bästa ska komma i främsta rummet. Inom denna rättspraxis bekräftas också att barn ibland kan ha motstående rättigheter. Barns rätt till skydd för familjelivet kan exempelvis ibland vara begränsad i syfte att skydda deras eget bästa. Utöver detta har Europarådet antagit olika instrument som gäller frågor som uppkommer i samband med kontakt, vårdnad och utövande av barns rättigheter.

I detta kapitel undersöker vi barnets rätt till skydd för familjelivet och tillhörande rättigheter, särskilt dessa rättigheters innebörd och omfattning, samt tillhörande rättsliga skyldigheter och hur de samspelar med andra rättigheter. Här

tar vi bland annat upp olika aspekter som rör rätten till skydd för familjelivet (avsnitt 5.1), barnets rätt att bli omvårdad av sina föräldrar (avsnitt 5.2), rätten att upprätthålla kontakt (avsnitt 5.3) samt bortförande av barn (avsnitt 5.4).

5.1. Rätten till skydd för familjelivet

Viktiga punkter

- Enligt såväl unionsrätten som Europarådets regelverk har stater en positiv skyldighet att se till att barn verkligen får åtnjuta sin rätt till skydd för familjelivet.
- Både rättsliga och administrativa myndigheter bör ta hänsyn till barnets bästa i alla beslut som rör skyddet för familjelivet.

Ett barns rätt att åtnjuta skydd för sitt familjeliv omfattar ett antal sammansatta rättigheter, såsom rätten att bli omvårdad av sina föräldrar (avsnitt 5.2), rätten att upprätthålla kontakten med båda föräldrarna (avsnitt 5.3), rätten att inte skiljas från sina föräldrar, om det inte är för barnets bästa (avsnitt 5.4 och kapitel 6), samt rätten till familjeåterförening (kapitel 9).

Inom både unionsrätten och Europarådets regelverk omfattas rätten till skydd för familjelivet av en rad olika begränsningar. Som klargörs i de förklarande anmärkningarna till [EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna](#)²⁰² är dessa begränsningar desamma som gäller för motsvarande bestämmelse i [Europa-konventionen](#), närmare bestämt artikel 8.2, nämligen: med stöd av lag och om det i ett demokratiskt samhälle är nödvändigt med hänsyn till den nationella säkerheten, den allmänna säkerheten eller landets ekonomiska välbefinnande, till förebyggande av oordning eller brott, till skydd för hälsa eller moral eller till skydd för andra personers fri- och rättigheter.²⁰³

Enligt EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna ska barnets bästa komma i första rummet vid alla åtgärder som rör barn, oavsett om de vidtas av

202 EU, Europaparlamentet, Europeiska unionens råd, Europeiska kommissionen (2007), *Förklaringar avseende stadgan om de grundläggande rättigheterna* (2007/C 303/02), EUT C 303, 2007, s. 17, se förklaringen till artikel 7.

203 Europarådet (1950), *konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna*, CETS nr 5, 1950, artikel 8.

offentliga myndigheter eller privata institutioner (artikel 24.2).²⁰⁴ Även om skyldigheten att beakta barnets bästa inte uttryckligen fastställs i Europakonventionen, införlivar Europadomstolen denna skyldighet i sin rättspraxis.²⁰⁵

Europadomstolen har fastställt att artikel 8 i Europakonventionen även skyddar familjelivet när det gäller barn och deras fosterfamilj.²⁰⁶ Målet *V.D. m.fl. mot Ryssland*²⁰⁷ rörde en pojke med svår funktionsnedsättning som tagits om hand av sin fostermor i nio år. Efter att han lämnats över för att bo tillsammans sin biologiska familj nekades hans fostermor och fostersyskon all kontakt med honom. En situation där den person som tagit hand om ett barn under lång tid, och knutit ett nära personligt band med honom, fullständigt och automatiskt utesluts från barnets liv och inte under några omständigheter kan få någon rätt till kontakt, utan att någon hänsyn tas till barnets bästa, innebär enligt domstolen en överträdelse av artikel 8 i Europakonventionen.

5.2. Barnets rätt att bli omvårdat av sina föräldrar

Viktiga punkter

- EU-rätten reglerar processuella aspekter av barnets rätt att bli omvårdat av sina föräldrar.
- Enligt Europakonventionen har stater både negativa och positiva skyldigheter att respektera barns och föräldrars rätt till familjeliv.

Barns rätt att känna till sina föräldrars identitet samt rätten att bli omvårdad av sina föräldrar utgör två grundkomponenter i barns rätt till skydd för familjelivet. Till viss del hänger dessa komponenter inbördes samman med varandra,

²⁰⁴ Se exempelvis EU-domstolens dom av den 5 oktober 2010 i mål C-400/10 PPU, *J. McB. mot L.E.*

²⁰⁵ Se exempelvis Europadomstolens dom av den 25 januari 2000 i mål nr 31679/96, *Ignaccolo-Zenide mot Rumänien*.

²⁰⁶ Europadomstolens dom (stora avdelningen) av den 10 september 2019 i mål nr 37283/13, *Strand Lobben m.fl. mot Norge*.

²⁰⁷ Europadomstolens dom av den 9 april 2019 i mål nr 72931/10, *V.D. m.fl. mot Ryssland*.

eftersom barns rätt att känna till sina föräldrar tryggas genom föräldrarnas omvårdnad. Ibland är rättigheterna däremot åtskilda. Så är till exempel fallet för barn som är adopterade eller födda efter medicinskt assisterad befruktning. Här hänger rätten snarare samman med barnets rätt till identitet, genom att känna till sitt biologiska ursprung, och behandlas därför i kapitel 4. I detta avsnitt ligger fokus på den andra rättigheten: barnets rätt att bli omvårdad av sina föräldrar.

Inom unionsrätten finns inga bestämmelser som behandlar den materiella omfattningen av rätten att bli omvårdad av sina föräldrar. EU:s rättsliga instrument behandlar olika gränsöverskridande aspekter och verkställigheten av domar mellan medlemsstaterna. Rådets förordning (EG) nr 4/2009 om domstols behörighet, tillämplig lag, erkännande och verkställighet av domar samt samarbete i fråga om underhållsskyldighet ([underhållsförordningen](#)) behandlar till exempel gränsöverskridande ansökningar som rör underhållsskyldighet till följd av familjeförhållanden.²⁰⁸ Genom denna förordning fastställs gemensamma regler för hela EU i syfte att säkerställa indrivning av underhållsbidrag även om den underhållsskyldige eller den underhållsberättigade befinner sig i en annan medlemsstat.

Rätten att bli omvårdad av sina föräldrar stärktes 2019 genom [direktivet om balans mellan arbete och privatliv](#),²⁰⁹ som föreskriver miniminormer för individuella rättigheter i fråga om pappaledighet, föräldraledighet och ledighet för vård av anhörig, och flexibla arbetsformer för arbetstagare som är föräldrar eller anhörigvårdare.

När det gäller Europarådets regelverk har Europadomstolen i många mål slagit fast att möjligheten för en förälder och dennes barn att vara tillsammans utgör en grundläggande del av familjelivet. Nationella åtgärder som hindrar detta utgör ett ingrepp i en rättighet som skyddas av artikel 8 i [Europakonventionen](#).²¹⁰ I denna typ av mål granskar Europadomstolen, mot bakgrund av ärendet i dess helhet, om skälen till åtgärder som begränsar föräldrarnas och barnets möjlighet

208 EU, Europeiska unionens råd (2008), [rådets förordning \(EG\) nr 4/2009 av den 18 december 2008 om domstols behörighet, tillämplig lag, erkännande och verkställighet av domar samt samarbete i fråga om underhållsskyldighet](#), EUT L 7, 10.1.2009, s. 1 (underhållsförordningen).

209 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2019), [direktiv \(EU\) 2019/1158 av den 20 juni 2019 om balans mellan arbete och privatliv för föräldrar och anhörigvårdare och om upphävande av rådets direktiv 2010/18/EU](#), EUT L 188, 12.7.2019, s. 79.

210 Se exempelvis Europadomstolens dom (stora avdelningen) av den 12 juli 2001 i mål nr 25702/94, [K. och T. mot Finland](#), punkt 168.

att vara tillsammans är relevanta och tillräckliga. I alla mål av detta slag är en bedömning av vad som är barnets bästa avgörande.

De berörda nationella myndigheterna, som har fördelen av en direkt kontakt med alla berörda personer i sådana tvister, har ett utrymme att göra en egen bedömning som är beroende av omständigheterna i det enskilda fallet och av de olika intressen som står på spel. Detta utrymme kan vara större i vårdnadsärenden och mindre när det gäller ytterligare inskränkningar, till exempel myndigheters begränsningar av rätten till föräldrakontakt.

Europadomstolen har också betonat att beslutsförfarandet i denna typ av ärenden måste vara rättvist och säkerställa att de intressen som skyddas av artikel 8 respekteras.

Exempel: I målet *Petrov och X. mot Ryssland*²¹¹ hade barnets mamma flyttat från pappan (den första klaganden) och tagit barnet (den andra klaganden) med sig. Hon erhöll slutligen ett beslut om att barnet skulle bo hos henne. Europadomstolen konstaterade att något sakkunnigutlåtande aldrig hade inhämtats om viktiga frågor som barnets relation till båda föräldrarna, respektive förälders föräldraförmåga eller om det var möjligt att höra barnet i domstol med tanke på barnets ålder och mognad. De nationella domstolarna hade vägrat att behandla pappans ansökan om ett beslut om att barnet skulle bo hos honom och att godta vissa dokument han lämnat in som bevisning. Barnomsorgsmyndigheterna hade också utfärdat motstridiga rekommendationer. Sammantaget fann Europadomstolen att de nationella domstolarna inte hade gjort en tillräckligt noggrann prövning av ärendet: beslutsförfarandet hade varit bristfällig och hade därför, i strid med artikel 8 i Europakonventionen, inte fastställt vad som var barnets bästa.

Exempel: Målet *Wunderlich mot Tyskland*²¹² rörde ett gift par som ville att deras fyra barn skulle få hemundervisning trots att detta inte var tillåtet enligt nationell lagstiftning. Familjedomstolen drog då in deras rätt att bestämma var barnen skulle bo och deras rätt att fatta beslut i skolfrågor. Barnen hämtades från de klagandes hem och placerades på ett barnhem, där en bedömning av deras lärande gjordes. De återlämnades till de

211 Europadomstolens dom av den 23 oktober 2018 i mål nr 23608/16, *Petrov och X. mot Ryssland*.

212 Europadomstolens dom av den 10 januari 2019 i mål nr 18925/15, *Wunderlich mot Tyskland*.

klagande efter tre veckor, efter att dessa hade gått med på att låta barnen gå i skolan.

Det tyska systemet med obligatorisk skolgång baserades på överväganden som överensstämde med Europadomstolens rättspraxis och som låg inom den svarande statens bedömningsutrymme. Upprätthållandet av den obligatoriska skolgången, i syfte att förhindra att de klagandes barn isolerades socialt och säkerställa att de integrerades i samhället, var därför ett relevant skäl för att delvis dra in deras föräldraansvar. Även om bedömningen av barnens lärande visade att de hade tillräckliga kunskaper, sociala färdigheter och en kärleksfull relation till sina föräldrar, hade barn- och ungdomsmyndigheten och domstolarna inte haft tillgång till denna information när de fattade sina beslut just på grund av att de klagande vägrade att låta genomföra dessa tester innan barnen omhändertogs. Domstolen betonade i detta sammanhang att även felaktiga beslut eller bedömningar av experter inte i sig innebär att barnomsorgsåtgärder står i strid med bestämmelserna i artikel 8. Det faktiska omhändertagandet av barnen hade inte pågått längre än nödvändigt, hade varit för barnens bästa och hade inte genomförts på ett sätt som var särskilt hårt eller exceptionellt. Beslutsförfarandet som helhet hade tillhandahållit de klagande med erforderligt skydd av deras intressen. Ingen överträdelse av artikel 8 i Europakonventionen konstaterades.

Inom internationell rätt fastställs genom artikel 5 i [barnkonventionen](#) att "[k]onventionsstaterna ska respektera det ansvar och de rättigheter och skyldigheter som tillkommer föräldrar [...] att på ett sätt som står i överensstämmelse med den fortlöpande utvecklingen av barnets förmåga ge lämplig ledning och råd då barnet utövar de rättigheter som erkänns i denna konvention". I artikel 9 i barnkonventionen fastställs vidare att ett barn inte får skiljas från sina föräldrar mot deras vilja samt att alla berörda parter ska beredas möjlighet att delta i förfaranden som rör denna situation. [FN:s riktlinjer om alternativ omvårdnad](#) innehåller en närmare beskrivning av barns rättigheter i sådana fall samt staternas motsvarande skyldigheter.²¹³

213 FN, rådet för mänskliga rättigheter (2009), [UN Guidelines for the Alternative Care of Children](#), FN-dokument A/HRC/11/L.13, 15 juni 2009.

5.3. Rätten att upprätthålla kontakt

Viktiga punkter

- Barnets rätt att upprätthålla kontakten med båda föräldrarna måste respekteras vid alla former av separation från föräldrarna. I detta kan även ingå rätten att upprätthålla kontakten med mor- och farföräldrar och syskon.
- Arbetet för att säkerställa barnets rätt att upprätthålla kontakten med sina föräldrar och rätt till familjeåterförening kräver att barnets bästa sätts i främsta rummet och att vederbörlig hänsyn tas till barnets egna synpunkter, beroende på hans eller hennes ålder och mognad.

Rätten att upprätthålla kontakten med sina föräldrar kan vara olika omfattande, beroende på omständigheterna. Om det är föräldrarna som väljer att separera från varandra är tillämpningsområdet mer omfattande och begränsas normalt enbart av barnets bästa. Om det rör sig om en statssanktionerad separation, som är ett resultat av att en förälder exempelvis utvisas eller fängslas, har de statliga myndigheterna till uppgift att främja ett skyddsintresse och måste göra en rimlig avvägning mellan parternas olika intressen och skyldigheten att se till barnets bästa. Barn har rätt att upprätthålla kontakten med båda föräldrarna i båda dessa fall. Rätten att upprätthålla kontakten måste numera också anses ha utökats till att, i vissa fall, även omfatta mor- och farföräldrar och syskon.

Inom unionsrätten erkänns uttryckligen i artikel 24.3 i [EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna](#) varje barns rätt att upprätthålla kontakten med *båda* föräldrarna. I denna bestämmelse förtydligas vad denna rätt egentligen omfattar, särskilt innebörden av kontakt, som ska ske *regelbundet*, möjliggöra utveckling av ett *personligt förhållande* och ske i form av *direkt kontakt*. Det finns emellertid en inskränkning: varje barns rätt att upprätthålla kontakten med sina föräldrar begränsas uttryckligen av att hänsyn måste tas till barnets bästa. Som anges i de förklarande anmärkningarna till stadgan grundar sig denna bestämmelse på artikel 9 i [barnkonventionen](#).

I [direktivet om rättssäkerhetsgarantier](#) fastställs att barn som är häktade har rätt till kontakter med föräldrar, familjemedlemmar och vänner genom besök och korrespondens, såvida det inte krävs särskilda restriktioner för barnets bästa.²¹⁴

²¹⁴ EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2016), [direktiv \(EU\) 2016/800 om rätts-säkerhetsgarantier för barn som är misstänkta eller tilltalade i straffrättsliga förfaranden](#), EUT L 132, 2016, s. 1.

I enlighet med EU:s befogenheter (se [kapitel 1](#)) har fokus framför allt legat på det rättsliga samarbetet (i syfte att skapa ett område av frihet, säkerhet och rättvisa där personers fria rörlighet kan tryggas). Två EU-instrument är särskilt viktiga här: [den omarbetade Bryssel IIa-förordningen](#)²¹⁵ och [medlingsdirektivet](#).²¹⁶ Sett till rättigheter har den omarbetade Bryssel IIa-förordningen särskilt stor betydelse. För det första gäller den för *alla* avgöranden om föräldrans ansvar, oberoende av föräldrarnas civilstånd. För det andra är barnets bästa uttryckligen en ledstjärna för bestämmelserna om domstolsbehörighet (som oftast fastställs genom barnets hemvist), och för det tredje läggs det särskild vikt vid att barn själva ska få uttrycka sina åsikter.²¹⁷

I de fall då barn olovligt har bortförts efter ett ensidigt beslut av den ena föräldern har EU-domstolens rättspraxis²¹⁸ framför allt syftat till att upprätthålla barnets grundläggande rätt att regelbundet upprätthålla ett personligt förhållande till och direkt kontakt med båda föräldrarna (artikel 24.3 i EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna), eftersom domstolen hävdar att denna rätt i grunden är kopplad till barnets bästa. Enligt EU-domstolen kan en åtgärd som hindrar barnet från att regelbundet upprätthålla ett personligt förhållande till och direkt kontakt med båda föräldrarna endast motiveras om ett annat av barnets intressen väger tyngre än det intresse som den grundläggande rättigheten vilar på.²¹⁹ Detta omfattar interimistiska åtgärder, däribland säkerhetsåtgärder, enligt artikel 15 i den omarbetade Bryssel IIa-förordningen. Domstolen har slagit fast att det måste göras en väl avvägd och rimlig bedömning av samtliga inblandade intressen genom ett förfarande enligt bestämmelserna i den omarbetade Bryssel IIa-förordningen. Denna bedömning ska grunda sig på objektiva överväganden beträffande barnets person och dess sociala miljö.

215 EU, rådets förordning (EU) 2019/1111 av den 25 juni 2019 om behörighet, erkännande och verkställighet av avgöranden i äktenskapsmål och mål om föräldrans ansvar, och om internationella bortföranden av barn (omarbeting), EUT L 178, 2.7.2019, s. 1 ([den omarbetade Bryssel IIa-förordningen](#)).

216 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2008), direktiv 2008/52/EG om vissa aspekter på medling på privaträttens område, EUT L 136, 24.5.2008, s. 3 ([medlingsdirektivet](#)).

217 Se exempelvis [rådets förordning \(EU\) 2019/1111](#), ingressen (skälen 7, 19, 20, 28 och 57) samt artiklarna 7, 21, 26, 39.2 och 47.3 a och b.

218 Se exempelvis EU-domstolens dom av den 22 december 2010 i mål C-497/10 PPU, [Barbara Mercredi mot Richard Chaffe](#).

219 EU-domstolens dom av den 23 december 2009 i mål C-403/09 PPU, [Jasna Dedić mot Maurizio Sgueglia](#), punkterna 59 och 60.

Exempel: Målet *E. mot B.*²²⁰ gällde ett mål mellan E. (pappan) och B. (mamman) och rörde frågan om brittiska domstolar är behöriga att besluta om barnet S:s boende och pappans umgängesrätt. Föräldrarna hade ingått ett avtal inför en spansk domstol, där det fastställdes att mamman skulle ha vårdnaden och pappan umgängesrätt. Efter detta försökte mamman begränsa den umgängesrätt som pappan hade beviljats genom avtalet. Pappan ansökte då till High Court om att det spanska avtalet skulle verkställas. Mamman hävdade att hon hade avtalat om behörighet för den spanska domstolen och yrkade att behörigheten skulle överföras till domstolarna i England och Wales. Efter pappans överklagande hänsköt appellationsdomstolen ett flertal frågor till EU-domstolen om hur artikel 12.3 i Bryssel IIa-förordningen skulle tolkas.

EU-domstolen ansåg att om talan väcks vid en domstol i enlighet med artikel 12.3 i Bryssel IIa-förordningen, kan barnets bästa endast garanteras genom en prövning i varje enskilt fall av om avtalet om domstols behörighet är förenligt med barnets bästa. Ett avtal om domstols behörighet gäller därför endast med avseende på det särskilda förfarande i vilket talan har väckts vid den domstol som är behörig enligt detta avtal. Denna behörighet upphör till förmån för den domstol som har den allmänna behörigheten enligt artikel 8.1 i Bryssel IIa-förordningen när det förfarande som gav upphov till avtalet om domstols behörighet definitivt har avslutats.

När det gäller föräldraansvar gäller den omarbetade Bryssel IIa-förordningen parallellt med [Haagkonventionen om behörighet, tillämplig lag, erkännande, verkställighet och samarbete i frågor om föräldraansvar och åtgärder till skydd för barn](#).²²¹ Enligt artikel 97 i den omarbetade Bryssel IIa-förordningen ska denna förordning ha företräde framför Haagkonventionen a) om barnet i fråga har hemvist inom en medlemsstats territorium, eller b) när det är fråga om att en dom som meddelats av en medlemsstats behöriga domstol ska erkännas och verkställas på en annan medlemsstats territorium, även om barnet i fråga har hemvist i en icke-medlemsstat som är part i Haagkonventionen. Enligt den omarbetade Bryssel IIa-förordningen är det därför avgörande att fastställa var barnet har hemvist.

²²⁰ EU-domstolens dom av den 1 oktober 2014 i mål C-436/13, *E. mot B.*

²²¹ Världsförbundet för gränsöverskridande samarbete på privaträttens område, Haag-konferensen för internationell privaträtt (1996), [konventionen om behörighet, tillämplig lag, erkännande, verkställighet och samarbete i frågor om föräldraansvar och åtgärder till skydd för barn](#), 19 oktober 1996.

Exempel: I målet *Mercredi mot Chaffe*²²² hänsköt appellationsdomstolen i England och Wales ett mål till EU-domstolen som gällde ett barn på två månader som hade bortförts från Storbritannien till den franska ön Réunion. EU-domstolen slog fast att begreppet hemvist enligt artiklarna 8 och 10 i Bryssel IIa-förordningen motsvarar den plats som i viss utsträckning avspeglar det förhållande att barnet i viss utsträckning är integrerat i socialt hänseende och familjehänseende. När det är fråga om ett spädbarn som har bortförts till en annan medlemsstat än den där barnet har sitt hemvist och som tillsammans med sin mamma har vistats i denna medlemsstat endast i några dagar, ska bland annat beaktas vistelsens varaktighet och regelbundenhet, villkoren för och skälen till vistelsen i denna EU-medlemsstat och till moderns flytt till denna stat samt även, och särskilt med hänsyn till barnets ålder, mammans geografiska ursprung och familjursprung samt mammans och barnets familjerelationer och sociala relationer i denna medlemsstat.

Särskilt relevanta för åtnjutandet av rätten att upprätthålla kontakten med båda föräldrarna vid gränsöverskridande tvister är också de instrument som behandlar hur tillgången till rättslig prövning ska regleras och klargör hur sådana komplicerade tvister ska hanteras. Ett sådant exempel är rådets direktiv 2003/8/EG ([direktivet om tillgång till rättslig prövning](#)), som fastställer gemensamma minimiregler för rättshjälp för "förbättring av möjligheterna till rättslig prövning i gränsöverskridande tvister".²²³

Domstolen har även prövat mor- och farföräldrars rätt till umgänge med sina barnbarn.

Exempel: I målet *Neli Valcheva mot Georgios Babanarakis*²²⁴ begärde modern rätt till umgänge med sitt barnbarn efter att äktenskapet mellan barnets föräldrar hade upplösts av en grekisk domstol, som beslutade att pappan skulle ha vårdnaden om barnet. EU-domstolen fastslog att barns

222 EU-domstolens dom av den 22 december 2010 i mål C-497/10 PPU, *Barbara Mercredi mot Richard Chaffe*.

223 EU, Europeiska unionens råd (2003), [rådets direktiv 2003/8/EG av den 27 januari 2003 om förbättring av möjligheterna till rättslig prövning i gränsöverskridande tvister genom fastställande av gemensamma minimiregler för rättshjälp i sådana tvister](#), EGT L 26, 2003, s. 41 (direktivet om tillgång till rättslig prövning).

224 EU-domstolens dom av den 31 maj 2018 i mål C-335/17, *Neli Valcheva mot Georgios Babanarakis*.

rätt att upprätthålla kontakten med båda föräldrarna måste tolkas brett och att "rätt till umgänge" ska tolkas så att det omfattar mor- och farföräldrars rätt till umgänge med sina barnbarn.

I Europarådets regelverk framgår varje barns rätt att upprätthålla kontakten med båda föräldrarna implicit av artikel 8 i [Europakonventionen](#). Europadomstolen har i flera mål bekräftat att möjligheten för en förälder och dennes barn att vara tillsammans utgör en grundläggande del av familjelivet.²²⁵ Domstolen har emellertid också framhållit att denna rätt kan begränsas med hänsyn till barnets bästa (se [avsnitt 5.4](#) och [kapitel 6](#)). Denna rätt utgör själva grunden för de rättsliga beslut som rör vårdnad om och umgänge med barn.

I en rad olika mål har Europadomstolen – antingen direkt eller indirekt – hänvisat till barnets bästa i samband med umgänget mellan föräldrar och barn.

Exempel: I målet *Schneider mot Tyskland*²²⁶ hade klaganden ett förhållande med en gift kvinna och gjorde gällande att han var biologisk far till kvinnans son, vars rättsligt erkända far var moderns make. Klaganden hävdade att hans rättigheter enligt artikel 8 i Europakonventionen hade kränkts genom de nationella domstolarnas beslut att avslå hans begäran om umgänge med barnet och få information om barnets utveckling, med hänvisning till att han varken var barnets rättsliga far eller hade någon relation till barnet. När Europadomstolen skulle undersöka om det hade skett en kränkning behandlades i första hand de nationella domstolarnas underlåtenhet att pröva frågan om huruvida umgänge mellan barnet och klaganden skulle ha varit för barnets bästa, med hänsyn till omständigheterna.²²⁷ Vad gäller klagandens begäran om att få information om barnets personliga utveckling ansåg domstolen att de nationella domstolarna inte hade anfört tillräckliga skäl som motiverade deras ingrepp med avseende på artikel 8.2 och att detta ingrepp därför inte hade varit "nödvändigt i ett demokratiskt samhälle".

²²⁵ Europadomstolens dom (stora avdelningen) av den 12 juli 2001 i mål nr 25702/94, *K. och T. mot Finland*, punkt 151.

²²⁶ Europadomstolens dom av den 15 september 2011 i mål nr 17080/07, *Schneider mot Tyskland*.

²²⁷ Se även Europadomstolens dom av den 21 december 2010 i mål nr 20578/07, *Anayo mot Tyskland*, punkterna 67 och 71.

Exempel: I målet *Levin mot Sverige*²²⁸ gjorde klaganden gällande att inskränkningarna i hennes rätt att upprätthålla kontakten med sina tre barn, som omhändertagits i alternativ omvårdnad utanför familjen, utgjorde en kränkning av hennes rätt till skydd för familjelivet. Europadomstolen fokuserade på syftet med att inskränka umgängesrätten, dvs. att främja barnens bästa. I det aktuella fallet hade barnen vanvårdats när de var i klagandens omvårdnad och kontakt med henne väckte starka negativa reaktioner hos barnen. Domstolen slog fast att det inte hade skett någon överträdelse av artikel 8 i Europakonventionen och fann att ingreppet i klagandens rättigheter hade varit proportionerligt i förhållande till det mål som skulle uppnås (barnens bästa) och låg inom ramen för de inhemska myndigheternas utrymme för skönsmässig bedömning.

Exempel: I målet *A.I. mot Italien*²²⁹ var klaganden av nigerianskt ursprung och offer för människohandel. Hennes talan gällde att hon inte hade möjlighet att utöva sin rätt till kontakt med sina två barn på grund av att hon ålagts kontaktförbud i samband med ett beslut av en nationell domstol om att barnen kunde adopteras bort. De nationella domstolarna hade bedömt klagandens föräldraförmåga utan att ta hänsyn till hennes utsatthet som offer för människohandel, hennes ursprung eller det annorlunda föräldra-barnförhållandet i hennes ursprungskultur, trots att denna faktor hade lyfts fram i det sakkunnigutlåtande som fanns tillgängligt. Domstolen fann att det under de förfaranden som lett fram till den avbrutna kontakten mellan klaganden och hennes barn inte hade lagts tillräcklig vikt vid att ge klaganden och hennes barn möjlighet till ett familjeliv. Förfarandena hade därför inte åtföljts av skyddsåtgärder som stod i proportion till ingreppets allvar och hur allvarliga de intressen var som stod på spel och stred därför mot artikel 8 i Europakonventionen.

Exempel: I målet *Mustafa och Armağan Akin mot Turkiet*²³⁰ gjorde de klagande – en pappa och hans son – gällande att villkoren i ett vårdnadsbeslut av en nationell domstol hade inneburit en kränkning av deras rättigheter enligt artikel 8 i Europakonventionen, eftersom villkoren förhindrade

228 Europadomstolen dom av den 15 mars 2012 i mål nr 35141/06, *Levin mot Sverige*, punkterna 57 och 69; Europadomstolens dom (stora avdelningen) av den 12 juli 2001 i mål nr 25702/94, *K. och T. mot Finland*, punkt 151.

229 Europadomstolens dom av den 1 april 2021 i mål nr 70896/17, *A.I. mot Italien*.

230 Europadomstolens dom av den 6 april 2010 i mål nr 4694/03, *Mustafa och Armağan Akin mot Turkiet*.

sonen att ha kontakt med sin syster, som hans mamma hade vårdnaden om. Pappan kunde inte heller träffa sina båda barn samtidigt, eftersom sonens umgänge med sin mamma sammanföll med hans eget umgänge med dottern. Europadomstolen ansåg att den nationella domstolens beslut om att skilja syskonen åt utgjorde en kränkning av de klagandes rätt till skydd för familjelivet, eftersom detta beslut inte bara förhindrade de båda syskonen från att träffa varandra, utan också gjorde det omöjligt för deras pappa att träffa sina barn samtidigt.²³¹

I sina beslut om vårdnads- och umgängesrätt förbjuder Europadomstolen även diskriminering som är oförenlig med artikel 14 i Europakonventionen.

Exempel: I målet *Vojnity mot Ungern*²³² gjorde klaganden gällande att han hade nekats umgängesrätt med sin son på grund av sin religiösa övertygelse. Europadomstolen konstaterade att det hade skett en överträdelse av artikel 14 jämförd med artikel 8 i Europakonventionen och noterade att det inte fanns några belägg för att klagandens religiösa övertygelse omfattade riskfyllda handlingar eller innebar att hans son utsattes för fysisk eller psykisk skada.²³³ De nationella domstolarnas beslut om att frånta klaganden umgängesrätten gjorde det omöjligt att upprätthålla någon kontakt och ha någon annan form av familjeliv. Detta beslut hade fattats trots att ett totalt kontaktförbud endast kan motiveras i exceptionella fall. Europadomstolen ansåg därför att det inte hade varit någon rimlig proportionalitet mellan ett totalt förbud av klagandens umgängesrätt och det mål som skulle uppnås, nämligen att skydda barnets bästa.

Exempel: Målet *A.M. m.fl. mot Ryssland*²³⁴ gällde begränsningen av klagandens föräldrarättigheter och att hon fråntagits kontakten med sina barn utan den noggranna granskning som krävdes på grund av att hon vid den aktuella tidpunkten genomgick könsbyte. Domstolen fann inga bevis för att barnen skulle kunna lida någon skada på grund av könsbytet och konstaterade att de nationella domstolarna inte i tillräcklig utsträckning hade granskat de särskilda omständigheterna i familjen. Beslutet hade

231 Se även Europadomstolens dom av den 8 oktober 2015 i mål nr 56163/12, *Vujica mot Kroatien*.

232 Europadomstolens dom av den 12 februari 2013 i mål nr 29617/07, *Vojnity mot Ungern*. Se även Europadomstolens dom av den 30 november 2010 i mål nr 35159/09, *P.V. mot Spanien*.

233 Europadomstolens dom av den 12 februari 2013 i mål nr 29617/07, *Vojnity mot Ungern*, punkt 38.

234 Europadomstolens dom av den 6 juni 2021 i mål nr 47220/19, *A.M. m.fl. mot Ryssland*.

också uppenbart grundats på klagandens könstillhörighet och var därför diskriminerande, i strid med artikel 8 i Europakonventionen, både i sig och jämförd med artikel 14 i konventionen.

Exempel: I målet *Terna mot Italien*²³⁵ gällde klagandens talan att hennes barnbarn (som hade bott tillsammans med henne sedan födseln) omhändertagits och att hon inte hade möjlighet att utöva den umgängesrätt som de nationella domstolarna beviljat. Hon ansåg att situationen var en följd av stigmatisering av barnets familj kopplad till deras romska ursprung. Europadomstolen konstaterade en överträdelse av artikel 8 i Europakonventionen, eftersom de nationella domstolarna inte hade vidtagit lämpliga och tillräckliga åtgärder för att säkerställa att klagandens umgängesrätt respekterades. Å andra sidan hade de nationella domstolarna motiverat omhändertagandet av barnet med hänvisning till barnets bästa och inte med hänvisning till barnets och familjens etniska ursprung. Det hade därför inte skett någon överträdelse av artikel 14 jämförd med artikel 8 i Europakonventionen.

Barnets rätt att upprätthålla kontakten med båda föräldrarna slås uttryckligen fast i [Europarådets konvention om kontakt med barn](#).²³⁶ I artikel 4.1 i denna konvention fastställs att ett barn och hans eller hennes föräldrar ska ha rätt att erhålla och upprätthålla regelbunden kontakt med varandra. För den rättspraxis som gäller kontakt ska det tillämpas vissa allmänna principer där det särskilt understryks att barn har rätt att bli informerade, hörda och att framföra sina synpunkter samt att barns åsikter ska tillmätas betydelse.

I artikel 6 i Europarådets [konvention om utövandet av barns rättigheter](#)²³⁷ fastställs även krav i samband med fattande av rättsliga beslut. Kraven omfattar bland annat en rättslig skyldighet för den rättsliga myndigheten att överväga om den har tillräcklig information till sitt förfogande för att fatta beslut om barnets bästa, att säkerställa barnets rätt till information om förfarandet och att

235 Europadomstolens dom av den 14 januari 2021 i mål nr 21052/18, *Terna mot Italien*.

236 Europarådet (2003), [konventionen om kontakt med barn](#), CETS nr 192, 2003. Se även Världssorganisationen för gränsöverskridande samarbete på privaträttsens område, Haagkonferensen för internationell privaträtt (1996), [konventionen om behörighet, tillämplig lag, erkännande, verkställighet och samarbete i frågor om föräldransvar och åtgärder till skydd för barn](#), 19 oktober 1996.

237 Europarådet (1996), [Europeiska konventionen om utövandet av barns rättigheter](#), CETS nr 160, 1996.

skapa en trygg miljö för berörda barn där de fritt kan framföra sina synpunkter på ett sätt som är anpassat till deras ålder/mognad.

Respekten för familjelivet när det gäller mor- och farföräldrar och deras barn-barn innefattar framför allt rätten att upprätthålla ett normalt förhållande mellan mor- eller farförälder och barnbarn genom möjlighet till kontakt, även om denna kontakt vanligtvis sker i överenskommelse med den person som har vårdnaden om barnet.²³⁸ I målet *Bogonosovy mot Ryssland*²³⁹, där en morfar ville upprätthålla en relation till sitt barnbarn efter att hon hade adopterats av en annan familj, och i målet *M.S. mot Ukraina*²⁴⁰, framhöll Europadomstolen betydelsen av kontakter med mor- och farföräldrarna, särskilt när barnet hela tiden bott inte bara med båda föräldrarna utan även med mor- eller farföräldrarna.

Det kan uppstå situationer där barn skiljs från en förälder av andra skäl, till exempel för att föräldern sitter i fängelse.²⁴¹ I målet *Khoroshenko mot Ryssland*²⁴² fann Europadomstolen att de sällsynta regelbundna besök som godkänts innebär ett ingrepp i klagandens privat- och familjeliv som var oproportionerligt i förhållande till syftet med hans brottspåföljd. I målet *Horych mot Polen*²⁴³ konstaterade Europadomstolen att barns fängelsebesök förutsätter specialarrangemang, och särskilda betingelser kan råda beroende på barnens ålder, de möjliga effekterna på deras känslotillstånd eller välbefinnande samt på de personliga omständigheterna för den person som får besök. Domstolen konstaterade därefter att statens positiva skyldigheter enligt artikel 8 inbegriper en skyldighet att säkerställa att det finns lämpliga förutsättningar för att ta emot besök från barnen, på ett sådant sätt att besökarna utsätts för så lite stress som möjligt och med hänsyn tagen till de praktiska konsekvenserna av fängelsestraffet.

238 Europadomstolens dom av den 16 april 2015 i mål nr 53565/13, *Mitovi mot f.d. jugoslaviska republiken Makedonien*.

239 Europadomstolens dom av den 5 mars 2019 i mål nr 38201/16, *Bogonosovy mot Ryssland*.

240 Europadomstolens dom av den 11 juli 2017 i mål nr 2091/13, *M.S. mot Ukraina*.

241 Se även Europarådet, ministerkommittén (2018), *Recommendation CM/Rec(2018)5 of the Committee of Ministers to member States concerning children with imprisoned parents*, 4 april 2018.

242 Europadomstolens dom av den 30 juni 2015 i mål nr 41418/04, *Khoroshenko mot Ryssland*.

243 Europadomstolens dom av den 17 april 2012 i mål nr 13621/08, *Horych mot Polen*.

Exempel: I målet *Hadzhieva mot Bulgarien*²⁴⁴ hade den 14-åriga klaganden lämnats ensam när båda hennes föräldrar greps. Enligt de relevanta bestämmelserna i den nationella lagstiftningen hade myndigheterna, som det förefaller, omedelbart från och med gripandet av hennes föräldrar, ansvar för att antingen ge föräldrarna möjlighet att se till att hon togs om hand eller att på eget initiativ undersöka hennes situation. De var också skyldiga att se till att hon fick den hjälp, det stöd och de tjänster hon behövde, antingen i hemmet, i familjehem eller på en särskild institution. De berörda myndigheterna gjorde inget av detta. Under de första två dagarna hade myndigheterna därför inte uppfyllt sin positiva skyldighet i enlighet med artikel 8 att tillse att klaganden skyddades och togs om hand i föräldrarnas frånvaro.

Barns rätt att upprätthålla kontakten med sina föräldrar stärks genom vissa bestämmelser i Europarådets *riktlinjer för ett barnvänligt rättsväsende*.²⁴⁵ I riktlinjerna bekräftas uttryckligen att frihetsberövade barn har rätt att upprätthålla regelbunden och meningsfull kontakt med föräldrar och familj (artikel 21 a) (se även kapitel 11). Europarådets rekommendation *CM/Rec(2018)5 om barn till föräldrar som sitter i fängelse*²⁴⁶ ger också vägledning om hur man kan hantera behovet av att bevara och stödja utvecklingen av positiva relationer mellan barn och föräldrar när en förälder är frihetsberövad.

När det gäller internationell rätt hänvisar barnkonventionen i artikel 9.3 till rätten att upprätthålla kontakten med båda föräldrarna: "Konventionsstaterna ska respektera rätten för det barn som är skilt från den ena av eller båda föräldrarna att regelbundet upprätthålla ett personligt förhållande till och direkta kontakter med båda föräldrarna, utom då detta strider mot barnets bästa."

244 Europadomstolens dom av den 1 februari 2018 i mål nr 45285/12, *Hadzhieva mot Bulgarien*.

245 Europarådet, ministerkommittén (2010), *Riktlinjer för ett barnvänligt rättsväsende*, 17 november 2010.

246 Europarådet, ministerkommittén (2018), *Recommendation CM/Rec(2018)5 concerning children with imprisoned parents*, 4 april 2018.

5.4. Olovligt bortförande av barn över nationsgränserna

Viktiga punkter

- Unionsrätten innehåller specifika krav om att barnet ska höras under återlämnandeförfarandena efter ett olovligt bortförande eller kvarhållande.
- Den omarbetade Bryssel IIa-förordningen kompletterar vissa av bestämmelserna i Haagkonventionen, och förordningen har företräde framför konventionens bestämmelser i förhållanden mellan medlemsstater.
- Enligt Europadomstolen ska man se till barnets rättigheter när man bedömer olovliga bortföranden i strid med vårdnadsarrangemang: Artikel 8 i Europakonventionen (rätt till skydd för privat- och familjeliv) måste tolkas tillsammans med Haagkonventionen och barnkonventionen.

Bortförande av barn avser situationer där ett barn bortförs till eller kvarhålls i ett annat land i strid med befintliga vårdnadsarrangemang (artikel 3 i konventionen om de civila aspekterna på internationella bortföranden av barn²⁴⁷ ([Haagkonventionen](#))). Enligt Haagkonventionen ska ett barn som olovligt har förts bort eller hållits kvar återlämnas så fort som möjligt till det land där det har hemvist (artikel 11.1). Domstolarna i hemvistlandet ska avgöra om vårdnadstvisten är välgrundad. Domstolarna i det land som barnet har bortförts från ska besluta om att barnet ska återvända inom sex veckor från den dag då ansökan om återvändande lämnades in (artikel 11). Principen om barnets bästa ska vara vägledande för Haagkonventionen. Inom ramen för konventionen bör, när det gäller olovligt bortförande av barn, den tidigare situationen (*status quo ante*) återställas så snart som möjligt för att undvika att den olovliga situationen blir lagligt befäst. Vårdnads- och umgängesfrågor ska avgöras av behöriga domstolar där barnet har hemvist och inte av domstolar i det land som barnet olovligt har bortförts till. Det finns ett flertal begränsade undantag till återlämnandemekanismen i artiklarna 12, 13 och 20 i Haagkonventionen. Artikel 13 innehåller de bestämmelser som har gett upphov till flest tvister, både på nationell och på internationell nivå. Där fastställs det att den stat som barnet har förflyttats till kan fatta beslut om att inte återlämna barnet om det finns en

²⁴⁷ Världsoorganisationen för gränsöverskridande samarbete på privaträttens område (1980), [Haagkonventionen om de civila aspekterna på internationella bortföranden av barn](#), 25 oktober 1980.

allvarlig risk att barnets återlämnande skulle utsätta det för en allvarlig risk för skada eller på annat sätt försätta det i en situation som inte är godtagbar (artikel 13.b). Återlämnande kan också nekas om barnet invänder mot detta. Men i så fall måste barnet ha uppnått en viss mognad för att själv kunna uttrycka sin åsikt (artikel 13.2).

Inom unionsrätten är det rättsliga instrument som reglerar bortförande av barn mellan EU:s medlemsstater [den omarbetade Bryssel IIa-förordningen](#),²⁴⁸ som bygger på bestämmelserna i Haagkonventionen. Den kompletterar och har företräde framför Haagkonventionen vid fall av bortförande av barn inom EU (artikel 96). Även om Haagkonventionen fortfarande är huvudinstrumentet vid internationella bortföranden av barn, har den omarbetade Bryssel IIa-förordningen i vissa avseenden inneburit en ”skärpning” av bestämmelserna om domstolsbehörighet till förmån för domstolarna i ursprungslandet/hemvistlandet. Liksom i Haagkonventionen ska domstolarna i det land där barnet hade hemvist omedelbart före det olovliga bortförandet eller kvarhållandet vara behöriga att avgöra ärenden som rör bortförande av barn. Förordningen innehåller samma undantag för återlämnande som konventionen om bortförande av barn. I den omarbetade förordningen, som infördes 2019, avskaffades kravet på exekvatur,²⁴⁹ som innebar en fördröjning av verkställighetsbeslut. Den innehåller även särskilda bestämmelser och tidsfrister som reglerar behovet av ”skyndsamt domstolsförfarande” och är ett viktigt redskap för att påskynda ärenden om bortförande av barn.²⁵⁰

Till skillnad från Haagkonventionen föreskriver den omarbetade Bryssel IIa-förordningen att hemviststaten ska ha fortsatt behörighet att avgöra om vårdnadstvisten är välgrundad även efter det att ett beslut om att inte återlämna barnet har meddelats i enlighet med artikel 13 b i Haagkonventionen (artikel 29 i den omarbetade Bryssel IIa-förordningen). Behörigheten får endast överföras till den stat som barnet har bortförts till i två olika situationer, som anges i artikel 10 i den omarbetade Bryssel IIa-förordningen. Den ena situationen innebär att domstolarna i den mottagande medlemsstaten ska ha behörighet om

248 Europeiska unionens råd, [rådets förordning \(EU\) 2019/1111](#) av den 25 juni 2019 om behörighet, erkännande och verkställighet av avgöranden i äktenskapsmål och mål om föräldraansvar, och om internationella bortföranden av barn (omarbetning), EUT L 178, 2019, s. 1.

249 Exekvatur är ett förfarande för att verkställa civilrättsliga avgöranden och innebär ofta att domstolarna behöver göra en kostsam, mödosam och tekniskt krävande prövning av sakförhållandena ärendet.

250 Artikel 24 i [den omarbetade Bryssel IIa-förordningen](#).

barnet har fått hemvist i den staten och om varje person som har vårdnad om barnet har godtagit bortförandet eller kvarhållandet.²⁵¹ Den andra situationen uppstår om barnet har fått hemvist i den stat som det har bortförts till, det har gått ett år sedan den övergivna föräldern har fått eller borde ha fått kännedom om var barnet befinner sig, barnet har funnit sig till rätta i sin nya miljö och minst ett av de fem ytterligare villkor som anges i artikel 9 b i den omarbetade Bryssel IIa-förordningen är uppfyllda.²⁵²

Liksom EU:s alla övriga rättsinstrument måste den omarbetade Bryssel IIa-förordningen tolkas i enlighet med bestämmelserna i [EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna](#), särskilt artikel 24. EU-domstolen har haft tillfälle att klargöra hur artikel 24 i stadgan ska tolkas vid bortföranden av barn inom ramen för Bryssel IIa-förordningen (före omarbetningen). I målet *Aguirre Zarraga*, som behandlades i [avsnitt 2.4](#), slog EU-domstolen fast att barnets rätt att bli hörd, som fastställs i artikel 24 i stadgan, förutsätter att barnet ska få tillgång till de rättsliga förfaranden och de villkor som är nödvändiga för att de fritt ska kunna uttrycka sina åsikter, och att dessa åsikter tas upp av domstolen.²⁵³ Men enligt EU-domstolen är det endast domstolarna i barnets ursprungsmedlemsstat som kan pröva lagenligheten av en sådan dom mot bakgrund av de krav som uppställts i EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna och Bryssel IIa-förordningen. Enligt principen om ömsesidigt förtroende ska medlemsstaternas rättssystem ge ett effektivt och likvärdigt skydd av grundläggande rättigheter. Om berörda parter vill invända mot beslutet med hänvisning till de mänskliga rättigheterna, måste de därför vända sig till de domstolar som enligt förordningen har behörighet att avgöra om vårdnadstvisten är välgrundad. EU-domstolen slog fast att domstolen i den medlemsstat som barnet olovligt hade bortförts till inte kunde invända mot verkställigheten av en med intyg försedd dom om att barnet skulle återlämnas, eftersom det endast är domstolarna i den stat som barnet har bortförts från som är behöriga att avgöra om bestämmelserna faktiskt har åsidosatts.

251 Artikel 9 a i [den omarbetade Bryssel IIa-förordningen](#).

252 Artikel 9 b i [den omarbetade Bryssel IIa-förordningen](#).

253 EU-domstolens dom av den 22 december 2010 i mål C-491/10 PPU, *Joseba Andoni Aguirre Zarraga mot Simone Pelz*. För aspekter som rör barnets medverkan i detta mål, se vidare analysen i [avsnitt 2.4](#).

Exempel: Målet *Povse mot Alpagó*²⁵⁴ gällde en flicka som olagligen bortförts till Österrike av sin mor. De österrikiska domstolarna avslag pappans begäran om att hans dotter skulle återlämnas till Italien, med motiveringen att det fanns en allvarlig risk för att detta skulle skada barnet. Efter en begäran från pappan slog den italienska domstolen samtidigt fast att den alltjämt hade behörighet att avgöra om vårdnadstvisten var välgrundad och utfärdade ett beslut om att barnet skulle återföras till Italien samt ett verkställighetsintyg i enlighet med artikel 42 i Bryssel IIa-förordningen. En österrikisk domstol hänsköt målet till EU-domstolen sedan modern begärt att detta verkställighetsintyg och det efterföljande beslutet om att barnet skulle återlämnas till Italien inte skulle tillämpas. EU-domstolen slog fast att så snart ett verkställighetsintyg har utfärdats finns det ingen möjlighet att överklaga återlämnandet i det land som barnet har bortförts till (i det här fallet Österrike), eftersom en dom som försetts med ett intyg automatiskt ska vara verkställbar. EU-domstolen beslöt vidare att i det här fallet var det endast de italienska domstolarna som var behöriga att avgöra om barnets bästa skulle äventyras av ett återlämnande. Om man antar att dessa domstolar gjorde bedömningen att det fanns en sådan risk, skulle de fortfarande vara ensamt behöriga att upphäva sitt eget verkställighetsbeslut.²⁵⁵

Genom omarbetningen av Bryssel IIa-förordningen breddades och förtydligades medlemsstaternas skyldighet att ge barn möjlighet att yttra sig. I omarbetningen infördes en skyldighet att ge barn en verklig och faktisk möjlighet att uttrycka sina åsikter och för myndigheterna att bedöma barnets bästa samtidigt som de tillmäter barnets åsikter betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.²⁵⁶ Den anger även att barnet har rätt att uttrycka sina åsikter i återlämnandeförfaranden.²⁵⁷

Risken för allvarliga och eventuellt irreversibla skador på relationen mellan barnet och en förälder är en av grunderna för att ansöka om ett brådskande

254 EU-domstolens dom av den 1 juli 2010 i mål C-211/10, *Doris Povse mot Mauro Alpagó*.

255 En ansökan på samma grunder lämnades senare till Europadomstolen och förklarades otillåtlig. Se Europadomstolens dom av den 18 juni 2013 i mål nr 3890/11, *Povse mot Österrike*, beslut att förklara ansökan otillåtlig.

256 EU, Europeiska unionens råd (2019), *rådets förordning (EU) 2019/1111 av den 25 juni 2019 om behörighet, erkännande och verkställighet av avgöranden i äktenskapsmål och mål om föräldraansvar, och om internationella bortföranden av barn (omarbetning)*, EUT L 178, 2.7.2019, s. 1, artikel 21.

257 *Ibid.*, artikel 26.

mål om förhandsavgörande hos EG-domstolen.²⁵⁸ Domstolen har tillämpat förfarandet med mål om förhandsavgöranden på denna grund i många ärenden, ibland på eget initiativ.²⁵⁹

Exempel: Målet *OL mot PQ*²⁶⁰ gällde en begäran om återlämnande av ett barn från Grekland, en medlemsstat där barnet var fött och bodde tillsammans med sin mor, till Italien, där paret hade hemvist innan barnet föddes. Domstolen fastslog att om ett barn, i enlighet med föräldrarnas gemensamma vilja, har fötts och bott utan avbrott med sin mor i flera månader i en annan medlemsstat än den där föräldrarna hade hemvist före barnets födelse, utgör inte föräldrarnas ursprungliga avsikt att modern skulle återvända med barnet till den sistnämnda medlemsstaten grund för att anse att barnet hade hemvist i den staten. Moderns vägran att återvända med barnet till Italien kan därför inte anses utgöra ett "olovligt bortförande eller kvarhållande" av barnet.

Exempel: Målet *A mot B*²⁶¹ gällde en tvist mellan två iranska medborgare som bodde i Sverige och där mamman förde deras barn till Finland som ett led i ett frivilligt återvändande i enlighet med Dublinförfarandet (förordning (EU) nr 604/2014). Domstolen slog fast att den omständigheten att en förälder, utan den andra förälderns samtycke, beger sig med sitt barn till en annan medlemsstat i enlighet med Dublinförfarandet och därefter beslutar sig för att stanna kvar i den medlemsstaten efter att den första medlemsstaten har upphävt beslutet om överföring utan att myndigheterna har beslutat att ta tillbaka modern och barnet eller bevilja dem uppehållsrätt, inte kan utgöra olovligt bortförande eller kvarhållande.

Inom Europarådets regelverk finns det i [den europeiska konventionen om erkännande och verkställighet av avgöranden rörande vårdnad om barn samt om återställande av vård av barn](#)²⁶² och [konventionen om kontakt med barn](#)²⁶³

258 EU, rättegångsregler för domstolen, EUT L 265, 29.9.2012, artikel 107; EU, protokoll (nr 3) om stadgan för Europeiska unionens domstol, EUT C 115, 7.6.2016, s. 210, artikel 23a.

259 EU-domstolens dom av den 22 december 2010 i mål C-491/10 PPU, *Joseba Andoni Aguirre Zaraga mot Simone Pelz*; EU-domstolens dom av den 10 april 2018 i mål C-85/18 PPU, *CV mot DU*.

260 EU-domstolens mål av den 8 juni 2017 i mål C-111/17 PPU, *OL mot PQ*.

261 EU-domstolens dom av den 2 augusti 2021 i mål C-262/21 PPU, *A mot B*.

262 Europarådet (1980), [Europeiska konventionen om erkännande och verkställighet av avgöranden rörande vårdnad om barn samt om återställande av vård av barn](#), CETS nr 105, 20 maj 1980.

263 Europarådet (2003), [konventionen om kontakt med barn](#), CETS nr 192, 15 maj 2003.

skyddsmekanismer för att förhindra att barn olovligt bortförs och säkerställa att de återvänder.²⁶⁴

Europadomstolen behandlar ofta ärenden som rör bortförande av barn och vägleds i dessa fall normalt av bestämmelserna i Haagkonventionen när artikel 8 i Europakonventionen ska tolkas. Men i sådana mål gör Europadomstolen också alltid en analys av vad som är barnets bästa.

Exempel: Talan i målet *Neulinger och Shuruk mot Schweiz*²⁶⁵ väcktes av en kvinna som hade bortfört sin son från Israel till Schweiz trots befintliga vårdnadsarrangemang. Sedan pappan hade lämnat in en ansökan enligt Haagkonventionen beslutade de schweiziska myndigheterna att barnet skulle återföras till Israel. Enligt de nationella domstolarna och experterna skulle barnet endast kunna återföras till Israel om hans mamma följde med. Den aktuella åtgärden låg inom de nationella myndigheternas bedömningsutrymme för sådana ärenden. För att bedöma efterlevnaden av artikel 8 i Europakonventionen måste man emellertid också väga in vad som hade hänt efter den federala domstolens dom om att barnet skulle återföras. Barnet var schweizisk medborgare och hade funnit sig väl till rätta i landet, där han hade bott kontinuerligt i ungefär fyra år. Även om han var i en ålder då han fortfarande hade betydande anpassningsförmåga, skulle det förmodligen få allvarliga konsekvenser för honom om han behövde ryckas upp igen, och detta måste vägas mot eventuella fördelar som det skulle kunna innebära. Inskränkningar hade införts i pappans umgängesrätt redan innan barnet bortfördes. Pappan hade gift om sig två gånger sedan dess och nu blivit pappa på nytt, men underlät att betala underhåll för sin dotter.

Europadomstolen var tveksam till att detta skulle vara gynnsamma förutsättningar för barnets välbefinnande och utveckling. När det gällde mamman ansåg domstolen att hon skulle kunna drabbas av straffrättsliga påföljder om hon återvände till Israel, exempelvis en fängelsedom. Det var uppenbart att en sådan situation inte skulle vara till barnets bästa, eftersom hans mamma

264 *Ibid.*, artiklarna 10 b respektive 16; Europarådet (1980), *Europeiska konventionen om erkännande och verkställighet av avgöranden rörande vårdnad om barn samt om återställande av vård av barn*, CETS nr 105, 20 maj 1980, artikel 8.

265 Europadomstolens dom (stora avdelningen) av den 6 juli 2010 i mål nr 41615/07, *Neulinger och Shuruk mot Schweiz*.

sannolikt var den enda person som han knöt an till. Att mamman inte ville återvända till Israel var därför inte helt grundlöst. Pappan hade dessutom aldrig bott ensam med barnet och inte träffat honom sedan barnet bortfördes vid två års ålder. Europadomstolen var därför inte övertygad om att det skulle vara till barnets bästa att återföras till Israel. I mammans fall skulle det ske ett oproportionerligt stort intrång i hennes rätt till skydd för familjelivet om hon tvingades återvända till Israel. För båda klagandena skulle det därför utgöra en överträdelse av artikel 8 i Europakonventionen om beslutet om återförande av den andra klaganden måste verkställas.

I vårdnadsärenden är de domstolar där barnet har hemvist behöriga om inte särskilda villkor är uppfyllda som tillåter att behörigheten överförs.

Exempel: Målet *R.S. mot Polen*²⁶⁶ rörde en polsk familj som var bosatt i Schweiz. Mamman hade tagit med barnen på semester i Polen men ansökte sedan om skilsmässa där och beviljades tillfällig vårdnad om barnen. Klaganden – pappan, som bodde i Schweiz – hade varken informerats eller kallats till domstolsförhandlingarna om beslutet om tillfällig vårdnad. De polska domstolarna avlog också hans ansökan om att barnen skulle återföras till Schweiz med motiveringen att han hade gett sitt samtycke till att mamman tog barnen med sig till Polen. Enligt Haagkonventionen är bortförande och kvarhållande av barn olovligt om det inkräktar på det normala utövandet av föräldrars rättigheter enligt lagen i den stat där barnen tidigare hade hemvist, i detta fall Schweiz. Domstolen fann därför att Polen i strid med artikel 8 i Europakonventionen inte hade säkerställt klagandens rätt till skydd för familjelivet.

Exempel: Målet *Y.S. och O.S. mot Ryssland*²⁶⁷ gällde en rysk kvinna som gift sig med en ukrainsk man och bosatt sig i Ukraina. Efter att deras dotter fötts lämnade mamman mannen och dottern. Flera år senare, efter den militära konflikten i Ukraina, tog mamman barnet med sig till Ryssland utan pappans medgivande. Pappan ansökte sedan framgångsrikt om att barnet skulle återlämnas, trots mammans invändning att ett återlämnande av barnet skulle utgöra en "allvarlig risk" i den mening som avses i artikel 13 b i Haagkonventionen mot bakgrund av den pågående militära konflikten där pappan hade hemvist. Europadomstolen ansåg att de ryska

266 Europadomstolens dom av den 21 juli 2015 i mål nr 63777/09, *R.S. mot Polen*.

267 Europadomstolens dom av den 15 juni 2021 i mål nr 17665/17, *Y.S. och O.S. mot Ryssland*.

domstolarna inte hade tagit någon verklig hänsyn till påståendet om "allvarlig risk", vilket skulle kunna motivera att barnet inte återlämnades, och att deras beslut att avvisa mammans invändningar inte var tillräckligt motiverade, i strid med artikel 8 i Europakonventionen.

I artikel 11 i Haagkonventionen fastställs en tidsperiod på sex veckor för domstolen som behandlar ett mål om bortförande att avsluta ärendet. Som Europadomstolen har betonat i ett antal ärenden²⁶⁸ när det gäller återförening av barn med deras föräldrar måste lämpligheten hos en åtgärd även bedömas utifrån hur snabbt den genomförs, eftersom denna typ av ärenden kräver en snabb handläggning och alltför stora dröjsmål kan ha oåterkalleliga följder för relationen mellan barnen och den förälder som de inte bor tillsammans med.

²⁶⁸ Se Europadomstolens dom av den 29 januari 2019 i mål nr 26956/14, *Simões Balbino mot Portugal*; Europadomstolens dom av den 21 november 2017 i mål nr 60399/15, *Mansour mot Slovakien*; Europadomstolens dom av den 13 januari 2015 i mål nr 35632/13, *Hoholm mot Slovakien*. Europadomstolens dom av den 15 januari 2015 i mål nr 4097/13, *M.A. mot Österrike*; Europadomstolens dom av den 15 mars 2015 i mål nr 22643/14, *Adžić mot Kroatien*; Europadomstolens dom av den 1 mars 2016 i mål nr 30813/14, *K.J. mot Polen*.

6.

Alternativ omvårdnad i stället för omvårdnad i familj och adoption

EU	Frågor som omfattas	Europarådet
EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna, artiklarna 7 (familjelivet) och 24 (barnets rättigheter) Den omarbetade Bryssel IIa-förordningen (2019/1111/EU)	Alternativ omvårdnad i stället för omvårdnad i familj	Europakonventionen, artikel 8 (rätten till skydd för privat- och familjelivet) Europeiska sociala stadgan (reviderad), artikel 17 (rätt till socialt, rättsligt och ekonomiskt skydd för barn och ungdomar) Europadomstolens dom av den 25 februari 2020 i mål nr 68868/14, <i>Y.I. mot Ryssland</i> Europadomstolens dom i mål nr 23848/04, <i>Wallová och Walla mot Tjeckien</i> , 2006 (omhändertagande på grund av olämpligt boende) Europadomstolens dom i mål nr 25358/12, <i>Paradiso och Campanelli mot Italien</i> , 2017 (omhändertagande av ett barn fött genom surrogatmoderskap) Europadomstolens dom i mål nr 1285/03, <i>B. mot Rumänien (nr 2)</i> , 2013 (föräldrars medverkan i beslutsfattandet) Europadomstolens dom i mål nr 18734/09 och 9424/11, <i>B.B. och F.B. mot Tyskland</i> , 2013 (processuella brister i beslutsförfarandet)

EU	Frågor som omfattas	Europarådet
		Europadomstolens dom i mål nr 19315/11, <i>T. mot Tjeckien</i>, 2014 (umgängesrättens betydelse) Europadomstolens dom av den 6 september 2018 i mål nr 2822/16, <i>Jansen mot Norge</i>
EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna, artikel 24 (barnets rättigheter)	Adoption	Europakonventionen, artikel 8 (rätten till skydd för privat- och familjelivet) Europeiska konventionen om adoption av barn (reviderad) Europadomstolens dom (stora avdelningen) i mål nr 37283/13, <i>Strand Lobben m.fl. mot Norge</i>, 2019 Europadomstolens dom av den 30 oktober 2018 i mål nr 40938/16, <i>S.S. mot Slovenien</i> Europadomstolens dom i mål nr 35991/04, <i>Kearns mot Frankrike</i>, 2008 (föräldrars samtycke till adoption) Europadomstolens dom av den 10 juni 2010 i mål nr 25762/07, <i>Schwizgebel mot Schweiz</i> Europadomstolens dom (stora avdelningen) i mål nr 43546/02, <i>E.B. mot Frankrike</i>, 2008 (lesbisk kvinnas rätt att adoptera) Europadomstolens dom i mål nr 25951/07, <i>Gas och Dubois mot Frankrike</i>, 2012 (homosexuellt pars rätt att adoptera) Europadomstolens dom (stora avdelningen) av den 19 februari 2013 i mål nr 19010/07, <i>X m.fl. mot Österrike</i> Europadomstolens dom i av den 17 januari 2017 i mål nr 6033/13, 8927/13, 10549/13, 12275/13, 23890/13, 26309/13, 27161/13, 29197/13, 32224/13, 32331/13, 32351/13, 32368/13, 37173/13, 38490/13, 42340/13 och 42403/13, <i>A.H. m.fl. mot Ryssland</i>

EU	Frågor som omfattas	Europarådet
		Europadomstolens dom i mål nr 43631/09, <i>Harroudj mot Frankrike</i> , 2012 (kafala och adoption)

Varje barn har rätt till skydd för familjelivet i enlighet med artikel 7 i [EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna](#) och artikel 8 i [Europakonventionen](#) (se [kapitel 5](#)). Såväl unionsrätten som Europarådets regelverk avspeglar hur viktiga familjerelationerna är för barnet. Detta omfattar även barnets rätt att inte berövas kontakten med sina föräldrar, utom då detta strider mot barnets bästa.²⁶⁹ Det är svårt att göra en avvägning mellan att å ena sidan säkerställa att barnet kan stanna kvar hos sin familj – i syfte att skydda familjelivet – och å andra sidan se till att barnet inte kommer till skada. Barn som flyttas från sin familj kan placeras antingen i ett familjehem (det som förr kallades fosterfamilj) eller också på ett hem. Familjelivet upphör inte i och med denna separation och förutsätter att kontakten upprätthålls till stöd för en familjeåterförening, om detta är till barnets bästa. I vissa situationer omhändertas barnet permanent genom adoption. På grund av adoptioners rättsliga slutgiltighet måste dock strikta krav följas.

Det här kapitlet behandlar europeisk rätt som rör alternativ omvårdnad. Inom unionsrätten, framför allt genom [den omarbetade Bryssel IIa-förordningen](#), behandlas de gränsöverskridande processuella aspekterna i samband med placering av barn i alternativ omvårdnad. Denna förordning bör tolkas i enlighet med EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna, särskilt artikel 24. Europadomstolen har även utvecklat en omfattande rättspraxis för såväl materiella som processuella frågor som aktualiseras av att barn placeras i alternativ omvårdnad. I kapitlet tar vi också upp frågor som rör samkönade föräldrar och surrogatarrangemang.

I [avsnitt 6.1](#) introduceras först några generella principer som gäller för barn som inte får omvårdnad genom sin familj, i [avsnitt 6.2](#) beskrivs den lagstiftning som rör placering av barn i alternativ omvårdnad, och i [avsnitt 6.3](#) behandlas de europeiska adoptionsreglerna.

²⁶⁹ EU (2012), [Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna](#), EUT C 326, 2012, s. 389, artikel 24.3.

6.1. Alternativ omvårdnad: allmänna principer

Viktiga punkter

- Alternativ omvårdnad är normalt sett en tillfällig skyddsåtgärd.
- Internationell rätt bekräftar att omhändertagande i familj är att föredra framför placering på ett hem.
- Barn har rätt att få information och att framföra sina synpunkter på placeringen i alternativ omvårdnad.

Unionsrätten, Europarådets regelverk och internationell rätt ger vägledning om barnets rättigheter i samband med alternativ omvårdnad.²⁷⁰

Som fastställs i [barnkonventionen](#) har barn rätt att få omvårdnad av sina föräldrar (artikel 7) och rätt till alternativ omvårdnad som en tillfällig eller permanent åtgärd om detta är till barnets bästa (artikel 20). Alternativ omvårdnad är en skyddsåtgärd som ger barnet tillfällig trygghet och gör det lättare för det att återvända till familjen när så är möjligt.²⁷¹ Idealiskt sett är det därför en tillfällig lösning. Ibland är det en skyddsåtgärd i avvaktan på familjeåterförening, inför att exempelvis migrerande barn som är ensamkommande eller skilts från sina föräldrar återförenas med sina familjer.²⁷² I andra fall kan det vara en skyddsåtgärd som vidtas på grund av händelser i familjen, till exempel under tiden som en förälder tillfrisknar eller för att avlasta föräldrarna. Ett barn som

²⁷⁰ Se även Europarådet, ministerkommittén (2011), [Recommendation CM/Rec \(2011\)12 on children's rights and social services friendly to children and families](#), 16 november 2011; Europarådet, ministerkommittén (2005), [Recommendation Rec\(2005\)5 on the rights of children living in residential institutions](#), 16 mars 2005; Europarådet, ministerkommittén (2010), [Recommendation CM/Rec\(2010\)2 on deinstitutionalisation and community living of children with disabilities](#), 3 februari 2010; Europarådet (2009), [Children and young people in care](#), 2009.

²⁷¹ FN, generalförsamlingen (2010), [Guidelines for the alternative care of children](#), A/RES/64/142, 24 februari 2010, punkterna 48–51; kommittén för barnets rättigheter (2013), [Allmän kommentar nr 14 \(2013\): Barnets rätt att i första hand få beaktat vad som bedöms vara barnets bästa](#), FN-dokument CRC/GC/14, 29 maj 2013, punkterna 58–70.

²⁷² FN, generalförsamlingen (1989), [konventionen om barnets rättigheter](#), 20 november 1989, artikel 22; kommittén för barnets rättigheter (2005), [Allmän kommentar nr 6 \(2005\): Behandlingen av ensamkommande barn och barn som har skilts från föräldrarna utanför ursprungslandet](#), FN-dokument CRC/GC/2005/6, 1 september 2005, punkterna 81–83.

placerats i alternativ omvårdnad har rätt till information om sina rättigheter och alternativ, rätt till att bli hörd och rätt till att dess åsikter beaktas på ett sätt som är förenligt med barnets fortlöpande utveckling.²⁷³

Internationell rätt, inklusive CRPD, bekräftar att omhändertagande i familj (till exempel i familjehem) är den bästa formen av alternativ omvårdnad för att säkerställa barns skydd och utveckling. Detta framhålls också i [FN:s riktlinjer för alternativ omvårdnad av barn](#).²⁷⁴ När det gäller barn med funktionsnedsättning fastställs i CRPD att "[k]onventionsstaterna ska, om de närmast anhöriga inte är i stånd att ta hand om ett barn med funktionsnedsättning, vidta alla åtgärder för att erbjuda alternativ omsorg inom den utvidgade familjen och, i avsaknad av sådan, placering i familjeliknande miljö i samhället".²⁷⁵ Omvårdnad utanför familjemiljö (till exempel på hem) bör begränsas till sådana fall där en sådan miljö är särskilt lämplig, nödvändig och konstruktiv för det enskilda barnet, sett till dess bästa.²⁷⁶ I linje med detta synsätt uppmanas medlemsstaterna i Europarådets rekommendation [CM/Rec\(2010\)2 om avinstitutionalisering och ett liv i samhället för barn med funktionsnedsättning](#) att vidta lämpliga rättsliga, administrativa och övriga åtgärder för att ersätta institutionsvård med samhällsbaserade tjänster inom en rimlig tidsram och genom ett heltäckande tillvägagångssätt.

Barnets rätt till vårdnadshavare eller företrädare är avgörande för att säkerställa dess mer omfattande rättigheter.²⁷⁷ Vårdnadshavarens uppdrag handlar oftast om att värna om värna barnets bästa, säkerställa dess allmänna välbefinnande och att företräda barnet rättsligt och komplettera dess begränsade

273 FN, generalförsamlingen (2010), [Guidelines for the alternative care of children](#), 4 februari 2010, A/RES/64/142, punkt 6.

274 FN, generalförsamlingen (2010), [Guidelines for the alternative care of children](#), A/RES/64/142, 24 februari 2010, punkterna 20–22; FN, kommittén för barnets rättigheter (2006), [Allmän kommentar nr 7 \(2005\): Genomförandet av barnets rättigheter under tidig barndom](#), FN-dokument CRC/C/GC/7/Rev.136 (b), 20 september 2006, punkt 18. FN (2006), [konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning \(CRPD\)](#), 13 december 2006, artikel 23.5 (se även artikel 7).

275 FN (2006), [konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning \(CRPD\)](#), 13 december 2006, artikel 23.5.

276 FN, generalförsamlingen (2010), [Guidelines for the alternative care of children](#), 24 februari 2010, A/RES/64/142, punkt 21.

277 FRA (2014), [Förmyndarskap för barn som inte tas om hand av sina föräldrar: En handbok för att stärka förmyndarskapssystemen så att de kan möta de särskilda behoven hos barn som fallit offer för människohandel](#), 30 juni 2014, s. 31.

rättskapacitet.²⁷⁸ I sju av EU:s rättsinstrument finns krav på medlemsstaterna att utse vårdnadshavare i olika sammanhang, varav vissa är direkt kopplade till barn som saknar föräldrars omvårdnad.²⁷⁹ När det gäller Europarådet ger [konventionen om bekämpande av människohandel](#)²⁸⁰ och [rekommendation CM/Rec\(2019\)11 om ändamålsenligt förmyndarskap för ensamkommande barn och barn som har skilts från föräldrarna i samband med migration](#) vägledning om olika aspekter på vårdnad och legalt ställföreträdarskap.

När det gäller unionsrätten har EU-domstolen slagit fast att [den omarbetade Bryssel IIa-förordningen](#) är tillämplig på beslut om att placera ett barn i alternativ omvårdnad. Som konstaterades i [kapitel 5](#) har principerna om barns rättigheter införlivats i förordningen. Vägledande är här de ”skäl för att vägra erkännande av domar om föräldrans ansvar” som anges i artikel 39 i den omarbetade Bryssel IIa-förordningen. Enligt artikel 39 ska ett avgörande inte erkännas om det fattades utan att ett barn som är i stånd att bilda egna åsikter gavs möjlighet att uttrycka sina åsikter. Detta gäller dock inte om förfarandet

278 *Ibid.*, s. 15.

279 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2011), [direktiv 2011/36/EU](#) av den 5 april 2011 om förebyggande och bekämpande av människohandel, om skydd av dess offer och om ersättande av rådets rambeslut 2002/629/RIF, EUT L 101, 15.11.2011, s. 1 (direktivet om människohandel); EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2011), [direktiv 2011/93/EU](#) av den 13 december 2011 om bekämpande av sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn och barnpornografi samt om ersättande av rådets rambeslut 2004/68/RIF, EUT L 335, 17.12.2011, s. 1; EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2012), [direktiv 2012/29/EU](#) av den 25 oktober 2012 om fastställande av miniminormer för brottsoffers rättigheter och för stöd till och skydd av dem samt om ersättande av rådets rambeslut 2001/220/RIF, EUT L 315, 14.11.2012, s. 57 (direktivet om brottsoffers rättigheter); EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2011), [direktiv 2011/95/EU](#) av den 13 december 2011 om normer för när tredjelandssmedborgare eller statslösa personer ska anses berättigade till internationellt skydd, för en enhetlig status för flyktingar eller personer som uppfyller kraven för att betecknas som subsidiärt skyddsbehövande, och för innehållet i det beviljade skyddet (omarbetning), EUT L 337, 20.12.2011, s. 9 (det omarbetade skyddsgrundsdirektivet); EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2013), [direktiv 2013/33/EU](#) av den 26 juni 2013 om normer för mottagande av personer som ansöker om internationellt skydd (omarbetning), EUT L 180, 29.6.2013, s. 96 (det omarbetade direktivet om mottagningsvillkor); EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2013), [direktiv 2013/32/EU](#) av den 26 juni 2013 om gemensamma förfaranden för att bevilja och återkalla internationellt skydd (omarbetning), EUT L 180, 29.6.2013, s. 60 (det omarbetade direktivet om asylförfaranden); EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2013), [förordning \(EU\) nr 604/2013](#) av den 26 juni 2013 om kriterier och mekanismer för att avgöra vilken medlemsstat som är ansvarig för att pröva en ansökan om internationellt skydd som en tredjelandssmedborgare eller en statslös person har lämnat in i någon medlemsstat (omarbetning), EUT L 180, 29.6.2013, s. 31.

280 Europarådet (2005), [konventionen om bekämpande av människohandel](#), CETS nr 197, 2005, artikel 10.4. Se även Europarådet, ministerkommittén (2019), [Rekommendation CM/Rec\(2019\)11 om effective guardianship for unaccompanied and separated children in the context of migration](#), 2019.

endast avsåg barnets egendom eller om det fanns starka skäl särskilt med beaktande av ärendets brådskande natur.

Enligt förordningen fastställs domstols behörighet utifrån barnets hemvist, med ett flertal begränsade undantag, däribland barnets bästa och eventuellt valet av domstol (artikel 10 i den omarbetade Bryssel IIa-förordningen).

När det gäller Europarådet regelverk konstaterar Europadomstolen att ett barn kan behöva omhändertas i en annan miljö om familjen inte kan ge barnet den omvårdnad och det skydd som krävs. Europadomstolen har klargjort att i de flesta fall ska placeringen av ett barn i alternativ omvårdnad ses som en tillfällig åtgärd och att barnet sedan ska återförenas med sin familj i enlighet med den rätt till skydd för privat- och familjeliv som fastställs i artikel 8 i [Europakonventionen](#).²⁸¹

Enligt artikel 17 i [den europeiska sociala stadgan](#) ska staterna "vidta alla ändamålsenliga och nödvändiga åtgärder avsedda att tillhandahålla skydd och särskild hjälp från samhällets sida till barn och ungdomar som tillfälligt eller varaktigt saknar stöd från familjen".²⁸² Europeiska kommittén för sociala rättigheter (ECSR) har slagit fast att en rutinmässig placering av små barn på barnhem, särskilt de mest utsatta som romer och barn med funktionsnedsättning, och att underlåta att inrätta alternativa former för omvårdnad strider mot artikel 17 i den europeiska sociala stadgan.²⁸³

281 Europadomstolens dom av den 14 januari 2003 i mål nr 27751/95, *K.A. mot Finland*. Europarådets ministerkommitté har ställt sig bakom detta synsätt i sin rekommendation om barns rättigheter vid institutionsvård, som antogs den 16 mars 2005.

282 Europarådet (1996), [den europeiska sociala stadgan \(reviderad\)](#), CETS nr 163, 1996, artikel 17.1 c.

283 ECSR, *European Roma Rights Centre (ERRC) och Mental Disability Advocacy Centre (MDAC) mot Tjeckien*, klagomål nr 157/2017, 17 juni 2020.

6.2. Placering av barn i alternativ omvårdnad

Viktiga punkter

- Enligt Europarådets regelverk och unionsrätten måste beslutsförfarandet innefatta processuella skyddsmekanismer.
- Enligt Europarådets regelverk får ett barn placeras i alternativ omvårdnad endast om det föreskrivs i lag, avser ett legitimt syfte och är nödvändigt i ett demokratiskt samhälle. Den behöriga myndigheten måste kunna lägga fram relevanta och tillräckliga skäl för åtgärden.

Inom unionsrätten fastställs i [den omarbetade Bryssel IIa-förordningen](#) att om en domstol eller behörig myndighet i en medlemsstat överväger att placera ett barn i en annan medlemsstat bör den inhämta godkännande från den behöriga myndigheten i den medlemsstat där barnet kommer att placeras innan den beslutar om eller anordnar placeringen.²⁸⁴ Dessutom bör medlemsstaterna, i linje med EU-domstolens rättspraxis, fastställa tydliga bestämmelser och förfaranden för det godkännande som avses i denna förordning, för att säkerställa rättssäkerhet och skyndsamhet. Det räcker inte att den institution där barnet ska placeras ger sitt godkännande.²⁸⁵

Enligt Europarådets regelverk²⁸⁶ är placeringen av ett barn i alternativ omvårdnad endast förenligt med artikel 8 i [Europakonventionen](#) om det är föreskrivet i lag, avser ett legitimt syfte (exempelvis att skydda barnets bästa) och anses nödvändigt i ett demokratiskt samhälle. Den sistnämnda aspekten innebär att domstolen måste kunna anföra skäl som är både relevanta och tillräckliga för de medel som används för att uppnå det avsedda målet.

284 EU, Europeiska unionens råd (2019), [rådets förordning \(EU\) 2019/1111 av den 25 juni 2019 om behörighet, erkännande och verkställighet av avgöranden i äktenskapsmål och mål om föräldraansvar, och om internationella bortföranden av barn](#), skäl 83 och artikel 82.

285 EU-domstolens dom av den 26 april 2012 i mål C-92/12 PPU, [Health Service Executive mot S.C. och A.C.](#)

286 Placeringen av barn i alternativ omvårdnad har också under många år varit föremål för politisk debatt i Europarådet. Se exempelvis [ministerkommitténs resolution \(77\) 33](#) om placering av barn, som antogs den 3 november 1977.

Exempel: I målet *Y.I. mot Ryssland*²⁸⁷ hade klaganden berövats vårdnaden och hennes två yngsta barn placerats på en offentlig institution eftersom hon var drogberoende och arbetslös. Europadomstolen ansåg att omhändertagandet av barnen och att inledningsvis placera dem på en offentlig institution i början av brottmålsprocessen mot klaganden var motiverat, men inte den långtgående åtgärden att beröva henne vårdnaden. De nationella domstolarna hade inte lagt fram några konkreta bevis för att klaganden hade lämnat sina barn utan tillsyn, att hon inte hade gett dem omvårdnad eller att hon hade försummat dem på något annat sätt, och än mindre för att hon hade äventyrat deras liv eller hälsa. De nationella myndigheterna hade inte övervägt en mindre drastisk åtgärd, till exempel att begränsa i stället för att helt frånta vårdnaden, och de hade heller inte varnat henne om de möjliga konsekvenserna av hennes påstått försumliga beteende. Europadomstolen konstaterade att de nationella myndigheterna inte på ett övertygande sätt hade visat att den omtvistade åtgärden, trots att det fanns mindre radikala lösningar att tillgå, utgjorde det lämpligaste alternativet med hänsyn till barnets bästa, vilket stod i strid med artikel 8 i Europakonventionen.

Exempel: I målet *Wallová och Walla mot Tjeckien*²⁸⁸ gällde klagomålet att de klagandes fem barn hade placerats på två olika barnhem till följd av deras dåliga boendeförhållanden. Besluten om omhändertagande upphävdes slutligen när föräldrarnas ekonomiska förhållanden och bostadssituation förbättrades. Vid sin prövning av ärendet fann Europadomstolen att det bakomliggande skälet för beslutet att omhänderta barnen hade varit bristen på lämpligt boende och att situationen kunde ha avhjälpits genom en mindre drastisk åtgärd. Enligt tjeckisk lag fanns det möjlighet att övervaka familjens boende- och hygienförhållanden och att ge föräldrarna anvisningar om vad de borde göra för att förbättra sin situation, men detta alternativ hade inte utnyttjats. Även om de anförda skälen för att omhänderta barnen var relevanta, så hade de inte varit tillräckliga, och myndigheterna hade inte gjort tillräckligt för att på andra sätt hjälpa klagandena att lösa sina svårigheter. I Europadomstolens slutsats att det hade skett en överträdelse av artikel 8 i Europakonventionen beaktades också slutsatserna från FN:s kommitté för barnets rättigheter, i vilka det konstaterades

287 Europadomstolens dom av den 25 februari 2020 i mål nr 68868/14, *Y.I. mot Ryssland*.

288 Europadomstolens dom av den 26 oktober 2006 i mål nr 23848/04, *Wallová och Walla mot Tjeckien*.

att principen om att barnets bästa ska komma i främsta rummet fortfarande inte på lämpligt sätt definierats och fått genomslag i samtliga tjeckiska lagar, domstolsbeslut och riktlinjer som påverkar barn.²⁸⁹

Exempel: I målet *Paradiso och Campanelli mot Italien*²⁹⁰ hade ett par begärt registrering av födelseattesten för ett barn fött genom ett surrogatarrangemang i Ryssland. Eftersom ingen av de klagande hade någon biologisk koppling till barnet ansågs de olagligen ha fört barnet till Italien, och barnet placerades i familjehem i syfte att adopteras. Myndigheterna var i första hand angelägna om att en rättsstridig situation skulle upphöra. Även om barnet inte var klagande i ärendet var hans bästa och det sätt på vilket detta hanterats av de nationella domstolarna relevant. Europadomstolen ansåg att de italienska domstolarna, efter att ha bedömt att barnet inte skulle lida allvarlig eller irreparabel skada till följd av separationen, hade gjort en rimlig avvägning mellan de olika intressen som stod på spel och samtidigt hållit sig inom det omfattande bedömningsutrymme de hade. Domstolen fann därför ingen överträdelse av artikel 8 i Europakonventionen.

I enlighet med artikel 8 i Europakonventionen kräver Europadomstolen att beslut som rör skydd för familjelivet måste fattas enligt vissa processuella skyddsmechanismer. Domstolen har slagit fast att den beslutsprocess (administrativa förfaranden och domstolsförfaranden) som leder till ingrepp i familjelivet måste vara rättvis och ta vederbörlig hänsyn till de intressen som skyddas genom artikel 8. Det som måste övervägas med hänsyn till artikel 8 är om föräldrarna har tillåtits medverka i beslutsprocessen i en sådan omfattning att deras intressen har getts erforderligt skydd.²⁹¹ Detta inbegriper att hålla dem underrättade om händelseutvecklingen, säkerställa att de får medverka i de beslut som involverar²⁹² dem samt under vissa omständigheter att de berörda barnen hörs.²⁹³

289 Se även Europadomstolens dom av den 18 december 2008 i mål nr 39948/06, *Saviny mot Ukraina*.

290 Europadomstolens dom av den 24 januari 2017 i mål nr 25358/12, *Paradiso och Campanelli mot Italien*.

291 Europadomstolens dom av den 9 juni 1988 i mål nr 9749/82, *W. mot Förenade kungariket*, punkt 64.

292 Europadomstolens dom av den 24 februari 1995 i mål nr 16424/90, *McMichael mot Förenade kungariket*.

293 Europadomstolens dom av den 19 februari 2013 i mål nr 1285/03, *B. mot Rumänien (nr 2)*; Europadomstolens dom av den 14 mars 2013 i mål nr 18734/09 och 9424/11, *B.B. och F.B. mot Tyskland*.

Exempel: I målet *B. mot Rumänien (nr 2)*²⁹⁴ hade klaganden fått diagnosen paranoid schizofreni och vid ett flertal tillfällen förts iväg av polisen till olika psykiatriska institutioner för behandling. Hennes barn bodde inte längre hos henne och hade placerats på ett hem eftersom deras mamma var sjuk. Med tanke på att omhändertagandet av ett barn är ett allvarligt beslut måste Europadomstolen pröva om föräldrarnas intressen hade skyddats i tillräcklig utsträckning under hela beslutsprocessen. I samband med detta konstaterade domstolen att klaganden, som led av en allvarlig psykisk sjukdom, varken hade tilldelats någon advokat eller god man i ärendet som kunde företräda henne i förfarandet. Detta hade lett till att hon inte hade kunnat medverka i beslutsprocessen om sina minderåriga barn. Dessutom hade klagandens och barnens situation endast prövats av domstol vid två olika tillfällen under den tolvårsperiod som föregick att båda barnen blev myndiga. Det fanns inte heller något som talade för att socialarbetarna skulle ha hållit regelbunden kontakt med klaganden, vilket annars skulle ha varit ett lämpligt sätt att företräda hennes intressen gentemot myndigheterna. Mot bakgrund av dessa omständigheter drog domstolen slutsatsen att hennes intressen inte hade skyddats på lämpligt sätt i samband med beslutsprocessen kring barnen och att det därför hade skett en kränkning av hennes rättigheter enligt artikel 8 i Europakonventionen.

Exempel: I målet *B.B. och F.B. mot Tyskland*²⁹⁵ hade påståenden från de klagandes tolvåriga dotter om att hon och hennes åttaåriga bror upprepade gånger hade blivit slagna av sin pappa lett till att vårdnaden överförts till barn- och ungdomsmyndigheten och barnen placerats på barnhem. På grundval av barnens direkta vittnesmål utfärdade den lokala domstolen ett fullständigt beslut om att vårdnaden skulle överföras från klagandena till ungdomsmyndigheten. Ungefär ett år senare fick barnen för första gången träffa sina föräldrar igen och dottern erkände då att hon hade ljugit om misshandeln. Barnen fick slutligen komma tillbaka till sina föräldrar.

Klagandena hade anfört att myndigheterna inte hade gjort en korrekt bedömning av relevanta fakta. Vid sin prövning av klagomålet underströk Europadomstolen att bara för att experter hade gjort en felaktig bedömning innebar detta inte per automatik att de vidtagna åtgärderna var oförenliga med

294 Europadomstolens dom av den 19 februari 2013 i mål nr 1285/03, *B. mot Rumänien (nr 2)*.

295 Europadomstolens dom av den 14 mars 2013 i mål nr 18734/09 och 9424/11, *B.B. och F.B. mot Tyskland*.

artikel 8 i Europakonventionen. Beslutet om omhändertagande skulle endast kunna bedömas utifrån de omständigheter som hade presenterats för de nationella myndigheterna vid den aktuella tidpunkten. Europadomstolen ansåg att det som var avgörande här var att den lokala domstolen endast hade utgått från barnens vittnesmål, trots att klagandena hade lämnat utlåtanden från medicinskt sakkunniga, som inte hade sett några tecken på övergrepp, samt att appellationsdomstolen inte hade förhört barnen på nytt. Eftersom barnen var placerade i en trygg miljö vid tidpunkten för huvudförhandlingen fanns inget behov av skyndsamhet, och domstolarna kunde ha genomfört en utredning av omständigheterna på eget initiativ, vilket de inte gjorde. Sammanfattningsvis hade de tyska domstolarna inte i tillräcklig utsträckning motiverat sina beslut att beröva de klagande vårdnaden, vilket stred mot artikel 8 i Europakonventionen.

Även när barn placeras i alternativ omvårdnad har de rätt att upprätthålla kontakten med sina föräldrar. Denna rätt har erkänts inom ramen för Europakonventionen,²⁹⁶ eftersom Europadomstolen anser att umgänget mellan föräldrar och barn är en grundläggande del av familjelivet i enlighet med artikel 8. Eftersom placering i alternativ omvårdnad normalt ska vara en tillfällig åtgärd är det viktigt att familjerelationerna upprätthålls för att säkerställa att barnet kan återvända till sin familj.²⁹⁷ Enligt Europakonventionen medför dessa principer positiva skyldigheter, vilket framgår av följande mål.

Exempel: I målet *T. mot Tjeckien*²⁹⁸ prövade Europadomstolen om rättigheterna för en pappa och dotter (de klagande) hade kränkts till följd av att barnet hade omhändertagits och myndigheterna inte hade främjat att de hade kontakt. Efter mammans död hade barnet placerats på en specialinstitution. Pappans ansökningar om att få vårdnaden avslogs eftersom man hade betänkligheter när det gällde hans personlighet. Därefter lämnade han in ansökningar om att få tillbringa semestern med sin dotter, men fick avslag även här. Ett behandlingscenter slog fast att barnet inte mådde bra av hans besök och att hon var rädd för honom. I samband med detta avslutades all kontakt. Längre fram beslutade domstolarna att de båda klagandena endast skulle ha skriftlig kontakt med varandra och att detta var enligt barnets önskemål.

296 Europadomstolens dom av den 24 mars 1988 i mål nr 10465/83, *Olsson mot Sverige* (nr 1).

297 Europadomstolens dom av den 22 juni 1989 i mål nr 11373/85, *Eriksson mot Sverige*.

298 Europadomstolens dom av den 17 juli 2014 i mål nr 19315/11, *T. mot Tjeckien*.

Europadomstolen underströk bland annat att det ligger i barnets intresse att upprätthålla kontakten med sin familj, utom i vissa extrema fall där detta inte är för barnets bästa. Vid Europadomstolens prövning av beslutet att omhänderta barnet noterade domstolen med tillfredsställelse att de nationella myndigheterna noggrant hade övervägt sitt beslut, som hade fattats med hänsyn till psykologiska och psykiatriska expertutlåtanden samt barnets önskemål. Beslutet att omhänderta barnet hade därför inte utgjort någon överträdelse av artikel 8 i Europakonventionen. Domstolen slog emellertid fast att artikel 8 hade kränkts till följd av inskränkningarna i umgänget mellan klagandena, särskilt med tanke på den bristande överblicken över de beslut om att neka umgängesrätt som fattats av barnets boendeinstitution, eftersom dessa beslut i förlängningen har minskat chanserna till familjeåterförening.

Exempel: I målet *Jansen mot Norge*²⁹⁹ var klaganden rom. Hennes dotter hade akut placerats i ett familjehem på hemlig adress när hon var runt ett år, och klaganden hade tillåtit att träffa henne en gång i veckan under övervakning på grund av risken för att barnet skulle bli bortfört. Umgänget minskades sedan till fyra besök per år för att därefter dras in helt och hållet, eftersom appellationsdomstolen bedömde att det förelåg en risk för att barnet skulle föras bort i samband med kontakttillfällena och att klagandens familj skulle kunna få kännedom om familjehemmets adress och identitet. Europadomstolen ansåg att de potentiella negativa långsiktiga konsekvenserna för dottern av att förlora sin romska identitet och kontakten med sin mamma, och den positiva skyldigheten att vidta åtgärder för att underlätta en familjeåterförening så snart som möjligt, inte hade tillmätts tillräcklig betydelse i avvägningen, vilket innebar en överträdelse av artikel 8 i Europakonventionen.

299 Europadomstolens dom av den 6 september 2018 i mål nr 2822/16, *Jansen mot Norge*.

6.3. Adoption

Viktiga punkter

- Genom adoption får barn som inte kan stanna hos sina biologiska familjer alternativ omvårdnad.
- Barnets bästa måste sättas i främsta rummet vid adoption.
- Enligt unionsrätten och Europarådets regelverk måste adoptionsprocessen uppfylla vissa kriterier för att säkerställa att barnets bästa står i centrum.

Inom unionsrätten gäller de rättigheter och tillhörande rättsliga skyldigheter som anges i artikel 24 i [EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna](#) även för adoption i den mån som detta behandlas av EU.

Inom Europarådets regelverk är rätten till skydd för familjelivet såsom den uttrycks i artikel 8 i [Europakonventionen](#) en tillämplig och återopad utgångspunkt i adoptionsärenden. Adoption regleras även av [Europeiska konventionen om adoption av barn \(reviderad\)](#)³⁰⁰, enligt vilken barnets rättigheter ska vara utgångspunkten vid adoption. I konventionen anges exempelvis att den behöriga myndigheten inte får godkänna en adoption om den inte har försäkrat sig om att adoptionen kommer att vara för barnets bästa.³⁰¹ Enligt konventionen får den behöriga myndigheten inte heller godkänna adoptionen utan samtycke från det barn som enligt lag bedöms ha tillräcklig grad av förståelse.³⁰² Med ett barn som inte anses kunna förstå vad som händer ska samråd ske så långt detta är möjligt, och barnets synpunkter och önskemål ska beaktas med hänsyn till dess mognadsgrad.³⁰³ Europadomstolen har betonat att barnets bästa kan gå före föräldrarnas intressen vid adoptioner. En avvägning måste därför göras mellan barnets bästa och den biologiska familjens intressen som tar hänsyn till eventuella möjligheter att barnet skulle kunna återförenas med sin familj. Enligt domstolen måste förfaranden vid adoptioner åtföljas av skyddsåtgärder som står i rimlig proportion till ingreppets allvar och hur allvarliga de intressen

300 Europarådet (2008), [Europeisk konvention om adoption av barn \(reviderad\)](#), CETS nr 202, 27 november 2008.

301 *Ibid.*, artikel 4.1.

302 *Ibid.*, artikel 5.1 b.

303 *Ibid.*, artikel 6.

är som står på spel.³⁰⁴ För radikala åtgärder som att ogiltigförklara en adoption måste det enligt Europadomstolen finnas relevanta och tillräckliga skäl, och det får inte ses som en möjlighet om det skulle strida mot det adopterade barnets intressen.³⁰⁵

Exempel: I målet *Strand Lobben m.fl. mot Norge*³⁰⁶ hade den första klaganden, efter att hennes son hade fötts, accepterat barnavårdsmyndigheternas rekommendation om att flytta till ett familjecentrum för utvärdering. Tre veckor senare bestämde hon sig för att flytta från centrumet. Myndigheterna beslutade då om ett omedelbart omhändertagande av barnet och placerade honom i ett familjehem eftersom de var bekymrade över barnets näringssituation. Barnet blev kvar i familjehemmet i tre år, fram till dess att de sociala myndigheterna godkände att fosterföräldrarna adopterade honom. Europadomstolen bekräftade att skyddet av biologiska familjeband var av grundläggande betydelse, utom när en familj har visat sig vara särskilt olämplig.³⁰⁷ I det aktuella fallet hade de nationella myndigheterna inte försökt att göra någon verklig avvägning mellan barnets och den biologiska familjens intressen. Domstolen fann att den beslutsprocess som ledde fram till det omtvistade beslutet att godkänna adoptionen inte hade genomförts på ett sådant sätt att det säkerställdes att alla klagandens synpunkter och intressen hade beaktats. Förfarandet hade därför inte åtföljts av skyddsåtgärder som stod i rimlig proportion till hur allvarligt ingreppet var och hur allvarliga de intressen var som stod på spel och stred därför mot artikel 8 i Europakonventionen.³⁰⁸

Exempel: I målet *Abdi Ibrahim mot Norge*³⁰⁹ begärde klaganden, en ung somalisk kvinna som var muslim, att hennes son skulle placeras i en somalisk eller muslimsk fosterfamilj. Eftersom detta visade sig vara omöjligt

304 Europadomstolens dom (stora avdelningen) av den 10 september 2019 i mål nr 37283/13, *Strand Lobben m.fl. mot Norge*; Europadomstolens dom av den 5 maj 2020 i mål nr 71160/13, *Uzbyakov mot Ryssland*.

305 Europadomstolens dom av den 24 mars 2015 i mål nr 44958/05, *Zaiet mot Rumänien*.

306 Europadomstolens dom (stora avdelningen) av den 10 september 2019 i mål nr 37283/13, *Strand Lobben m.fl. mot Norge*.

307 *Ibid.*, punkt 207.

308 Se även Europadomstolens dom av den 20 oktober 2020 i mål nr 41736/18, *Suur mot Estland*; Europadomstolens dom av den 25 februari 2020 i mål nr 68868/14, *Y.I. mot Ryssland*; Europadomstolens dom av den 10 mars 2020 i mål nr 39710/15, *Pedersen m.fl. mot Norge*.

309 Europadomstolens dom (stora avdelningen) av den 10 december 2021 i mål nr 15379/16, *Abdi Ibrahim mot Norge*.

placerades han i en kristen familj. När myndigheterna sedan tillät att han adopterades av fosterfamiljen bad klaganden inte om att barnet skulle återlämnas, men begärde fortsatt kontakt så att hennes son kunde behålla sina kulturella och religiösa rötter. De nationella domstolarna hade grundat sig på artikel 20.3 i barnkonventionen, enligt vilken vederbörlig hänsyn måste tas till den önskvärda kontinuiteten i ett barns uppfostran och till barnets etniska, religiösa, kulturella och språkliga bakgrund när möjliga lösningar övervägs för ett barn som tillfälligt eller varaktigt berövats sin familjemiljö. Domstolen godtog att denna norm motsvarade och överensstämde med kraven i konventionen. När de gällde klagandens möjligheter till regelbunden kontakt med barnet i de arrangemang som gjordes efter att han hade placerats i fosterfamilj, och som slutligen ledde fram till adoptionen, hade emellertid inte vederbörlig hänsyn tagits till klagandens intresse av att låta barnet behålla åtminstone *några* band till sitt kulturella och religiösa ursprung. De skäl som anförts till stöd för det omtvistade beslutet hade inte i tillräcklig utsträckning visat att omständigheterna i fallet var så exceptionella att de motiverade ett fullständigt och definitivt avbrytande av banden mellan klaganden och hennes son, eller att beslutet om detta hade motiverats av ett överordnat krav avseende barnets bästa. Det konstaterades att det skett en överträdelse av artikel 8, mot bakgrund av artikel 9, i konventionen.

Exempel: I målet *S.S. mot Slovenien*³¹⁰ hade klaganden, som led av paranoid schizofreni, frångått sina föräldrarättigheter på grund av sin oförmåga att ta hand om sitt barn. Hon hade övergett barnet ungefär en månad efter födseln. Barnet placerades i familjehem och adopterades slutligen bort. Då man inte såg någon realistisk möjlighet att klaganden skulle kunna återuppta omvårdnaden av barnet, och mot bakgrund av den negativa inverkan som kontakttillfällena hade haft på barnet och avsaknaden av känslomässig anknytning mellan dem, hade de nationella domstolarna ansett att det var i barnets bästa att dra in klagandens föräldrarättigheter. Dessutom hade barnet levt med sin adoptivfamilj sedan spädbarnsåldern och hade knutit starka band till den. Eftersom det fanns små eller inga utsikter till att den biologiska familjen skulle återförenas vägde barnets intresse av att fullt ut integreras med det som i praktiken var hennes familj särskilt tungt vid bedömningen av klagandens önskemål att behålla de juridiska banden till henne. Den omtvistade åtgärden hade inte heller hindrat

310 Europadomstolens dom av den 30 oktober 2018 i mål nr 40938/16, *S.S. mot Slovenien*.

klaganden från att ha en personlig relation till barnet, eftersom hon i princip och trots adoptionen kunde ha kontakt med barnet. Domstolen fann att det inte hade skett någon överträdelse av artikel 8 i Europakonventionen.

Exempel: I målet *Kearns mot Frankrike*³¹¹ fann Europadomstolen att det var förenligt med Europakonventionen att en irländsk kvinna, som hade valt att adoptera bort sitt barn i Frankrike, inte kunde återta sitt formella samtycke till adoption sedan en tvåmånadersfrist hade löpt ut. Den franska lagstiftningen syftade till en rimlig avvägning och att säkerställa proportionalitet mellan den biologiska moderns, barnets och adoptivfamiljens motstående intressen. I samband med detta måste barnets bästa väga tyngst. Som framgår av den bevisning som presenterats för domstolen låg det i barnets intresse att snarast möjligt få stabila känslomässiga relationer i en ny familj och alla nödvändiga åtgärder hade vidtagits för att säkerställa att klaganden förstod de exakta följderna av sitt handlande.

Europadomstolen bekräftade också att adoptionsbeslut måste genomföras på ett sådant sätt att det är förenligt med det förbud mot diskriminering som fastställs i artikel 14 i Europakonventionen. Europadomstolen har framför allt prövat om beslut om att utesluta de klagande från rätten till adoption på grund av diskrimineringsgrunder som sexuell läggning, nationalitet eller ålder varit förenliga med artikel 14 jämförd med artikel 8. Därigenom har domstolen återigen bekräftat att det är av största vikt att man fullgör skyldigheten att vidta proportionerliga åtgärder för att skydda barnets bästa.

Exempel: I målet *Schwizgebel mot Schweiz*³¹² klagade en ensamstående 47-årig kvinna på att hennes ansökan om att adoptera ett andra barn inte hade beviljats. Som motivering för avslaget angavs åldersskillnaden mellan henne och det nya adoptivbarnet. Klaganden ansåg att hon hade utsatts för diskriminering på grund av sin ålder. Europadomstolen ansåg att beslutet om att avslå ansökan om att adoptera ännu ett barn var i linje med det legitima syftet att skydda barnets välbefinnande och rättigheter. Beslutet att inte godkänna placeringen av ett andra barn stred inte mot proportionalitetsprincipen. Som skäl för detta angavs att det inte fanns någon europeisk samsyn rörande ensamstående personers rätt att adoptera, nedre och övre åldersgränser för adoptivföräldrar samt åldersskillnader

311 Europadomstolens dom av den 10 januari 2008 i mål nr 35991/04, *Kearns mot Frankrike*.

312 Europadomstolens dom av den 10 juni 2010 i mål nr 25762/07, *Schwizgebel mot Schweiz*.

mellan adoptivförälder och adoptivbarnet. Myndigheterna hade därför stor frihet att utforma regelsystemet inom detta område och måste också se till barnets bästa. Domstolen fann därför att myndighetens motivering föreföll objektiv och rimlig och att den omtvistade särbehandlingen inte hade utgjort diskriminering enligt artikel 14 i Europakonventionen.

Exempel: Målet *E.B. mot Frankrike*³¹³ gällde de nationella myndigheternas avslag på en lesbisk kvinnas ansökan om att få adoptera. Klaganden levde tillsammans med en partner, men ville adoptera som ensamstående. Europadomstolen erinrade om att artikel 8 i Europakonventionen inte i sig garanterade en rätt att bilda familj eller en rätt att adoptera. Ett klagomål om diskriminering skulle emellertid kunna falla inom det vidare tillämpningsområdet för en viss rättighet, även om denna rättighet inte garanterades genom Europakonventionen. Eftersom den franska lagstiftningen ger en ensam person rätt att ansöka om tillstånd till adoption, skulle en sådan rättighet inte kunna nekas en ensam person av diskrimineringskäl. Som de nationella domstolarna fastställt hade klaganden utan tvekan de personliga egenskaper och den lämplighet som krävs för att uppfostra barn, vilket med all säkerhet var till barnets bästa, ett avgörande begrepp i relevanta internationella instrument. Domstolen ansåg att klagandens sexuella läggning hade varit en avgörande faktor som lett till myndigheternas beslut att vägra henne tillstånd till adoption. Hon hade därmed diskriminerats i förhållande till andra ensamstående personer som enligt nationell lagstiftning hade rätt att adoptera.

Exempel: Målet *Gas och Dubois mot Frankrike*³¹⁴ gällde frågan om samkönade par ska ha samma rätt till närståendeadoption som heterosexuella par. Klagandena var ett samkönat par som hade ingått civilt partnerskap. Klagandena hävdade att de hade diskriminerats i förhållande till såväl gifta som ogifta heterosexuella par. Vad gäller jämförelsen med ogifta heterosexuella par ansåg Europadomstolen att ett jämförbart heterosexuellt par som ingått registrerat partnerskap också skulle ha fått avslag på en ansökan om svag adoption enligt fransk lag. Europadomstolen slog därför fast att det inte hade förekommit någon särbehandling på grund av sexuell

313 Europadomstolens dom (stora avdelningen) av den 22 januari 2008 i mål nr 43546/02, *E.B. mot Frankrike*.

314 Europadomstolens dom av den 15 mars 2012 i mål nr 25951/07, *Gas och Dubois mot Frankrike*.

läggning och att det därför inte hade skett någon kränkning av de klagandes rättigheter enligt konventionen.

Exempel: Målet *X m.fl. mot Österrike*³¹⁵ gällde en liknande situation, men enligt österrikisk lag tillåts närståendeadoption för ogifta heterosexuella par. Europadomstolen slog fast att under dessa omständigheter hade de klagande särbehandlats på grund av sin sexuella läggning och att myndigheterna inte anfört tillräckligt tungt vägande och övertygande skäl, i strid med artikel 14 jämförd med artikel 8 i Europakonventionen.

Exempel: Målet *A.H. m.fl. mot Ryssland*³¹⁶ gällde en rysk lag som förbjuder att ryska barn adopteras av amerikanska medborgare. Det generella förbudet, som tillämpades retroaktivt och urskillningslöst på alla potentiella adoptivföräldrar från USA, oavsett skede i adoptionsförfarandet och deras individuella omständigheter, konstaterades strida mot artikel 14 jämförd med artikel 8 i Europakonventionen.

När det gäller beslutsfattande om adoption understryker Europadomstolen också betydelsen av att följa andemeningen i och syfte med internationell rätt.

Exempel: I målet *Harroudj mot Frankrike*³¹⁷ avslog de franska myndigheterna klagandens ansökan om stark adoption av en algerisk flicka som hade övergetts vid födseln och överlämnats i klagandens vård enligt *kafala* – rätt till omhändertagande som tillerkänns enligt islamisk rätt. Skälen till avslaget var att den franska civillagen inte tillåter adoption av ett barn vars adoption skulle förbjudas enligt lagstiftningen i ursprungslandet (vilket var fallet enligt algerisk rätt) och att *kafala* redan gav klaganden föräldramyndighet, vilket innebar att hon kunde fatta beslut för barnets bästa. Ett senare överklagande avslogs med motiveringen att den nationella lagstiftningen var i linje med Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner och att artikel 20 i barnkonventionen anger *kafala* som en åtgärd likvärdig med adoption vad gäller att se till barnets bästa.

315 Europadomstolens dom (stora avdelningen) av den 19 februari 2013 i mål nr 19010/07, *X m.fl. mot Österrike*.

316 Europadomstolens dom av den 17 januari 2017 i mål nr 6033/13, 8927/13, 10549/13, 12275/13, 23890/13, 26309/13, 27161/13, 29197/13, 32224/13, 32331/13, 32351/13, 32368/13, 37173/13, 38490/13, 42340/13 och 42403/13, *A.H. m.fl. mot Ryssland*.

317 Europadomstolens dom av den 4 oktober 2012 i mål nr 43631/09, *Harroudj mot Frankrike*.

Vid sin prövning av klagomålet erinrade Europadomstolen om principen att staten, så snart ett familjeband har etablerats, måste agera på ett sätt som beräknas kunna möjliggöra att detta band utvecklas, samt fastställa juridiska skyddsmekanismer som gör det möjligt för barnet att integreras i familjen. Domstolen erinrade också om att det var nödvändigt att tolka Europakonventionen i enlighet med de generella principerna för internationell rätt. *Kafala* erkändes enligt fransk rätt och klaganden fick utöva föräldramyndighet och fatta beslut i barnets intresse. Hon kunde exempelvis utan begränsningar göra testamentariska förordnanden till förmån för barnet, vilket löste de problem som uppstod till följd av adoptionsbegränsningen. Genom att på detta sätt successivt undanröja förbudet mot adoption ville den svarande staten sammanfattningsvis främja att barn av utländskt ursprung integrerades utan att för den skull omedelbart hamna utanför ursprungslandets regelverk. På så visade man respekt för den kulturella mångfalden och gjorde en lämplig avvägning mellan allmänintresset och klagandens intresse. Europadomstolen fann därför inte att det hade skett någon kränkning av klagandens rättigheter.

Inom internationell rätt gäller att barnets bästa måste sättas i främsta rummet vid adoption. Vid sidan av principen om barnets bästa finns det också andra generella principer i [barnkonventionen](#) som vägleder och ligger till grund för hur den ska genomföras i samband med adoption: icke-diskriminering, rätten till liv, överlevnad och utveckling samt respekten för barns åsikter.³¹⁸ Särskilt relevant i detta sammanhang är kommitténs för barnets rättigheter [allmänna kommentar nr 14](#) om barnets rätt att i första hand få sitt bästa satt i främsta rummet.³¹⁹ Ett av målen med [Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner](#) är också "att upprätta garantier för att säkerställa att internationella adoptioner sker med beaktande av barnets bästa och med respekt för dess grundläggande rättigheter såsom dessa erkänns i internationell rätt".³²⁰

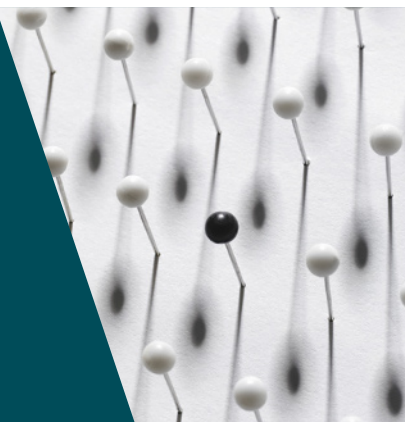
318 FN, [konventionen om barnets rättigheter](#), artiklarna 2, 3, 6 och 12. Se även FN, kommittén för barnets rättigheter (2010), *Treaty-specific guidelines regarding the form and content of periodic reports to be submitted by States Parties under Article 44, paragraph 1 (b), of the Convention on the Rights of the Child*, FN-dokument CRC/C/58/Rev.2, 23 november 2010, punkterna 23–27.

319 FN, kommittén för barnets rättigheter (2013), [Allmän kommentar nr. 14](#) (2013): [Barnets rätt att i första hand få beaktat vad som bedöms vara barnets bästa](#) (artikel 3.1), CRC/C/GC/14, 29 maj 2013.

320 Haagkonferensen för internationell privaträtt (1993), [Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner](#), 29 maj 1993, artikel 1 a.

7.

Skydd för barn mot våld och utnyttjande

EU	Frågor som omfattas	Europarådet
Direktivet om bekämpande av sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn och barnpornografi (2011/93/EU) EUF-fördraget, artiklarna 82 och 83. Direktivet om elektronisk handel (2000/31/EG) Direktivet om integritet och elektronisk kommunikation (2002/58/EG) Direktivet om audiovisuella medietjänster ((EU) 2018/1808) Förordningen om ett tillfälligt undantag från vissa bestämmelser i direktiv 2002/58/EG vad gäller användning av teknik hos tillhandahållare av nummeroberoende interpersonella kommunikationstjänster för behandling av personuppgifter och andra uppgifter i syfte att bekämpa sexuella övergrepp mot barn på nätet (2021/1232/EU)	Våld i skolor, på nätet, i hemmet och i andra miljöer	Europakonventionen, artiklarna 2 (rätt till liv), 3 (tortyr, omänsklig och förnedrande behandling) och 8 (fysisk integritet) Protokoll nr 1 till Europakonventionen, artikel 2 (rätt till utbildning) Europeiska sociala stadgan (reviderad), artiklarna 7 (rätt till särskilt skydd mot risker i fysiskt och moraliskt avseende) och 17 (rätt till socialt, rättsligt och ekonomiskt skydd) Lanzarotekonventionen Istanbulkonventionen Europadomstolens dom i mål nr 60444/08, <i>Kayak mot Turkiet</i>, 2012 (knivdåd i närheten av en skola) Europadomstolens dom (stora avdelningen) i mål nr 35810/09, <i>O'Keeffe mot Irland</i>, 2014 (sexuella övergrepp i skolmiljö) Europadomstolens dom i mål nr 22457/16, <i>X m.fl. mot Bulgarien</i>, 2021 (utredning av sexuella övergrepp mot barn i ett barnhem)

EU	Frågor som omfattas	Europarådet
		Europadomstolens dom av den 25 februari 1982 i mål nr 7511/76 och 7743/76, <i>Campbell och Cosans mot Förenade kungariket</i> Europadomstolens dom i mål nr 29555/13, <i>F.O. mot Kroatien</i>, 2021 (verbala angrepp i skolan) Europadomstolens dom av den 4 december 2003 i mål nr 39272/98, <i>M.C. mot Bulgarien</i> Europadomstolens dom av den 22 juni 2021 i mål nr 22597/16, <i>R.B. mot Estland</i> Europadomstolens dom av den 13 september 2016 i mål nr 58271/10, <i>A.Ş. mot Turkiet</i> Europadomstolens dom i mål nr 22338/15, 2017, <i>A.R. och L.R. mot Schweiz</i> (sexualundervisning i statlig skola) Europadomstolens dom (stora avdelningen) av den 15 juni 2021 i mål nr 62903/15, <i>Kurt mot Österrike</i> Europadomstolens dom av den 31 maj 2007 i mål nr 7510/04, <i>Kontrová mot Slovakien</i> Europadomstolens dom av den 18 september 2017 i mål nr 41237/14, <i>Tapis mot Italien</i> Europadomstolens dom av den 25 mars 1993 i mål nr 13134/87, <i>Costello-Roberts mot Förenade kungariket</i>

EU	Frågor som omfattas	Europarådet
EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna, artikel 5.2 (tvångsarbete eller annat påtvingat arbete) och 5.3 (förbud mot människohandel) Direktivet om minderåriga arbetstagare (94/33/EG) Direktivet mot människohandel (2011/36/EU) Direktivet om tredjelandsmedborgare (2004/81/EG) Direktivet om bekämpande av sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn och barnpornografi (2011/93/EU)	Sexuell exploatering	Europakonventionen, artiklarna 4 (frihet från trälldom, tvångsarbete och annat påtvingat arbete) och 8 (rätten till skydd för privatlivet) Europeiska sociala stadgan (reviderad), artikel 7.10 (skydd av barn mot risker i fysiskt och moraliskt avseende) Konventionen om bekämpande av människohandel Konventionen om it-relaterad brottslighet Lanzarotekonventionen Europadomstolens dom av den 11 oktober 2012 i mål nr 67724/09, <i>C.N. och V. mot Frankrike</i> (trälldom) Europadomstolens dom i mål nr 25965/04, <i>Rantsev mot Cypern och Ryssland</i>, 2010 (underlåtenhet att utreda anklagelser om människohandel) Europadomstolens dom i mål nr 77587/12 och 74603/12, <i>V.C.L. och A.N. mot Förenade kungariket</i>, 2021 Europadomstolens dom (stora avdelningen) i mål nr 5786/08, <i>Söderman mot Sverige</i>, 2013 (smygfilmande av ett barn) Europadomstolens dom av den 9 februari 2021 i mål nr 40591/11, <i>N.C. mot Turkiet</i> Europadomstolens dom av den 2 december 2008 i mål nr 2871/02, <i>K.U. mot Finland</i>

EU	Frågor som omfattas	Europarådet
Kommissionens beslut när det gäller införande av ytterligare reserverade nummer som börjar med 116 (2007/698/EG)	Högriskgrupper	Europadomstolens dom (stora avdelningen) i mål nr 47848/08, <i>Centre for Legal Resources för Valentin Câmpeanu mot Rumänien</i>, 2014 (en gravt handikappad ung man som dog på en statlig institution) Europadomstolens dom i mål nr 48609/06, <i>Nencheva m.fl. mot Bulgarien</i>, 2013 (barn som dog på en statlig institution) Europadomstolens dom i mål nr 36934/08, <i>I.C. mot Rumänien</i>, 2016 Europadomstolens dom i mål nr 54227/14, <i>V.C. mot Italien</i>, 2018 (drogberoende barn)
	Frågor som omfattas Försvunna barn	Europakonventionen, artikel 8 (rätten till skydd för privatlivet) Europadomstolens dom i mål nr 21794/08, <i>Zorica Jovanović mot Serbien</i>, 2013 (rätt till information) Europadomstolens dom i mål nr 9291/14 och 63798/14, <i>Ljubinka Mik och Svetlana Jovanović mot Serbien</i>, 2021

Våld mot barn omfattar alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande, inklusive sexuella övergrepp.³²¹ Det kan förekomma i olika miljöer som i skolan, i hemmet eller utomhus, men även på nätet med hjälp av mobiltelefoner eller andra elektroniska enheter som är anslutna till internet. Våld på nätet omfattar inte bara innehav, framställning och spridning av material med sexuella övergrepp mot barn, utan också grooming, trakasserier på nätet, kränkningar och nätmobbning. Inom internationell rätt fastställs att stater måste vidta åtgärder för att säkerställa att barn får lämpligt skydd och att deras rätt till fysisk integritet och värdighet verkligen iakttas. Staten kan fullgöra sin skyldighet att ge skydd på olika sätt, beroende på vilken risk av våld som ett barn utsätts för och vem förövaren är. Staternas skyldigheter blir mer uppenbara när barn står under statens myndighet och kontroll, till exempel när de är placerade på offentliga institutioner. Statens skyldighet att ge skydd kan vara ännu svårare

321 Se artikel 19.1 i [barnkonventionen](#) för en fullständig definition.

i de fall då barn utsätts för våld av privata aktörer, inbegripet familjemedlemmar. Men staternas skyldigheter omfattar också förebyggande åtgärder, inte bara skydds- eller stödåtgärder efter att våldshandlingarna har ägt rum. Kriser och nödsituationer, som covid-19-pandemin 2019, kan öka barns utsatthet för våld, inklusive sexuella övergrepp och utnyttjande, vilket måste hanteras.³²²

En av EU:s behörigheter på det här området gäller gränsöverskridande brottslighet, däribland människohandel och sexuellt utnyttjande av kvinnor och barn (artikel 83 i [EUF-fördraget](#)). Särskilda lagstiftningsåtgärder har därför vidtagits i fråga om material med sexuella övergrepp mot barn och människohandel. EU har även lagstiftat om att medlemsstaterna måste kriminalisera flera olika former av sexuella övergrepp, sexuellt utnyttjande och handlingar för att söka kontakt med barn i sexuellt syfte. När det gäller Europarådet har Europadomstolen i sin rättspraxis rörande artiklarna 2, 3 och 8 gått närmare in på staternas skyldigheter i fråga om en rad olika handlingar som utgör våld mot barn. Även Europeiska kommittén för sociala rättigheter har varit verksam inom detta område, både genom sitt rapporteringsförfarande och sitt kollektiva klagomålsförfarande. Det finns även särskilda Europarådskonventioner om dessa frågor, framför allt Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp ([Lanzarotekonventionen](#))³²³, som inbegriper övervakningsorgan som ansvarar för att se till att de genomförs. Lanzarotekonventionen är det mest omfattande internationella rättsinstrumentet för att skydda barn mot sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp och har stor räckvidd (det har ratificerat av alla 47 medlemsstaterna i Europarådet samt Tunisien).

I detta kapitel analyserar vi specifika aspekter av våld mot barn och det internationella samfundets respons. I [avsnitt 7.1](#) behandlas våld i hemmet, i skolan, på nätet och i andra miljöer, med särskilt fokus på övergrepp i skolan, sexuella övergrepp, våld i hemmet och vanvård av barn. I [avsnitt 7.2](#) går vi in på utnyttjande av barn där det finns en tydlig gränsöverskridande dimension. Det rör sig bland annat om människohandel (för tvångsarbete eller sexuellt utnyttjande) och brott som rör material med sexuella övergrepp mot barn. I [avsnitt 7.3](#) behandlas högriskgrupper, och i [avsnitt 7.4](#) tar vi avslutningsvis upp frågan om försvunna barn.

322 Världshälsoorganisationen (2020), [COVID-19: Protecting children from violence, abuse and neglect in the home](#); EU, Europeiska kommissionen (2021), [EU:s strategi för barnets rättigheter och den europeiska barngarantin](#); Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter (2021), [The coronavirus pandemic and fundamental rights: A year in review](#), 10 juni 2021; Europarådet (2021), [The COVID-19 pandemic and children: Challenges, responses and policy implications](#), 12 mars 2021.

323 Europarådet (2007), [konventionen om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp](#), CETS nr 201, 25 oktober 2007.

7.1. Våld i hemmet, skolan, på nätet eller i andra miljöer

Viktiga punkter

- Stater är skyldiga att se till att barn på ett effektivt sätt skyddas mot alla former av våld och skada i alla miljöer, inklusive våld på nätet.
- Stater är skyldiga att tillhandahålla en lämplig rättslig ram för att skydda barn.
- Stater måste genomföra effektiva utredningar om det har framförts anklagelser om att barn har utsatts för övergrepp, våld och skada.

Inom unionsrätten³²⁴ är det främsta rättsliga instrumentet på detta område, som har sin rättsliga grund i artiklarna 82 och 83 i [EUF-fördraget](#), [direktiv 2011/93/EU](#) om bekämpande av sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn och barnpornografi.³²⁵

När det gäller Europarådets regelverk har Europadomstolen och Europeiska kommittén för sociala rättigheter utarbetat en omfattande rättspraxis om barns skydd mot våld i alla miljöer. Europarådet har också särskilda konventioner (till exempel [Lanzarotekonventionen](#)) som föreskriver detaljerade garantier för att skydda barn mot specifika former av våld.

7.1.1. Staternas ansvarsområde Europarådets regelverk

När det gäller Europarådets regelverk har Europadomstolen behandlat våld mot barn inom ramen för olika bestämmelser i [Europakonventionen](#), i första hand artiklarna 2, 3 och 8. Domstolen har fastställt att stater har tydliga skyldigheter när barn placeras på institutioner som ligger under deras ansvar.³²⁶ Om ett visst agerande eller en viss situation är av en sådan svårighetsgrad

³²⁴ EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2011), [direktiv 2011/93/EU av den 13 december 2011 om bekämpande av sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn och barnpornografi](#), EUT L 335, 2011, s. 1.

³²⁵ *Ibid.*

³²⁶ Europadomstolens dom av den 18 juni 2013 i mål nr 48609/06, [Nencheva m.fl. mot Bulgarien](#).

att man kan tala om omänsklig eller förnedrande behandling enligt artikel 3, har staten också positiva skyldigheter att skydda barn mot övergrepp, även när de utförs av enskilda privatpersoner. Samtliga fall där barn har utsatts för långvarig vanvård av föräldrar,³²⁷ upprepade sexuella övergrepp av lärare,³²⁸ våldtäkt³²⁹ eller kroppslig bestraffning³³⁰ har ansetts falla under artikel 3 i Europakonventionen.

Vid dödsfall kan en stat ställas till svars enligt artikel 2 i Europakonventionen, även om dödsfallet vållades av en privatperson och inte av någon som agerade på uppdrag av staten. Staternas positiva skyldigheter varierar från fall till fall, men deras grundläggande skyldighet är att se till så att barn får ett *effektivt* skydd mot våld. Om barn utsätts för allvarliga former av misshandel omfattar de positiva skyldigheterna att införa effektiva straffrättsliga bestämmelser som stöds av rättsapparaten.³³¹ Stater måste även vidta särskilda åtgärder och skyddsmekanismer för att skydda barn.³³²

Europadomstolen har vid ett flertal tillfällen ställts inför fall där våldet mot barn har utförts av privatpersoner i skolor, privata hem eller andra inrättningar som har drivits av icke-statliga aktörer och där det kunde ifrågasättas om staten var ansvarig. I sådana fall har Europadomstolen slagit fast att en stat inte kan avsäga sig skyldigheten att skydda barn genom att delegera förvaltningen av viktiga offentliga tjänster – som utbildning – till privatpersoner.³³³ I mål där

327 Europadomstolens dom (stora avdelningen) av den 10 maj 2001 i mål nr 29392/95, *Z m.fl. mot Förenade kungariket*.

328 Europadomstolens dom (stora avdelningen) av den 28 januari 2014 i mål nr 35810/09, *O'Keeffe mot Irland*.

329 Europadomstolens dom av den 4 december 2003 i mål nr 39272/98, *M.C. mot Bulgarien*; Europadomstolens dom av den 15 mars 2016 i mål nr 61495/11, *M.G.C. mot Rumänien*, punkt 58.

330 Europadomstolens dom av den 25 april 1978 i mål nr 5856/72, *Tyrer mot Förenade kungariket*; Europadomstolens dom av den 4 december 2003 i mål nr 39272/98, *M.C. mot Bulgarien*, punkt 150; Europadomstolens dom (stora avdelningen) av den 28 januari 2014 i mål nr 35810/09, *O'Keeffe mot Irland*, punkt 146.

331 Europadomstolens dom av den 25 april 1978 i mål nr 5856/72, *Tyrer mot Förenade kungariket*; Europadomstolens dom av den 4 december 2003 i mål nr 39272/98, *M.C. mot Bulgarien*, punkt 150; Europadomstolens dom (stora avdelningen) av den 28 januari 2014 i mål nr 35810/09, *O'Keeffe mot Irland*, punkt 146.

332 Europadomstolens dom (stora avdelningen) av den 28 januari 2014 i mål nr 35810/09, *O'Keeffe mot Irland*, punkt 148; Europadomstolens dom av den 4 december 2003 i mål nr 39272/98, *M.C. mot Bulgarien*, punkt 153.

333 Europadomstolens dom av den 4 december 2003 i mål nr 39272/98, *M.C. mot Bulgarien*, punkt 150, Europadomstolens dom av den 25 mars 1993 i mål nr 13134/87, *Costello-Roberts mot Förenade kungariket*, punkt 27.

det har handlat om att fastställa statens ansvar har Europadomstolen i allmänhet skilt mellan staternas allmänna skyldighet att skydda när risken inte klart gått att identifiera och deras särskilda skyldighet att skydda i de fall då risken tydligt kunnat identifieras. I det förstnämnda fallet har Europadomstolen analyserat om statens underlåtenhet att ingripa har resulterat i en faktisk risk för att det barn som blev offer utsätts för våld.

Exempel: Målet *Kayak mot Turkiet*³³⁴ gällde en femtonårig pojke som hade knivhuggits till döds av en annan tonåring, alldeles i närheten av en skola. Europadomstolen konstaterade att skolor är skyldiga att skydda sina elever mot alla former av våld. I det här specifika fallet slog Europadomstolen fast att Turkiet var ansvarigt enligt artikel 2 i Europakonventionen för att inte ha skyddat rätten till liv för klagandenas son och bror, eftersom det inte fanns något fungerande övervakningssystem där vid tidpunkten i fråga. Avsaknaden av ett sådant system gjorde att en tonåring kunde ta en kniv från skolans kök och använda den för att knivhugga offret.

Exempel: Målet *O'Keeffe mot Irland*³³⁵ gällde sexuella övergrepp begångna under 1970-talet på en skola som ingick i Irish National School-systemet. Dessa nationella skolor erkändes och finansierades vid den här tidpunkten av staten, men leddes och administrerades av kyrkan. Klaganden som då var elev utsattes för ungefär 20 sexuella övergrepp av en av lärarna på skolan. Först 1998 vände hon sig till de statliga myndigheterna för att klaga över dessa övergrepp, sedan hon hade fått höra talas om andra sexuella övergrepp som begåtts av samma lärare. Europadomstolen måste avgöra om staten kunde hållas ansvarig för övergrepp som inte hade rapporterats till myndigheterna vid den faktiska tidpunkten. Domstolen ansåg först att de sexuella övergrepp som klaganden hade utsatts för föll under artikel 3 i Europakonventionen. På grundval av olika utlåtanden fann Europadomstolen därefter att staten bör ha varit medveten om de potentiella riskerna för sexuella övergrepp i skolorna. Vid den aktuella tidpunkten fanns det inget lämpligt förfarande som ett barn eller en förälder kunde använda sig av för att lämna klagomål om övergrepp direkt till staten. Det fanns inte heller några tillsynsmekanismer för hur lärare behandlade barn. Europadomstolen slog därför fast att Irland hade underlåtit att fullgöra sina

334 Europadomstolens dom av den 10 juli 2012 i mål nr 60444/08, *Kayak mot Turkiet*.

335 Europadomstolens dom (stora avdelningen) av den 28 januari 2014 i mål nr 35810/09, *O'Keeffe mot Irland*.

positiva skyldigheter i enlighet med artikel 3 i Europakonventionen, eftersom landet inte hade någon effektiv skyddsmekanism för övergrepp mot barn i skolor. Enligt Europadomstolen måste stater också genomföra effektiva utredningar vid misstanke om att barn har utsatts för övergrepp eller dött, oberoende av om dessa handlingar har utförts av någon som agerat på uppdrag av staten³³⁶ eller av privatpersoner. En utredning är effektiv om staten, efter att ha fått klagomål från offer eller deras efterlevande, inleder ett förfarande som kan leda till att de som är ansvariga för våldshandlingar i strid med antingen artikel 2 eller 3 i Europakonventionen identifieras och bestraffas.

Enligt [den europeiska sociala stadgan](#) faller barns rätt att skyddas mot övergrepp och misshandel framför allt under artiklarna 7 och 17, enligt vilka staten måste skydda barn mot alla former av övergrepp. Enligt den tolkning som Europeiska kommittén för sociala rättigheter (ECSR) har gjort av artikel 17 innebär den ett krav på ett lagstadgat förbud mot alla former av våld i alla miljöer (i hemmet, i skolan och på institutioner). ECSR har i sin rättspraxis konstaterat att stater har brutit mot artikel 17 i den europeiska sociala stadgan³³⁷ om de har saknat lagstiftning som fastställer ett uttryckligt och omfattande förbud mot alla former av kroppslig bestraffning av barn som sannolikt kan påverka deras fysiska integritet, värdighet, utveckling eller psykiska välbefinnande.³³⁸

Enligt Lanzarotekonventionen måste stater kriminalisera olika former av sexuella övergrepp och sexuellt utnyttjande av barn.³³⁹ Enligt denna konvention ska stater också vidta lagstiftningsåtgärder och andra åtgärder för att förhindra sexuella övergrepp på barn genom att anordna informationskampanjer, utbilda specialiserad personal, informera barn om riskerna för övergrepp och ge specialisthjälp till personer som löper risk att begå övergrepp mot barn. Lanzarotekommittén övervakar genomförandet av konventionen och lämnar

336 Europadomstolens dom av den 28 oktober 1998 i mål nr 24760/94, *Assenov m.fl. mot Bulgarien*.

337 ECSR, *Association for the Protection of All Children (APPROACH) mot Tjeckien*, klagomål nr 96/2013, 29 maj 2015.

338 ECSR, *Association for the Protection of All Children (APPROACH) mot Slovenien*, klagomål nr 95/2013, 27 maj 2015, punkt 51.

339 Europarådet (2007), *konventionen om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp*, CETS nr 201, 2007.

rapporter, yttranden och förklaringar.³⁴⁰ I målet *X m.fl. mot Bulgarien* betonade Europadomstolen att artikel 3 i Europakonventionen måste tolkas i ljuset av andra tillämpliga internationella instrument och i synnerhet Lanzarotekonventionen när det gäller utredning och processuella krav.³⁴¹ Enligt artiklarna 4 och 5 i Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet (*Istanbulkonventionen*)³⁴² ska staterna besluta om särskilda lagstiftningsåtgärder och utreda våldshandlingar mot kvinnor och flickor. Enligt artikel 22 är staterna skyldiga att se till att det finns specialiserade stödverksamheter för kvinnor och barn som har utsatts för våld i hemmet. Expertgruppen för bekämpning av våld mot kvinnor och våld i hemmet övervakar genomförandet av konventionen.³⁴³

Exempel: Målet *X m.fl. mot Bulgarien*³⁴⁴ gällde anklagelser från tre bulgariska barn om att de utsatts för sexuella övergrepp på ett barnhem i Bulgarien innan de adopterades i Italien. Eftersom lagstiftningen och regelverket för att förhindra sexuella övergrepp mot barn var tillfredsställande och det inte fanns bevis för att någon av myndigheterna hade varit medveten om det påstådda övergreppet, fann Europadomstolen ingen överträdelse av den materiella delen av artikel 3. Domstolen ansåg emellertid att Bulgarien inte hade vidtagit alla rimliga utredningsåtgärder och internationella samarbetsåtgärder när de undersökte det påstådda övergreppet. I synnerhet hade myndigheterna aldrig försökt genomföra en medicinsk undersökning av de klagande eller försökt utfråga dem eller andra barn som de hade nämnt. Vidare hade de bulgariska myndigheterna aldrig övervägt några utredningsåtgärder av mer hemlig karaktär, såsom att övervaka området runt barnhemmet, avlyssna telefonsamtal och fånga upp elektroniska

340 Se exempelvis Europarådet, Lanzarotekommittén (2019), *Declaration of the Lanzarote Committee on protecting children in out-of-home care from sexual exploitation and sexual abuse*, 21 oktober 2019; Lanzarotekommittén (2018), *2nd implementation report: Protection of children against sexual abuse in the circle of trust: The strategies*, 31 januari 2018; Lanzarotekommittén (2017), *Interpretative Opinion on the applicability of the Lanzarote Convention to sexual offences against children facilitated through the use of information and communication technologies (ICTs)*, 12 maj 2017; Lanzarotekommittén (2015), *1st implementation report: Protection of children against sexual abuse in the circle of trust: The framework*, 4 december 2015.

341 Europadomstolens dom av den 2 februari 2021 i mål nr 22457/16, *X m.fl. mot Bulgarien*.

342 Europarådet (2011), *konventionen om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet*, CETS nr 210, 2011.

343 Europarådet, Expertgruppen för bekämpning av våld mot kvinnor och våld i hemmet (Grevio) (2020), *1st general report on GREVIO's activities*, april 2020.

344 Se även Europadomstolens dom av den 2 februari 2021 i mål nr 22457/16, *X m.fl. mot Bulgarien*.

meddelanden eller att använda infiltratörer, vilket uttryckligen nämns i Lanzarotekonventionen och används i stor utsträckning i Europa i den här typen av fall. Europadomstolen drog slutsatsen att de inte hade vidtagit alla rimliga åtgärder för att bringa klarhet i de faktiska omständigheterna och att de inte hade gjort en fullständig och noggrann analys av de bevis som lagts fram, i strid med deras processuella skyldighet i enlighet med artikel 3 i Europakonventionen.

Inom internationell rätt är [barnkonventionen](#) det viktigaste rättsliga instrumentet för att säkerställa att barn skyddas på statlig nivå. Enligt artikel 19 ska konventionsstaterna vidta lagstiftningsåtgärder, administrativa, sociala och utbildningsmässiga åtgärder för att skydda barnet mot alla former av våld, inbegripet kroppslig bestraffning. FN-kommittén för barnets rättigheter har utfärdat ett stort antal allmänna kommentarer och rekommendationer som tolkar staternas skyldigheter enligt barnkonventionen. I allmän kommentar nr 13 beskrivs exempelvis åtgärder för att skydda barn mot alla former av våld³⁴⁵, och i allmän kommentar nr 8 uppmanas staterna att vidta lämpliga åtgärder mot alla former av kroppslig bestraffning.³⁴⁶

7.1.2. Övergrepp i skolan

När det gäller Europarådets regelverk har Europadomstolen i sin bedömning av klagomål där övergrepp i skolan skett som en form av disciplinåtgärd i första hand använt sig av artikel 3 i Europakonventionen. Om den kroppsliga bestraffningen inte har varit av den svårighetsgrad som krävs enligt artikel 3 kan den trots det falla under artikel 8, som en del av rätten till fysisk och moralisk integritet.

Målet *Campbell och Cosans mot Förenade kungariket* rörde kroppslig bestraffning av barn i statligt stödd utbildning³⁴⁷, och följdes av målet *Costello-Roberts mot Förenade kungariket*³⁴⁸, som rörde kroppslig bestraffning av barn i privata

345 FN, kommittén för barnets rättigheter (2011), *General comment No. 13 (2011), The right of the child to freedom from all forms of violence*, CRC/C/GC/13, 18 april 2011.

346 FN, kommittén för barnets rättigheter (2007), *Allmän kommentar nr 8 (2006): Barnets rätt till skydd mot kroppslig bestraffning och andra grymma eller förnedrande former av bestraffning* (bl.a. artiklarna 19, 28.2 och 37), CRC/C/GC/8, 2 mars 2007.

347 Europadomstolens dom av den 25 februari 1982 i mål nr 7511/76 och 7743/76, *Campbell och Cosans mot Förenade kungariket*.

348 Europadomstolens dom av den 25 mars 1993 i mål nr 13134/87, *Costello-Roberts mot Förenade kungariket*.

skolor. Europadomstolen fann inte i något av målen att det hade skett en överträdelse av artikel 3 i Europakonventionen. Sedan målet *Costello-Roberts* har emellertid samhällets inställning och de rättsliga normerna när det gäller disciplinåtgärder som används mot barn förändrats till att betona behovet av att skydda barn mot alla former av våld och övergrepp.³⁴⁹

Exempel: Målet *F.O. mot Kroatien*³⁵⁰ gällde de påstådda trakasserierna mot en elev av en lärare på en skola som drevs i offentlig regi och de statliga myndigheternas underlåtenhet att på ett effektivt sätt svara på anklagelserna. Läraren hade kallat klaganden för dumhuvud, idiot, däre och bondlurk. Europadomstolen konstaterade att även om lärarens första förolämpningar av klaganden var avsedda som disciplinåtgärder mot honom och hans klasskamrater, kunde de två senare tillfällena inte ses som något annat än verbala angrepp som var förnedrande, förringande och förlöjligande. Europadomstolen betonade att lärare kan förväntas förstå att verbala provokationer och angrepp kan ha en stor påverkan på elever, särskilt dem som är känsliga. En lärare bör dessutom vara medveten om att ingen form av våld mot elever, inklusive verbala angrepp, oavsett hur mildt det är, är acceptabel i en pedagogisk miljö och att en lärare bör interagera med eleverna med vederbörlig respekt för deras värdighet och moraliska integritet. Domstolen framhöll vidare att de nationella myndigheterna måste införa lämpliga lagstiftningsåtgärder, administrativa, sociala och utbildningsmässiga åtgärder som otvetydigt förbjuder varje form av våld eller övergrepp mot barn, alltid och under alla omständigheter, och därigenom säkerställa nolltolerans mot allt våld och alla övergrepp vid utbildningsinstitutioner. Detta inbegriper även ett krav på att säkerställa ansvarsskyldighet genom lämpliga straffrättsliga, civilrättsliga, administrativa och yrkesmässiga metoder. I det specifika fallet fann domstolen att den enda åtgärd som hade vidtagits av de nationella myndigheterna var en muntlig tillrättavisning från skolpsykologen, som inte kunde åtgärda det problem som lärarens beteende utgjorde. Europadomstolen fann att det hade skett en överträdelse av artikel 8 i Europakonventionen.

349 Europadomstolens dom av den 22 april 2021 i mål nr 29555/13, *F.O. mot Kroatien*. Se även Europadomstolens dom av den 7 mars 2017 i mål nr 68059/13, *V.K. mot Ryssland*.

350 Europadomstolens dom av den 22 april 2021 i mål nr 29555/13, *F.O. mot Kroatien*.

7.1.3. Sexuella övergrepp

Det finns många olika former av sexuella övergrepp mot barn. Det kan handla om trakasserier, gromning, beröring, incest eller våldtäkt. De kan förekomma i olika miljöer, exempelvis hemma, i skolor, på vårdinstitutioner och i kyrkor, och även på nätet via internet och olika former av digital teknik. Barn är särskilt sårbara för sexuella övergrepp eftersom de ofta står under vuxnas ansvar och kontroll och inte har samma tillgång till klagomålsmekanismer. Människohandel och brott som rör material med sexuella övergrepp mot barn behandlas i [avsnitt 7.2.2](#) respektive [avsnitt 7.2.3](#).³⁵¹

Inom unionsrätten syftar direktiv 2011/93/EU till att åstadkomma en harmonisering mellan medlemsstaterna när det gäller minimistrafpen för olika brott inom området övergrepp mot barn, och avspeglar till stor del Lanzarotekonventionens synsätt.³⁵² Enligt artikel 3 i detta direktiv måste medlemsstaterna genom straffrättsliga åtgärder straffbelägga olika former av sexuella övergrepp, däribland att förmå barn att bli vittne till sexuella handlingar eller sexuella övergrepp, att ägna sig åt sexuella handlingar med ett barn och att rekrytera eller tvinga barn att delta i pornografiska föreställningar. I direktivet fastställs att straffsatserna ska öka om handlingarna begås av en person i förtroendeställning och mot särskilt sårbara barn och/eller om tvång används. Medlemsstaterna måste också säkerställa att personer som är misstänkta för övergrepp mot barn automatiskt lagförs samt att personer som har dömts för sexuella övergrepp hindras från att utöva yrkesverksamhet som innebär direkta och regelbundna kontakter med barn. Direktivet innehåller även bestämmelser om barnvänliga förfaranden och säkerställer att barn som är brottsoffer skyddas vid domstolsförhandlingar.

Enligt artikel 10 i direktivet ska medlemsstaterna säkerställa att personer som dömts för brott som sexuella övergrepp, sexuell exploatering av barn och barnpornografi diskvalificeras från att utöva verksamhet som innebär direkta och regelbundna kontakter med barn. [Rambeslut 2009/315/RIF](#)³⁵³, som

351 Se Interagency Working Group (2016), *Terminology guidelines for the protection of children from sexual exploitation and sexual abuse*, 28 januari 2016.

352 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2011), *direktiv 2011/93/EU* av den 13 december 2011 om bekämpande av sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn och barnpornografi, EUT L 335, 17.12.2011, s. 1.

353 EU, Europeiska unionens råd (2009), *rambeslut 2009/315/RIF av den 26 februari 2009* om organisationen av medlemsstaternas utbyte av uppgifter ur kriminalregistret och uppgifternas innehåll, EUT L 93, 7.4.2009, s. 23.

reglerar utbytet av uppgifter ur kriminalregistret mellan medlemsstaterna, underlättar genomförandet av direktivet genom att tillåta utbyte av uppgifter ur kriminalregistret om personer som har dömts för sexuella övergrepp mot barn.³⁵⁴

När det gäller innehåll på nätet måste särskild hänsyn tas till material med sexuella övergrepp mot barn som sprids online. Enligt direktivet om bekämpande av sexuella övergrepp mot barn är medlemsstaternas myndigheter skyldiga att avlägsna webbsidor som innehåller material med sexuella övergrepp mot barn, både när det gäller sidor på värdservrar på och utanför deras territorium.³⁵⁵ I [direktivet om elektronisk handel](#)³⁵⁶ fastställs det ansvar som gäller för mellan-händer på internet. Artikel 3 ger möjlighet skapa mekanismer för att anmäla och avlägsna olagligt innehåll om denna åtgärd är nödvändig för "den allmänna ordningen, i synnerhet förebyggande, utredning, upptäckt och åtal av brott, inbegripet skydd av minderåriga och bekämpning av hets mot personer på grund av ras, kön, religion eller nationalitet samt kränkningar av enskilda personers mänskliga värdighet".

Genom en tillfällig förordning³⁵⁷ som antogs 2021 om behandling av person-uppgifter och andra uppgifter i syfte att bekämpa sexuella övergrepp mot barn på nätet föreskrevs ett tillfälligt undantag från vissa bestämmelser i direktivet om integritet och elektronisk kommunikation.³⁵⁸ Detta gör det möjligt för vissa leverantörer av onlinetjänster att fortsätta sina frivilliga åtgärder för att

354 EU, Europeiska kommissionen (2020), *EU-strategi för en effektivare bekämpning av sexuella övergrepp mot barn*, COM(2020) 607 final, 24.7.2020.

355 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2011), *direktiv 2011/93/EU av den 13 december 2011 om bekämpande av sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn och barnpornografi samt om ersättande av rådets rambeslut 2004/68/RIF*, EUT L 335, 2011, s. 1, artikel 25.

356 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2000), *direktiv 2000/31/EG om vissa rättsliga aspekter på informationssamhällets tjänster, särskilt elektronisk handel, på den inre marknaden* (direktivet om elektronisk handel), EGT L 178, 2000, s. 1.

357 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2021), *förordning (EU) 2021/1232 av den 14 juli 2021 om ett tillfälligt undantag från vissa bestämmelser i direktiv 2002/58/EG vad gäller användning av teknik hos tillhandahållare av nummeroberoende interpersonella kommunikationstjänster för behandling av personuppgifter och andra uppgifter i syfte att bekämpa sexuella övergrepp mot barn på nätet*, EUT L 274, 30.7.2021, s. 41.

358 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2002), *direktiv 2002/58/EG av den 12 juli 2002 om behandling av personuppgifter och integritetsskydd inom sektorn för elektronisk kommunikation* (direktivet om integritet och elektronisk kommunikation), EGT L 201, 31.7.2002, s. 37.

upptäcka och rapportera sexuella övergrepp mot barn på nätet. Undantaget gäller i tre år.³⁵⁹

I det reviderade [direktivet om audiovisuella medietjänster](#) har nya bestämmelser införts genom artikel 6a. Enligt dessa ska medlemsstaterna säkerställa att audiovisuella medietjänster som tillhandahålls via medietjänster under deras jurisdiktion och som kan skada minderårigas fysiska, mentala eller moraliska utveckling endast tillhandahålls på ett sätt så att minderåriga normalt inte hör eller ser dem. De åtgärder som vidtas för detta ska stå i proportion till den potentiella skada som programmet kan orsaka. Det skadligaste innehållet, som meningslöst våld och pornografi, ska vara föremål för de striktaste åtgärderna. Enligt denna artikel ska medlemsstaterna även säkerställa att leverantörer av medietjänster lämnar tillräcklig information till tittarna om innehåll som kan skada minderårigas fysiska, mentala eller moraliska utveckling. Detta ska ske genom ett system som beskriver den potentiella skada som innehållet i en audiovisuell medietjänst kan orsaka.³⁶⁰

I december 2020 föreslog även kommissionen en rättsakt om digitala tjänster, som innebär en övergripande förändring av skyldigheterna på nätet och omfattar skydd av barn och andra sårbara grupper.³⁶¹

När det gäller Europarådets regelverk har Europadomstolen granskat fall av sexuella övergrepp mot bakgrund av artiklarna 3 och 8 i Europakonventionen. Klagomålen gäller i allmänhet staternas underlåtenhet att vidta lämpliga åtgärder för att skydda barn mot övergrepp. Inom ramen för artikel 3 har Europadomstolen även granskat om stater har genomfört effektiva utredningar av anklagelser om sexuella övergrepp. I de fall då artikel 8 åberopas i ärenden om övergrepp mot barn handlar det om hur dessa handlingar har påverkat offrets fysiska eller psykiska integritet och rätten till skydd för familjelivet. Eftersom det ibland är en ganska oklar skiljelinje mellan staternas skyldigheter enligt artiklarna 3 och 8, använder sig Europadomstolen av liknande resonemang för

359 EU, Europeiska kommissionen (2020), *EU-strategi för en effektivare bekämpning av sexuella övergrepp mot barn*, COM(2020) 607 final, 24.7.2020.

360 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2018), *direktiv (EU) 2018/1808* av den 14 november 2018 om ändring av direktiv 2010/13/EU om samordning av vissa bestämmelser som fastställs i medlemsstaternas lagar och andra författningar om tillhandahållande av audiovisuella medietjänster, EUT L 303, 28.11.2018, s. 69.

361 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2020), *förslag till förordning om en inre marknad för digitala tjänster (rättsakten om digitala tjänster) och om ändring av direktiv 2000/31/EG*, COM/2020/825 final, 15.12.2020.

att konstatera överträdelser av båda dessa artiklar. I de mål där artikel 8 åberopas har det emellertid varit vanligare att det har rört sig om olovligt bortförande/omhändertagande och vilka konsekvenser som anklagelser om övergrepp mot barn har fått på familjen.³⁶² Denna typ av situationer analyseras i [kapitel 5](#).

Exempel: I målet *M.C. mot Bulgarien*³⁶³ var klaganden en 14-årig flicka som gjorde gällande att hon hade utsatts för våldtäkt av två personer när hon hade varit ute en kväll. Hennes klagomål till de nationella myndigheterna hade ogillats. Motiveringen hade främst varit att det inte hade förekommit någon form av fysiskt våld. Europadomstolen konstaterade att anklagelserna om våldtäkt föll under artikel 3 i Europakonventionen och att den svarande staten måste genomföra en effektiv utredning av dessa anklagelser. Europadomstolen konstaterade att de bulgariska myndigheterna inte hade genomfört någon sådan utredning och hade belägg för att myndigheterna normalt avslog klagomål där offret inte kunde visa att det gjorts fysiskt motstånd mot våldtäkten. Domstolen fann att en sådan bevisstandard inte var i linje med de faktiska omständigheterna för våldtäktsoffer och kunde därför konstatera att myndigheternas utredning varit ineffektiv och utgjort en överträdelse av artikel 3 i Europakonventionen.

Exempel: I målet *R.B. mot Estland*³⁶⁴ hade två videoinspelade förhör hållits med en fyraårig flicka som hade anklagat sin far för sexuella övergrepp. Vid inget av förhören informerades hon om sin rätt att inte vittna mot en familjemedlem eller om plikten att tala sanning, trots att detta krävdes enligt de nationella straffprocessrättsliga bestämmelserna. I ett efterföljande domstolsförfarande ansåg Högsta domstolen att underlåtenheten att ge klaganden lämpliga råd före förhören med henne var av sådan betydelse att hennes vittnesmål, som var avgörande bevis i målet, var otillåtligt. Detta ledde till att pappan frikändes. Europadomstolen framhöll att utredningar och straffrättsliga förfaranden måste genomföras på ett sätt som skyddar barns bästa och barns rättigheter, vilket kräver att barnvänliga åtgärder och skyddsåtgärder vidtas för barn som är brottsoffer under

362 Europarådet (2021), *Respecting human rights and the rule of law when using automated technology to detect online child sexual exploitation and abuse*, rapport från oberoende experter, juni 2021.

363 Europadomstolens dom av den 4 december 2003 i mål nr 39272/98, *M.C. mot Bulgarien*.

364 Europadomstolens dom av den 22 juni 2021 i mål nr 22597/16, *R.B. mot Estland*.

straffrättsliga förfaranden. Framför allt ansåg man att det var särskilt viktigt att skydda barns vittnesmål under både förundersökningen och rättegången. Enligt *riktlinjerna för ett barnvänlig rättsväsende från Europarådets ministerkommitté* ska, utan att det påverkar rätten till försvar, en tillämpning av mindre strikta vittnesregler eller andra barnvänliga åtgärder inte i sig minska det värde som tillmätts ett barns vittnesmål eller utsaga. Klagandens vittnesmål hade emellertid konstaterats vara otillåtligt just på grund av den strikta tillämpningen av processreglerna, som inte hade gjort någon åtskillnad mellan vuxna och barn och därför inte föreskrev någon möjlighet till undantag eller anpassningar för barnvittnen. Följaktligen drog Europadomstolen slutsatsen att det hade förekommit betydande brister i de nationella myndigheternas processuella hantering av klagandens anklagelser mot sin far om sexuella övergrepp. Tillräcklig hänsyn hade inte tagits till hennes särskilda utsatthet och behov som yngre barn, i strid med svarandestatens positiva skyldigheter enligt artiklarna 3 och 8 i Europakonventionen.³⁶⁵

Exempel: Målet *A.Ş. mot Turkiet*³⁶⁶ gällde ett sexuellt övergrepp och fysiskt våld som klaganden hade utsatts för när han var häktad som barn. Europadomstolen konstaterade att ett sådant angrepp på den personliga integriteten som klaganden hade utsatts för visserligen var ett brott enligt turkisk straffrätt, men att de rättsliga åtgärder som utformats för att skydda personer mot behandling i strid med artikel 3 i Europakonventionen hade blivit verkningslösa i det aktuella fallet till följd av kravet på att klaganden, utan hänsyn till hans särskilda utsatthet, måste lämna ett formellt klagomål för att ett straffrättsligt förfarande skulle inledas.

Lanzarotekonventionen reglerar ingående barns rätt att skyddas mot sexuella övergrepp. Denna konvention har antagits inom Europarådets regelverk och får ratificeras även av stater utanför Europa. Till stöd för detta bindande instrument finns det också en rad olika instrument som inte är rättsligt bindande och syftar till att säkerställa att staterna beslutar om effektiva åtgärder mot

365 Se även Europadomstolens dom av den 20 juli 2019 i mål nr 7144/15, *A och B mot Kroatien*.

366 Europadomstolens dom av den 13 september 2016 i mål nr 58271/10, *A.Ş. mot Turkiet*.

sexuella övergrepp mot barn.³⁶⁷ Som Lanzarotekommittén har klargjort är starter enligt Lanzarotekonventionen även skyldiga att skydda barn mot sexuella övergrepp i den digitala miljön.³⁶⁸ Lanzarotekommittén antog 2019 ett yttrande om artikel 20 i Lanzarotekonventionen om bilder och/eller videor med sexuell antydning eller av uppenbart sexuell natur som barn själva har skapat. I yttrandet identifieras situationer som inte utgör brott och situationer som kräver straffrättsliga ingripanden som en sista utväg.³⁶⁹ Bilder och/eller videor med sexuell antydning eller av uppenbart sexuell natur som barn i en särskilt utsatt situation själva har skapat bör anses vara resultatet av kränkande/exploaterande beteende.³⁷⁰ Se [avsnitt 7.2.3](#) för mer information om material med sexuella övergrepp mot barn.

Lanzarotekonventionen behandlar också förebyggande av sexuella övergrepp mot barn genom bland annat utbildning för barn: varje part bör vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att barn, under grundskole- och gymnasietiden, får information anpassad till sin fortlöpande utveckling om riskerna för sexuell exploatering och sexuella övergrepp samt om hur de kan skydda sig.

Exempel: Målet *A.R. och L.R. mot Schweiz*³⁷¹ gällde en grundskolas vägran att gå med på den första klagandens begäran om att hennes dotter, som då var sju år och skulle börja andra året i grundskolan, skulle undantas från lektioner i sexualundervisning, som var obligatoriska för barn i åldern fyra till åtta år. Europadomstolen konstaterade att sexualundervisningen i förskolan och under första åren på grundskolan inte skedde på

367 Exempel: Europarådet, parlamentariska församlingen (1996), [Resolution 1099 \(1996\) on the sexual exploitation of children](#), 25 september 1996; Europarådet, parlamentariska församlingen (2000), [Resolution 1212 \(2000\) on rape in armed conflicts](#), 3 april 2000; Europarådet, parlamentariska församlingen (2002), [Resolution 1307 \(2002\) on sexual exploitation of children: Zero tolerance](#), 27 september 2002.

368 Europarådet, Lanzarotekommittén (2017), [Interpretative Opinion on the applicability of the Lanzarote Convention to sexual offences against children facilitated through the use of information and communication technologies \(ICTs\)](#), 12 maj 2017.

369 Europarådet, Lanzarotekommittén (2019), [Opinion on child sexually suggestive or explicit images and/or videos generated, shared and received by children](#), 6 juni 2019.

370 Europarådet, Lanzarotekommittén (2019), [Opinion on child sexually suggestive or explicit images and/or videos generated, shared and received by children](#), 6 juni 2019; Europarådet, Lanzarotekommittén (2017), [Interpretative Opinion on the applicability of the Lanzarote Convention to sexual offences against children facilitated through the use of information and communication technologies \(ICTs\)](#), 12 maj 2017.

371 Europadomstolens dom av den 19 december 2017 i mål nr 22338/15, *A.R. och L.R. mot Schweiz*.

ett systematiskt sätt: lärarna behövde bara reagera på barnens frågor och handlingar. Vägran att befria en grundskoleelev från sexualundervisning föll inom statens bedömningsutrymme och utgjorde därför inte en överträdelse av artikel 8 i Europakonventionen. Ansökan avvisades därför.

7.1.4. Våld i hemmet och vanvård av barn

Många mål som rör våld i hemmet omfattar anklagelser om sexuella övergrepp. Enligt internationell rätt har staterna här ungefär samma skyldigheter som anges i [avsnitt 7.1.3](#) ovan.

När det gäller Europarådets regelverk är det vanligtvis kvinnor som väcker talan, ensamma eller tillsammans med sina barn, med klagomål om att staten inte på lämpligt sätt har fullgjort sin skyldighet att skydda dem mot skada i enlighet med artiklarna 2, 3 och 8 i Europakonventionen. Staterna måste fullgöra sina positiva skyldigheter att vidta effektiva åtgärder mot våld i hemmet och genomföra en effektiv utredning om det har framförts anklagelser om våld i hemmet eller vanvård av barn.

Exempel: I målet *Kurt mot Österrike*³⁷² hade klagandens son mördats i skolan av hennes man. Enligt klaganden hade myndigheterna misslyckats med att skydda hennes familj från hennes våldsamma make, som redan hade dömts för våld i hemmet mot henne och förbjudits att besöka deras hem. Europadomstolen erinrade om att det, i samband med våld i hemmet, för det första krävdes ett omedelbart svar på anklagelserna om våld i hemmet i enlighet med de skyldigheter som åligger de statliga myndigheterna. För det andra måste myndigheterna fastställa om det förelåg en verklig och omedelbar livsfara för ett eller flera identifierade offer för våld i hemmet, med vederbörlig hänsyn till de särskilda omständigheterna vid fall av våld i hemmet och till att förövare kan använda sig av våld mot barn i det gemensamma hushållet som det yttersta sättet att bestraffa sin partner. Riskbedömningen måste vara självständig, proaktiv och heltäckande: myndigheterna bör inte förlita sig enbart på offrets uppfattning om risken, utan komplettera denna med en egen bedömning genom att samla in och bedöma information om alla relevanta riskfaktorer och riskelement i det aktuella fallet. För det tredje måste denna bedömning, om den visar att

³⁷² Europadomstolens dom (stora avdelningen) av den 15 juni 2021 i mål nr 62903/15, *Kurt mot Österrike*.

det förelåg en sådan risk, leda till att myndigheterna i enlighet med sina skyldigheter vidtar lämpliga förebyggande operativa åtgärder i förhållande till den bedömda risknivån.

I klagandens fall hade myndigheterna reagerat omedelbart på hennes anklagelser om våld i hemmet, tagit upp bevis och utfärdat förbuds- och skyddsförelägganden, utan dröjsmål eller passivitet. Även om myndigheternas riskbedömning inte hade följt något standardiserat förfarande uppfyllde den kraven på att vara självständig, proaktiv och heltäckande och identifierade inte någon verklig och omedelbar risk för ett angrepp på barnens liv baserat på *Osman*-testet,³⁷³ som använts i samband med våld i hemmet. Följaktligen hade det inte funnits någon skyldighet för myndigheterna att vidta ytterligare förebyggande operativa åtgärder specifikt avseende klagandens barn, vare sig i fråga om privata eller offentliga platser, såsom att utfärda ett besöksförbud på barnens skola. Europadomstolen fann därför att det inte hade skett någon överträdelse av artikel 2 i Europakonventionen.

Exempel: I målet *Kontrová mot Slovakien*³⁷⁴ hade klaganden vid ett flertal tillfällen blivit fysiskt misshandlad av sin man. Hon anmälde det till polisen, men drog sedan tillbaka sin anmälan. Därefter hotade hennes man att mörda deras gemensamma barn. En släkting rapporterade detta till polisen. Men flera dagar senare sköt klagandens man ihjäl sig själv och deras två barn. Europadomstolen ansåg att en stats positiva skyldigheter avser artikel 2 i Europakonventionen så snart myndigheterna känner till eller borde känna till att det föreligger en verklig och omedelbar risk för en identifierad persons liv. I det här fallet bör de slovakiska myndigheterna ha känt till att det förelåg en sådan risk, med tanke på den kommunikation som hade förekommit mellan klaganden och polisen. Polisens positiva skyldigheter borde ha lett till att de registrerade klagandens brottsanmälan, inledde en brottsutredning och tog initiativ till straffrättsliga förfaranden, registrerade nödsamtalen och vidtog åtgärder till följd av påståendena om att klagandens man hade ett vapen. Polisen hade emellertid inte

373 I målet *Osman mot Förenade kungariket* (1998) fastställde domstolen ett test i två steg för att avgöra när en positiv skyldighet uppstår att vidta operativa åtgärder för att skydda en individ vars liv är i fara på grund av en annan persons brottsliga handlingar. *Osman*-testet har sedan dess använts i en rad olika situationer. För en mer omfattande översikt över de olika situationerna, se Europadomstolens dom av den 18 september 2014 i mål nr 74448/12, *Bljakaj m.fl. mot Kroatien*, punkterna 107–111.

374 Europadomstolens dom av den 31 maj 2007 i mål nr 7510/04, *Kontrová mot Slovakien*.

fullgjort sina skyldigheter och de klagandes båda barn hade dött som en direkt följd av denna underlåtenhet, som utgjorde en överträdelse av artikel 2 i Europakonventionen.

Exempel: Målet *Talpis mot Italien*³⁷⁵ gällde flera våldsepisoder mot klaganden och hennes barn från hennes makes sida. I samband med de två första episoderna hade hon gjort en anmälan mot honom och begärt skyddsåtgärder. Polisen hade förhört henne för första gången sju månader efter det att hon hade gjort sin anmälan. Den tredje våldsepisoden ledde till att parets son dog och till att klaganden skadades. Europadomstolen konstaterade följande brister i myndigheternas agerande: a) de hade inte genomfört någon utredning under sju månader efter klagandens anmälan och inte heller vidtagit några åtgärder för att skydda henne under denna period, b) mannen dömdes för grov misshandel tre år efter att klaganden gjort sin anmälan och först efter att han hade dödat deras son och försökt döda klaganden, och c) polisen förblev passiv i sex månader efter åklagarens begäran att omedelbara åtgärder skulle vidtas på grundval av klagandens begäran om skydd. Domstolen fann att överträdelser skett mot artikel 2 för underlåtenhet att skydda klagandens och hennes sons liv, mot artikel 3 för underlåtenhet att skydda klaganden mot våld i hemmet samt mot artikel 14, jämförd med artiklarna 2 och 3.³⁷⁶

Ärenden som gäller vanvård av barn på statliga institutioner eller i hemmiljö har också tagits upp med hänvisning till Europakonventionen. Om föräldrar ut-sätter sina barn för vanvård har myndigheterna i princip samma skyldigheter som i de tidigare nämnda fallen. Å ena sidan ska staten införa effektiva mekanismer för att skydda barnet, å andra sidan ska statliga myndigheter vidta åtgärder för att skydda barn om fall av vanvård har rapporterats eller om det finns tillräcklig bevisning som styrker detta, och detta gäller oavsett om det gäller hemmiljön eller privata institutioner.³⁷⁷ Om vanvård förekommer på statliga institutioner är myndigheterna direkt skyldiga att skydda barn genom att säkerställa att de får lämplig (medicinsk) vård, att inrättningarna där de är

³⁷⁵ Europadomstolens dom av den 18 september 2017 i mål nr 41237/14, *Talpis mot Italien*.

³⁷⁶ Se även Europadomstolens dom av den 4 juni 2020 i mål nr 15343/15 och 16806/15, *Association Innocence en Danger and Association Enfance et Partage mot Frankrike*.

³⁷⁷ Europadomstolens dom (stora avdelningen) av den 10 maj 2001 i mål nr 29392/95, *Z m.fl. mot Förenade kungariket*.

placerade är lämpliga och/eller personalen är utbildad för att tillgodose barnens behov.³⁷⁸

[Istanbulkonventionen](#) är det första rättsligt bindande internationella instrumentet om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och flickor på internationell nivå. Det har undertecknats av EU:s medlemsstater och EU³⁷⁹ och innehåller ett flertal hänvisningar till barn.³⁸⁰ För det första anses flickor under 18 års ålder vara "kvinnor" enligt artikel 3 f och samtliga bestämmelser i konventionen är därmed tillämpliga på dem. För det andra uppmanas konventionsstaterna i artikel 2.2 att tillämpa konventionen på samtliga personer som utsätts för våld i hemmet, vilket kan omfatta barn. Faktum är att i de flesta fall är barn vittnen till och drabbas svårt av våld i hemmet.³⁸¹ I konventionens barnspecifika bestämmelser anges slutligen att staterna är skyldiga att vidta åtgärder för att tillgodose behoven hos barn som är offer, öka medvetenheten bland barn samt skydda barn som är vittnen.

Enligt samma tankegång är staterna i enlighet med artikel 17 i [den europeiska sociala stadgan](#) skyldiga att förbjuda alla former av våld mot barn samt att anta erforderlig straff- och civilrättslig lagstiftning.

Våld i hemmet och vanvård av barn är frågor som har tagits upp i olika icke-bindande instrument från Europarådet.³⁸²

378 Europadomstolens dom av den 18 juni 2013 i mål nr 48609/06, *Nencheva m.fl. mot Bulgarien*.

379 Europarådet, fördragskontoret, [Chart of signature and ratification of Treaty No. 210](#), status per den 15 oktober 2021.

380 Europarådet (2011), [Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet](#), CETS nr 210, 2011.

381 FRA, *Våld mot kvinnor: en undersökning omfattande hela EU, Resultat i korthet*, Europeiska unionens publikationsbyrå, Luxemburg, 2014, s. 134–135. Se även, *Behind closed doors: The impact of domestic violence on children*, Unicef, 2006.

382 Några exempel är Europarådet, ministerkommittén (1985), *Recommendation No. R (85) 4 on violence in the family*, 26 mars 1985; Europarådet, ministerkommittén (1990), *Recommendation No. R (90) 2 on social measures concerning violence in the family*, 15 januari 1990; Europarådet, parlamentariska församlingen (1998), *Recommendation 1371 (1998) on abuse and neglect of children*, 23 april 1998.

7.2. Utnyttjande av barn

Viktig punkt

- Statliga myndigheter är skyldiga att samarbeta på ett effektivt sätt för att skydda barn mot tvångsarbete och material med sexuella övergrepp mot barn, bland annat under utredningsarbetet.

7.2.1. Tvångsarbete

Enligt unionsrätten är slaveri, trälldom, tvångsarbete eller annat påtvingat arbete förbjudet (artikel 5.2 i [EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna](#)). I artikel 32 i stadgan finns ett generellt förbud mot barnarbete. Där anges att minimiåldern för att ta anställning inte får vara lägre än den ålder vid vilken skolplikten upphör, utan att det påverkar tillämpningen av sådana regler som kan vara mer fördelaktiga för ungdomar och med förbehåll för begränsade undantag. Den lägsta åldern då skolplikten upphör varierar inom EU, men är i de flesta fall mellan 15 och 18 år.³⁸³ [Direktiv 94/33/EG](#) är det viktigaste rättsliga instrument som förbjuder barnarbete.³⁸⁴ Medlemsstaterna får endast i undantagsfall fastställa en minimiålder för att ta anställning som är lägre än den ålder vid vilken skolplikten upphör (artikel 4.2), och de måste se till att de ungdomar som tillåts arbeta har lämpliga arbetsvillkor (artiklarna 6 och 7). Barn får också enbart anställas för viss typ av verksamhet, såsom lättare hushållsarbete eller social och kulturell verksamhet (artiklarna 2.2 och 5). I direktivet fastställs också särskilda skyddsåtgärder som ska vidtas om det förekommer barnarbete (avsnitt III).

Ärenden som rör barn i tvångsarbete omfattar i många fall barn som har utsatts för människohandel.³⁸⁵ I [direktiv 2011/36/EU](#) om förebyggande och bekämpande av människohandel erkänns tvångsarbete som en form av

383 EU, Europeiska kommissionen, Eurydice (2018), *Compulsory education in Europe – 2018/19*, Eurydice Facts and Figures, 2018.

384 EU, Europeiska unionens råd (1994), [direktiv 94/33/EG av den 22 juni 1994 om skydd av minderåriga i arbetslivet](#), EGT L 216, 1994, s. 12.

385 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2011), [direktiv 2011/36/EU om förebyggande och bekämpande av människohandel, om skydd av dess offer och om ersättande av rådets rambeslut 2002/629/RIF](#), EUT L 101, 2011, s. 1, skäl 11.

utnyttjande av barn (artikel 2.3).³⁸⁶ Barn som utsätts för människohandel för att utföra tvångsarbete omfattas enligt direktivet av samma skydd som andra personer som har utsatts för människohandel för andra syften (exempelvis sexuellt utnyttjande, se [avsnitt 7.1.3](#)).³⁸⁷

Inom Europarådets regelverk finns i artikel 4 i [Europakonventionen](#) ett absolut förbud mot alla former av slaveri, trälldom, tvångsarbete eller annat påtvingat arbete. Europadomstolen definierar "tvångsarbete eller annat påtvingat arbete" som "varje arbete eller tjänst, som avfordras en person under hot om något slag av straff och till vars utförande ifrågavarande person icke erbjudit sig av fri vilja".³⁸⁸ Trälldom omfattar dessutom att "trälen" är skyldig att bo hos en annan person och är oförmögen att förändra sin situation.³⁸⁹ Trälldom utgör därför en allvarligare form av påtvingat arbete.

I mål som gäller anklagelser om tvångsarbete avgör Europadomstolen först om dessa anklagelser faller under artikel 4 i Europakonventionen.³⁹⁰ Därefter analyserar domstolen om staterna har fullgjort sina positiva skyldigheter att införa lagstiftning och en administrativ ram som medför förbud, bestraffning och effektiv lagföring av tvångsarbete eller annat påtvingat arbete, trälldom och slaveri.³⁹¹ Vad gäller den processuella aspekten av artikel 4 granskar Europadomstolen om de nationella myndigheterna har genomfört en effektiv utredning av anklagelser om tvångsarbete eller trälldom.³⁹²

Exempel: Målet *C.N. och V. mot Frankrike*³⁹³ gällde anmälningar om tvångsarbete som hade gjorts av två systrar av burundiskt ursprung. När båda deras föräldrar dog hade de fått komma till Frankrike för att bo med sin

386 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2011), [direktiv 2011/36/EU om förebyggande och bekämpande av människohandel, om skydd av dess offer och om ersättning av rådets rambeslut 2002/629/RIF](#), EUT L 101, 2011, s. 1.

387 Se FRA (2015c), [Severe labour exploitation: workers moving within or into the European Union, States' obligations and victims' rights](#), 2 juni 2015, s. 40–41.

388 Europadomstolens dom av den 26 juli 2005 i mål nr 73316/01, *Siliadin mot Frankrike*, punkt 116.

389 *Ibid.*, punkt 123.

390 Europadomstolens dom av den 11 oktober 2012 i mål nr 67724/09, *C.N. och V. mot Frankrike*, punkt 70.

391 *Ibid.*, punkt 104f.

392 Europadomstolens dom av den 13 november 2012 i mål nr 4239/08, *C.N. mot Förenade kungariket*, punkterna 70–82.

393 Europadomstolens dom av den 11 oktober 2012 i mål nr 67724/09, *C.N. och V. mot Frankrike*.

moster och hennes familj i Frankrike. Under fyra år hade de bott i husets källare under vad som uppgavs vara mycket dåliga förhållanden. Den äldre systemen gick inte i skolan och gjorde inget annat än att utföra hushållssysslor och ta hand om mosterns funktionsnedsatte son. Den yngre systemen gick i skolan och utförde arbeten för mostern när hon var klar med skolan och hade gjort sina hemläxor. Båda systrarna lämnade klagomål till Europadomstolen om att de hade hållits i träldom och utsatts för tvångsarbete. Europadomstolen ansåg att den första klaganden verkligen hade utsatts för tvångsarbete eftersom hon hade varit tvungen att arbeta sju dagar i veckan, utan ersättning eller semester. Hon hade också hållits i träldom eftersom hon hade upplevt att hennes situation var permanent och att den sannolikt inte skulle förändras. Europadomstolen ansåg vidare att staten inte hade fullgjort sina positiva skyldigheter, eftersom den befintliga rättsliga ramen inte gav något effektivt skydd för personer som utsatts för tvångsarbete. Vad gäller den processuella utredningsskyldigheten ansåg Europadomstolen att kraven i artikel 4 i Europakonventionen hade uppfyllts, eftersom myndigheterna skyndsamt hade genomfört en oberoende utredning som kunde leda till att de ansvariga identifierades och bestrafades. Europadomstolen ogillade den andra klagandens påståenden om tvångsarbete, med motiveringen att hon hade kunnat gå i skolan och fått tid att göra sina hemläxor.

Europeiska sociala stadgan garanterar barns rätt att skyddas mot risker i fysiskt och moraliskt avseende både i och utanför arbetsmiljön (artikel 7.10). Europeiska kommittén för sociala rättigheter har konstaterat att det krävs ett statligt förbud mot att barn utnyttjas i hushåll/som arbetskraft. Detta inbegriper även människohandel för arbetskraftsexploatering.³⁹⁴ Konventionsstaterna till den europeiska sociala stadgan måste säkerställa inte enbart att de har den lagstiftning som krävs för att skydda barn och ungdomar och förhindra att de utnyttjas, utan även att lagstiftningen faktiskt är effektiv.³⁹⁵

ILO samlar regeringar, arbetsgivare och arbetstagare från 187 medlemsländer för att fastställa arbetsnormer, utarbeta strategier och utforma program för att främja anständiga arbetsvillkor. Två ILO-konventioner om barnarbete,

394 ECSR (2004), *slutsatser 2004 – Bulgarien – artikel 7.10*, 2004/def/BGR/7/10/EN, 31 maj 2004.

395 ECSR (2006), *slutsatser 2006 – Albanien – artikel 7.10*, 2006/def/ALB/7/10/EN, 30 juni 2006; ECSR (2006), *slutsatser 2006 – Bulgarien – artikel 7.10*, 2006/def/BGR/7/10/EN, 30 juni 2006; ECSR (2020), *slutsatser 2019 – Irland*, mars 2020.

konvention nr 138 om minimiålder för tillträde till arbete³⁹⁶ och konvention nr 182 om förbud mot och omedelbara åtgärder för att avskaffa de värsta formerna av barnarbete,³⁹⁷ fastställer minimiåldern för tillträde till vissa typer av arbete, skyddsåtgärder som måste finnas och åtgärder för att förbjuda och avskaffa de värsta formerna av barnarbete.

7.2.2. Handel med barn

Inom unionsrätten i artikel 83 i EUF-fördraget anges att EU-parlamentet och rådet har lagstiftningsbefogenhet i fråga om människohandel. Artikel 5.3 i EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna innehåller ett uttryckligt förbud mot människohandel. EU:s insats värdesätts här, eftersom detta är ett område med gränsöverskridande dimensioner.

Direktiv 2011/36/EU om förebyggande och bekämpande av människohandel och om skydd av dess offer är det första instrument som Europaparlamentet och rådet antagit med artikel 83 i EUF-fördraget som rättslig grund.³⁹⁸ Enligt artikel 2.1 i detta direktiv definieras människohandel som "[r]ekrytering, transport, överföring, hysande eller mottagande av personer, inbegripet utbyte eller överföring av kontroll över dessa personer, genom hot om eller användning av våld eller andra former av tvång, bortförande, bedrägeri, vilseledande, maktmissbruk eller missbruk av en persons utsatta situation eller givande eller mottagande av betalning eller förmåner för att erhålla samtycke från en person som har kontroll över en annan person i syfte att utnyttja denna person". Direktivets syfte är att föreskriva minimiregler om fastställande av brottsrekvisit och påföljder på området människohandel (artikel 1). Hela detta direktiv är relevant för barn, och det innehåller även flera barnspecifika bestämmelser om hjälp och stöd till barn som är offer för människohandel och ge dem skydd under brottsutredningar (artiklarna 13–16).³⁹⁹ Särskilda stödåtgärder ska vidtas efter en specialistbedömning av varje enskilt offer (artikel 14.1). Staterna ska utse en förmyndare som ska arbeta för barnets bästa (artikel 14.2)

396 ILO (1973), konventionen om minimiålder för tillträde till arbete, C138, 1973; ILO (1973), rekommendationen om minimiålder för tillträde till arbete, R146, 1973.

397 ILO (1999), konventionen om förbud mot och omedelbara åtgärder för att avskaffa de värsta formerna av barnarbete, C182, 1999; ILO (1999), rekommendationen om förbud mot och omedelbara åtgärder för att avskaffa de värsta formerna av barnarbete, R190, 1999.

398 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2011), direktiv 2011/36/EU om förebyggande och bekämpande av människohandel, om skydd av dess offer, EUT L 101, 15.4.2011, s. 1.

399 Bestämmelser som beskrivs närmare i FRA och Europadomstolen (2020), *Handbook on European law relating to asylum, borders and immigration*, 17 december 2020.

och ge stöd till barnets familj (artikel 14.3). Under straffrättsliga förfaranden har barn rätt till ett ombud och kostnadsfri juridisk rådgivning samt rätt att bli hörda i lämpliga lokaler och av yrkeskunniga personer som är särskilt utbildade för detta (artikel 15.1–15.3). Ytterligare skyddsåtgärder omfattar möjligheten att hålla förhör bakom stängda dörrar eller att höra barnet indirekt via kommunikationsteknik (artikel 15.5).⁴⁰⁰

Även [direktiv 2004/81/EG](#) är relevant för barn som utsatts för människohandel om medlemsstaterna, genom undantag, beslutar att tillämpa detta direktiv på barn på de villkor som fastställs i nationell lagstiftning.⁴⁰¹ Enligt detta instrument kan personer som utsatts för människohandel få uppehållstillstånd av värdmedlemsstaterna om de samarbetar vid brottsutredningen.⁴⁰²

På politisk nivå antog Europeiska kommissionen i april 2021 en ny strategi med ett antal åtgärder för att förebygga människohandel, skydda offer och främja lagföring.⁴⁰³ EU:s brottsbekämpande organ (Europol) och EU:s europeiska enhet för rättsligt samarbete (Eurojust) har stor betydelse för att säkerställa samarbetet mellan medlemsstaterna i syfte att identifiera och lagföra organiserade nätverk för människohandel. Tillämpliga EU-bestämmelser om skydd av barn som är brottsoffer behandlas i [avsnitt 11.3](#) i denna handbok.

När det gäller Europarådets regelverk innehåller Europakonventionen inte någon uttrycklig bestämmelse om människohandel. Europadomstolen tolkar ändå artikel 4 i Europakonventionen som att den innefattar ett förbud mot människohandel.⁴⁰⁴ Domstolen har tillämpat samma definition av människohandel som fastställs i artikel 3 a i tilläggsprotokollet om förebyggande, bekämpande och bestraffande av handel med människor, särskilt kvinnor och barn, till [FN:s konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet \(Palermprotokollet\)](#) samt artikel 4 a i Europarådets [konvention om bekämpande](#)

400 Se FRA (2015b), *Child-friendly justice. Perspectives and experiences of professionals on children's participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States*, 5 maj 2015, s. 79.

401 EU, Europeiska unionens råd (2004), [direktiv 2004/81/EG om uppehållstillstånd till tredjelandsmedborgare som har fallit offer för människohandel eller som har fått hjälp till olaglig invandring och vilka samarbetar med de behöriga myndigheterna](#), EUT L 261, 29.4.2004, s. 19.

402 *Ibid.*, artikel 3.

403 EU, Europeiska kommissionen (2021), [Fighting trafficking in human beings: A new strategy 2021–2025](#), 21 april 2021.

404 Europadomstolens dom av den 7 januari 2010 i mål nr 25965/04, [Rantsev mot Cypern och Ryssland](#), punkt 282.

av människohandel.⁴⁰⁵ Europadomstolen fastställer först om en viss situation medför en trovärdig anklagelse om människohandel och därmed faller under artikel 4. I så fall följer Europadomstolens analys samma principer som anges i [avsnitt 7.2.1](#): domstolen undersöker om den svarande statens rättsliga ram ger ett effektivt skydd mot människohandel, om staten har fullgjort sina positiva skyldigheter utifrån de faktiska omständigheterna i ärendet och om myndigheterna har genomfört en effektiv utredning av misstankarna om människohandel. Domstolen har även grundat sig på sin rättspraxis enligt artiklarna 3 och 8 i fråga om våldshandlingar, eftersom barn är särskilt utsatta, för att kontrollera om de åtgärder som staten har vidtagit för att skydda dem mot gärningar som omfattas av artikel 4 är effektiva, inbegriper rimliga åtgärder för att förhindra handlingar som myndigheterna hade eller borde ha haft kännedom om samt är effektivt avskräckande.⁴⁰⁶

Exempel: Målet *Rantsev mot Ryssland och Cypern*⁴⁰⁷ väcktes av pappan till en ung rysk flicka som hade dött under oklara omständigheter på Cypern. Hon hade kommit till Cypern på artistvisum. Efter vad som liknade ett flyktförsök dog hon när hon föll från balkongen till en lägenhet som tillhörde några bekanta till hennes arbetsgivare. Hennes pappa inkom med klagomål mot såväl Ryssland som Cypern och gjorde framför allt gällande att myndigheterna hade underlåtit att utreda dotterns död på lämpligt sätt. För första gången ansåg Europadomstolen här att människohandel faller under artikel 4 i Europakonventionen. Även om Cypern hade en adekvat rättslig ram för att bekämpa människohandel hade artikel 4 kränkts, eftersom det administrativa förfarandet som innebar att arbetsgivare skulle lämna ekonomiska garantier för kabarédansare inte utgjorde något effektivt skydd mot människohandel och utnyttjande. Med tanke på de särskilda omständigheterna i fallet borde de cypriotiska myndigheterna också ha känt till att klagandens dotter löpte risk att utsättas för människohandel. Domstolen slog fast att polisen hade underlåtit att vidta åtgärder för att skydda O. Rantseva mot utnyttjande. Domstolen slog slutligen fast att

405 FN, generalförsamlingen (2000), [Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children](#), New York, 15 november 2000; Europarådet (2005), [Konvention om bekämpande av människohandel](#), CETS nr 197, 2005.

406 Europadomstolens dom av den 16 februari 2021 i mål nr 77587/12 och 74603/12, *V.C.L. och A.N. mot Förenade kungariket*; se även Europadomstolens dom av den 25 juni 2020 i mål nr 60561/14, *S.M. mot Kroatien*.

407 Europadomstolens dom av den 7 januari 2010 i mål nr 25965/04, *Rantsev mot Cypern och Ryssland*.

Ryssland hade kränkt artikel 4 eftersom de ryska myndigheterna inte hade utrett anklagelserna om människohandel på lämpligt sätt.⁴⁰⁸

Exempel: Målet *V.C.L. och A.N. mot Förenade kungariket*⁴⁰⁹ gällde två vietnamesiska barn som upptäcktes av polisen när de arbetade på cannabisodlingar, varpå de greps och åtalades för narkotikarelaterade brott. Ärendet hänsköts inte omedelbart för att bedöma om det kunde röra sig om människohandel, men senare fastställde den behöriga myndigheten att båda klagandena hade fallit offer för människohandel. Åklagarmyndigheten höll inte med om denna bedömning och drev åtalet vidare. Båda klagandena erkände sig skyldiga till anklagelserna och dömdes. Detta var första gången som domstolen hade prövat förhållandet mellan artikel 4 i Europakonventionen och lagföring av offer och potentiella offer för människohandel. Inget allmänt förbud mot lagföring av offer för människohandel kunde tolkas mot bakgrund av internationella normer mot människohandel, och inte heller kunde åtal mot barn som fallit offer för människohandel uteslutas under alla omständigheter. Åtal mot (potentiella) offer för människohandel skulle emellertid under vissa omständigheter kunna strida mot statens skyldighet att vidta operativa åtgärder för att skydda dem när myndigheterna hade eller borde ha haft kännedom om omständigheter som gav upphov till en skälig misstanke om att en person utsatts för människohandel. För att ett åtal mot ett (potentiellt) brottsoffer skulle respektera de friheter som garanteras i artikel 4 var tidig identifiering av brottsoffer av yttersta vikt. Så snart myndigheterna hade eller borde ha haft kännedom om omständigheter som gav upphov till en skälig misstanke om att en person som misstänktes för att ha begått ett brott kunde ha utsatts för människohandel eller exploatering, borde personen omgående ha bedömts av utbildade och kvalificerade personer på grundval av de kriterier som fastställts i internationella standarder, med särskild hänsyn till att hot om våld och/eller tvång inte skulle krävas om personen var ett barn. Europadomstolen betonade dessutom att varje beslut om huruvida åtal ska väckas mot ett potentiellt brottsoffer i möjligaste mån bör fattas först när en kvalificerad person har gjort en bedömning av människohandel, särskilt om det potentiella offret är ett barn. I klagandenas fall fann Europadomstolen att åklagarmyndighetens skäl att väcka

408 Se även Europadomstolens dom av den 25 juni 2020 i mål nr 60561/14, *S.M. mot Kroatien*.

409 Europadomstolens dom av den 16 februari 2021 i mål nr 77587/12 och 74603/12, *V.C.L. och A.N. mot Förenade kungariket*.

åtal var otillräckliga och oförenliga med definitionen av människohandel i internationell rätt. I kombination med detta utgjorde myndigheternas underlåtenhet att i tid bedöma huruvida klagandena verkligen hade utsatts för människohandel ett åsidosättande av deras positiva skyldigheter enligt artikel 4 i Europakonventionen. Europadomstolen ansåg även att det ovan anförda hade kränkt klagandens rätt till en rättvis rättegång, vilken garanteras i artikel 6 i Europakonventionen.

Europeiska kommittén för sociala rättigheter anser att människohandel är en allvarlig kränkning av mänskliga rättigheter och mänsklig värdighet som utgör en ny form av slaveri.⁴¹⁰ Enligt artikel 7.10 måste staterna införa lagstiftning för att kriminalisera människohandel.⁴¹¹ Lagstiftningen måste stödjas genom en lämplig tillsynsmekanism, sanktioner och en handlingsplan för att bekämpa handel med barn och sexuellt utnyttjande.⁴¹²

På konventionsnivå är Europarådets konvention om bekämpande av människohandel det viktigaste instrumentet i fråga om människohandel.⁴¹³ Konventionen kompletterar EU:s direktiv 2011/36/EU och är ett viktigt instrument för att bekämpa människohandel i konventionsstaterna, oavsett om de är EU-medlemmar eller ej, utifrån gemensamma normer och åtaganden. Konventionens genomförande övervakas av en grupp oberoende sakkunniga (Expertgruppen för åtgärder mot människohandel (GRETA)), som gör återkommande bedömningar av situationen i varje land och ger ut rapporter.⁴¹⁴ Dessa rapporter ligger till grund när konventionsparternas kommitté, som utgör den politiska hörnstenen i konventionens övervakningsmekanism, sedan antar rekommendationer till konventionsstaterna om vilka åtgärder som ska vidtas för att genomföra GRETA:s slutsatser och följer upp de framsteg som görs.

410 ECSR, *Federation of Catholic Family Associations in Europe (FAFCE) mot Irland*, nr 89/2013, 12 september 2014, punkt 56.

411 ECSR (2016), slutsats 2015 – Cypern, s. 15, januari 2016: ECSR (2016), *slutsatser 2015 – artiklarna 7, 8, 16, 17, 19, 27 och 31 i stadgan*, januari 2016, s. 260.

412 ECSR, *Federation of Catholic Family Associations in Europe (FAFCE) mot Irland*, nr 89/2013, 12 september 2014, punkt 57.

413 Europarådet (2005), *Europarådets konvention om bekämpande av människohandel*, CETS nr 197, 2005.

414 Se Europarådet, GRETA (2019), *9th general report on GRETA's activities*, 2019.

7.2.3. Sexuell exploatering

Inom unionsrätten är [direktiv 2011/93/EU](#)⁴¹⁵ det rättsliga instrument som i första hand behandlar sexuell exploatering av barn och barnpornografi.⁴¹⁶

Artikel 4 behandlar i stor utsträckning exploatering, inbegripet rekrytering och tvång av barn att delta i pornografiska föreställningar eller barnprostitution och dra nytta av dem, delta i pornografiska föreställningar med barn samt ägna sig åt sexuella handlingar med ett barn som tvingas till prostitution. I direktivet definieras barnpornografi som "i) allt material som avbildar ett barn som medverkar i en handling med uttrycklig eller simulerad sexuell innebörd, ii) varje avbildning av ett barns könsorgan för i första hand sexuella syften, iii) allt material som avbildar en person som framstår som ett barn som medverkar i en handling med uttrycklig eller simulerad sexuell innebörd eller varje avbildning av könsorganen på en person som framstår som ett barn för i första hand sexuella syften, eller iv) verklighetstroga bilder av ett barn som medverkar i en handling med uttrycklig sexuell innebörd eller verklighetstroga bilder av ett barns könsorgan för i första hand sexuella syften".⁴¹⁷ Genom artikel 5 i direktivet åläggs EU:s medlemsstater att vidta samtliga åtgärder som krävs för att säkerställa att följande uppsåtliga handlingar är straffbelagda: produktion, förvärv, innehav, distribution, spridning, överföring, utbudande, tillhandahållande eller tillgängliggörande av barnpornografi, samt att medvetet skaffa sig tillgång till denna typ av innehåll.

När det gäller Europarådets regelverk har Europadomstolen vid ett flertal tillfällen prövat fall som rör brott med anknytning till sexuell exploatering av barn enligt artiklarna 3 och 8 i Europakonventionen.

⁴¹⁵ EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2011), [Direktiv 2011/93/EU om bekämpande av sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn och barnpornografi](#), EUT L 335, 17.12.2011, s. 1.

⁴¹⁶ I denna handbok används begreppet "barnpornografi" endast när det hänvisas till lagtexter. I enlighet med [Luxembourg Guidelines](#) från 2016 är den föredragna engelska termen i stället "child sexual exploitation material" eller "child sexual abuse material", som motsvaras av "dokumenterade sexuella övergrepp på barn" på svenska; Interagency Working Group (2016), [Terminology guidelines for the protection of children from sexual exploitation and sexual abuse](#), 28 januari 2016.

⁴¹⁷ *Ibid.*, artikel 2 c.

Exempel: Målet *Söderman mot Sverige* väcktes av en flicka vars styvpappa hade försökt filma henne när hon duschade.⁴¹⁸ Hon gjorde gällande att den svenska rättsliga ramen inte skyddade hennes privatliv tillräckligt. Europadomstolen ansåg att staten har positiva skyldigheter att upprätta en rättslig ram som ger brottsoffer som klaganden ett tillräckligt skydd. Eftersom fallet endast avsåg ett försök att filma klaganden ansåg Europadomstolen att en sådan rättslig ram inte nödvändigtvis behöver omfatta straffrättsliga påföljder. De rättsmedel som erbjuds ett brottsoffer måste vara effektiva – oavsett om de är civil- eller straffrättsliga. När det gäller omständigheterna i målet ansåg Europadomstolen att klaganden inte hade kunnat använda sig av några effektiva straff- eller civilrättsliga rättsmedel mot styvpappans försök att filma henne, vilket utgjorde en överträdelse av artikel 8 i Europakonventionen.

Exempel: Målet *N.C. mot Turkiet*⁴¹⁹ gällde en 12-årig flicka som tvingades arbeta som prostituerad. En utredning inleddes snabbt efter klagandens anmälan och de flesta förövarna dömdes till fängelse. I ett så allvarligt fall, rörande sexuell exploatering av en flicka, kunde Europadomstolen emellertid inte begränsa sig till detta allmänna konstaterande vid bedömningen av huruvida svarandestaten hade uppfyllt sina skyldigheter enligt artiklarna 3 och 8. Domstolen fann att avsaknaden av stöd till klaganden, underlåtenheten att ge henne skydd mot gärningsmännen, den onödiga rekonstruktionen av våldtäktshandlingarna, de upprepade läkarundersökningarna, avsaknaden av en lugn och säker miljö under förhören, bedömningen av brottsoffrets samtycke, den orimligt långa handläggningstiden och, slutligen, det faktum att två av åtalspunkterna hade preskriberats, utgjorde fall av allvarlig sekundär viktimisering. De nationella myndigheternas agerande hade inte varit förenligt med skyldigheten att skydda ett barn som utsatts för sexuell exploatering och sexuella övergrepp. Det var först och främst domstolens domare som hade ansvaret för att säkerställa att klagandens personliga integritet skyddades på ett adekvat sätt under rättegången. Målets intima karaktär och klagandens ålder hade varit särskilt känsliga aspekter, vilket oundvikligen krävde ett motsvarande känsligt förhållningssätt från myndigheternas sida vid genomförandet av det

418 Europadomstolens dom av den 12 november 2013 i mål nr 5786/08, *Söderman mot Sverige* [stora avdelningen].

419 Europadomstolens dom av den 9 februari 2021 i mål nr 40591/11, *N.C. mot Turkiet*.

straffrättsliga förfarandet i fråga. Domstolen fann följaktligen att det hade skett en överträdelse av artiklarna 3 och 8 i Europakonventionen.

Enligt artikel 9 i Europarådets [konvention om it-relaterad brottslighet](#)⁴²⁰ ska konventionsstaterna göra det straffbart att bjuda ut, tillgängliggöra, sprida, överföra, anskaffa eller inneha pornografi eller att framställa sådan barnpornografi eller att framställa sådant material med hjälp av datorsystem. Ett viktigt krav är att det måste finnas ett uppsåt. I [den förklarande rapporten](#) till konventionen anges att begreppet "pornografiskt material" är beroende av det nationella regelverket för material som klassificeras som obscen, oförenligt med den allmänna moralen eller på annat sätt fördärligt. Material som har ett konstnärligt, medicinskt, vetenskapligt eller liknande syfte kan därför i vissa fall anses vara icke pornografiskt.⁴²¹ Europarådets ministerkommitté har även antagit riktlinjer gällande barnets rättigheter i den digitala miljön, som omfattar ett antal åtgärder vars specifika syfte är att skydda barn från sexuell exploatering och sexuella övergrepp på nätet.⁴²²

Enligt artiklarna 21–23 i [Lanzarotekonventionen](#) ska staterna också vidta lagstiftningsåtgärder för att kriminalisera olika former av barnpornografi. Enligt artikel 21 ska det vara straffbart att rekrytera eller tvinga barn till pornografiska handlingar och att delta i barnpornografisk verksamhet. Enligt artikel 22 måste det också vara straffbart att tvinga barn att bevittna sexuella (övergrepps) handlingar. I artikel 23 framförs också krav på att straffrättsliga lagstiftningsåtgärder ska införas när det gäller uppsåtliga förslag från en vuxen som använder sig av informations- och kommunikationsteknik. Lanzarotekommittén har uppmanat konventionsstaterna att överväga att utöka kriminaliseringen av uppsåtliga förslag till att även omfatta sexuella övergrepp som inte genomförs vid fysiska möten, utan via nätet.⁴²³ Enligt Lanzarotekonventionen är staterna skyldiga att säkerställa lämpliga reaktioner på den tekniska utvecklingen och

420 Europarådet (2004), [Europarådets konvention om it-relaterad brottslighet](#), CETS nr 185, 1 juli 2004.

421 Europarådet (2001), [Förklarande rapport till Europarådets konvention om it-relaterad brottslighet](#), punkt 99.

422 Europarådets ministerkommitté (2018), [Guidelines to respect, protect and fulfil the rights of the child in the digital environment](#), rekommendation CM/Rec (2018) 7, 4 juli 2018.

423 Europarådet, Lanzarotekommittén (2015), [Opinion on Article 23 of the Lanzarote Convention and its explanatory note: solicitation of children for sexual purposes through information and communication technology \(grooming\)](#), 17 juni 2015.

använda alla relevanta verktyg, åtgärder och strategier för att effektivt förebygga och bekämpa sexualbrott mot barn, även i onlinemiljön.⁴²⁴

Exempel: Målet *K.U. mot Finland*⁴²⁵ gällde en annons om en tolvårig pojke som hade lagts ut på en dejtingsajt på internet utan pojkens vetskap. I annonsen angavs hans ålder och telefonnummer. Där fanns också en fysisk beskrivning av pojken samt en länk till en webbplats där hans foto fanns tillgängligt. Annonsen var av sexuell karaktär och det angavs att han sökte ett intimt förhållande med en pojke i hans egen ålder eller äldre, vilket gjorde honom till en måltavla för pedofiler. Internetleverantören kunde inte avslöja identiteten på den person som lagt ut annonsen på grund av gällande lagstiftning. Europadomstolen ansåg att den positiva skyldighet som fastställs i artikel 8 i Europakonventionen att inte enbart straffbelägga brott utan även att effektivt utreda och lagföra dem har ännu större betydelse när brottet utgör ett hot mot ett barns fysiska och moraliska välbefinnande. I detta fall ansåg domstolen att barnets fysiska och moraliska välbefinnande hotades av att han hade exponerats som måltavla för pedofiler. Det hade följaktligen skett en överträdelse av artikel 8 i Europakonventionen.

7.3. Högriskgrupper

Viktig punkt

- Vissa barn är särskilt utsatta, till exempel barn som tillhör etniska minoriteter, barn med funktionsnedsättning, hbtqi-barn eller barn som lider av missbruk.

När det gäller Europarådets regelverk är de ärenden som Europadomstolen tagit upp i fråga om våld mot underåriga barn – och som inte gäller människohandel och tvångsarbete – relativt få. Dessa ärenden gäller framför allt segregering i skolor och diskriminering, vilket analyseras i [avsnitt 3.2](#).

⁴²⁴ Europarådet, Lanzarotekommittén (2008), *Interpretative Opinion on the applicability of the Lanzarote Convention to sexual offences against children facilitated through the use of information and communication technologies (ICTs)*, 12 maj 2017.

⁴²⁵ Europadomstolens dom av den 2 december 2008 i mål nr 2871/02, *K.U. mot Finland*.

Exempel: I målet *Centre of Legal Resources för Valentin Câmpeanu mot Rumänien* lämnade en icke-statlig organisation in en ansökan för en ung romsk pojke som hade dött på en statlig institution.⁴²⁶ Han var hivpositiv och led av en svår psykisk utvecklingsstörning. Förhållandena på institutionen där han bodde var förfärliga: det fanns varken värme, sängutrustning eller kläder, han fick ingen hjälp av personalen osv. Eftersom offret inte hade någon nära anhörig gick en icke-statlig organisation in för hans räkning och gjorde gällande att det hade skett en kränkning av de rättigheter som fastställs i artiklarna 2, 3, 5, 8, 13 och 14 i Europakonventionen. Mot bakgrund av de exceptionella omständigheterna i målet (den unge romens extrema utsatthet och avsaknaden av kända anhöriga) beslöt domstolen att organisationen skulle ha behörighet att företräda den avlidne klaganden. Vid bedömningen i sak fann Europadomstolen att det hade skett en överträdelse av den materiella aspekten av artikel 2 i Europakonventionen. De nationella myndigheterna ansågs vara ansvariga för Valentin Câmpeanus död eftersom de hade placerat honom på en institution där han hade dött till följd av bristen på lämplig mat, bostad och sjukvård. Europadomstolen fann också att det hade skett en överträdelse av artikel 2 eftersom de rumänska myndigheterna inte hade genomfört en effektiv utredning av Valentin Câmpeanus dödsfall.

När det gäller barn som bor på institutioner fastställer Europarådet genom [rekommendation Rec\(2005\)5](#) att ett barns placering inte ska göras på diskriminerande grunder.⁴²⁷ Europadomstolens mål gällande barn med funktionsnedsättning har tydliggjort flera frågor, inbegripet statens positiva skyldigheter att skydda deras liv och fysiska integritet.

Exempel: Målet *Nencheva m.fl. mot Bulgarien*⁴²⁸ gäller 15 barn och ungdomar som hade dött på ett hem för personer med mentala och psykiska funktionsnedsättningar. Europadomstolen ansåg att levnadsvillkoren för barnen på institutionen under statens exklusiva kontroll var förfärliga: de saknade mat, läkemedel, kläder och värme. De behöriga myndigheterna hade vid ett flertal tillfällen uppmärksamrats på situationen och var

426 Europadomstolens dom av den 17 juli 2014 i mål nr 47848/08, *Centre for Legal Resources för Valentin Câmpeanu mot Rumänien* [stora avdelningen].

427 Europarådets ministerkommitté (2005), *rekommendation Rec(2005)5 on the rights of children living in residential institutions*, 16 mars 2005.

428 Europadomstolens mål av den 18 juni 2013 i mål nr 48609/06, *Nencheva m.fl. mot Bulgarien*.

följaktligen medvetna eller borde ha varit medvetna om att barnen riskerade att dö. Europadomstolen fann att det hade skett en överträdelse av den materiella aspekten av artikel 2 i Europakonventionen, eftersom myndigheterna inte hade vidtagit åtgärder för att skydda livet för de barn som de hade ansvaret för. De bulgariska myndigheterna hade inte heller genomfört någon effektiv utredning av barnens död. Med tanke på de särskilda omständigheterna i fallet borde de *på eget initiativ* ha inlett en brottsutredning. Deras utredning ansågs vara ineffektiv av flera skäl: den hade inletts två år efter det att barnen hade dött, den hade pågått under orimligt lång tid, den omfattade inte samtliga barns död och klargjorde inte samtliga relevanta faktorer i ärendet. Följaktligen fann domstolen även att det hade skett en överträdelse av den processuella delen av artikel 2 i Europakonventionen.⁴²⁹

Exempel: Målet *I.C. mot Rumänien*⁴³⁰ gällde ett klagomål om att utredningen av en 14-årig flickas våldtäktsanklagelse var otillräcklig. Domstolen ansåg att de rumänska myndigheterna hade lagt otillbörlig vikt vid avsaknaden av bevis för att klaganden hade visat motstånd under händelsen, och att de grundade sina slutsatser endast på de påståenden som framförts av de påstådda förövarna om att flickan hade samtyckt till sexuellt umgänge, i kombination med det faktum att hennes kropp inte hade visat några tecken på våld. Dessutom hade varken åklagarna eller de domare som avgjort målet tagit hänsyn till sammanhanget, de hade underlåtit att beakta hennes låga ålder och det faktum att den påstådda våldtäkten, som tre män deltog i, hade ägt rum nattetid under kalla väderförhållanden – alla faktorer som hade ökat hennes utsatthet. Särskild uppmärksamhet borde ha ägnats åt att bedöma giltigheten av klagandens samtycke mot bakgrund av att hon hade en lindrig intellektuell funktionsnedsättning. I detta sammanhang hade de påstådda sexuella övergreppen mot henne varit av sådan art att förekomsten av användbara mekanismer för upptäckt och rapportering hade varit avgörande för ett effektivt genomförande av relevant straffrätt och för hennes tillgång till lämpliga rättsmedel. Europadomstolen fann att det hade skett en överträdelse av artikel 3 i Europakonventionen.

429 Se även Europadomstolens dom av den 23 januari 2020 i mål nr 38067/15, *L.R. mot Nordmakedonien*.

430 Europadomstolens dom av den 24 augusti 2016 i mål nr 36934/08, *I.C. mot Rumänien*.

Exempel: Målet *V.C. mot Italien*⁴³¹ gällde en 15-årig flicka som omhändertogs på en fest där alkohol och narkotika intogs. Hennes föräldrar uppgav att deras dotter led av psykisk sjukdom och hade blivit ombedd att posera för pornografiska fotografier. Även om myndigheterna snabbt inledde en brottsutredning och åklagaren ansökte om att klaganden skulle få tillträde till en specialiserad institution, kritiserade Europadomstolen det faktum att mer än fyra månader hade förflutit innan ungdomsdomstolen fattade sitt beslut och att den därefter tog ytterligare fyra månader på sig för att verkställa beslutet. Under tiden utsattes klaganden för sexuell exploatering och gruppvåldtäkt. Enligt Europadomstolen hade ungdomsdomstolen och socialtjänsten i praktiken inte vidtagit några omedelbara skyddsåtgärder, trots att de hade varit medvetna om att sökanden var fysiskt och psykiskt sårbar och att förfaranden rörande den sexuella exploateringen och påstådda gruppvåldtäkten pågick. Genom att agera på detta sätt hade myndigheterna inte gjort någon bedömning av de risker som klaganden stod inför, vilket strider mot både artikel 3 och artikel 8 i konventionen.

På internationell nivå kräver artikel 16 i CRPD att konventionsstaterna vidtar särskilda åtgärder för att skydda barn med funktionsnedsättning mot övergrepp och exploatering.⁴³²

7.4. Försvunna barn

Viktig punkt

- Barn som utsatts för tvångsförsvinnande (det som inom internationell rätt brukar kallas påtvingade försvinnanden) har rätt att antingen behålla eller återupprätta sin identitet.

⁴³¹ Europadomstolens dom av den 1 maj 2018 i mål nr 54227/14, *V.C. mot Italien*.

⁴³² Se även [avsnitt 3.5](#).

Inom unionsrätten har EU-kommissionen infört ett journummer (116000) för försvunna barn.⁴³³ Den här tjänsten tar emot anmälningar om försvunna barn och vidarebefordrar dem till polismyndigheterna, ger vägledning och stöd till de personer som är ansvariga för det försvunna barnet och stöder utredningen.

Inom Europarådets regelverk har påtvingade försvinnanden av barn behandlats i artikel 8 i [Europakonventionen](#).

Exempel: Målet *Zorica Jovanović mot Serbien*⁴³⁴ gällde ett nyfött barn som uppgavs ha dött på sjukhuset strax efter födseln, men föräldrarna fick aldrig hans kropp. Mamman klagade över att staten hade underlåtit att informera henne om vad som hade hänt hennes son, till exempel om vad som hade orsakat hans påstådda dödsfall eller tid och plats för hans begravning. Europadomstolen ansåg att en stats kontinuerliga underlåtenhet att förse modern med trovärdig information om vad som hänt hennes son utgjorde en kränkning av hennes rätt till skydd för familjelivet.⁴³⁵ I enlighet med artikel 46 i Europakonventionen ålade domstolen Serbien att vidta alla lämpliga åtgärder, företrädesvis genom *lex specialis*, och inom ett år, för att inrätta en mekanism i syfte att ge individuell gottgörelse till alla föräldrar som befinner sig i samma situation som, eller i en situation som i tillräckligt hög grad liknar, den klagandes. Det serbiska parlamentet antog därefter genomförandelagen *Zorica Jovanović* i februari 2020.

Exempel: I det efterföljande målet *Mik och Jovanović mot Serbien*⁴³⁶ klagade sökandena över att de serbiska myndigheterna hade varit för långsamma och i slutändan ineffektiva när det gällde att följa domen i målet *Zorica Jovanović*. Även om denna lagstiftning antogs 2020 efter en betydande försening var de frågor som krävde reglering i sig mycket känsliga och mycket komplicerade. Dessutom föreskrev lagen, såsom den slutligen

433 EU, Europeiska kommissionen (2007), [beslut 2007/698/EG av den 29 oktober 2007 om ändring av beslut 2007/116/EG när det gäller införande av ytterligare reserverade nummer](#), EUT L 284, 30.10.2007, s. 31; EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2018), [direktiv \(EU\) 2018/1972 om inrättande av en europeisk kodex för elektronisk kommunikation \(omarbetning\)](#), EUT L 321, 11.12.2018, s. 36, artikel 96.

434 Europadomstolens dom av den 26 mars 2013 i mål nr 21794/08, *Zorica Jovanović mot Serbien*.

435 *Ibid.*, punkt 74.

436 Europadomstolens dom av den 23 mars 2021 i mål nr 9291/14 och 63798/14, *Mik och Jovanović mot Serbien* (beslut).

antogs av parlamentet, såväl rättsliga som utomrättsliga förfaranden med avseende på situationen för de klagande och andra personer i samma situation, och syftade till att identifiera den verkliga statusen för nyfödda barn som misstänks ha försvunnit från förlossningsavdelningar i Serbien. I lagen föreskrevs *bland annat* ett system där de nationella domstolarna skulle ha befogenhet att utreda och inhämta bevis, inte bara på begäran av framställaren utan även på eget initiativ för att fastställa alla relevanta fakta, och även ha befogenhet att bevilja ersättning när så är lämpligt. Lagen föreskrev även en kommitté med omfattande befogenheter, som skulle utses med en majoritet av företrädare för registrerade föräldraföreningar som arbetar med frågor som rör försvunna barn. Europadomstolen avförde således målet från sin förteckning över mål.

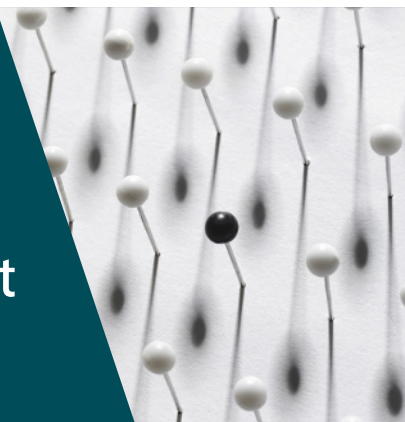
Artikel 25.1 b i den [internationella konventionen till skydd för alla människor mot påtvingade försvinnanden](#)⁴³⁷ fastställer att stater ska förhindra och bestraffa förfalskning, hemlighållande eller förstörelse av handlingar som styrker den verkliga identiteten för barn som själva har utsatts eller vars föräldrar har utsatts för påtvingat försvinnande. Stater måste även vidta de åtgärder som krävs för att söka efter dessa barn, identifiera dem och säkerställa att de kommer tillbaka till sina ursprungsfamiljer. Mot bakgrund av dessa barns rätt att bevara eller återupprätta sin identitet, inbegripet medborgarskap, namn och släktförhållanden såsom dessa erkänns i lag, behöver staterna ha rättsliga förfaranden för att pröva och ogiltigförklara varje adoption eller placering av barn som är inblandade i påtvingade försvinnanden (artikel 25.4). I konventionen bekräftas två av de allmänna principerna för barns rättigheter: att barnets bästa ska sättas i främsta rummet samt att barnet har rätt att uttrycka sina åsikter (artikel 25.5). Denna konvention har visserligen ratificerats av relativt få stater i Europa, men man kan inte bortse från dess betydelse för det europeiska regelverket.⁴³⁸

437 FN (2006), [International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance](#) (internationella konventionen till skydd för alla människor mot påtvingade försvinnanden), 20 december 2006.

438 Den 19 februari 2015 ratificerade nio av EU:s 28 medlemsstater denna konvention (Belgien, Frankrike, Litauen, Nederländerna, Portugal, Slovakien, Spanien, Tyskland och Österrike). Dessutom har följande medlemsstater i Europarådet ratificerat konventionen: Albanien, Armenien, Bosnien och Hercegovina, Montenegro och Serbien.

8.

Ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter samt en tillfredsställande levnadsstandard

EU	Frågor som omfattas	Europarådet
EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna, artikel 14 (utbildning) Direktivet om ett kombinerat tillstånd (2011/98/EU) Direktivet om varaktigt bosatta (2003/109/EG) Studentdirektivet (2014/114/EG) Direktivet om fri rörlighet (2004/38/EG) Skyddsdirektivet (2011/95/EU) Direktivet om mottagningsvillkor (omarbetning) (2013/33/EU) EU-domstolens dom i mål C-9/74, <i>Donato Casagrande mot Landeshauptstadt München</i>, 3 juli 1974 EU-domstolens dom i mål C-413/99, <i>Baumbast och R mot Secretary of State for the Home Department</i>, REG 2002 (undervisning av migrerande barn)	Rätt till utbildning	Europakonventionen, protokoll nr 1, artikel 2 (rätt till utbildning) Europeiska sociala stadgan (reviderad), artikel 17 (rätt till utbildning) FCNM, artiklarna 12.3 och 14 Europeiska konventionen om migrerande arbetstagares rättsställning Europadomstolens dom i mål nr 5335/05, 2011, <i>Ponomaryovi mot Bulgarien</i>, (diskriminering på grund av immigrationsstatus)

EU	Frågor som omfattas	Europarådet
EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna, artikel 35 (tillgång till hälsovård) Skyddsdirektivet (2011/95/EU), artikel 29 (grundläggande förmåner för migrerande barn) Direktivet om mottagningsvillkor (omarbetning) (2013/33/EU) artikel 21, artikel 23.4 och artikel 25	Rätt till hälsa	Europakonventionen, artiklarna 2 (rätt till liv) och 8 (rätt till fysisk integritet) Konventionen om mänskliga rättigheter och biomedicin (Oviedo-konventionen), artiklarna 6 och 8 Europeiska sociala stadgan (reviderad), artiklarna 11 (rätt till skydd för den enskildes hälsa) och 13 (rätt till social och medicinsk hjälp) Europeiska konventionen om migrerande arbetstagares rättsställning Europadomstolens dom i mål nr 4864/05, 2010, <i>Oyal mot Turkiet</i> (ett nyfött barns hivinfektion) Europadomstolens dom i mål nr 19202/03, 2012, <i>Iliya Petrov mot Bulgarien</i> (skada i en transformatorstation) Europadomstolens dom i mål nr 47848/08, 2014, <i>Centre for Legal Resources för Valentin Câmpeanu mot Rumänien</i> [stora avdelningen] (dödsfall på en institution) Europadomstolens dom i mål nr 61827/00, 2004, <i>Glass mot Förenade kungariket</i> (informerat samtycke) Europadomstolens dom i mål nr 45901/05 och 40146/06, 2010, <i>M.A.K. och R.K. mot Förenade kungariket</i> (prov som tagits utan föräldrars samtycke) Europadomstolens dom i mål nr 47621/13, 2021, <i>Vavříčka m.fl. mot Tjeckien</i> (obligatoriska vaccinationsåtgärder) Europadomstolens dom i mål nr 18533/21, 2021, <i>Parfitt mot Förenade kungariket</i> (barnets bästa) ECSR, International Federation of Human Rights Leagues (FIDH) mot Frankrike, klagomål nr 14/2003, 2004, (sjukvård för migrerande barn) ECSR, Defence for Children International (DCI) mot Belgien, klagomål nr 69/2011, 2012 (barn som vistas irreguljärt)

EU	Frågor som omfattas	Europarådet
EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna, artikel 34.3 (rätten till socialt stöd och till stöd till boendet) Direktivet om likabehandling oavsett ras (2000/43/EG) Direktivet om familjeåterförening (2003/86/EG) Direktivet om mottagningsvillkor (omarbetning) (2013/33/EU) EU-domstolens dom i mål C-233/18, 2019, <i>Zubair Haqbin mot Federaal Agentschap voor de opvang van asielzoekers</i>	Rätt till bostad	Europeiska sociala stadgan (reviderad), artiklarna 16 (rätt till socialt, rättsligt och ekonomiskt skydd för familjen), 17 (rätt till socialt, rättsligt och ekonomiskt skydd för barn och ungdomar) och 31 (rätt till bostad) Europadomstolens dom i mål nr 56328/07, 2011, <i>Bah mot Förenade kungariket</i> Europadomstolens dom i mål nr 27013/07, 2013, <i>Winterstein m.fl. mot Frankrike</i> (underlåtenhet att tillhandahålla bostäder) Europadomstolens dom i mål nr 12267/16, 2019, <i>Khan mot Frankrike</i>
EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna, artiklarna 1, 24 och 34 (social trygghet och socialt stöd) Direktivet om balans mellan arbete och privatliv (2019/1158) Direktivet om varaktigt bosatta (2003/109/EG) Skyddsdirektivet (2011/95/EU)	Rätt till en tillfredsställande levnadsstandard samt rätt till social trygghet	Europeiska sociala stadgan (reviderad), artiklarna 12–14 (rätt till social trygghet, social och medicinsk hjälp och att få tillgång till sociala tjänster), 16 (rätt till socialt, rättsligt och ekonomiskt skydd för familjen) och 30 (rätt till skydd mot fattigdom och social utslagning) Protokoll 1 till Europakonventionen, artikel 1 Europeiska konventionen om migrerande arbetstagares rättsställning Europeiska konventionen om social trygghet Europadomstolens dom i mål nr 30078/06, 2012, <i>Konstantin Markin mot Ryssland</i> [stora avdelningen] (föräldraledighet) Europadomstolens dom i mål nr 18592/15 och 43863/15, 2021, <i>Yocheva och Ganeva mot Bulgarien</i> ECSR, <i>European Committee for Home-Based Priority Action for the Child and the Family (EURO-CEF) mot Frankrike</i>, klagomål nr 82/2012, 2013 (indragning av familjeförmåner till följd av skolk)

Ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter brukar ofta kallas socioekonomiska eller sociala rättigheter i ett europeiskt perspektiv. De omfattar arbetsrelaterade rättigheter samt rätten till utbildning, hälsa, bostad, social trygghet och en tillfredsställande levnadsstandard i största allmänhet. Inom forskning och tvistlösning är kulturella rättigheter ett område som på många sätt har fått stå tillbaka. Aspekter av dem behandlas i [avsnitt 8.2](#) om rätten till utbildning.

Sett ur ett europeiskt perspektiv återfinns explicita normer för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter framför allt i [den europeiska sociala stadgan](#) och [EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna](#), men även [Europakonventionen](#) och protokollet till denna konvention innehåller ett antal relevanta bestämmelser, exempelvis förbudet mot tvångsarbete och rätten till utbildning. Europadomstolen har också hävdad att det inte finns någon absolut skiljelinje mellan sfären för sociala och ekonomiska rättigheter och det område som omfattas av konventionen⁴³⁹ och har läst in ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter i de civila rättigheter som garanteras genom Europakonventionen. Detta har till exempel lett till att tillgång till hälso- och sjukvård har behandlats inom ramen för förbudet mot tortyr, omänsklig eller förnedrande behandling (artikel 3 i Europakonventionen).⁴⁴⁰

I EU uttrycker den [europeiska pelaren för sociala rättigheter](#), som tillkännagavs 2017,⁴⁴¹ och kommissionens [handlingsplan för den europeiska pelaren för sociala rättigheter](#)⁴⁴², som antogs 2021, ett starkt politiskt engagemang för ett mer socialt Europa. Den europeiska pelaren för sociala rättigheter består av 20 principer som är väsentliga för rättvisa och välfungerande arbetsmarknader och välfärdssystem. Princip nr 11 i den europeiska pelaren för sociala rättigheter är inriktad på barnomsorg och stöd till barn, och betonar att barn har rätt till förskola och barnomsorg till överkomligt pris och av god kvalitet samt rätt till skydd mot fattigdom. Barn från mindre gynnade förhållanden har även rätt till särskilda åtgärder som ger dem lika möjligheter. År 2021 antog Europeiska unionens råd en [europeisk barngaranti](#) för att säkerställa att alla barn i Europa

439 Europadomstolens dom av den 9 oktober 1979 i mål nr 6289/73, *Airey mot Irland*, punkt 26.

440 Se exempelvis Europadomstolen (2015), [Factsheet – Prisoners’ health-related rights](#), februari 2015; Europadomstolen (2015), [Factsheet – Health](#), april 2015.

441 EU (2017), [Den europeiska pelaren för sociala rättigheter – 20 principer](#), 16 november 2017.

442 EU, Europeiska kommissionen (2021), [Handlingsplan för den europeiska pelaren för sociala rättigheter](#), COM (2021) 102 final, 2021.

som riskerar fattigdom eller social utestängning har tillgång till de mest grundläggande rättigheterna, såsom hälso- och sjukvård och utbildning.⁴⁴³

I detta kapitel analyseras de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter som är särskilt relevanta för barn: rätten till utbildning (avsnitt 8.2), rätten till hälsa (avsnitt 8.3), rätten till bostad (avsnitt 8.4) och rätten till en tillfredsställande levnadsstandard samt till social trygghet (avsnitt 8.5).

8.1. Olika synsätt på ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter

Viktiga punkter

- En viktig faktor för att säkerställa skyddet av sociala rättigheter är att det finns lämpliga tillgängliga resurser.
- För sociala rättigheter är aspekter som tillgång, tillgänglighet, anpassningsbarhet och acceptans absolut grundläggande.

Inom unionsrätten har ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter inkluderats i **EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna** på samma nivå som medborgerliga och politiska rättigheter. I artikel 52 i stadgan skiljer man emellertid mellan rättigheter och principer, genom att det finns en begränsning för i vad mån principer "får prövas i domstol".⁴⁴⁴ Enligt EU-domstolen kan inte alla ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter och principer i stadgan "prövas i domstol".⁴⁴⁵

Europarådets regelverk: Europeiska kommittén för sociala rättigheter konstaterar att när det är "exceptionellt komplicerat och särskilt kostsamt" att genomföra en rättighet bedömer den i stället det successiva genomförandet utifrån tre olika kriterier: för det första måste åtgärderna vidtas inom rimlig tid för

443 EU, Europeiska unionens råd (2021), [rekommendation \(EU\) 2021/1004 av den 14 juni 2021 om inrättande av en europeisk barngaranti](#), ST/9106/2021/INIT, EUT L 223, 2021, s. 14.

444 Se även EU, Europeiska kommissionen (2020), *Feasibility study for a Child Guarantee*, slutrapport, mars 2020.

445 EU-domstolens dom i mål C-569/16 och C-570/16 av den 6 november 2018, *Stadt Wuppertal mot Maria Elisabeth Bauer och Volker Willmeroth mot Martina Broßmann*.

att uppnå målen i stadgan, för det andra måste framstegen gå att mäta och för det tredje måste de tillgängliga resurserna utnyttjas maximalt.⁴⁴⁶ Europeiska kommittén för sociala rättigheter har även påmint staterna om vilken betydelse deras val kommer att få både för mer utsatta grupper och för andra berörda personer.⁴⁴⁷

När det gäller rätten till social trygghet hävdar kommittén visserligen att det är tillåtet att vidta retroaktiva åtgärder för att säkerställa att det befintliga systemet för social trygghet upprätthålls och är hållbart, men den slår samtidigt fast att dessa åtgärder inte får äventyra grundstrukturen i ett nationellt socialt trygghetssystem eller förneka enskilda personer möjligheten att ta del av systemets skydd mot allvarliga sociala och ekonomiska risker.⁴⁴⁸ Även Europadomstolen godtar retroaktiva åtgärder, men undersöker om den metod som har valts är rimlig och lämplig för att uppnå det legitima eftersträlvade syftet.⁴⁴⁹

När det gäller rätten till utbildning har Europeiska kommittén för sociala rättigheter följt det synsätt som tillämpas av FN-kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter och grundar sin analysram på begreppen tillgång, tillgänglighet, acceptans och anpassningsbarhet.⁴⁵⁰ Åtskillnaden mellan tillgång och tillgänglighet förekommer även i Europadomstolens rättspraxis. Kriterierna eller grundaspekterna tillgång, tillgänglighet, acceptans och anpassningsbarhet är vägledande för följande analys, i den mån som det finns relevant rättspraxis.

446 ECSR, *International Association Autism Europe (IAAE) mot Frankrike*, klagomål nr 13/2002, 4 november 2003, punkt 53; tillämpat i ECSR, *European Action of the Disabled (AEH) mot Frankrike*, klagomål nr 81/2012, 11 september 2013, punkterna 94–99.

447 ECSR, *International Association Autism Europe (IAAE) mot Frankrike*, klagomål nr 13/2002, 4 november 2003, punkt 53.

448 ECSR, *General Federation of Employees of the National Electric Power Corporation (GENOP-DEI) och Confederation of Greek Civil Servants' Trade Unions (ADEDY) mot Grekland*, klagomål nr 65/2011, 23 maj 2012, punkt 47.

449 Europadomstolens dom av den 24 juni 2014 i mål nr 77575/11, 19828/13 och 19829/13, *Markovics m.fl. mot Ungern*, beslut att förklara ansökan otillätlig, punkterna 37 och 39.

450 ECSR, *Mental Disability Advocacy Center (MDAC) mot Bulgarien*, klagomål nr 41/2007, 3 juni 2008, punkt 37.

8.2. Rätt till utbildning

Viktiga punkter

- Begränsningar i tillgängligheten till utbildning måste vara förutsebara, avse ett legitimt syfte samt vara berättigade och icke-diskriminerande.
- Respekten för föräldrars religiösa och filosofiska övertygelse i ett barns utbildning utesluter inte möjligheten till religions- eller sexualundervisning i skolorna.
- Utbildningen måste kunna anpassas till alla barns behov, vilket innebär att särskilda åtgärder vidtas för barn med funktionsnedsättningar och att barn som tillhör en minoritet ska ha möjlighet att lära sig och bli undervisade på sitt eget språk.
- Barn har rätt till utbildning oberoende av nationalitet eller migrationsstatus.

Inom unionsrätten säkerställs rätten till utbildning, inbegripet "möjligheten att kostnadsfritt följa den obligatoriska undervisningen" genom artikel 14.2 i [EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna](#). I artikel 14.3 säkerställs friheten att inrätta undervisningsanstalter samt föräldrarnas rätt att tillförsäkra sina barn sådan utbildning och undervisning som står i överensstämmelse med föräldrarnas religiösa, filosofiska och pedagogiska övertygelse. Den europeiska pelaren för sociala rättigheter omfattar principen om utbildning och livslångt lärande.⁴⁵¹

Inom Europarådets regelverk säkerställs rätten till utbildning genom artikel 2 i [protokoll nr 1 till Europakonventionen](#). Europadomstolen har klargjort att denna artikel inte medför någon skyldighet för staterna att erbjuda utbildning, utan att detta innebär en rätt att få tillträde till de befintliga utbildningsinstitutionerna vid en viss tidpunkt.⁴⁵² Rätten till utbildning omfattar även möjligheten att dra nytta av den utbildning som erhållits, dvs. rätten att i enlighet med gällande bestämmelser i respektive stat och i en eller annan form få ett officiellt erkännande av slutförda studier.⁴⁵³ Detta är emellertid ingen absolut rättighet, men inskränkningar ska vara förutsebara för dem som är berörda och avse ett

⁴⁵¹ EU (2017), [den europeiska pelaren för sociala rättigheter](#), 16 november 2017.

⁴⁵² Europadomstolens dom av den 23 juli 1968 i mål nr 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63 och 2126/64, [gällande vissa aspekter av lagar om språkanvändningen i undervisning i Belgien](#), mot Belgien, punkt 4.

⁴⁵³ *Ibid.*

legitimt syfte. Disciplinära åtgärder, däribland avstängning eller utestängning från en utbildningsinstitution, är tillåtna förutsatt att de uppfyller villkoren för tillåtna inskränkningar.⁴⁵⁴ Europadomstolen bedömer om dessa olika former av utestängning från utbildning också resulterar i en förvägrad rätt till utbildning genom att ta hänsyn till faktorer som processuella skyddsmekanismer, utestängningens varaktighet, vilka insatser som görs för att återintegrera eleverna samt den alternativa utbildningens lämplighet.⁴⁵⁵ Barn kan även utestängas från en utbildningsanstalt av hälso- och säkerhetsskäl, till exempel om de misstänks bära på en smittsam sjukdom, förutsatt att beslutet att utestänga dem endast gäller så länge det är nödvändigt.⁴⁵⁶

I rätten till utbildning ingår också föräldrarnas rätt till att deras religiösa och filosofiska övertygelse ska respekteras. Det är emellertid staten som principellt sett har behörighet att fastställa och planera kursplanen.⁴⁵⁷ Stater får även integrera information eller kunskap av religiös eller filosofisk karaktär i skolornas kursplan, under förutsättning att den förmedlas på ett objektivt, kritiskt och pluralistiskt sätt.⁴⁵⁸ För att säkerställa mångfald och skillnader i undervisningen måste en viss religion eller filosofi balanseras genom att föräldrarna får möjlighet att helt eller delvis undanta sina barn från sådan undervisning – exempelvis en möjlighet att inte delta i vissa lektionstimmar eller i religionsundervisningen över huvud taget.⁴⁵⁹ När det gäller Europadomstolens sätt att hantera den här frågan utifrån ett icke-diskrimineringsperspektiv, se [avsnitt 2.1](#) och [avsnitt 2.2](#).⁴⁶⁰

I artikel 17.2 i den [reviderade europeiska sociala stadgan](#) fastställs att staterna ska åta sig "att [...] vidta alla ändamålsenliga och nödvändiga åtgärder avsedda [...] att till barn och ungdomar tillhandahålla gratis undervisning i grundskolan och gymnasieskolan samt att uppmuntra regelbunden närvaro i skolan".⁴⁶¹ Vad

454 Europadomstolens dom i mål nr 300/11, *C.P. mot Förenade kungariket*, 6 september 2016.

455 Europadomstolens dom av den 11 januari 2011 i mål nr 40385/06, *Ali mot Förenade kungariket*, punkt 58.

456 Europadomstolens dom av den 6 oktober 2015 i mål nr 37991/12, *Memlika mot Grekland*.

457 Europadomstolens dom av den 29 juni 2007 i mål nr 15472/02, *Folgerø m.fl. mot Norge* [stora avdelningen], punkt 84.

458 *Ibid.*, punkt 84.

459 *Ibid.*, punkterna 85–102 och skiljaktig mening.

460 Europadomstolens dom av den 15 juni 2010 i mål nr 7710/02, *Grzelak mot Polen*.

461 Den europeiska sociala stadgan från 1961 innehåller ingen bestämmelse om rätten till utbildning.

gäller denna bestämmelse har Europeiska kommittén för sociala rättigheter vidare slagit fast att fördragsslutande stater ska säkerställa att barn som vistas irreguljärt inom deras territorier också ska ha tillgång till utbildning.⁴⁶²

Utbildningsinstitutioner ska också vara tillgängliga för alla, utan diskriminering.⁴⁶³ Europeiska kommittén för sociala rättigheter har slagit fast att integration av barn med funktionsnedsättning i vanliga skolor bör vara standard och undervisning i specialskolor måste vara undantag.⁴⁶⁴ Stater har inte särskilt stort utrymme att själva avgöra vilken typ av skola som ska användas för personer med funktionsnedsättning; det ska vara en vanlig skola.⁴⁶⁵ Situationer där det förekommer särbehandling inom utbildning på grund av exempelvis nationalitet, migrationsstatus eller etniskt ursprung behandlas i [kapitel 3](#).

Enligt rättspraxis från Europeiska kommittén för sociala rättigheter har staterna stort utrymme att själva avgöra om det utbildningsmaterial som används inom undervisningen i sexuell och reproduktiv hälsa är lämpligt i kulturellt hänseende, men de måste säkerställa att undervisningen i sexuell och reproduktiv hälsa är icke-diskriminerande och inte upprätthåller eller förstärker social utestängning och förnekar den mänskliga värdigheten.⁴⁶⁶ Utbildningsmaterialet får inte förstärka förnedrande stereotyper, till exempel i fråga om personer av icke-heterosexuell läggning.⁴⁶⁷

Utbildningens anpassningsbarhet till alla barns behov innebär slutligen att när exempelvis barn med funktionsnedsättningar integreras i vanliga skolor ska det vidtas åtgärder för att tillgodose deras särskilda behov⁴⁶⁸ (se även [avsnitt 3.5](#)).

462 ECSR, *Médecins du Monde – International mot Frankrike*, klagomål nr 67/2011, 11 september 2012.

463 För barn med funktionsnedsättning, se vidare [kapitel 3](#) och [kapitel 7](#).

464 ECSR, *Mental Disability Advocacy Center (MDAC) mot Bulgarien*, klagomål nr 41/2007, 3 juni 2008, punkt 35.

465 ECSR, *European Action of the Disabled (AEH) mot Frankrike*, klagomål nr 81/2012, 11 september 2013, punkt 78; ECSR, *International Federation for Human Rights (FIDH) och Inclusion Europe mot Belgien*, klagomål nr 141/2017, 9 september 2020.

466 ECSR, *International Centre for the Legal Protection of Human Rights (INTERIGHTS) mot Kroatien*, klagomål nr 45/2007, 30 mars 2009, punkt 47.

467 *Ibid.*, punkterna 59 och 61; Se även Europadomstolens dom av den 13 november 2017 i mål nr 67667/09, *Bayev m.fl. mot Ryssland*; Europadomstolens dom i mål nr 22338/15, 2017, *A.R. och L.R. mot Schweiz*.

468 ECSR, *Mental Disability Advocacy Center (MDAC) mot Bulgarien*, klagomål nr 41/2007, 3 juni 2008, punkt 35.

Enligt artikel 12.3 i [FCNM](#) åtar sig konventionsstaterna att främja lika möjligheter till tillträde till utbildning på alla nivåer för personer som tillhör nationella minoriteter (se även kapitel 3).⁴⁶⁹ För barn som tillhör en nationell minoritet fastställs rätten att lära sig och bli undervisad på sitt eget språk i artikel 14 i FCNM.⁴⁷⁰ Europadomstolen har även konstaterat att rätten till utbildning medför en rätt att bli undervisad på (något av) landets språk.⁴⁷¹

Med tanke på den digitala miljöns ökande betydelse har ett antal dokument från Europarådet antagits på detta område, där staterna uppmanas att säkerställa att barn har tillgång till den digitala miljön på ett sätt som är inkluderande och tar hänsyn till barns utvecklingskapacitet och de särskilda omständigheterna för barn i utsatta situationer.⁴⁷² De rekommenderar också att utbildning i digital kompetens inkluderas i den grundläggande läroplanen från och med de tidigaste åren, med beaktande av barns utvecklingskapacitet.⁴⁷³

8.2.1. Migrerande barns rätt till utbildning

Inom unionsrätten erkänns barns grundläggande rätt till utbildning, oberoende av migrationsstatus, i praktiskt taget alla aspekter av EU:s migrationsrätt.⁴⁷⁴

469 Se vidare Europarådet, rådgivande kommittén om ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter (2006), [Commentary on Education under the Framework Convention for the Protection of National Minorities](#), ACFC/25DOC(2006)002, 2 mars 2006, del 2.1.

470 För ytterligare klargörande, se Europarådet, rådgivande kommittén om ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter (2006), [Commentary on Education under the Framework Convention for the Protection of National Minorities](#), ACFC/25DOC(2006)002, 2 mars 2006, del 2.3, och Thematic Commentary No. 3: [The language rights of persons belonging to national minorities under the Framework Convention](#), 2012, ACFC/44DOC(2012)001 rev, 5 juli 2012, del VI.

471 Europadomstolens dom av den 19 oktober 2012 i mål nr 43370/04, 8252/05 och 18454/06, *Catan m.fl. mot Moldavien och Ryssland* [stora avdelningen], punkt 137.

472 Europarådets ministerkommitté (2018), [rekommendation CM/Rec \(2018\) 7 on Guidelines to respect, protect and fulfil the rights of the child in the digital environment](#), 4 juli 2018.

473 Europarådets ministerkommitté (2019), [rekommendation CM/Rec \(2019\) 10 on developing and promoting digital citizenship education](#), 21 november 2019; Europarådet, ministerkommittén (2016), [rekommendation CM/Rec \(2016\) 2 on the Internet of citizens](#), 10 februari 2016.

474 Exempelvis EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2011), rådets direktiv 2011/95/EU om normer för när tredjelandsmedborgare eller statslösa personer ska anses berättigade till internationellt skydd, för en enhetlig status för flyktingar eller personer som uppfyller kraven för att betecknas som subsidiärt skyddsbehövande, och för innehållet i det beviljade skyddet (omarbetning) ([skyddsdirektivet](#)), EUT L 337, 13.12.2011, s. 9, artikel 27.

direktivet om ett kombinerat tillstånd⁴⁷⁵ föreskrivs likabehandling av dem som innehar uppehållstillstånd, och i direktivet om varaktigt bosatta föreskrivs likabehandling av varaktigt bosatta tredjelandsmedborgare.⁴⁷⁶ Men EU har ingen behörighet att fastställa innehåll eller tillämpningsområde för nationella utbildningsbestämmelser. Vad EU skyddar är i stället de migrerande barnens rätt att få utbildning på samma eller (beroende på deras status) liknande grunder som landets egna medborgare. Studentdirektivet (2014/114/EG) reglerar villkoren för tredjelandsmedborgares inresa och vistelse under en period som överstiger tre månader för studier, elevutbyte, oavlönad yrkesutbildning eller volontärarbete.⁴⁷⁷ De allmänna villkoren för barns rätt till inresa och vistelse omfattar uppvisande av en giltig resehandling, ett tillstånd till den planerade vistelsen från föräldrarna, sjukförsäkring och, om medlemsstaten så begär, en avgift för att behandla ansökan.⁴⁷⁸ Studerande ska till exempel kunna uppvisa någon handling som styrker att de deltar i ett erkänt utbytesprogram för elever som genomförs av en organisation som har erkänts av medlemsstaten.⁴⁷⁹ Oavlönade praktikanter ska kunna uppvisa det bevis som medlemsstaten kräver på att de under vistelsen kommer att ha tillräckliga tillgångar för att bekosta sitt uppehälle, sin praktik och sin återresa.⁴⁸⁰ Studerande inom högre utbildning har begränsad rätt att bedriva ekonomisk verksamhet, vilket även inbegriper att vara anställd någonstans.⁴⁸¹

Störst rättigheter har här barn till EU-migranter som flyttar till en annan EU-medlemsstat i enlighet med lagstiftningen om fri rörlighet. De har rätt att få tillträde till den statens allmänna skolor, lärlingsutbildning och

475 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2011), direktiv 2011/98/EU om ett enda ansökningsförfarande för ett kombinerat tillstånd för tredjelandsmedborgare att vistas och arbeta på en medlemsstats territorium och om en gemensam uppsättning rättigheter för arbetstagare från tredjeland som vistas lagligen i en medlemsstat, EUT L 343, 13.12.2011, s. 1.

476 EU, Europeiska unionens råd (2003), rådets direktiv 2003/109/EG om varaktigt bosatta tredjelandsmedborgares ställning, EUT L 16, 25.11.2003, s. 44.

477 EU, Europeiska unionens råd (2004), rådets direktiv 2004/114/EG om villkoren för tredjelandsmedborgares inresa och vistelse för studier, elevutbyte, oavlönad yrkesutbildning eller volontärarbete (studentdirektivet), EUT L 375, 13.12.2004, s. 12.

478 *Ibid.*, artikel 6.

479 EU, Europeiska unionens råd (2004), direktiv 2004/114/EG om villkoren för tredjelandsmedborgares inresa och vistelse för studier, elevutbyte, oavlönad yrkesutbildning eller volontärarbete (studentdirektivet), EUT L 375, 13.12.2004, s. 23, artikel 7.

480 *Ibid.*, artikel 10.

481 *Ibid.*, artikel 17.

yrkesskolekurser enligt samma villkor som landets egna medborgare.⁴⁸² Detta omfattar både offentlig och privat, obligatorisk och frivillig utbildning. För att säkerställa lika tillgång till utbildning, men även till mer omfattande utbildningsrelaterade sociala förmåner samt till förmåner som syftar till att göra det lättare att delta i undervisningen har EU-domstolen alltid tolkat denna rättighet i vid bemärkelse. I *Casagrande*-målet fick till exempel barnet till en migrerande arbetstagare i EU tillträde till ett behovsprövat studiestipendium inom ramen för EU:s rätt om fri rörlighet.⁴⁸³

Enligt den lagstiftning som infördes under 1970-talet ska medlemsstaterna också erbjuda kompletterande språkundervisning för barn till migrerande arbetstagare i EU, både på den mottagande statens språk och på deras eget modersmål. Syftet med detta är att underlätta deras integration både i den mottagande staten och i ursprungslandet om de senare återvänder.⁴⁸⁴ Detta kan visserligen förefalla vara ett rätt så generöst och värdefullt kompletterande stöd för barn som har börjat på en skola i den mottagande staten, men bestämmelserna har genomförts i högst varierande grad i de olika länderna och blir allt svårare att tillämpa rent praktiskt med tanke på alla språk som nu omfattas.⁴⁸⁵

Exempel: Frågan i målet *Baumbast och R mot Secretary of State for the Home Department*⁴⁸⁶ gällde om två döttrar till en tysk migrerande arbetstagare, som hade flyttat till Förenade kungariket tillsammans med sin

482 Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 492/2011 av den 5 april 2011 om arbetskraftens fria rörlighet inom unionen, EUT L 141, 5.4.2011, s. 1, artikel 10;

Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2004), *rådets direktiv 2004/38 om unionsmedborgares och deras familjemedlemmars rätt att fritt röra sig och uppehålla sig inom medlemsstaternas territorier* och om ändring av förordning (EEG) nr 1612/68 och om upphävande av direktiven 64/221/EEG, 68/360/EEG, 72/194/EEG, 73/148/EEG, 75/34/EEG, 75/35/EEG, 90/364/EEG, 90/365/EEG och 93/96/EEG (direktivet om fri rörlighet), EUT L 158, 29.4.2004, s. 77, artikel 24.1.

483 EU-domstolens dom i mål C-9/74, *Donato Casagrande mot Landeshauptstadt München*, 3 juli 1974. Detta har därefter bekräftats i olika mål som EU-domstolens dom i mål C-3/90, *M.J.E. Bernini mot Minister van Onderwijs en Wetenschappen*, 26 februari 1992.

484 EU, Europeiska unionens råd (1977), *rådets direktiv 77/486/EEG om undervisning av barn till migrerande arbetstagare*, EGT L 199, 25.7.1977, s. 32 (observera att migrerande barn till tredjelandsmedborgare inte omfattas av detta).

485 EU, Europeiska gemenskapernas kommission (1984), *rapporter om genomförandet av direktiv 77/486/EEG*, COM (84) 54 final och COM (88) 787 final, 10.2.1984.

486 EU-domstolens dom av den 17 september 2002 i mål C-413/99, *Baumbast och R mot Secretary of State for the Home Department*.

colombianska fru och sina döttrar, hade rätt att fortsätta gå i skolan där sedan han själv hade flyttat från Förenade kungariket till ett icke-EU-land medan hans fru och döttrar var kvar i landet. Frågan som ställdes till EU-domstolen var om hans fru och döttrar hade rätt att stanna kvar i den mottagande staten, oberoende av om mannen i familjen Baumbast (som familjens uppehållsrätt grundades på) faktiskt hade av sagt sig sin ställning som migrerande arbetstagare i EU. Den avgörande faktorn för EU-domstolen var att barnen var integrerade i den mottagande statens utbildnings-system. Det skulle ha varit både skadligt och oproportionerligt att rycka upp dem vid en sådan avgörande punkt i deras utbildning. Domstolen bekräftade att det är så viktigt att få kontinuitet i barnens utbildning att det i själva verket kan "förankra" uppehållsrätten för familjen (som annars inte hade uppfyllt kraven) i den mottagande staten så länge som ett migrerande barn genomgår utbildning.

Domen i målet *Baumbast* följdes i senare mål⁴⁸⁷ och har kodifierats i artikel 12.3 i direktiv 2004/38/EG (direktivet om fri rörlighet).⁴⁸⁸

Barn som är tredjelandsmedborgare har endast tillträde till *offentligt finansierad* utbildning enligt samma villkor som landets egna medborgare, och utesluts från tillhörande förmåner som studiebidrag.⁴⁸⁹ Vissa av EU:s immigrationsinstrument kräver att medlemsstaterna ska införa mekanismer för att säkerställa

487 EU-domstolens dom i mål C-480/08, *Maria Teixeira mot London Borough of Lambeth och Secretary of State for the Home Department*, 23 februari 2010; EU-domstolens dom i mål C-310/08, *London Borough of Harrow mot Nimco Hassan Ibrahim och Secretary of State for the Home Department*, 23 februari 2010.

488 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd, direktiv 2004/38/EG om unionsmedborgares och deras familjemedlemmars rätt att fritt röra sig och uppehålla sig inom medlemsstaternas territorier och om ändring av förordning (EEG) nr 1612/68 och om upphävande av direktiven 64/221/EEG, 68/360/EEG, 72/194/EEG, 73/148/EEG, 75/34/EEG, 75/35/EEG, 90/364/EEG, 90/365/EEG och 93/96/EEG, EUT L 158, 30.4.2004, s. 77, artikel 2.2 c och 12.3.

489 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2011), skyddsdirektivet (direktiv 2011/95/EU), EUT L 337, 20.12.2011, s. 9, artikel 11; Europeiska unionens råd (2003), direktivet om varaktigt bosatta (direktiv 2003/109/EG), EUT L 16, 23.1.2003, s. 44, artikel 14; Europeiska unionens råd (2003), rådets direktiv 2003/86/EG om rätt till familjeåterförening, EUT L 251, 3.10.2003, s. 12, artikel 14; Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2013), direktivet om mottagningsvillkor (2013/33/EU), EUT L 180, 29.3.2013, s. 96, artikel 14 c.

att utländska kvalifikationer erkänns och överförs, även om det saknas styrkande handlingar (artikel 28 i [skyddsdirektivet](#)).⁴⁹⁰

Rätten till utbildning är svagare för asylsökande barn: de ska få tillträde till den mottagande statens utbildningssystem på *liknande*, men inte nödvändigtvis *samma* villkor som landets egna medborgare.⁴⁹¹ Detta innebär att utbildningen kan ges på mottagningscenter i stället för i skolor och att myndigheterna kan vänta med att ge asylsökande barn fullständigt tillträde till skolan i upp till tre månader efter det att asylansökan har lämnats in. När tillträde till utbildningssystemet inte är möjligt på grund av den underåriges särskilda situation ska medlemsstaterna erbjuda annan form av undervisning (artikel 14.3 i [direktivet om mottagningsvillkor](#)).⁴⁹²

Inom Europarådets regelverk har artikel 2 i protokoll nr 1 tillsammans med artikel 14 använts för att säkerställa migrerande barns tillgång till utbildning (se även [avsnitt 3.3](#)).

Exempel: I målet *Ponometryovi mot Bulgarien*⁴⁹³ gällde Europadomstolens granskning kravet att två ryska skolbarn som saknade permanent uppehållstillstånd hade ålagts att betala avgifter för sin gymnasieutbildning. Domstolen slog fast att införandet av avgifter för gymnasieutbildningen i deras fall hade utgjort diskriminering och att det därför stred mot artikel 14 i Europakonventionen jämförd med artikel 2 i protokoll nr 1 till denna konvention.⁴⁹⁴

Genom den europeiska sociala stadgan skyddas migrerande barns rätt till utbildning både direkt (artikel 17.2) och indirekt, genom att det införs

490 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2011), [rådets direktiv 2011/95/EU om normer för när tredjelandsmedborgare eller statslösa personer ska anses berättigade till internationellt skydd, för en enhetlig status för flyktingar eller personer som uppfyller kraven för att betecknas som subsidiärt skyddsbehövande, och för innehållet i det beviljade skyddet \(omarbetning\) \(skyddsdirektivet\)](#), EUT L 337, 13.12.2011, s. 9.

491 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2013), [direktivet om mottagningsvillkor \(2013/33/EU\)](#), EUT L 180, 29.6.2013, s. 96. (Observera att enligt [skyddsdirektivet \(2011/95/EU\)](#), artikel 27 kan flyktingbarn som har fått längre uppehållsrätt få tillträde till utbildningssystemet på samma villkor som egna medborgare.)

492 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2013), [direktivet om mottagningsvillkor \(2013/33/EU\)](#), EUT L 180, 29.6.2013, s. 96.

493 Europadomstolens dom av den 21 juni 2011, *Ponometryovi mot Bulgarien*, nr 5335/05.

494 Se även [avsnitt 3.3](#).

begränsningar i barns rätt till anställning för att de ska kunna tillgodogöra sig den obligatoriska undervisningen fullt ut (artikel 7).⁴⁹⁵

I [Europeiska konventionen om migrerande arbetstagares rättsställning](#)⁴⁹⁶ bekräftas också migrerande barns rätt att få tillträde till allmänna skolor och yrkesutbildning "på samma grunder och enligt samma villkor som landets egna medborgare" (artikel 14.1).

Inom internationell rätt finner principen om migrerande barns rätt till lika tillgång till utbildning stöd i [internationella konventionen om skydd för alla migrerande arbetare och deras familjemedlemmar](#) (artikel 30).⁴⁹⁷

I artikel 28 i [barnkonventionen](#) fastställs att alla barn har rätt till kostnadsfri obligatorisk utbildning. Enligt artikel 29.1 c omfattar denna rätt betydligt mer än bara lika tillgång till utbildning och täcker även bestämmelser som rör utveckling av barnets kulturella identitet, språk samt ursprungslandets värden.

495 Se exempelvis ECSR, *European Committee for Home-Based Priority Action for the Child and the Family (EUROCEF) mot Frankrike*, klagomål nr 114/2015, 24 januari 2018.

496 Europarådet (1977), *Europeiska konventionen om migrerande arbetstagares rättsställning*, CETS nr 93, 1977.

497 FN (1990), *Konvention om skydd för alla migrerande arbetare och deras familjemedlemmar*, 18 december 1990.

8.3. Rätt till hälsa

Viktiga punkter

- Stater har positiva skyldigheter att vidta åtgärder för att förhindra livshotande hälsorisker som myndigheterna är eller borde vara medvetna om.
- Om en person dör måste statliga myndigheter genomföra en effektiv utredning.
- Enligt den europeiska sociala stadgan har barn som vistas irreguljärt i ett land rätt till sjukvård utöver akut medicinsk hjälp.
- För att hälso- och sjukvårdsåtgärder ska godtas krävs informerat samtycke eller särskilt godkännande.
- Enligt unionsrätten och den europeiska sociala stadgan har migrerande barn rätt att få social hjälp samt hälso- och sjukvård, men här gäller ett flertal begränsningar.

Inom unionsrätten säkerställs rätten att få tillgång till hälso- och sjukvård genom artikel 35 i [EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna](#).

Barn till EU-migranter kan få tillgång till stöd från socialtjänsten och hälso- och sjukvården enligt samma villkor som landets egna medborgare, men i så fall måste de ha vistats i den mottagande staten i tre månader.⁴⁹⁸ Liknande rättigheter gäller för barn till personer som har förvärvat ställning som varaktigt bosatta i en medlemsstat, men i så fall begränsas de till så kallade grundläggande förmåner.⁴⁹⁹ Vad gäller flyktingbarn och asylsökande barn måste medlemsstaterna erbjuda tillgång till lämpligt socialt stöd på samma villkor som för det mottagande landets egna medborgare, men detta kan återigen begränsas till "grundläggande förmåner" (artikel 29 i [skyddsdirektivet](#)). Enligt lagstiftningen ska medlemsstaterna ge utsatta migrerande barn tillgång till tillräcklig hälso- och sjukvård. Barn som har utsatts för våld eller tortyr måste exempelvis få tillräckligt stöd med tanke på sina fysiska och psykiska behov (kapitel 4 i det omarbetade direktivet om mottagningsvillkor, artiklarna 21, 23.4 och 25). Skyddsdirektivet innehåller liknande bestämmelser för utsatta migrerande barn.

498 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2004), [rådets direktiv 2004/38/EG om unionsmedborgares och deras familjemedlemmars rätt att fritt röra sig och uppehålla sig inom medlemsstaternas territorier](#), EUT L 158, 29.4.2004, s. 77, artikel 24.

499 EU, Europeiska unionens råd (2003), [rådets direktiv 2003/109/EG av den 25 november 2003 om varaktigt bosatta tredjelandsmedborgares ställning](#), EUT L 16, 2003, s. 44, artikel 11.4.

När det gäller Europarådets regelverk säkerställs inte uttryckligen rätten till hälso- och sjukvård eller rätten till hälsa genom [Europakonventionen](#). Europadomstolen har emellertid behandlat ett antal hälsorelaterade ärenden som gäller en rad olika omständigheter. Domstolen har för det första granskat ärenden som rör livshotande hälsotillstånd för barn. Domstolen fastställer här att staten har positiva skyldigheter att vidta förebyggande åtgärder mot livshotande hälsorisker som den känner till eller borde känna till.

Exempel: I målet *Oyal mot Turkiet* hade staten underlåtit att vidta förebyggande åtgärder mot hivspridning genom blodtransfusioner. Till följd av detta smittades ett nyfött spädbarn med hivvirus genom blodtransfusion på ett statligt sjukhus. Viss ersättning hade visserligen erbjudits, men Europadomstolen ansåg att eftersom staten inte beviljat något fullständigt medicinskt skydd för behandling och läkemedel under hela barnets liv, hade staten inte erbjudit tillfredsställande ersättning och därmed kränkt rätten till liv (artikel 2 i Europakonventionen).⁵⁰⁰ Den turkiska staten uppmanades dessutom att kostnadsfritt tillhandahålla ett fullständigt medicinskt skydd under hela offrets liv.

Exempel: I målet *Iliya Petrov mot Bulgarien*⁵⁰¹ hade en tolvårig pojke blivit allvarligt skadad inne i en transformatorstation. Denna transformatorstation låg i en park där barn och ungdomar ofta träffades, och dörren hade inte varit låst. Europadomstolen ansåg att driften av ett elnät är en verksamhet som medför en förhöjd risk för de personer som befinner sig i närheten av anläggningarna. Staten var skyldig att införa ett lämpligt regelverk, inklusive ett system för att kontrollera att säkerhetsföreskrifterna tillämpades på rätt sätt. Domstolen slog fast att statens underlåtenhet att säkerställa att transformatorstationen var låst, trots att man kände till säkerhetsproblemen, utgjorde en kränkning av rätten till liv (artikel 2 i Europakonventionen).⁵⁰²

Stater har även positiva skyldigheter att ansvara för behandlingen av barn som omhändertas av statliga myndigheter och som befinner sig i en utsatt situation (se även [kapitel 6](#) och [avsnitt 7.3](#)).

⁵⁰⁰ Europadomstolens dom av den 23 mars 2010 i mål nr 4864/05, *Oyal mot Turkiet*, punkterna 71–72.

⁵⁰¹ Europadomstolens dom av den 24 april 2012 i mål nr 19202/03, *Iliya Petrov mot Bulgarien*.

⁵⁰² *Ibid.*

Exempel: Målet *Centre for Legal Resources för Valentin Câmpeanu mot Rumänien*⁵⁰³ gällde en hivpositiv romsk tonåring som hade en svår intellektuell funktionsnedsättning och som led av tuberkulos, lunginflammation och hepatit. Han dog vid 18 års ålder. Han hade varit i statlig vård i hela sitt liv. Europadomstolen fann att det hade förekommit allvarliga brister i beslutsprocessen kring medicinering och omvårdnad och att sjukvårdspersonalen konsekvent hade underlåtit att ge honom lämplig vård och behandling. Det hade därför skett en överträdelse av artikel 2 i Europakonventionen.⁵⁰⁴

När det gäller samtycke till medicinsk behandling i avsaknad av en nödsituation ansåg Europadomstolen att den medicinska behandlingen utan föräldrarnas samtycke utgjorde en överträdelse av artikel 8 i Europakonventionen.

Exempel: I målet *Glass mot Förenade kungariket*⁵⁰⁵ hade ett barn med allvarlig funktionsnedsättning fått diacetylmorfin, trots att barnets mamma bestämt hade motsatt sig detta. Europadomstolen ansåg att det utgjorde en överträdelse av artikel 8 i Europakonventionen när sjukhusmyndigheterna hade beslutat sig för att inte bry sig om mammans invändning mot den föreslagna behandlingen, trots att ingen domstol hade gett sitt godkännande.⁵⁰⁶

Exempel: I målet *M.A.K. och R.K. mot Förenade kungariket*⁵⁰⁷ genomgick en nioårig flicka blodprov och blev fotograferad utan att föräldrarna gett sitt samtycke, trots att hennes pappa uttryckligen hade sagt att inga ytterligare prov skulle tas när flickan var ensam på sjukhuset. Eftersom det inte förelåg någon medicinsk nödsituation ansågs dessa medicinska ingrepp utan föräldrarnas samtycke vara en kränkning av hennes rätt till fysisk integritet enligt artikel 8 i Europakonventionen.⁵⁰⁸

503 Europadomstolens dom av den 17 juli 2014 i mål nr 47848/08, *Centre for Legal Resources för Valentin Câmpeanu mot Rumänien* [stora avdelningen]. Se vidare beskrivningen av detta avgörande från Europadomstolen i [kapitel 7](#).

504 Se även [avsnitt 7](#).

505 Europadomstolens dom av den 9 mars 2004 i mål nr 61827/00, *Glass mot Förenade kungariket*.

506 *Ibid.*, punkt 83.

507 Europadomstolens dom av den 23 mars 2010 i mål nr 45901/05 och 40146/06, *M.A.K. och R.K. mot Förenade kungariket*.

508 *Ibid.*, punkt 79.

Samtidigt har Europadomstolen upprätthållit principen om barnets bästa inom hälso- och sjukvården, även när det föreligger en konflikt med föräldrarnas intressen eller önskemål, inklusive i samband med vaccinationsprogram och beslut i livets slutskede.

Exempel: I målet *Vavříčka m.fl. mot Tjeckien*⁵⁰⁹ invände de klagande mot konsekvenserna när den allmänna lagstadgade skyldigheten i Tjeckien att säkerställa rutinvaccinering av barn mot sjukdomar som är välkända inom den medicinska vetenskapen inte iakttogs. Efterlevnaden av skyldigheten kunde inte genomdrivas fysiskt. Föräldrar som inte följde kraven, och som saknade goda skäl, kunde dock bötfällas, och ovaccinerade barn togs inte emot på förskolor (ett undantag gjordes för dem som inte kunnat vaccineras av hälsoskäl). Domstolen fann att vaccinationsplikten och dess direkta konsekvenser utgjorde ett ingrepp i den mening som avses i artikel 8 i Europakonventionen. Staterna är dock skyldiga att sätta barnets bästa, och även barnens bästa som grupp, i centrum för alla beslut som påverkar deras hälsa och utveckling. När det gäller immunisering måste målet vara att alla barn ska skyddas mot allvarliga sjukdomar genom vaccination eller indirekt genom flockimmunitet. På grundval av detta ansåg domstolen att statens hälsopolitik var förenlig med hänsyn till barnets bästa och att staten, eftersom vaccinationsplikten i fråga också stod i rimlig proportion till de legitima mål som eftersträvades, inte hade överskridit sitt utrymme för skönsmässig bedömning i förevarande fall eller brutit mot Europakonventionen.

Exempel: I målet *Parfitt mot Förenade kungariket*⁵¹⁰ led den klagandes femåriga dotter av akut nekrotiserande encefalopati och befann sig i ett permanent vegetativt tillstånd utan utsikter till förbättring. Förenade kungarikets High Court (överdomstolen) fastställde att det inte skulle vara olagligt för sjukhuset som vårdade den klagandes dotter att avbryta behandlingen. Domstolen fann, med hänsyn till det utrymme för skönsmässig bedömning som myndigheterna har i sådana fall, att ingen överträdelse av artikel 2 i Europakonventionen hade skett. Den nationella domstolen hade beaktat bevisen från 12 högt respekterade specialistläkare. Domstolen hade tagit vederbörlig och noggrann hänsyn till klagandens önskemål,

509 Europadomstolens dom av den 8 april 2021 i mål nr 47621/13, *Vavříčka m.fl. mot Tjeckien*.

510 Europadomstolens dom av den 20 april 2021 i mål nr 18533/21, *Parfitt mot Förenade kungariket*.

men hade kommit fram till att hennes dotters invasiva behandling var en ständig börda som inte medförde någon bättring. Trots presumtionen att livet bör värnas ansåg den nationella domstolen att det inte var till barnets bästa att hennes liv skulle förlängas. Därför avvisades klagomålet.⁵¹¹

Om en underårig enligt lag saknar förmåga att ge sitt samtycke till ett medicinskt ingrepp får detta ingrepp enligt artiklarna 6 och 8 i [konventionen om mänskliga rättigheter och biomedicin](#) (Oviedokonventionen)⁵¹² endast genomföras med bemyndigande av hans eller hennes ställföreträdare, förutsatt att det inte rör sig om en nödsituation. Enligt Oviedokonventionen krävs visserligen inte barnets samtycke om barnet saknar förmåga att ge det, men konventionen fastställer att barnets uppfattning "ska ges större tyngd i takt med den underåriges stigande ålder och mognadsgrad" (artikel 6.2). Europarådet erkänner behovet av att erkänna att barns beslutskapacitet utvecklas, även i frågor som rör deras egen hälsa, och håller på att utarbeta en vägledning med principer och god praxis för att involvera barn i det medicinska beslutsfattandet.⁵¹³ Genetisk testning av barn måste skjutas upp till dess att de uppnår beslutskapacitet, såvida inte en sådan fördröjning skulle skada deras hälsa eller välbefinnande.⁵¹⁴

Enligt artikel 11 i [den europeiska sociala stadgan](#) åtar sig parterna att vidta ändamålsenliga åtgärder för att lämna råd och upplysningar för befrämjande av god hälsa och uppmuntran till personligt ansvarstagande i hälsofrågor.⁵¹⁵ För dem som saknar tillräckliga medel och inte heller kan få sådana medel genom egna ansträngningar eller på annat sätt garanteras medicinsk hjälp och omvårdnad genom artikel 13 i den europeiska sociala stadgan. År 2011 antog ministerkommittén slutligen [barnspecifika riktlinjer för en barnvänlig hälso- och sjukvård](#).⁵¹⁶

511 Se även Europadomstolens dom av den 27 juni 2017 i mål nr 39793/17, *Gard m.fl. mot Förenade kungariket*.

512 Europarådet (1997), *konventionen om skydd av mänskliga rättigheter och mänsklig värdighet vid biologisk och medicinsk tillämpning* (konventionen om mänskliga rättigheter och biomedicin), CETS nr 164, 1997.

513 Mer information finns på [Europarådets webbplats för vägledningen](#).

514 Europarådet (2018), *Additional Protocol to the Convention on Human Rights and Biomedicine concerning Genetic Testing for Health Purposes*, CETS nr 203, 2018.

515 Vad gäller utbildning om sexuell och reproduktiv hälsa, se även under utbildning (avsnitt 8.2).

516 Europarådets ministerkommitté (2011), *Guidelines on child-friendly health care*, 21 september 2011.

Som framgår av nedanstående exempel anser Europeiska kommittén för sociala rättigheter att migrerande barn som vistas irreguljärt i ett land har rätt till sjukvård utöver akut medicinsk hjälp. Den europeiska sociala stadgan innehåller många hänvisningar till barns rättigheter i fråga om social omsorg och hälso- och sjukvård (artiklarna 11, 12, 13, 14, 16 och 17), som gäller oberoende av deras migrationsstatus.

Exempel: Efter klagomålet *International Federation of Human Rights Leagues (FIDH) mot Frankrike*⁵¹⁷ beslutade Europeiska kommittén för sociala rättigheter att den nya lag som Frankrike röstat igenom inte längre skulle omfatta ett undantag som innebar att irreguljära immigranter med mycket låga inkomster måste betala för medicinsk behandling, med avgifter för hälso- och sjukvård. Kommittén slog fast att personer som ännu inte blivit myndiga, däribland ensamkommande barn, måste få fri sjukvård.

Exempel: I klagomålet *Defence for Children International (DCI) mot Belgien*⁵¹⁸ fann Europeiska kommittén för sociala rättigheter att det hade skett en överträdelse av artikel 17 i den europeiska sociala stadgan på grund av restriktionerna i fråga om medicinsk hjälp till papperslösa migrerande barn. Kommittén bekräftade att migrerande barn som olagligen vistas i ett land har rätt till hälso- och sjukvård som går utöver akut medicinsk hjälp och omfattar primär- och sekundärvård samt psykologiskt stöd. Kommittén konstaterade även att bristen på anläggningar för att ta emot utländska barn som olagligen vistas i landet var en faktor som försvårade tillgången till hälso- och sjukvård. Den fann också att orsakerna till ohälsa endast kan åtgärdas om barn får tillgång till bostäder och familjehem. Till följd av bristen på bostäder och familjehem ansåg därför kommittén att det hade skett en överträdelse av artikel 11.1 och 11.3 i den europeiska sociala stadgan.⁵¹⁹

I [Europeiska konventionen om migrerande arbetstagares rättsställning](#)⁵²⁰ fastställs också att migrerande arbetstagare som är lagligen anställda inom en

517 ECSR, *International Federation of Human Rights Leagues (FIDH) mot Frankrike*, klagomål nr 14/2003, 8 september 2004, punkterna 35–37.

518 ECSR, *Defence for Children International (DCI) mot Belgien*, klagomål nr 69/2011, 23 oktober 2012.

519 Se även ECSR, *European Committee for Home-Based Priority Action for the Child and the Family (EUROCEF) mot Frankrike*, klagomål nr 114/2015, 24 januari 2018.

520 Europarådet (1977), *Europeiska konventionen om migrerande arbetstagares rättsställning*, CETS nr 93, 1977.

annan stats territorium liksom deras familjemedlemmar bör få lika tillgång till social och medicinsk hjälp (artikel 19). Inom internationell rätt finns det mer omfattande bestämmelser om rätten till hälsa i artikel 12 i [den internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter](#)⁵²¹ samt i artikel 24 i [barnkonventionen](#). I dessa instrument understryks vikten av förebyggande arbete och behandling. FN:s kommitté för barnets rättigheter framhåller hur viktigt det är att få tillgång till hälso- och sjukvård och kost av högsta uppnåeliga standard under den tidiga barndomen⁵²² samt att ungdomar får tillgång till information om sexuell och reproduktiv hälsa.⁵²³ Kommittén har även förtydligat att barns rätt till hälsa omfattar "rätten att bestämma över den egna hälsan och kroppen, inklusive den sexuella och reproduktiva friheten att göra ansvarsfulla val".⁵²⁴ Kommittén uppmanar stater att "överväga att låta barn samtycka till vissa medicinska behandlingar och ingrepp utan förälderns eller vårdnadshavarens tillstånd. Detta kan handla om hivtest eller annan hälso- och sjukvård på det sexuella och reproduktiva området, inklusive utbildning och vägledning om sexuell hälsa, preventivmedel och säkra aborter".⁵²⁵

8.4. Rätt till bostad

Viktiga punkter

- Rätten till lämplig bostad garanteras genom artikel 31 i den europeiska sociala stadgan.
- Lämpliga tillfälliga boenden måste erbjudas barn som vistas irreguljärt i ett land och levnadsförhållandena i dessa boenden måste respektera mänsklig värdighet.
- Olämplig bostad motiverar enligt Europadomstolen inte till placering i offentlig vård.

521 FN, generalförsamlingen, [Internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter](#), 16 december 1966, United Nations, Treaty Series, vol. 993, s. 3.

522 FN, kommittén för barnets rättigheter (2006), [Allmän kommentar nr 7 \(2005\): Genomförandet av barnets rättigheter under tidig barndom](#), UN Doc. CRC/C/GC/7/Rev.1, punkt 27.

523 FN, kommittén för barnets rättigheter (2003), [Allmän kommentar nr 4: Ungdomars hälsa och utveckling inom ramen för konventionen om barnets rättigheter](#), UN Doc. CRC/GC/2003/4, punkt 28.

524 FN, kommittén för barnets rättigheter (2013), [Allmän kommentar nr 15: Barnets rätt till bästa uppnåeliga hälsa \(artikel 24\)](#), UN Doc. CRC/C/GC/15, punkt 24.

525 *Ibid.*, punkt 31.

Inom unionsrätten innehåller artikel 34.3 i [EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna](#) en hänvisning till rätten till stöd till boende för att bekämpa social utestängning och fattigdom. [Direktivet om likabehandling oavsett ras](#) inkluderar bostäder bland de allmänt tillgängliga varor och tjänster där tillgång och tillhandahållande ska ske utan diskriminering.⁵²⁶ För tredjelandsmedborgare som är varaktigt bosatta ska det inte förekomma någon särbehandling i fråga om bostadsförmåner. EU-lagstiftningen syftar till att säkerställa att anhöriga till tredjelandsmedborgare inte ska utgöra en belastning för medlemsstaternas sociala trygghetssystem.⁵²⁷ [Direktivet om familjeåterförening](#) kräver att ansökningar om familjeåterförening ska innehålla bevis för att en giltig referensperson för familjeåterförening (dvs. en tredjelandsmedborgare som har uppehållstillstånd på minst ett år och som har välgrundade utsikter att få ett varaktigt uppehållstillstånd) har en bostad som anses vara normal för en jämförbar familj i samma region. Denna bostad ska uppfylla den berörda medlemsstatens allmänna bestämmelser om säkerhet och sanitära förhållanden.⁵²⁸

Enligt [direktivet om mottagningsvillkor](#) (artikel 24.2) är medlemsstaterna skyldiga att inhysa asylsökande ensamkommande barn hos släktingar, i fosterhem eller i lämplig inkvartering. EU-domstolen har slagit fast att materiella mottagningsvillkor, inklusive inkvartering, inte kan upphävas som en sanktion, eftersom det skulle beröva de sökande deras grundläggande behov.

Exempel: Målet *Zubair Haqbin*⁵²⁹ gällde en begäran om förhandsavgörande i ett mål mellan Zubair Haqbin och den federala myndigheten för mottagande av asylsökande i Belgien (Fedasil), gällande en begäran om skadestånd som Alain Haqbin hade väckt mot Fedasil till följd av två beslut av den senare enligt vilka han tillfälligt utestängdes från de materiella mottagningsvillkoren. Haqbin, som är afghansk medborgare, anlände till Belgien i egenskap av ensamkommande barn och lämnade in en ansökan om internationellt skydd. Han placerades i en förläggning där han var

526 EU, Europeiska unionens råd (2000), [rådets direktiv 2000/43/EG av den 29 juni 2000 om genomförandet av principen om likabehandling av personer oavsett deras ras eller etniska ursprung](#), EGT L 180, 2000, s. 22, artikel 3.

527 Se vidare FRA och Europadomstolen (2020), [Handbook on European law relating to asylum, border and Immigration](#), 17 december 2020.

528 EU, Europeiska unionens råd (2003), [direktiv 2003/86/EG av den 22 september 2003 om rätt till familjeåterförening \(direktivet om familjeåterförening\)](#), artikel 7.1 a.

529 EU-domstolens dom i mål C-233/18, *Zubair Haqbin mot Federaal Agentschap voor de opvang van asielzoekers*, 12 november 2019.

inblandad i ett bråk med andra boende. Efter denna händelse beslutade direktören för förläggningen att under 15 dagar utesluta Haqbin från materiellt bistånd. EU-domstolen uttalade sig för första gången om omfattningen av den rättighet som medlemsstaterna har enligt artikel 20.4 i direktiv 2013/33/EU om normer för mottagande av personer som ansöker om internationellt skydd. På grundval av EU-domstolens tolkning kan en medlemsstat inte tillämpa en påföljd som består i indragning, om än tillfälligt, av materiella mottagningsvillkor avseende inkvartering, mat eller kläder, i den mån detta skulle beröva sökanden möjligheten att tillgodose sina mest grundläggande behov. Andra påföljder måste under alla omständigheter vara förenliga med de villkor som rör proportionalitetsprincipen och respekten för värdighet. När det gäller ensamkommande barn ska dessa påföljder mot denna bakgrund fastställas med särskild hänsyn till barnets bästa.

När det gäller Europarådets regelverk finns enligt Europakonventionen ingen generell rätt till bostad, men om en stat beslutar att erbjuda bostad får det inte förekomma någon diskriminering.

Exempel: I målet *Bah mot Förenade kungariket*⁵³⁰ var klaganden lagligen bosatt i Förenade kungariket. Hennes son fick också komma till landet på villkor att han inte utnyttjade offentlig understöd. En kort tid efter det att sonen kommit sökte klaganden hjälp att hitta bostad. Men eftersom hennes son omfattades av inresekontroll nekades hon den företrädesrätt som hon annars skulle ha fått i egenskap av ofrivilligt hemlös med ett underårigt barn. Myndigheterna hjälpte henne till slut att hitta nytt boende och erbjöd henne senare en subventionerad bostad. Hennes klagomål gällde att hon hade diskriminerats eftersom hon inte hade beviljats företrädesrätt. Europadomstolen ansåg att det var berättigat att införa kriterier för att tilldela begränsade resurser som subventionerade bostäder, förutsatt att dessa villkor inte var godtyckliga eller diskriminerande. Beslutet att neka klaganden företrädesrätt hade varit allt annat än godtyckligt. Klaganden hade fört in sin son i landet fullt medveten om att hans uppehållstillstånd var förknippat med villkor. Klaganden hade heller aldrig varit hemlös och det fanns andra lagstadgade skyldigheter som innebar att den lokala myndigheten skulle ha hjälpt henne och hennes son om de verkligen hade

530 Europadomstolens dom av den 27 september 2011 i mål nr 56328/07, *Bah mot Förenade kungariket*.

blivit hemlösa. Det hade därför inte skett någon överträdelse av artikel 14 jämförd med artikel 8 i [Europakonventionen](#).

Europadomstolen har också prövat ärenden som rör avvisning av resandefamiljer från campingplatser.⁵³¹

Exempel: Målet *Winterstein m.fl. mot Frankrike*⁵³² gällde avhysningsförfaranden mot flera resandefamiljer som hade bott på samma plats i många år. De nationella domstolarna utfärdade beslut om avhysning av familjer, med hot om påföljd vid bristande efterlevnad. Även om besluten inte verkställdes flyttade många av familjerna därifrån. Endast fyra familjer erhöll alternativ inkvartering i subventionerat boende; de så kallade familjeanläggningar där de återstående familjerna skulle inkvarteras skapades aldrig. Under de särskilda omständigheterna i målet var det enligt proportionalitetsprincipen nödvändigt att särskilt beakta följderna av avhysningen och risken för att familjerna skulle bli hemlösa. De nationella myndigheterna hade till en början underlåtit att göra detta. Många internationella instrument liksom Europarådets instrument betonade dessutom behovet av att tillhandahålla alternativa bostäder i händelse av tvångsavhysning av romer eller resande, med tanke på att de tillhörde en utsatt minoritet. Domstolen konstaterade följaktligen att det hade skett en överträdelse av klagandens rättigheter enligt artikel 8.

Europadomstolen har indirekt tagit upp frågan om bostäders kvalitet genom att konstatera att olämpliga bostäder inte motiverar att barn placeras i offentlig vård⁵³³ (se även [avsnitt 5.2](#) och [avsnitt 6.2](#)). Europadomstolen har också haft tillfälle att överväga en stats positiva skyldigheter när det gäller omvårdnad och levnadsvillkor gentemot ensamkommande utländska barn även när de vistas irreguljärt i landet.

531 Europadomstolens dom av den 27 maj 2004 i mål nr 66746/01, *Connors mot Förenade kungariket*.

532 Europadomstolen, *Winterstein m.fl. mot Frankrike*, nr 27013/07, 17 oktober 2013.

533 Europadomstolens dom av den 26 oktober 2006 i mål nr 23848/04, *Wallová och Walla mot Tjeckien*, punkterna 73–74; Europadomstolens dom av den 21 juni 2007 i mål nr 23499/06, *Havelka m.fl. mot Tjeckien*, punkterna 57–59.

Exempel: Målet *Khan mot Frankrike*⁵³⁴ gällde de franska myndigheternas underlåtenhet att ge ett ensamkommande utländskt barn vård före och efter avvecklingen av de tillfälliga läger som inrättats i södra delen av lande de Calais. Klaganden, som hade anlänt till Frankrike som elvaåring, bodde i lägret i sex månader, i en miljö som var uppenbart olämplig för barn och som bland annat kännetecknades av ohälsosamma, otrygga och osäkra förhållanden. Situationen förvärrades efter avvecklingen av lägret, vilken omfattade rivning av den hydda där klaganden hade levt och en allmän försämring av levnadsförhållandena på platsen. Trots att klaganden hade varit föremål för ett placeringsbeslut hade myndigheterna inte vidtagit några åtgärder för att skydda honom. Även om de nationella myndigheterna stod inför en komplicerad uppgift att identifiera barn bland alla de personer som var närvarande på platsen och ge dem lämplig omsorg, var domstolen inte övertygad om att de hade gjort allt som rimligen kunde förväntas av dem för att uppfylla sin positiva skyldighet i förevarande fall, med tanke på att klaganden, i egenskap av ett ungt ensamkommande utländskt barn som vistades olagligt i landet, således tillhörde en av de mest utsatta grupperna i samhället. Kombinationen av den klagandes livsmiljö och underlåtenheten att verkställa skyddsordern utgjorde en förnedrande behandling och en överträdelse av artikel 3 i Europakonventionen.

Rätten till lämplig bostad garanteras genom artikel 31 i [den europeiska sociala stadgan](#). Europeiska kommittén för sociala rättigheter anser att lämplig bostad enligt artikel 31.1 avser en bostad som är säker ur sanitets- och hälsosynpunkt, vilket innebär att den ska ha samtliga grundläggande faciliteter, såsom vatten, uppvärmning, avfallshantering, sanitetsinrättningar och elektricitet. Den måste även vara strukturellt säker, inte överbefolkad och med starkt besittningsskydd som stöds i lagen.⁵³⁵ Avhysningar är tillåtna om de är motiverade, förutsatt att de utförs under värdiga förhållanden och alternativt boende tillhandahålls.⁵³⁶ Levnadsförhållandena på ett tillfälligt boende ska vara sådana att man kan leva med mänsklig värdighet där: de bör uppfylla säkerhets-, hälso- och hygienkraven, och omfatta grundläggande faciliteter, dvs. rent vatten,

534 Europadomstolens dom av den 28 maj 2019 i mål nr 12267/16, *Khan mot Frankrike*.

535 ECSR, *Defence for Children International (DCI) mot Nederländerna*, klagomål nr 47/2008, 20 oktober 2009, punkt 43.

536 ECSR, *European Roma Rights Centre (ERRC) mot Italien*, klagomål nr 27/2004, 7 december 2005, punkt 41; ECSR, *Médecins du Monde - International mot Frankrike*, klagomål nr 67/2011, 11 september 2012, punkterna 74-75 och 80.

tillräcklig belysning och värme. Till grundkraven för tillfälliga bostäder hör också att den omedelbara omgivningen ska vara säker.⁵³⁷

När det gäller bostäder för utländska barn som vistas irreguljärt anser Europeiska kommittén för sociala rättigheter att såväl underlåtenheten att tillhandahålla någon form av boende som tillhandahållandet av olämpligt boende på hotell utgör en överträdelse av artikel 17.1 i den europeiska sociala stadgan.⁵³⁸ I enlighet med artikel 31.2 i den europeiska sociala stadgan om förebyggande av hemlöshet ska stater erbjuda lämpligt tillfälligt boende för barn som vistas irreguljärt utan att detta ska medföra frihetsberövande.⁵³⁹

8.5. Rätt till en tillfredsställande levnadsstandard samt rätt till social trygghet

Viktiga punkter

- Tillgången till barnbidrag och föräldraledighet ska gälla utan diskriminering.
- Enligt unionsrätten får unga arbetstagare med lärlingskontrakt inte ha ett så dåligt socialt skydd att de hamnar utanför det allmänna skyddsområdet.
- Enligt den europeiska sociala stadgan utgör det en oproportionerlig begränsning av familjens rätt till ekonomiskt, socialt och rättsligt skydd om familjeförmåner dras in på grund av skolk.

Inom unionsrätten fastställs i artikel 34.1 i [EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna](#) att "unionen erkänner och respekterar rätten till tillgång till social trygghet och sociala förmåner" i sådana fall som motsvarar de traditionella grenarna av social trygghet (moderskap, sjukdom, olyckor i arbetet,

⁵³⁷ ECSR, *Defence for Children International (DCI) mot Nederländerna*, klagomål nr 47/2008, 20 oktober 2009, punkt 62; ECSR, *European Federation of National Organisations working with the Homeless (FEANTSA) mot Nederländerna*, klagomål nr 86/2012, 20 juli 2014.

⁵³⁸ ECSR, *Defence for Children International (DCI) mot Belgien*, klagomål nr 69/2011, 23 oktober 2012, punkterna 82–83. Se även FRA (2010), *Separated, asylum-seeking children in European Union Member States*, 7 december 2010, s. 30.

⁵³⁹ ECSR, *Defence for Children International (DCI) mot Nederländerna*, klagomål nr 47/2008, 20 oktober 2009, punkt 64.

omsorgsbehov eller ålderdom och arbetslöshet). Denna rätt gäller för alla som är bosatta och förflyttar sig lagligt inom unionen. Rätten till socialt stöd är avsedd för att trygga en värdig tillvaro för dem som saknar tillräckliga medel samt för att bekämpa social uteslutning och fattigdom. Samtliga dessa aspekter kvalificeras genom "bestämmelser i unionsrätten samt nationell lagstiftning och praxis" (artikel 34.1 i EU-stadgan). I artikel 10.3 i [direktivet om balans mellan arbete och privatliv](#) fastställs rätten till pappaledighet, föräldraledighet och flexitid.⁵⁴⁰ I artikel 11 i [direktivet om varaktigt bosatta](#)⁵⁴¹ föreskrivs att varaktigt bosatta ska behandlas på samma sätt som landets egna medborgare i fråga om social trygghet, socialt bistånd och socialt skydd enligt definitionen i nationell lagstiftning. Enligt artikel 29 i [skyddsdirektivet](#)⁵⁴² ska personer som beviljats internationellt skydd i den medlemsstat som har beviljat sådant skydd erhålla nödvändigt socialt bistånd som ges till medborgare i den medlemsstaten. Medlemsstaterna måste säkerställa att de sökande har tillgång till materiella mottagningsvillkor när de ansöker om internationellt skydd.⁵⁴³

EU-domstolen anser att då en medlemsstats egna medborgare endast behöver vara bosatta i medlemsstaten för att få vårdnadsbidrag, kan inte andra EU-medlemsstaters medborgare tvingas uppvisa ett formellt utfärdat uppehållstillstånd för att få samma förmån.⁵⁴⁴ Det utgör diskriminering om föräldraledighet inte beviljas vissa kategorier av personer, såsom beställande mödrar som har fått barn genom ett surrogatavtal.⁵⁴⁵ Samma sak gäller om en offentliganställd tjänsteman nekas föräldraledighet om hans hustru inte arbetar eller utövar något yrke, såvida inte hustrun anses vara oförmögen att ta hand om

540 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2019), [Europaparlamentets och rådets direktiv \(EU\) 2019/1158 av den 20 juni 2019 om balans mellan arbete och privatliv för föräldrar och anhörigvårdare och om upphävande av rådets direktiv 2010/18/EU](#), EUT L 188, 12.7.2019, s. 79.

541 EU, Europeiska unionens råd, [rådets direktiv 2003/109/EG av den 25 november 2003 om varaktigt bosatta tredjelandsmedborgares ställning](#), EUT L 16, 23.1.2004, s. 44.

542 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2019), [Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/95/EU av den 13 december 2011 om normer för när tredjelandsmedborgare eller statslösa personer ska anses berättigade till internationellt skydd, för en enhetlig status för flyktingar eller personer som uppfyller kraven för att betecknas som subsidiärt skyddsbehövande, och för innehålllet i det beviljade skyddet \(omarbetning\)](#), EUT L 337, 20.12.2011, s. 9.

543 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2013), [Europaparlamentets och rådets direktiv 2013/33/EU av den 26 juni 2013 om normer för mottagande av personer som ansöker om internationellt skydd \(omarbetning\)](#), EUT L 180, 29.6.2013, s. 96.

544 EU-domstolens dom av den 12 maj 1998 i mål C-85/96, [María Martínez Sala mot Freistaat Bayern](#), punkterna 60–65.

545 EU-domstolens dom av den 18 mars 2014 i mål C-363/12, [Z mot A Government Department, The Board of Management of a Community School](#) [stora avdelningen].

barnets uppfostran på grund av allvarlig sjukdom eller skada.⁵⁴⁶ Medlemsstaterna måste också upprätta ett särskilt regelverk för föräldraledighet som ska tillämpas vid tvillingfödslar för att säkerställa att dessa föräldrar behandlas utifrån sina särskilda behov. Detta kan uppnås genom att föräldraledighetens längd beräknas utifrån antalet födda barn, och kan även omfatta andra åtgärder, till exempel materiellt eller ekonomiskt stöd.⁵⁴⁷

När det gäller Europarådets regelverk har Europadomstolen granskat påstådd diskriminering i samband med beviljande av föräldraledighet och föräldraförmåner i flera mål.

Exempel: I målet *Konstantin Markin mot Ryssland*⁵⁴⁸ nekades en man som var militär i den ryska armén föräldraledighet, samtidigt som kvinnliga militäranställda var berättigade till sådan ledighet. Enligt domstolen gick det inte att på ett rimligt sätt motivera varför manliga militäranställda skulle uteslutas från rätten till föräldraledighet. Varken de väpnade specialstyrkornas förutsättningar och påståenden om att den operativa effektiviteten skulle äventyras, argumenten om kvinnans särskilda roll vid barnuppfostran eller de rådande traditionerna i landet ansågs motivera en sådan särbehandling. Domstolen slog fast att det hade skett en överträdelse av artikel 14 jämförd med artikel 8 i Europakonventionen.

Exempel: I målen *Yocheva och Ganeva mot Bulgarien*⁵⁴⁹ klagade den första klaganden på diskriminering som ensamstående mor. Hon nekades ett månatligt bidrag som erbjöds familjer där barnen endast har en levande förälder, eftersom hennes barns far var okänd. Europadomstolen fann att den relevanta lagen grundade sig på en föråldrad och stereotyp uppfattning om att familjer alltid består av två juridiska föräldrar. Samtidigt har barn vars far är okänd objektivt sett berövats den ena förälderns omvårdnad och skydd på samma sätt som barn vars ena förälder har avlidit. Domstolen fastslog att den första klaganden hade diskriminerats både på

546 EU-domstolens dom av den 16 juli 2015 i mål C-222/14, *Konstantinos Maistrellis mot Ypourgos Dikaïosynis, Diafaneias kai Anthropinon Dikaïomaton*, punkt 53.

547 EU-domstolens dom av den 16 september 2010 i mål C-149/10, *Zoi Chatzi mot Ypourgos Oikonomiko*, punkterna 72–75.

548 Europadomstolens dom av den 22 mars 2012 i mål nr 30078/06, *Konstantin Markin mot Ryssland* [stora avdelningen].

549 Europadomstolens dom av den 11 maj 2021 i mål nr 18592/15 och 43863/15, *Yocheva och Ganeva mot Bulgarien*.

grund av sin familjestatus och sitt kön och att det hade skett en överträdelse av artikel 14 jämförd med artikel 8 i [Europakonventionen](#).

Mer detaljerade bestämmelser om rätten till social trygghet, rätten till social och medicinsk hjälp samt rätten att få tillgång till sociala tjänster finns i artiklarna 12–14 i [den europeiska sociala stadgan](#). I artikel 16 i den europeiska sociala stadgan anges uttryckligen att sociala förmåner och familjebidrag är ett sätt att främja familjelivet i ekonomiskt, rättsligt och socialt hänseende. I artikel 30 i den europeiska sociala stadgan fastställs en rätt till skydd mot fattigdom och social utslagning.⁵⁵⁰ Vissa anspråk som rör social trygghet kan omfattas av artikel 1 i [protokoll nr 1 till Europakonventionen](#), förutsatt att den nationella rätten genererar ett egenintresse genom att utbetalningen tillhandahålls som en socialförmån, oavsett om utbetalningen beror på tidigare deltagande i socialförsäkringssystemet eller ej.⁵⁵¹

Enligt artikel 12 i den europeiska sociala stadgan ska staterna inrätta eller upprätthålla ett system för social trygghet samt sträva efter att fortlöpande förbättra detta system.

I artikel 16 i den europeiska sociala stadgan fastställs att staterna genom lämpliga medel ska främja familjelivet i ekonomiskt, rättsligt och socialt hänseende. Dessa medel bör i första hand utgöras av familje- eller barnförmåner, som tillhandahålls som en del av den sociala tryggheten och är tillgängliga antingen för alla eller också efter behovsprövning. Dessa förmåner ska utgöra ett lämpligt inkomstillägg för ett betydande antal familjer. Kommittén bedömer om familjeförmåner (föräldraförmåner) ligger på en lämplig nivå utifrån den ekvivalerade medianinkomsten (Eurostat).⁵⁵² Om det inte finns något allmänt system för familjeförmåner, anser kommittén att detta strider mot den europeiska sociala stadgan.⁵⁵³

Kommittén godtar emellertid att barnförmåner ska betalas ut beroende på var barnet har sin hemvist.⁵⁵⁴ Kommittén anser att införandet av ett ytterst be-

550 Europarådets ministerkommitté (2019), [Declaration by the Committee of Ministers on addressing child poverty](#), 11 december 2019.

551 Europadomstolens dom av den 7 juli 2011 i mål nr 37452/02, [Stummer mot Österrike \[stora avdelningen\]](#), punkt 82.

552 ECSR (2020), [slutsats 2019 – Österrike](#), mars 2020, s. 21.

553 ECSR (2011), [slutsatser 2011 – Turkiet \(artikel 16\)](#), 2011/def/TUR/16//EN, 9 december 2011.

554 ECSR (2014), [slutsatser XX-2 \(Spanien\)](#), november 2014, s. 23.

gränsat skydd mot sociala och ekonomiska risker för barn (som är 15-18 år) som omfattas av särskilda lärlingskontrakt (som endast gav rätt till sjukförmåner in natura samt till 1 procents ersättning vid arbetsolyckor) på ett effektivt sätt utesluter en viss grupp (underåriga) arbetstagare från att omfattas av det allmänna skydd som generellt sett erbjuds genom systemet för social trygghet. Detta strider därmed mot statens skyldighet att successivt utöka systemet för social trygghet.⁵⁵⁵

Det utgör en oproportionerlig begränsning av familjens rätt till ekonomiskt, socialt och rättsligt skydd om familjeförmåner dras in på grund av skolk.

Exempel: I ett klagomål mot Frankrike gjorde Europeiska kommittén för hembaserade prioriterade insatser för barn och familjer (Eurocef) gällande att det utgjorde en kränkning av familjernas rätt till socialt, rättsligt och ekonomiskt skydd enligt artikel 16 i den europeiska sociala stadgan när familjeförmåner drogs in som ett sätt att komma till rätta med skolk. Kommittén ansåg att åtgärden var oproportionerlig i förhållande till det mål som skulle uppnås och konstaterade att den ifrågasatta åtgärden, som består i att tillfälligt och eventuellt definitivt dra in familjeförmånerna, innebär att föräldrarna blir exklusivt ansvariga för att säkerställa att skolkandet minskar och ökar de berörda familjernas ekonomiska och sociala utsatthet.⁵⁵⁶

I den europeiska konventionen om migrerande arbetstagares rättsställning⁵⁵⁷ fastställs att migrerande arbetstagare som är lagligen anställda inom en annan stats territorium liksom deras familjemedlemmar bör få lika tillgång till social trygghet (artikel 18) samt andra "sociala tjänster" som främjar deras mottagande i den mottagande staten (artikel 10). Genom den europeiska konventionen om social trygghet skyddas också flyktingars och statslösa personers rätt att ta del av den sociala tryggheten i den mottagande staten (inklusive familjeförmåner för barn).⁵⁵⁸

555 ECSR, *General Federation of Employees of the National Electric Power Corporation (GENOP-DEI) och Confederation of Greek Civil Servants' Trade Unions (ADEDY) mot Grekland*, klagomål nr 66/2011, 23 maj 2012, punkt 48.

556 ECSR, *European Committee for Home-Based Priority Action for the Child and the Family (EURO-CEF) mot Frankrike*, klagomål nr 82/2012, 19 mars 2013, punkt 42.

557 Europarådet (1977), *Europeiska konventionen om migrerande arbetstagares rättsställning*, CETS nr 93, 1977.

558 Europarådet, *European Convention on Social Security* (europeiska konventionen om social trygghet), CETS nr 78, 1972.

Inom internationell rätt säkerställs rätten till en tillfredsställande levnadsstandard genom artikel 11 i den [internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter](#) och artikel 27 i [barnkonventionen](#).

9.

Migration och asyl

EU	Frågor som omfattas	Europarådet
EUF-fördraget, artikel 21 EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna, artikel 7 (familjeliv), artikel 45 (rörelsefrihet) Direktivet om fri rörlighet (2004/38/EG) Direktivet om asylförfaranden (2013/32/EU) Dublinförordningen ((EU) nr 604/2013) Förordning om kodex om Schengengränserna ((EG) nr 562/2006), bilaga VII, 6 EU-domstolens dom av den 26 mars 2019 i mål C-129/18, <i>SM mot Entry Clearance Officer</i> EU-domstolens dom av den 9 november 2021 i mål C-91/20, <i>LW mot Bundesrepublik Deutschland</i> Direktivet om asylförfaranden (2013/32/EU), artikel 25.5	Inresa och vistelse Åldersbedömning	Europakonventionen, artikel 8 (familjeliv) Europeiska sociala stadgan, artikel 19 Europakonventionen, artikel 8 (privatliv) ECSR, <i>European Committee for Home-Based Priority Action for the Child and the Family (EUROCEF) mot Frankrike</i>, klagomål nr 114/2015, 2018

EU	Frågor som omfattas	Europarådet
Direktivet om familjeåterförening (2003/86/EG) Skyddsdirektivet (2011/95/EU), artikel 31 Direktivet om mottagningsvillkor (2013/33/EU) Direktivet om tillfälligt skydd (2001/55/EG) Dublinförordningen ((EU) nr 604/2013) EU-domstolens dom i mål C-550/16, 2018, <i>A och S mot Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie</i>	Familjeåterförening och barn som skilts från sina föräldrar	Europakonventionen, artikel 8 (rätt till skydd för privat- och familjeliv) Europadomstolens dom i mål nr 12738/10, 2014, <i>Jeunesse mot Nederländerna</i> [stora avdelningen] (familjeliv, barnets bästa) Europadomstolens dom i mål nr 23218/94, 1996, <i>Gül mot Schweiz</i> (utvisning av familj) Europadomstolens dom i mål nr 60665/00, 2006, <i>Tuquabo-Tekle m.fl. mot Nederländerna</i>
Direktivet om mottagningsvillkor (2013/33/EU), artikel 11 Återvändandedirektivet (2008/115/EG), artikel 17 EU-domstolens dom i mål C-528/15, <i>Policie ČR, Krajské ředitelství policie Ústeckého kraje, odbor cizinecké policie mot Salah Al Chodor m.fl.</i>, 2017	Frihetsberövande av barn	Europakonventionen, artikel 5 (rätt till frihet) Europadomstolens dom i mål nr 13178/03, 2006, <i>Mubilanzila Mayeka och Kaniki Mitunga mot Belgien</i> (frihetsberövande inför utvisning) Europadomstolens dom i mål nr 8138/16, 2017, <i>S.F. m.fl. mot Bulgarien</i> Europadomstolens dom i mål nr 24587/12, 2016, <i>A.M. m.fl. mot Frankrike</i> Europadomstolens dom i mål nr 75157/14, 2018, <i>Bistieva m.fl. mot Polen</i> Europadomstolens dom av den 2 mars 2021 i mål nr 36037/17, <i>R.R. m.fl. mot Ungern</i> (förvar i transitområdet) Europadomstolens dom i mål nr 9347/14, 2020, <i>Moustahi mot Frankrike</i>

EU	Frågor som omfattas	Europarådet
Direktivet om fri rörlighet (2004/38/EG), ingress (punkt 24), artiklarna 7, 12, 13 och 28.3 b EUF-fördraget, artikel 20 Återvändandedirektivet (2008/115/EG) Dublinförordningen ((EU) nr 604/2013) EU-domstolens dom i mål C-112/20, 2021, <i>M.A. mot État belge</i> EU-domstolens dom i mål C-441/19, <i>TQ mot Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid</i>, 2021 EU-domstolens dom i mål C-648/11, <i>The Queen, på begäran av MA m.fl. mot Secretary of State for the Home Department</i>, 2013	Utvisning	Europakonventionen, artikel 8 (rätt till skydd för privat- och familjeliv) Europadomstolens dom i mål nr 46410/99, <i>Üner mot Nederländerna</i>, 2006 Europadomstolens dom i mål nr 29217/12, 2014, <i>Tarakhel mot Schweiz</i> [stora avdelningen] (utvisning av barn)
EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna, artiklarna 47–48 (rätten till ett effektivt rättsmedel och till en opartisk domstol, presumtion för oskuld och rätten till försvar) Dublinförordningen ((EU) nr 604/2013) Skyddsdirektivet (2011/95/EU), artikel 31 Direktivet om asylförfaranden (2013/32/EU), artiklarna 7 och 25 Brottsofferdirektivet (2012/29/EU), artikel 8	Tillgång till rättslig prövning	Europakonventionen, artikel 13 (rätten till ett effektivt rättsmedel) Europeiska sociala stadgan, artikel 16 Europeiska konventionen om migrerande arbetstagares rättsställning, artikel 6 Europadomstolens dom i mål nr 8687/08, 2011, <i>Rahimi mot Grekland</i> (effektiva rättsmedel för att bestrida villkoren för frihetsberövande)

EU har en klar behörighet att lagstifta när det gäller migrations- och asylfrågor och har gjort detta i stor utsträckning. Åtgärderna för migrerande barn reglerar en rad olika migrationssituationer – däribland långvarig arbetsrelaterad migration, asyl och subsidiärt skydd – och omfattar därför även migranter som vistas irreguljärt i ett land. Utöver det skydd som alla barn, även migrerande barn, har rätt till enligt artikel 24 i [EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna](#), tar särskilt artiklarna 18 och 19 i stadgan upp rätten till asyl och skydd vid utvisning eller utlämning. EU har också uppmärksammat ensamkommande barns

särskilda behov, bland annat när det gäller rättsliga aspekter som vårdnadshavarskap och legalt ställföreträderskap, åldersbedömning, spårning av familjer och familjeåterförening, asylförfaranden, frihetsberövande och utvisning samt olika aspekter som rör barns levnadsförhållanden, däribland boende, hälso- och sjukvård, undervisning och yrkesutbildning, religion, kulturella normer och värderingar, rekreation och fritidsverksamhet samt social interaktion och upplevelser av rasism.⁵⁵⁹ EU-domstolen har omfattande rättspraxis om skydd av barn i samband med asyl och migration.

Inom Europarådets system är det framför allt fyra konventioner som stöder migrerande barns rättigheter i olika sammanhang: [Europakonventionen](#), [den europeiska sociala stadgan](#), [den europeiska konventionen om migrerande arbetstagares rättsställning](#) och [den europeiska konventionen om medborgarskap](#). I detta kapitel fokuserar vi framför allt på genomförandet av bestämmelserna i Europakonventionen, särskilt artikel 3 (skydd mot omänsklig och förnedrande behandling), artikel 5 (frihetsberövande) och artikel 8 (rätt till skydd för privat- och familjeliv), både sedda för sig och jämförda med artikel 14 (icke-diskriminering). Dessa bestämmelser används som stöd för de rättigheter som migrerande barn, flyktingbarn och asylsökande barn och deras familjemedlemmar har till familjeåterförening, tillgång till rättslig prövning och permanenta uppehållsrätt i den mottagande staten. Europarådets ministerkommitté har också antagit en rekommendation där man efterlyser ett [effektivt förmyndarskap för ensamkommande barn och barn som skilts från sina föräldrar](#) i samband med migration.⁵⁶⁰

På internationell nivå utgör FN:s [konvention angående flyktingars rättsliga ställning](#)⁵⁶¹ tillsammans med dess protokoll från 1967 kärnan i det internationella flyktingsskyddet. Dessutom upprätthåller ett antal bestämmelser i [barnkonventionen](#) och generella kommentarer från kommittén för barnets rättigheter

559 Se vidare FRA (2010), *Separated, asylum-seeking children in European Union Member States*, 7 december 2010; FRA (2011), *Fundamental rights of migrants in an irregular situation in the European Union who are not removed*, 7 april 2017, s. 27; FRA (2011), *Migrants in an irregular situation: Access to healthcare in 10 European Union Member States*, 11 oktober 2011, s. 26; FRA (2018), *Children's rights and justice – Minimum age requirements in the EU*, 25 april 2018; FRA (2020), *Fundamental rights of refugees, asylum applicants and migrants at the European borders*, 27 mars 2020.

560 Se även Europarådets ministerkommitté (2019), [rekommendation CM/Rec \(2019\) 11 om effektivt förmyndarskap för ensamkommande barn och barn som skilts från sina föräldrar i samband med migration](#), 2019.

561 FN, generalförsamlingen (1951), [konvention angående flyktingars rättsliga ställning](#), 28 juli 1951, FN, fördragssamling, volym 189, s. 137.

barnets rättigheter i samband med migration och asyl och har bidragit till utvecklingen av rättsliga åtgärder på europeisk nivå.⁵⁶² I synnerhet skyddar artikel 8 barns rätt till identitet, inklusive medborgarskap, namn och familjerelationer; artikel 9 säkerställer att barn som skilts från sina föräldrar upprätthåller kontakten med båda föräldrarna om det är för barnets bästa; artikel 20 säkerställer ett särskilt skydd för barn som tillfälligt eller permanent berövas sin familjemiljö och artikel 22 ger flyktingbarn rätt till särskilt skydd. De flesta individuella klagomål som kommittén för barnets rättigheter prövar, i enlighet med det tredje protokollet från konventionen, avser området migration eller asyl.

I följande avsnitt behandlas inresa och vistelse ([avsnitt 9.1](#)), åldersbedömning ([avsnitt 9.2](#)), familjeåterförening för barn som skilts från sina föräldrar ([avsnitt 9.3](#)), frihetsberövande ([avsnitt 9.4](#)), utvisning ([avsnitt 9.5](#)) samt tillgång till rättslig prövning ([avsnitt 9.6](#)).

9.1. Inresa och vistelse

Viktiga punkter

- EU-medborgare har rätt att röra sig fritt inom EU.
- Beslut om barns inresa och vistelse bör fattas inom ramen för lämpliga mekanismer och förfaranden samt sett till barnets bästa.

Enligt unionsrätten varierar betydligt vilka rättigheter barn har och i vilken omfattning beroende på vilken nationalitet barnet och barnets föräldrar har samt om barnet migrerar med sina föräldrar eller på egen hand.

EU-medborgares migration till en annan EU-medlemsstat betraktas som fri rörlighet och regleras genom ett antal rättsliga instrument. Rättigheterna för EU-medborgare är omfattande och syftar till att främja optimal rörlighet inom EU. För det första fastställs det i artikel 21 i [EUF-fördraget](#) att EU-medborgare

⁵⁶² FN (2017), *gemensam allmän kommentar nr 3 (2017) från kommittén för skydd av alla migrerande arbetstagares och deras familjemedlemmars rättigheter* och *nr 22 (2017) från kommittén för barnets rättigheter i samband med internationell migration*, CMW/C/GC/3-CRC/C/GC/22, 16 november 2017.

och deras familjemedlemmar har rätt att fritt röra sig och uppehålla sig inom alla EU-medlemsstaters territorier. Så snart de kommer till den mottagande staten har de också rätt att behandlas på samma sätt som landets egna medborgare när det gäller tillgång till och villkor för arbete, sociala förmåner, skola, hälso- och sjukvård osv. EU-medborgarnas rätt till fri rörlighet garanteras också genom artikel 45 i [EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna](#).

Vilka rättigheter som gäller för medflyttande barn till föräldrar/vårdnadshavare som är EU-medborgare regleras genom [direktivet om fri rörlighet](#).⁵⁶³ I detta direktiv fastställs att familjemedlemmar har rätt att resa in och uppehålla sig i den mottagande medlemsstaten, oavsett om detta sker i samband med eller efter EU-medborgarens flytt dit (artikel 5.1). Med familjemedlemmar avses i denna rättsakt alla biologiska barn till antingen EU-migranten själv eller till dennes make/maka eller partner, förutsatt att de är under 21 år eller är "beroende för sin försörjning" (artikel 2.2). De behöver inte nödvändigtvis vara EU-medborgare, förutsatt att den person de flyttade med är EU-medborgare. Under de första tre månaderna efter flytten har familjen en villkorslös uppehållsrätt, men därefter måste EU-medborgare som vill att deras barn ska stanna hos dem i den mottagande staten visa att de har tillräckliga tillgångar och en heltäckande sjukförsäkring för att kunna försörja dem (artikel 7). Barn och andra familjemedlemmar får automatiskt permanent uppehållstillstånd om de har bott i den mottagande staten tillsammans med EU-medborgaren fem år i följd (artiklarna 16.2 och 18). De omfattas då inte längre av några särskilda villkor som rör tillgångar/sjukförsäkring.

EG-domstolen har också uttalat sig om rätten till inresa och vistelse för barn som är tredjelandsmedborgare enligt *kafala* tillsammans med en EU-medborgare.

Exempel: I målet *SM mot Entry Clearance Officer*⁵⁶⁴ nekades en algerisk medborgare, SM, inresetillstånd till Förenade kungarikets territorium i egenskap av adoptivbarn till en medborgare i Europeiska ekonomiska

⁵⁶³ Observera att tillämpliga bestämmelser i direktivet även är tillämpliga inom EES-området. Se vidare [avtalet om Europeiska ekonomiska samarbetsområdet](#), 2 maj 1992, del III, [fri rörlighet för personer, tjänster och kapital](#) samt [avtal mellan Europeiska gemenskapen och dess medlemsstater, å ena sidan, och Schweiziska edsförbundet, å andra sidan om fri rörlighet för personer](#), som undertecknats i Luxemburg den 21 juni 1999 och trädde i kraft den 1 juni 2002, EGT L 114, 30.4.2002, s. 6.

⁵⁶⁴ EU-domstolens dom av den 26 mars 2019 i mål C-129/18, *SM mot Entry Clearance Officer*.

samarbetsområdet (EES) enligt det algeriska *kafala*-systemet. Enligt EU-domstolen ska begreppet "släkting i rakt nedstigande led" till en unionsmedborgare enligt direktiv 2004/38/EG tolkas så att det inte omfattar ett barn som har placerats i en unionsmedborgares permanenta vårdnad enligt Algeriets *kafala*-system, eftersom denna placering inte ger upphov till något föräldra-barnförhållande dem emellan. Det ankommer emellertid på de behöriga nationella myndigheterna att underlätta inresa och uppehåll för ett barn som har placerats i en unionsmedborgares vårdnad enligt det algeriska *kafala*-systemet i egenskap av "andra familjemedlemmar" till en unionsmedborgare, i enlighet med artikel 3.2 i direktiv 2004/38/EG och artikel 24.2 i stadgan om de grundläggande rättigheterna. Detta bör göras genom en välvägd och rimlig bedömning av alla omständigheter i fallet som tar hänsyn till barnets bästa. Om bedömningen visar att barnet och förmyndaren anses leva ett verkligt familjeliv och att barnet är beroende av förmyndaren bör barnet beviljas rätt till inresa och vistelse.

När det gäller tredjelandsmedborgare som inte ingår i någon EU-migrants familj är den fria rörligheten mer begränsad. Detta område regleras dels genom unionsrätten, dels genom den nationella utlänningsrätten.⁵⁶⁵

I samband med internationella skyddsförfaranden anses barn höra till gruppen "sårbara personer" och medlemsstaterna måste därför ta hänsyn till deras specifika situation när de genomför unionsrätten.⁵⁶⁶ Detta innebär att stater ska fastställa och anpassa varje specialåtgärd som framför allt asylsökande barn kan behöva i samband med inresan till den mottagande staten. Artikel 24 i EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna är tillämplig på de krav för inresa och vistelse som fastställs i EU:s asylregelverk i fråga om barn. Här fastställs att EU:s medlemsstater ska säkerställa att barns bästa kommer i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn, oavsett om de vidtas av offentliga myndigheter eller privata institutioner.

565 Europeiska unionens råd (2003), [rådets direktiv 2003/86/EG av den 22 september 2003 om rätt till familjeåterförening](#), EUT L 251, 3.10.2003, s. 12.

566 Se särskilt EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2013), [direktiv 2013/33/EU av den 26 juni 2013 om normer för mottagande av personer som ansöker om internationellt skydd \(omarbetning\)](#) (direktivet om mottagningsvillkor [omarbetning]), EUT L 180, 29.6.2013, s. 96, artikel 21, och Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2008), [direktiv 2008/115/EG av den 16 december 2008 om gemensamma normer och förfaranden för återvändande av tredjelandsmedborgare som vistas olagligt i medlemsstaterna](#) (återvändandedirektivet), EUT L 348, 24.12.2008, s. 98, artikel 3.9.

Exempel: I målet *LW mot Bundesrepublik Deutschland*⁵⁶⁷ avsåg begäran om förhandsavgörande tolkningen av direktiv 2011/95/EU om uppehållsstatus för ett barn med tunisiskt medborgarskap som fötts i Tyskland av en syrisk far med flyktingstatus och en tunisisk mor, samtliga bosatta i Tyskland. Domstolen slog fast att en medlemsstat enligt mer förmånliga nationella bestämmelser inte kan hindras från att bevilja flyktingstatus till ett underårigt barn till en tredjelandsmedborgare med flyktingstatus. Detta innebär fall där barnet föddes på den medlemsstatens territorium och även om barnet är medborgare i ett tredjeland där barnet inte riskerar att utsättas för förföljelse, under förutsättning att barnet inte omfattas av något skäl för uteslutning (artikel 12.2 i direktivet) och att barnet inte, på grund av sin nationalitet eller någon annan form av personlig rättslig ställning, har rätt till en bättre behandling i den medlemsstaten än den som följer av beviljandet av flyktingstatus.

Principen om barnets bästa ligger också till grund för genomförandet av [direktiv 2013/32/EU](#) om gemensamma förfaranden för att bevilja och återkalla internationellt skydd (direktivet om asylförfaranden)⁵⁶⁸ och förordningen om kriterier och mekanismer för att avgöra vilken medlemsstat som är ansvarig för att pröva en ansökan om internationellt skydd som en tredjelandsmedborgare eller en statslös person har lämnat in i någon medlemsstat ([Dublin-förordningen](#)), eftersom dessa rättsakter gäller barn.⁵⁶⁹ Båda dessa rättsakter innehåller också särskilda garantier för ensamkommande barn, inklusive deras legala ställföreträdarskap. Enligt [förordning \(EG\) nr 562/2006](#) om kodexen om Schengengränserna ska gränskontrollanter kontrollera om vuxna har föräldraansvar för de barn de reser tillsammans med. Detta gäller särskilt om barnet endast åtföljs av en vuxen och det finns en grundad anledning att misstänka att barnet olagligen har förts bort från den eller de personer som har det lagliga föräldraansvaret. I så fall ska gränskontrollanten göra ytterligare utredningar för att undersöka om det finns eventuella konsekvenser eller motsägelser i den information som lämnats. Om barn reser utan en medföljande vuxen, ska

567 EU-domstolens dom av den 9 november 2021 i mål C-91/20, *LW mot Bundesrepublik Deutschland*.

568 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2013), [direktiv 2013/32/EU av den 26 juni 2013 om gemensamma förfaranden för att bevilja och återkalla internationellt skydd](#), EUT L 180, 29.6.2013, s. 60, artikel 25.6.

569 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2013), [förordning \(EU\) nr 604/2013 av den 26 juni 2013 om kriterier och mekanismer för att avgöra vilken medlemsstat som är ansvarig för att pröva en ansökan om internationellt skydd som en tredjelandsmedborgare eller en statslös person har lämnat in i någon medlemsstat](#), EUT L 180, 29.6.2013, s. 31, artikel 6.

gränskontrollanter noggrant kontrollera resehandlingar och verifikationer för att försäkra sig om att barnen inte lämnar territoriet mot de föräldraansvarigas vilja.⁵⁷⁰

Inom Europarådets regelverk återopas ofta rätten till skydd för privat- och familjeliv i artikel 8 i [Europakonventionen](#) som en skyddsmekanism mot utvisning av barn som annars inte har bedömts vara i behov av internationellt skydd, däribland subsidiärt skydd. Överträdelser av artikel 8 har konstaterats i sådana fall där barn är inblandade, eftersom en påtvingad separation från nära familjemedlemmar sannolikt kan få allvarliga konsekvenser för deras utbildning, sociala och känslomässiga stabilitet samt identitet.⁵⁷¹

Enligt artikel 19 i [den europeiska sociala stadgan](#) är medlemsstaterna skyldiga att så långt det är möjligt underlätta återföreningen av en utländsk arbetstagar familj som har rätt att bosätta sig på territoriet.

Dessutom innehåller Europarådets ministerkommittés [rekommendation om effektivt förmyndarskap för ensamkommande barn och barn som skilts från sina föräldrar i samband med migration](#) tydliga vägledande principer för att genom förmyndarskap sätta skyddet, stödet och säkerheten för migrerande barn i främsta rummet, på grundval av övertygelsen att ett snabbt tillsättande av förmyndare och deras roll är av största vikt för att agera för barnets bästa och för att säkerställa att barnets rättigheter och välbefinnande respekteras.⁵⁷²

570 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2006), [förordning \(EG\) nr 562/2006 av den 15 mars 2006 om en unionskodex om gränspassage för personer \(kodex om Schengen-gränserna\)](#), EUT L 105, 13.4.2006, s. 1, bilaga VII, 6.

571 Europadomstolens dom av den 21 december 2001 i mål nr 31465/96, [Sen mot Nederländerna](#); Europadomstolens dom av den 1 december 2005 i mål nr 60665/00, [Tuquabo-Tekle m.fl. mot Nederländerna](#).

572 Europarådets ministerkommitté (2019), [rekommendation CM/Rec \(2019\) 11 om effektivt förmyndarskap för ensamkommande barn och barn som skilts från sina föräldrar i samband med migration](#), 2019.

9.2. Åldersbedömning

Viktiga punkter

- Åldersbedömning avser sådana metoder som myndigheterna använder sig av för att fastställa en migrants ålder i syfte att bestämma vilka immigrationsförfaranden och regler som ska följas.⁵⁷³
- Förfarandena för åldersbedömning måste respektera barnets rättigheter.

Inom unionsrätten får enligt artikel 25.5 i [direktivet om asylförfaranden](#) staterna använda sig av läkarundersökningar, men dessa ska ske "med full respekt för den personliga värdigheten", genom "den minst invasiva typen av undersökning" samt "utföras av kvalificerade medicinska yrkesutövare".⁵⁷⁴ Denna bestämmelse innehåller också ett krav om att de personer detta gäller ska bli informerade, på ett språk de kan förstå, om att en sådan undersökning kan komma att genomföras samt att de, eller deras juridiska ombud, ska ge sitt samtycke till en sådan undersökning. En vägran att genomgå åldersbedömning får inte leda till att ansökan om internationellt skydd avslås. Praxis när det gäller samtycke till läkarundersökning i samband med åldersbedömning varierar mellan medlemsstaterna och kräver ibland endast barnets eller endast förmyndarens samtycke, eller bådadera.⁵⁷⁵

Inom Europarådets regelverk, om kränkande metoder används i samband med åldersbedömning kan det ge upphov till frågor rörande artikel 3 eller 8 i [Europakonventionen](#). Artikel 3 har tolkats så att den omfattar ett brett spektrum av olika scenarier som skulle kunna anses vara omänskliga eller förnedrande, däribland kränkande kroppsundersökningar av barn.⁵⁷⁶ Sett ur ett

573 Se vidare FRA och Europadomstolen (2020), *Handbook on European law relating to asylum, borders and immigration*, 17 december 2020, avsnitt 10.

574 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2013), *direktiv 2013/32/EU av den 26 juni 2013 om gemensamma förfaranden för att bevilja och återkalla internationellt skydd*, EUT L 180, 29.6.2013, s. 60.

575 FRA (2018), *Age assessment and fingerprinting of children in asylum procedures – Minimum age requirements concerning children's rights in the EU*, 25 april 2018; se även Europeiska stödkontoret för asylfrågor, *Age assessment practices in EU+ countries: updated findings*, juli 2021. För en översikt över de olika metoder som tillämpas i respektive land, se Europeiska stödkontoret för asylfrågor (2018), *Practical guide on age assessment*, mars 2018; Europeiska stödkontoret för asylfrågor (2021), *Asylum report 2021*, punkt 5.1.2.

576 Europadomstolens dom av den 1 februari 2011 i mål nr 36369/06, *Yazgül Yilmaz mot Turkiet*.

immigrationsperspektiv skulle myndigheterna enligt artikel 8 helt legitimt kunna ingripa i ett barns rätt till privatliv och genomföra åldersbedömningar om det sker med stöd av lag och är nödvändigt för att skydda något av de legitima syften som anges i artikel 8.2 i Europakonventionen.

Europeiska kommittén för sociala rättigheter har tagit ställning till flera frågor som rör barns mänskliga rättigheter i samband med åldersbedömningen.

Exempel: I målet *EUROCEF mot Frankrike*⁵⁷⁷ analyserade Europeiska kommittén för sociala rättigheter användningen av skelettundersökningar för att fastställa åldern på ensamkommande barn i Frankrike och konstaterade en överträdelse av artikel 17.1 i den [europeiska sociala stadgan](#). I synnerhet ansåg kommittén att användningen av sådana medicinska tester var mycket omtvistad eftersom de är otillförlitliga och undergräver barns värdighet och fysiska integritet.

I [ministerkommitténs rekommendation om förmyndarskap](#) fastställs att när det är osäkert huruvida en person är ett barn eller inte, och även efter det att de nationella åldersbedömningsförfarandena har genomförts, bör staterna se till att personen har en förmyndare eller att en behörig myndighet garanterar att personens rättigheter respekteras.⁵⁷⁸ Europarådets parlamentariska församling har också antagit en rekommendation med principer och vägledning för bedömning av barns ålder för ensamkommande migrerande barn.⁵⁷⁹

Inom internationell rätt åläggs staterna att respektera barnets rätt till identitet genom artikel 8 i [barnkonventionen](#). Detta medför en skyldighet att hjälpa ett barn att styrka sin identitet, vilket kan innebära att styrka barnets ålder. Åldersbedömning bör emellertid betraktas som en sista utväg.

Principen om barnets bästa bör under alla förhållanden tillämpas vid de nationella metoderna för åldersbedömning. FN:s kommitté för barnets rättigheter bekräftar att barnets fysiska utseende och psykiska mognad bör

⁵⁷⁷ ECSR, *European Committee for Home-Based Priority Action for the Child and the Family (EUROCEF) mot Frankrike*, klagomål nr 114/2015, 24 januari 2018.

⁵⁷⁸ Europarådets ministerkommitté (2019), *rekommendation CM/Rec (2019) 11 om effektivt förmyndarskap för ensamkommande barn och barn som skilts från sina föräldrar i samband med migration*, 2019.

⁵⁷⁹ Europarådets parlamentariska församling (2017), *rekommendation 2117, Child-friendly age assessment for unaccompanied migrant children*, 24 november 2017.

beaktas i samband med åldersbedömning. Bedömningen ska genomföras på ett vetenskapligt, säkert och barnvänligt sätt, med hänsyn till om det rör sig om en pojke eller flicka, och genomföras rättvist, där man undviker alla risker för att barnets fysiska integritet kränks och visar vederbörlig respekt för den mänskliga värdigheten.⁵⁸⁰ FN:s kommitté för barnets rättigheter har behandlat flera enskilda klagomål om åldersbedömning. Kommittén har betonat behovet av en förmyndare eller ett juridiskt ombud som stöder barnet under åldersbedömningen och har kritiserat undersökning av genitalier som en åldersbedömningsmetod.⁵⁸¹

9.3. Familjeåterförening för barn som skilts från sina föräldrar

Viktiga punkter

- På Europeanivå inriktas bestämmelserna i första hand på att barn ska återförenas på ett säkert sätt med sina föräldrar, antingen i det mottagande landet eller i deras ursprungsland.
- När det avgörs vilka familjemedlemmar som ska återförenas med familjen ska barnets föräldrar och/eller primära vårdnadshavare prioriteras.
- Barnets bästa måste vara vägledande för ärenden som rör familjeåterförening.

Inom unionsrätten är det mest betydelsefulla rättsliga instrumentet [direktivet om familjeåterförening](#). Enligt detta direktiv ska medlemsstaterna tillåta inresa och vistelse för det ensamkommande barnets föräldrar om dessa är tredjelandsmedborgare – om det inte är till barnets bästa att återförenas med sina föräldrar utomlands. Om det inte finns någon förälder har medlemsstaterna möjlighet att välja att tillåta inresa och vistelse för ett barns vårdnadshavare eller någon annan familjemedlem.⁵⁸² När det gäller ensamkommande barn är

580 FN:s kommitté för barnets rättigheter (2005), [Allmän kommentar nr 6 \(2005\) om behandlingen av ensamkommande barn och barn som har skilts från föräldrarna utanför ursprungslandet](#), CRC/GC/2005/6, 1 september 2005, punkt 31.A.

581 FN (2021), [yttrande godkänt av kommittén avseende det fakultativa protokollet till konventionen om barnets rättigheter vid ett kommunikationsförfarande, angående meddelande nr 76/2019](#), CRC/C/86/D/76/2019, 17 augusti 2021.

582 EU, Europeiska unionens råd, [direktiv 2003/86/EG av den 22 september 2003 om rätt till familjeåterförening](#), EUT L 251, 3.10.2003, s. 12, artikel 10.3 a respektive b.

definition och rättigheter i fråga om "familj" därför mer omfattande än för de flesta andra kategorier av migrerande barn.⁵⁸³ Principen om barnets bästa ska alltid tillämpas när man överväger ett beslut om familjeåterförening.⁵⁸⁴

Enligt EU-domstolen bör det tillämpliga datumet för fastställande av åldern för familjemedlemmar som ansöker om familjeåterförening inte påverkas av förfarandenas längd. Närmare bestämt är tidpunkten för bedömningen av huruvida en flykting är ett ensamkommande barn i den mening som avses i direktivet om familjeåterförening den dag då personen reste in i EU:s medlemsstat och lämnade in asylansökan, och inte dagen för ansökan om familjeåterförening.⁵⁸⁵

Exempel: Målet *A och S mot Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie*⁵⁸⁶ gällde en ansökan om familjeåterförening för ett ensamkommande barn som uppnått myndighetsålder under asyلفörfarandet. Statssekreteraren avlog denna ansökan, eftersom barnet redan hade blivit myndigt när flyktingstatus beviljades. EU-domstolen slog fast att artikel 2 f i direktivet om familjeåterförening ska tolkas så att en tredjelandsmedborgare eller statslös person som är under 18 år vid inresan till en medlemsstats territorium och som ansöker om asyl i denna stat, men som under asyلفörfarandets gång uppnår myndighetsålder och därefter beviljas flyktingstatus, ska anses vara underårig i den mening som avses i denna bestämmelse.

I [skyddsdirektivet](#) framhålls särskilt att asylsökande barn om möjligt bör placeras hos vuxna släktingar i den mottagande staten, att syskon bör hållas samman samt att frånvarande familjemedlemmar ska spåras upp på ett förnuftigt och säkert sätt så snart detta är praktiskt genomförbart (artikel 31). [Mottagandedirektivet](#) innehåller liknande bestämmelser för ensamkommande barn som ännu inte har fått flyktingstatus (artikel 24).

583 Se även FRA och Europadomstolen (2020), *Handbook on European law relating to asylum, borders and immigration*, 17 december 2020, avsnitt 6.3 om familjeåterförening.

584 EU, Europeiska unionens råd, [direktiv 2003/86/EG av den 22 september 2003 om rätt till familjeåterförening](#), EUT L 251, 3.10.2003, s. 12, artikel 5.5.

585 Samma tolkning följdes av EU-domstolen när det gäller åldern på barnen till en vuxen sökande som ansökte om familjeåterförening med sina underåriga barn, *B.M.M. (C-133/19 och C-136/19)*, *B.S. (C-133/19)*, *B.M. (C-136/19)*, *B.M.O. (C-137/19) mot État belge*, förenade målen *C-133/19*, *C-136/19 och C-137/19*, 16 juli 2020.

586 EU-domstolens dom av den 12 april 2018 i mål C-550/16, *A och S mot Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie*, punkterna 55–60 och 64.

Rådets direktiv 2001/55/EG om miniminormer för att ge tillfälligt skydd vid massiv tillströmning av fördrivna personer och om åtgärder för att främja en balans mellan medlemsstaternas insatser för att ta emot dessa personer och bära följderna av detta ([direktivet om tillfälligt skydd](#)) syftar också till att påskynda återföreningen av familjemedlemmar (inklusive barn) som har hamnat på olika håll efter att plötsligt ha evakuerats från sitt ursprungsland (artikel 15).⁵⁸⁷ Hittills har emellertid detta direktiv aldrig tillämpats. För att det ska "utlösas" måste rådet först fatta beslut om detta – och något sådant beslut har ännu inte tagits.

Enligt artikel 24.3 i direktivet om mottagningsvillkor ska medlemsstaterna, där så krävs, också börja spåra familjemedlemmar till ensamkommande barn. Detta ska göras med hjälp av internationella eller andra berörda organisationer så snart som möjligt sedan en ansökan om internationellt skydd har gjorts, samtidigt som det värnas om barnets bästa. Om barnets eller dess nära anhörigas liv eller fysiska säkerhet är hotade, särskilt om familjen har stannat i ursprungslandet, är det viktigt att säkerställa att insamling, behandling och spridning av information om dessa personer sker konfidentiellt, för att inte riskera deras säkerhet. I enlighet med artikel 31.5 i skyddsdirektivet ska arbetet med att påbörja eller fortsätta spårningsprocessen inte påverkas av att barnet har beviljats internationellt skydd.

I [Dublinförordningen](#) fastställs dessutom att om ett ensamkommande barn har en eller flera släktingar som bor i en annan medlemsstat och som kan ta hand om detta barn, ska den medlemsstaten sammanföra den underårige med släktingen och vara ansvarig medlemsstat, förutsatt att det är för den underåriges bästa (artikel 8).⁵⁸⁸ I förordningen föreskrivs också en skyldighet att identifiera anhöriga som finns på medlemsstaternas territorium, samtidigt som man värnar om barnets bästa (artikel 6). Enligt mottagandedirektivet är man också skyldig att börja spåra familjemedlemmar till ensamkommande barn, där så krävs med hjälp av internationella eller andra berörda organisationer

587 EU, Europeiska unionens råd (2001), direktiv 2001/55/EG av den 20 juli 2001 om miniminormer för att ge tillfälligt skydd vid massiv tillströmning av fördrivna personer och om åtgärder för att främja en balans mellan medlemsstaternas insatser för att ta emot dessa personer och bära följderna av detta, EGT L 212, 7.8.2001, s. 12.

588 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2013), förordning (EU) nr 604/2013 av den 26 juni 2013 om kriterier och mekanismer för att avgöra vilken medlemsstat som är ansvarig för att pröva en ansökan om internationellt skydd som en tredjelandsmedborgare eller en statslös person har lämnat in i någon medlemsstat, EUT L 180, 29.6.2013, s. 31.

(artikel 24). Den sistnämnda typen av stöd föreskrivs också i Dublinförordningen (artikel 6).

Principen om barnets bästa ska alltid tillämpas när man överväger ett beslut om familjeåterförening. Föräldrar måste exempelvis kunna visa att de kan utöva sin föräldraskyddighet för barnets bästa. Nationella domstolar ska slå fast att det är olagligt för ett barn att återvända till sitt ursprungsland om myndigheterna inte har försäkrat sig om att det finns lämpliga arrangemang för att ta emot och omhänderta barnet i landet i fråga (artikel 10.2).

När det gäller Europarådets regelverk ger inte artikel 8 i [Europakonventionen](#) migrerande föräldrar och deras barn en absolut rätt att välja var de vill bo. Nationella myndigheter har laglig rätt att utvisa familjemedlemmar eller neka dem inresa, förutsatt att det inte finns oöverstigliga hinder för att upprätta familjeliv någon annanstans.⁵⁸⁹ Sådana beslut ska alltid vara en proportionerlig reaktion på mer omfattande överväganden som grundar sig på allmänintresset. Om en förälder har begått brottsliga handlingar kan det till exempel vara lämpligt med utvisning eller nekad inresa.

Exempel: Målet *Jeunesse mot Nederländerna*⁵⁹⁰ gällde de nederländska myndigheternas vägran att låta en surinamesisk kvinna bosätta sig i Nederländerna på grund av hennes familjeliv i landet. Kvinnan var gift med en nederländsk medborgare och hade tre barn med honom. Europadomstolen ansåg att myndigheterna inte hade lagt tillräcklig vikt vid avslagens konsekvenser för klagandens barn och deras bästa. Europadomstolen fann att det hade skett en överträdelse av artikel 8 i Europakonventionen eftersom det inte hade gjorts en rimlig avvägning mellan klagandens och hennes familjs personliga intressen att upprätthålla familjelivet i Nederländerna och regeringens intressen av att kontrollera invandringen.

Exempel: Målet *Gül mot Schweiz*⁵⁹¹ gällde klaganden Gül som bodde i Schweiz tillsammans med sin fru och dotter. De hade alla beviljats uppehållstillstånd av humanitära skäl. Till Schweiz ville han också ta deras

589 Europadomstolens dom av den 12 juni 2012 i mål nr 54131/10, [Bajsultanov mot Österrike](#); Europadomstolens dom av den 5 april 2005 i mål nr 43786/04, [Latifa Benamar m.fl. mot Nederländerna](#).

590 Europadomstolens dom av den 3 oktober 2014 i mål nr 12738/10, [Jeunesse mot Nederländerna \[stora avdelningen\]](#).

591 Europadomstolens dom av den 19 februari 1996 i mål nr 23218/94, [Gül mot Schweiz](#).

underårig son, som fanns kvar i Turkiet, men de schweiziska myndigheterna avslag denna begäran, med den huvudsakliga motiveringen att han inte hade tillräckliga medel för att försörja sin familj. Europadomstolen ansåg att klaganden själv hade orsakat separationen från sonen genom att lämna Turkiet. Han hade nyligen varit på ett flertal besök i Turkiet, vilket visade att de grunder som han först anfört för att söka politisk asyl i Schweiz inte längre var aktuella. Det fanns inget som hindrade familjen från att etablera sig i sitt ursprungsland, där den underåriga sonen alltid hade bott. Domstolen fann inte att det hade skett någon överträdelse av artikel 8 i Europakonventionen.

Exempel: Målet *Tuquabo-Tekle m.fl. mot Nederländerna*⁵⁹² gällde, som jämförelse, en ansökan om familjeåterförening för en mor, hennes make och tre av hennes barn, som var bosatta i Nederländerna, med dottern som var bosatt i Eritrea. Modern hade först fått rätt att bosätta sig i Norge och ta med sig sina barn av humanitära skäl. Endast hennes äldste son återförenades med henne i Norge ett år senare, medan hennes två andra barn bodde kvar i Eritrea och skulle återförenas med henne i ett senare skede. Därefter flyttade hon till Nederländerna med sin son för att bo tillsammans med sin make, och paret fick två barn. Därefter fick Tuquabo-Tekle och hennes make nederländskt medborgarskap. Flera år senare ansökte Tuquabo-Tekle om tidsbegränsat uppehållstillstånd för sin 14-åriga dotter, som fortfarande bodde kvar i Eritrea. De nederländska myndigheterna avslag begäran med motiveringen att de nära familjebanden mellan modern och hennes barn under tiden hade upphört. Domstolen slog fast att staten hade kränkt rättigheterna enligt artikel 8 i Europakonventionen. Eftersom sökandena hade etablerat starka band i Nederländerna och endast upprätthöll svaga band till sitt ursprungsland, var det bästa sättet att utveckla familjelivet enligt Europadomstolen att ge dottern rätt att bosätta sig i Nederländerna.⁵⁹³

Enligt internationell rätt har ett barn rätt att inte skiljas från sin familj, om inte ett sådant åtskiljande anses vara för barnets bästa (artikel 9.1 i [barnkonventionen](#)). I artikel 10 i barnkonventionen fastställs att ett barn vars föräldrar är bosatta i olika länder bör tillåtas att flytta mellan dessa länder för att kunna

592 Europadomstolens dom av den 1 mars 2006 i mål nr 60665/00, *Tuquabo-Tekle m.fl. mot Nederländerna*.

593 Europadomstolens dom av den 1 mars 2006 i mål nr 60665/00, *Tuquabo-Tekle m.fl. mot Nederländerna*.

hålla kontakt med eller återförenas med båda föräldrarna, om inte annat följer av den nationella immigrationsrätten. Principen om barnets bästa, som är förankrad i artikel 3 i barnkonventionen, utgör grunden för samtliga beslut som rör familjeåterförening med ett barn eller ett ensamkommande barn.

9.4. Frihetsberövande

Viktiga punkter

- Enligt Europarätten ska det vara en sista utväg att barn sätts i förvar i samband med immigrationsärenden och detta ska ske under kortast möjliga tid.
- De nationella myndigheterna måste placera barnen på ett annat lämpligt boende.⁵⁹⁴

Enligt unionsrätten artikel 11 i mottagandedirektivet och artikel 17 i återvändandedirektivet får barn endast tas i förvar som en sista utväg och endast om mindre ingripande åtgärder inte kan tillämpas verkningsfullt. Detta frihetsberövande ska begränsas till en så kort tid som möjligt, och alla åtgärder ska vidtas för att barn som hålls i förvar ska kunna frigges och placeras i inkvartering som är lämplig för dem. Barn som hålls i förvar ska ha möjlighet att delta i fritidsverksamhet, inbegripet lekar, och fritidsaktiviteter som lämpar sig för deras ålder. Enligt samma artikel får ensamkommande barn enbart tas i förvar under exceptionella omständigheter och alla åtgärder ska vidtas för att frigge dessa barn så snart som möjligt. De får aldrig hållas i förvar i fängelseanläggningar, utan ska i första hand inkvarteras i anläggningar med personal och utrustning som är anpassade till behoven hos personer i deras ålder. De bör inkvarteras åtskilt från vuxna.

Ensamkommande barn som hålls i förvar i avvaktan på bortförande bör placeras på institutioner med personal och anläggningar som kan tillgodose behoven hos personer i deras ålder (artikel 17.4 i [återvändandedirektivet](#)).

⁵⁹⁴ För mer information, se FRA (2017), *European legal and policy framework on immigration detention of children*, juni 2017.

Exempel: I målet *Al Chodor*⁵⁹⁵ tog den tjeckiska polisen klaganden och hans två underåriga barn i förvar i avvaktan på att de skulle överföras till Ungern i enlighet med Dublinförordningens bestämmelser. EU-domstolen fann att en person som ansöker om internationellt skydd endast kan hållas i förvar enligt Dublinförordningen om nationell rätt tillhandahåller objektiva kriterier för att avgöra om det finns en risk för avvikande. Domstolen noterade att alla frihetsberövande åtgärder måste vara tillgängliga, precisa och förutsebara, vilket krävs enligt artikel 6 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna. EU-domstolen konstaterade att förvar är olagligt i avsaknad av dessa objektiva kriterier i en bindande bestämmelse med allmän giltighet enligt nationell rätt.

Inom Europarådets regelverk har frihetsberövande av migrerande barn behandlats i samband med artiklarna 3 och 5 i Europakonventionen.⁵⁹⁶ Europadomstolen har konsekvent slagit fast att placering av barn hos deras familjer i administrativt förvar bör vara en sista utväg och att de nationella myndigheterna bör undersöka alla andra genomförbara alternativ i enlighet med artikel 5.1 i **Europakonventionen**.⁵⁹⁷

Exempel: *Mubilanzila Mayeka och Kaniki Mitunga mot Belgien*⁵⁹⁸ gäller ett ensamkommande barn som placerats i förvar. En femårig flicka var i två månader placerad på ett transitförvar för vuxna utan lämpligt stöd. Flickan hade rest från Demokratiska republiken Kongo utan nödvändiga resehandlingar i hopp om att kunna återförenas med sin mamma, som hade fått flyktingstatus i Kanada. Flickan fördes senare tillbaka till Demokratiska republiken Kongo, trots att det inte fanns någon släkting som väntade på henne där. Europadomstolen slog fast att eftersom det inte fanns någon risk att barnet skulle försöka undandra sig de belgiska myndigheternas tillsyn, hade placeringen i ett slutet förvar för vuxna inte tjänat något syfte.

595 EU-domstolens dom av den 15 mars 2017 i mål C-528/15, *Policie ČR, Krajské ředitelství policie Ústeckého kraje, odbor cizinecké policie mot Salah Al Chodor m.fl.*

596 Se exempelvis Europadomstolens dom av den 28 februari 2019 i mål nr 19951/16, *H.A. m.fl. mot Grekland*; Europadomstolens dom av den 26 mars 2020 i mål nr 23685/14, *Bilalova m.fl. mot Polen*.

597 Se även ECSR (2020), *årliga slutsatser 2019*, 24 mars 2020; Europarådet (2018), *Legal and practical aspects of effective alternatives to detention in the context of migration – Analysis by the Steering Committee for Human Rights (CDDH)*, 7 december 2017.

598 Europadomstolens dom av den 12 oktober 2006 i mål nr 13178/03, *Mubilanzila Mayeka och Kaniki Mitunga mot Belgien*.

Europadomstolen konstaterade även att andra åtgärder kunde ha vidtagits – som att placera henne på ett specialiserat center eller tillsammans med fosterföräldrar – som sannolikt skulle ha bidragit mer till barnets bästa, en princip som är förankrad i artikel 3 i barnkonventionen. Europadomstolen fann att det hade skett en överträdelse av artiklarna 3, 5 och 8 i Europakonventionen.

Lagenligheten av frihetsberövandet prövades också i domstol, där barnet i fråga åtföljdes av en förälder.

Exempel: I målet *S.F. m.fl. mot Bulgarien*⁵⁹⁹ prövade Europadomstolen frihetsberövandet av en familj med tre barn i gränspolisens förvarsanläggning och längden på deras vistelse. Domstolen konstaterade att förvar av barn vid invandring, oavsett om de åtföljs av medföljande vuxen eller inte, ger upphov till särskild oro, eftersom barn är extremt sårbara och har särskilda behov. Oavsett hur länge frihetsberövandet pågick var förhållandena i polisens förvarsanläggning inte lämpliga för barn. Europadomstolen fann således att det hade skett en överträdelse av artikel 3 i Europakonventionen.

Exempel: Målet *A.M. m.fl. mot Frankrike*⁶⁰⁰ gällde förvar av barn som åtföljdes av sina föräldrar inom ramen för ett utvisningsförfarande. Europadomstolen fann att även om de materiella förhållandena i förvaren där de hölls inför bortförandet i allmänhet var lämpliga, var förhållandena i anläggningarna bekymmersamma eftersom de kunde skapa oro hos små barn, i synnerhet det buller och de högtalarutrop som de hade utsatts för. Placeringen av barn i förvarsanläggningar utgjorde omänsklig och förnedrande behandling i strid med artikel 3 i Europakonventionen på grund av konvergensen mellan tre faktorer: barnens ringa åldrar, längden på det administrativa frihetsberövandet och det faktum att de berörda lokalerna inte var anpassade för barn.⁶⁰¹

599 Europadomstolens dom av den 7 december 2017 i mål nr 8138/16, *S.F. m.fl. mot Bulgarien*.

600 Europadomstolens dom av den 12 juli 2016 i mål nr 24587/12, *A.M. m.fl. mot Frankrike*.

601 Se även liknande fall: Europadomstolens dom av den 12 juli 2016 i mål nr 11593/12, *A.B. m.fl. mot Frankrike*; Europadomstolens dom av den 12 juli 2016 i mål nr 68264/14, *R.K. m.fl. mot Frankrike*; Europadomstolens dom av den 12 juli 2016 i mål nr 76491/14, *R.C. och V. C. mot Frankrike*.

Exempel: I målet *Bistieva m.fl. mot Polen*⁶⁰² hade klaganden tillsammans med sin make och deras barn anlänt till Polen och sökt asyl. Asylansökan avslogs och familjen flydde till Tyskland. Familjen skickades sedan tillbaka till Polen, där de frihetsberövades i mer än fem månader. Även om det fanns en risk för att familjen skulle avvika fann domstolen att myndigheterna inte hade angett tillräckliga och relevanta skäl för att hålla familjen i förvar under så lång tid. Följaktligen hade det skett en överträdelse av artikel 8 i Europakonventionen.

Exempel: I målet *R.R. m.fl. mot Ungern*,⁶⁰³ kvarhölls en familj med tre barn i nästan fyra månader i ett transitområde vid gränsen i avvaktan på resultatet av deras asylansökningar. Domstolen fann att detta de facto utgjorde frihetsberövande, bland annat med hänsyn till arten och omfattningen av de restriktioner som faktiskt ålagts dem. Eftersom frihetsberövandet saknade en strikt fastställd rättslig grund, utgjorde det en överträdelse av artikel 5.1 i Europakonventionen. Domstolen behandlade även de förhållanden under vilka barnen hade hållits i förvar. Trots att myndigheterna enligt unionsrätten var skyldiga att ta hänsyn till eventuella särskilda mottagandebehov kopplade till sökandenas utsatta status, var inrättningarna olämpliga för barn och det saknades tillgång till läkarvård. Förekomsten av inslag som liknade en fängelsemiljö och de begränsningar som uppstår under förvar måste också ha orsakat barnen oro och psykiskt lidande och försämrat bilden av föräldrarna i barnens ögon. Med tanke på familjens långa vistelse skulle upprepningen och ackumuleringen av ovannämnda omständigheter med nödvändighet få skadliga konsekvenser för dem som utsätts för dem. De klagande barnen och modern hade följaktligen utsatts för förnedrande behandling i strid med artikel 3 i Europakonventionen.

Lagligheten av frihetsberövandet när barnet i fråga åtföljdes av en vuxen som inte var släkt prövades också i domstol.

Exempel: I målet *Moustahi mot Frankrike*⁶⁰⁴ stoppade de franska myndigheterna två barn som reste till Mayotte i en provisorisk båt. De togs i förvar tillsammans med vuxna innan deras omedelbara bortförande. Under denna tid associerades barnen med en vuxen som de inte var släkt med

602 Europadomstolens dom av den 10 april 2018 i mål nr 75157/14, *Bistieva m.fl. mot Polen*.

603 Europadomstolens dom av den 2 mars 2021 i mål nr 36037/17, *R.R. m.fl. mot Ungern*.

604 Europadomstolens dom av den 25 juli 2020 i mål nr 9347/14, *Moustahi mot Frankrike*.

och omfattades av hans beslut om bortförande. Domstolen fann att de klagande barnen hade blivit godtyckligt associerade med en vuxen, inte för att skydda deras bästa, utan för att underlätta en snabb utvisning av dem. Detta var en relevant faktor för att bland annat fastställa att förhållandena och frihetsberövandet av barnen utgjorde en överträdelse av artikel 3 samt artikel 5.1 och 5.4 i Europakonventionen.

Enligt internationell rätt anges i artikel 37 i barnkonventionen att inget barn får frihetsberövas olagligt eller godtyckligt och att det bör vara en sista utväg och ske under så kort tid som möjligt. När man överväger förvar av barn måste hänsyn tas till barnets bästa och medlemsstaternas skyldighet att skydda barn och säkerställa deras välbefinnande.⁶⁰⁵ Kommittén för barnets rättigheter har föreslagit att alla former av förvar av barn vid invandring bör förbjudas enligt lag.⁶⁰⁶

9.5. Utvisning

Viktiga punkter

- Risken att migrerande barn drabbas av utvisning har ett nära samband med föräldrarnas uppehållsstatus i den mottagande staten.
- Principen om barnets bästa bör vara vägledande för alla beslut som rör utvisning av migrerande barn och deras familj/primära vårdnadshavare.
- Enligt unionsrätten finns det omständigheter då migrerande barn får stanna i den mottagande staten oberoende av föräldrarnas rättsliga status. Syftet är då framför allt att slutföra en utbildning eller upprätta familjeliv som annars inte hade varit möjligt.⁶⁰⁷

⁶⁰⁵ Se FN (2019), *Children deprived of Liberty – The United Nations Global Study*, 2019.

⁶⁰⁶ FN (2017), *gemensam allmän kommentar nr 4 (2017) från kommittén för skydd av migrerande arbetstagares och deras familjemedlemmars rättigheter och nr 23 (2017) från kommittén för barnets rättigheter om staters skyldigheter när det gäller barns mänskliga rättigheter inom ramen för internationell migration i ursprungs-, transit-, mottagar- och återvändandeländer*, CMW/C/GC/4-CRC/C/GC/23, 16 november 2017.

⁶⁰⁷ I detta kapitel kommer begreppet utvisning att användas för att beskriva ett lagligt bortförande av en utlänning eller en annan person från en stat. Detta kallas även återvändande, bortförande, avlägsnande, repatriering, utlämning eller förvisning, beroende på det rättsliga sammanhanget. Se även FRA och Europadomstolen (2020), *Handbook on European law relating to asylum, borders and immigration – Edition 2020*, 17 december 2020, avsnitt 6.4.

Inom unionsrätten kan, liksom inom andra delar av EU:s migrationsrätt, reglerna för utvisning av barn variera beroende på deras nationalitet, föräldrarnas nationalitet och omständigheterna kring migrationen. När ett barn får tillträde till en medlemsstat i enlighet med EU-rätten om fri rörlighet, kommer det sannolikt också att kunna stanna där, även om den EU-migrerande förälder som barnet ursprungligen flyttade dit med inte längre uppfyller kraven för permanent uppehållstillstånd eller bestämmer sig för att lämna landet.

I **direktivet om fri rörlighet** fastställs att barn, liksom andra familjemedlemmar, får stanna i den mottagande staten om de har flyttat till denna stat med en förälder som är EU-medborgare och som senare avlider (artikel 12.2), förutsatt att dessa barn har bott i den mottagande staten i minst 12 månader innan föräldern avled. De får också i princip stanna kvar i den mottagande staten även om föräldern inte längre befinner sig där. I både fallen gäller emellertid att barn/familjemedlemmar som är tredjelandsmedborgare måste kunna visa att de har tillräckligt med pengar för att försörja sig själva för att få permanent uppehållsrätt. De måste också ha en sjukförsäkring (artikel 7).

För barn som är inskrivna vid en skola i den mottagande staten är bestämmelserna ännu mer tillåtande. I så fall har barn och den förälder eller vårdnadshavare som har den faktiska vårdnaden rätt att stanna kvar i den mottagande staten även efter det att den EU-medborgare som först migrerade har avlidit eller avrest, och detta gäller oberoende av barnets nationalitet (artikel 12.3). Undantaget för utbildning omfattade först endast barn vars familj hade tillräckliga tillgångar för att klara försörjningen⁶⁰⁸, men senare rättspraxis har bekräftat att det även omfattar barn som genomgår utbildning och kan vara beroende av stöd från socialtjänsten.⁶⁰⁹

Familjemedlemmar och framför allt föräldrar som är tredjelandsmedborgare har också rätt att stanna kvar i EU, om de har den primära vårdnaden av parets barn eller har beviljats umgängesrätt med barnen som måste utövas i den mottagande staten (artikel 13.2 b och 13.2 d). Familjemedlemmar som är tredjelandsmedborgare behåller uppehållsrätten om unionsmedborgaren avlider,

608 EU-domstolens dom av den 17 september 2002 i mål C-413/99, *Baumbast och R mot Secretary of State for the Home Department*.

609 EU-domstolens dom av den 23 februari 2010 i mål C-480/08, *Maria Teixeira mot London Borough of Lambeth och Secretary of State for the Home Department*; EU-domstolens dom av den 23 februari 2010 i mål C-310/08, *London Borough of Harrow mot Nimco Hassan Ibrahim och Secretary of State for the Home Department* [stora avdelningen]. Migrerande barns utbildning behandlas mer ingående i [avsnitt 8.2](#).

om de har uppehållit sig i den mottagande medlemsstaten som familjemedlemmar i minst ett år före dödsfallet (artikel 12.2 i direktivet). I annat fall, om unionsmedborgaren från den mottagande medlemsstaten lämnar EU, behåller familjemedlemmar som är tredjelandsmedborgare inte sin uppehållsrätt, eller åtminstone innehåller direktivet inga exakta regler för en sådan situation. Enligt artikel 13 i direktivet får familjemedlemmar på vissa villkor behålla rätten att stanna kvar om familjebanden upphör (äktenskapsskillnad, annullering av äktenskap eller upplösning av registrerat partnerskap).⁶¹⁰

EU-domstolen har hänvisat till ett barns ställning som unionsmedborgare enligt artikel 20 i [EUF-fördraget](#). Domstolen konstaterade att beviljandet av tillstånd för föräldrar som är tredjelandsmedborgare att arbeta och uppehålla sig i den EU-medlemsstat där barnet är medborgare gör det möjligt för barnet att faktiskt åtnjuta de rättigheter som är knutna till dess ställning som unionsmedborgare, i den mån barnet annars skulle behöva lämna EU för att följa med sina föräldrar.⁶¹¹ Senare rättspraxis från EU-domstolen anger emellertid följande: "Att en medborgare i en medlemsstat kan finna det önskvärt – av ekonomiska skäl eller för fortsatt familjesammanhållning – att medlemmar av hans eller hennes familj, som inte är medborgare i någon medlemsstat, kan bosätta sig tillsammans med honom eller henne i unionen, räcker inte i sig för att unionsmedborgaren ska anses tvungen att lämna unionen om en sådan rätt inte beviljas".⁶¹² EU-domstolen har slagit fast att barnets bästa ska bedömas i varje enskilt fall, även om beslutet om återvändande endast avser föräldern.⁶¹³

Exempel: I målet *M.A. mot Belgien*⁶¹⁴ prövade EU-domstolen fallet med en tredjelandsmedborgare som har en dotter som är född i Belgien. Föräldern var föremål för ett utvisningsbeslut och ett inreseförbud på grund av brott. EU-domstolen ansåg att artikel 5 i återvändandedirektivet (2008/115/EG), jämförd med artikel 24 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande

610 Mer information finns i FRA (2018), *Making EU Citizens' rights a reality: National courts enforcing freedom of movement and related rights*, 20 augusti 2018.

611 EU-domstolens dom av den 8 mars 2011 i mål C-34/09, *Gerardo Ruiz Zambrano mot Office National de l'Emploi (ONEm)*.

612 EU-domstolens dom av den 15 november 2011 i mål C-256/11, *Murat Dereci m.fl. mot Bundesministerium für Inneres*, punkt 68. Se även EU-domstolens dom av den 8 november 2012 i mål C-40/11, *Yoshikazu Iida mot Stadt Ulm*. Se vidare FRA och Europadomstolen (2020), *Handbook on European law relating to asylum, border and immigration*, 17 december 2020.

613 EU-domstolens dom av den 11 mars 2021 i mål C-112/20, *M.A. mot État belge*.

614 *Ibid.*

rättigheterna, ska tolkas så att medlemsstaterna är skyldiga att ta vederbörlig hänsyn till barnets bästa innan de antar ett beslut om återvändande tillsammans med ett inreseförbud, även om den person som beslutet riktar sig till inte är underårig utan barnets far.

I direktivet om fri rörlighet fastställs det uttryckligen att om det i undantagsfall genomförs en utvisning av barn bör detta ske i enlighet med [barnkonventionens bestämmelser](#) (skäl 24). I artikel 28.3 b bekräftas också att barn ska skyddas mot utvisning om denna åtgärd inte anses vara för deras bästa och sker i enlighet med barnkonventionen.

I [återvändandedirektivet](#) anges att barnets bästa bör ligga till grund för beslut om återvändande av ensamkommande barn (artikel 10). Innan myndigheterna avlägsnar ett ensamkommande barn från en medlemsstat ska de försäkra sig om att barnet kommer att överlämnas till en familjemedlem, en utsedd förmyndare eller en lämplig mottagningsanläggning i återvändandelandet (artikel 10.2). När medlemsstaterna tillämpar återvändandedirektivet ska de "ta vederbörlig hänsyn till a) barnets bästa, b) familjeliv, c) hälsotillståndet för den berörda tredjelandsmedborgaren, och respektera principen om 'non-refoulement'".⁶¹⁵ EU-domstolen uttalade sig om behovet av att bedöma om mottagningsanläggningarna i återvändandelandet är lämpliga innan beslut fattas om återvändande av ett ensamkommande barn. Om lämpliga mottagningsanläggningar hittas och beslutet om återvändande är lämpligt betonade EU-domstolen vikten av att verkställa beslutet om återvändande så att situationer med rättslig ovisshet undviks.

Exempel: I målet *T.Q. mot Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid*⁶¹⁶ prövade EU-domstolen fallet med ett guineanskt ensamkommande barn som reste in i Nederländerna när han var 15 år och fyra månader gammal och som var tvungen att lämna landet, eftersom uppehållstillstånd inte beviljades. EU-domstolen slog fast att medlemsstaterna måste göra en bedömning av barnets bästa innan de utfärdar ett beslut om återvändande, oavsett det ensamkommande barnets ålder. I detta sammanhang måste

615 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2008), [direktiv 2008/115/EG av den 16 december 2008 om gemensamma normer och förfaranden för återvändande av tredjelandsmedborgare som vistas olagligt i medlemsstaterna](#), EUT L 348, 24.12.2008, s. 98, artikel 5.

616 EU-domstolens dom av den 14 januari 2021 i mål C-441/19, *TQ mot Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid*.

medlemsstaten säkerställa att det finns lämpliga mottagningsanläggningar för det ensamkommande barnet i återvändandestaten. EU-domstolen slog även fast att när en medlemsstat har försäkrat sig om lämpliga mottagningsanläggningar och antagit ett beslut om återvändande av ett ensamkommande barn, utgör artikel 8.1 i återvändandedirektivet ett hinder för denna medlemsstat att senare avstå från att avlägsna barnet innan det fyllt 18 år. EU-domstolen klargjorde att barnet i ett sådant fall måste avlägsnas om inte dess situation förändras.

Om asylsökande barn återsänds till en annan medlemsstat för att få sin asylansökan bedömd där, fastställs det i [Dublinförordningen](#) att principen om barnets bästa ska vara vägledande när dessa beslut tillämpas (artikel 6).⁶¹⁷ Förordningen innehåller också en checklista över faktorer som ska hjälpa myndigheterna att bedöma vad som är barnets bästa. Vederbörlig hänsyn ska bland annat tas till barnets möjligheter till familjeåterförening, barnets välbefinnande och sociala utveckling, säkerhets- och trygghetshänsyn, särskilt om det finns en risk för att den underårige är offer för människohandel, samt barnets egna synpunkter, beroende på hans eller hennes ålder och mognad.

Exempel: I målet *The Queen, på begäran av MA m.fl. mot Secretary of State for the Home Department*⁶¹⁸ skulle EU-domstolen pröva vilken stat som var ansvarig i ett ärende där ett ensamkommande barn som saknade familjemedlemmar eller anhöriga i andra EU-medlemsstater hade lämnat in asylansökningar i olika EU-medlemsstater. EU-domstolen klargjorde att om det inte fanns någon lagligen närvarande familjemedlem i en medlemsstat, ansvarar den stat där den underårige personen fysiskt befinner sig för prövningen av en sådan ansökan. Domstolen åberopade artikel 24.2 i EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna som föreskriver att barnets bästa ska vara den främsta prioriteringen⁶¹⁹.

617 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2013), [förordning \(EU\) nr 604/2013](#) av den 26 juni 2013 om kriterier och mekanismer för att avgöra vilken medlemsstat som är ansvarig för att pröva en ansökan om internationellt skydd som en tredjelandsmedborgare eller en statslös person har lämnat in i någon medlemsstat, EUT L 180, 29.6.2013, s. 31.

618 EU-domstolens dom av den 6 juni 2013 i mål C-648/11, *The Queen, på begäran av MA m.fl. mot Secretary of State for the Home Department*.

619 Se även EU-domstolens dom av den 14 januari 2021 i mål C-441/19, *TQ mot Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid*.

Inom Europarådets regelverk har stater under särskilda omständigheter rätt att ingripa i rätten till skydd för familjeliv enligt artikel 8.2 i [Europakonventionen](#).

Exempel: Målet *Üner mot Nederländerna*⁶²⁰ bekräftade att man bör överväga vilka konsekvenser som en utvisning skulle få för barnen i en familj när det avgörs om utvisningen var en proportionerlig åtgärd. Detta innebär att man övervägde följande: Barnens bästa och välbefinnande, särskilt graden av svårigheter som barn kan förväntas möta i det land dit utvisningen ska ske samt styrkan i sociala, kulturella och familjerelaterade band till värdlandet jämfört med destinationslandet⁶²¹.

Exempel: Målet *Tarakhel mot Schweiz*⁶²² gäller de schweiziska myndigheternas vägran att pröva en asylansökan från ett afghanskt par och deras sex barn samt myndigheternas beslut att sända dem tillbaka till Italien. Med tanke på det rådande läget i mottagningssystemet i Italien och bristen på detaljerad och tillförlitlig information om den specifika destinationsanläggningen fann Europadomstolen att de schweiziska myndigheterna inte tillräckligt hade försäkrat sig om att klagandena skulle bli mottagna på ett sätt som var anpassat till barnens ålder om de sändes tillbaka till Italien. Europadomstolen fann därför att det skulle vara en överträdelse av artikel 3 i Europakonventionen om de schweiziska myndigheterna sände tillbaka de klagande till Italien i enlighet med Dublin II-förordningen utan att först ha fått individuella garantier från de italienska myndigheterna om att klagandena skulle bli mottagna på ett sätt som var anpassat till barnens ålder och att familjen skulle hållas samman som enhet.

Inom internationell rätt har det fastställts att en stat på begäran ska ge föräldrarna eller barnet de väsentliga upplysningarna om var den/de frånvarande familjemedlemmarna befinner sig i samband med frihetsberövande, fängslande, exil, utvisning eller dödsfall, såvida inte dessa upplysningar skulle vara till skada för barnet (artikel 9.4 i [barnkonventionen](#)).

620 Europadomstolens dom av den 18 oktober 2006 i mål nr 46410/99, *Üner mot Nederländerna*, punkterna 57–58. Se även Europadomstolens dom av den 2 augusti 2001 i mål nr 54273/00, *Boultif mot Schweiz*.

621 Se även Europadomstolens dom av den 23 oktober 2018 i mål nr 25593/14, *Assem Hassan Ali mot Danmark*.

622 Europadomstolens dom av den 4 november 2014 i mål nr 29217/12, *Tarakhel mot Schweiz* [stora avdelningen].

9.6. Tillgång till rättslig prövning

Viktig punkt

- Migrerande barn har rätt till ett effektivt rättsmedel och till rättsligt bistånd i vissa förfaranden⁶²³.

Inom unionsrätten fastställs barns rätt att få tillgång till rättslig prövning vid immigrationsärenden i en rad olika instrument. Rätten till ett effektivt rättsmedel och till en opartisk domstol fastställs för det första generellt i artikel 47 i [EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna](#). Detta omfattar rätten att inom skälig tid få sin sak prövad i en rättvis och offentlig rättegång, inför en oavhängig och opartisk domstol, inklusive möjligheten att få rådgivning, förvar och ett rättsligt ombud enligt artikel 48. För migrerande barn stärks detta genom en rad olika bestämmelser i sekundärlagstiftningen. Framför allt i [Dublinförordningen](#) fastställs att medlemsstaterna ska säkerställa att ett ensamkommande barn ska ha en företrädare som har de kvalifikationer och den sakkunskap som behövs och som har tillgång till allt relevant information i barnets akt (artikel 6). Parallella bestämmelser, bland annat om rättslig hjälp, finns i [skyddsdirektivet](#) (artikel 31) samt i [direktivet om asylofföranden](#) (artikel 25). Barns rätt till juridiskt ombud stöds också av deras rätt att få tillgång till brotts-offertjänster och särskilda konfidentiella stödtjänster enligt artikel 8 i [direktivet om brottsoffers rättigheter](#)⁶²⁴.

De rättigheter som är knutna till möjligheten att få tillgång till rättslig prövning kan emellertid omfattas av vissa begränsningar och åldersvillkor. Enligt [direktivet om asylofföranden](#) får medlemsstaterna "avstå från att utse någon företrädare om det ensamkommande barnet med största sannolikhet kommer att fylla 18 innan ett beslut fattas i första instans" (artikel 25.2).

När det gäller Europarådets regelverk är det enligt Europadomstolen uteslutet att artikel 6 (rätten till en rättvis rättegång) skulle kunna tillämpas i ärenden

⁶²³ Se även FRA och Europadomstolen (2020), *Handbook on European law relating to asylum, borders and immigration*, 17 december 2020, avsnitt 5.5 om rättshjälp i asyl- och återvändandeförfaranden.

⁶²⁴ EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2012), *direktiv 2012/29/EU av den 25 oktober 2012 om fastställande av miniminormer för brottsoffers rättigheter och för stöd till och skydd av dem*, EUT L 315, 14.11.2012, s. 57.

som rör beslut om utlänningars inresa, vistelse och utvisning.⁶²⁵ Däremot har artikel 13 i [Europakonventionen](#) (rätten till ett effektivt rättsmedel) åberopats under vissa omständigheter.

Exempel: Målet *Rahimi mot Grekland*⁶²⁶ gällde förhållandena i samband med att ett migrerande barn från Afghanistan, som illegalt hade tagit sig in i Grekland, placerats på en förvarsenhet och senare frigavs för utvisning. Europadomstolen fann att det hade skett en överträdelse av artikel 13 i Europakonventionen och konstaterade att klaganden hade fått en informationsbroschyr där det inte angavs hur man skulle gå tillväga om man ville lämna ett klagomål till polischefen. Klaganden fick inte heller information på ett språk som han förstod om vilka rättsmedel som han skulle kunna använda sig av för att klaga över förhållandena i förvaret. Europadomstolen hänvisade till rapporterna från Europeiska kommittén för förhindrande av tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning och konstaterade att det i Grekland inte fanns någon oberoende myndighet som inspekterade de rättsvårdande organens förvarsanläggningar. Det konstaterades även att det saknades en oberoende myndighet som kunde göra rättsmedlet effektivt. Domstolen fann därför att det hade skett en överträdelse av artiklarna 3, 5.1, 5.4 och 13 i Europakonventionen⁶²⁷.

Enligt artikel 16 i den [europeiska sociala stadgan](#) ska staterna säkerställa de nödvändiga förutsättningarna för familjens fulla utveckling genom att främja det ekonomiska, rättsliga och sociala skyddet av familjelivet. Enligt artikel 19.1 ska staterna också inrätta "fullgod och kostnadsfri hjälp" samt säkerställa att migrerande arbetstagare och deras familjer får vederhäftig information om emigration och immigration. Ett liknande "informationskrav" (som är av central betydelse för migranternas tillgång till rättslig prövning) finns i artikel 6 i [Europeiska konventionen om migrerande arbetstagares rättsställning](#), men de mer omfattande bestämmelserna som reglerar "tillträde till domstolar och rättsliga

625 Europadomstolens dom av den 5 oktober 2000 i mål nr 39652/98, *Maaouia mot Frankrike* [stora avdelningen].

626 Europadomstolens dom av den 5 april 2011 i mål nr 8687/08, *Rahimi mot Grekland*.

627 Se även Europadomstolens dom av den 22 november 2016 i mål nr 25794/13 och 28151/13, *Abdullahi Elmi och Aweys Abubakar mot Malta*; Europadomstolens dom av den 25 juni 2020 i mål nr 9347/14, *Moustahi mot Frankrike*, punkterna 65–67.

myndigheter” (artikel 26) gäller enbart migrerande arbetstagare och inte deras familjemedlemmar⁶²⁸.

Europarådets omfattande *riktlinjer för ett barnvänligt rättsväsende* anger dessutom hur samtliga rättsliga och administrativa förfaranden, inklusive immigrationsförfaranden, bör anpassas utifrån barns behov.⁶²⁹ I ministerkommitténs *rekommendation om effektivt förmyndarskap för ensamkommande barn och barn som skilts från sina föräldrar i samband med migration* från 2018 erkändes dessutom att en av staten utsedd förmyndare spelar en viktig roll för att skydda ensamkommande barns och separerade barns rättigheter och intressen genom att informera, bistå, stödja och, om lagen föreskriver det, företräda dem i processer som påverkar dem⁶³⁰.

Inom internationell rätt är artikel 37 i *barnkonventionen* särskilt relevant för frihetsberövade migrerande, eftersom denna artikel säkerställer att frihetsberövade barn ska ha rätt att snarast få tillgång till såväl juridiskt biträde och annan lämplig hjälp som rätt att få lagligheten i sitt frihetsberövande prövad av en domstol eller annan behörig, oberoende och opartisk myndighet samt rätt till ett snabbt beslut i saken.

628 Europarådet (1997), *Europeiska konventionen om migrerande arbetstagares rättsställning*, CETS nr 93, 1977.

629 Europarådets ministerkommitté (2010), *Riktlinjer för ett barnvänligt rättsväsende*, 17 november 2010.

630 Europarådets ministerkommitté (2020), *rekommendation Rec (2019) 11 om effektivt förmyndarskap för ensamkommande barn och barn som skilts från sina föräldrar i samband med migration*, mars 2020.

10.

Konsument- och dataskydd

EU	Frågor som omfattas	Europarådet
EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna, artiklarna 7 (respekt för privat- och familjelivet), 8 (skydd av personuppgifter) och 52 (rättigheternas och principernas räckvidd och tolkning) EUF-fördraget, artikel 16 Dataskyddsförordningen ((EU) 2016/679)	Barn och uppgiftsskydd	Europakonventionen, artikel 8 (rätt till skydd för privat- och familjeliv) Konvention om skydd för enskilda vid automatisk data-behandling av personuppgifter (konvention 108+) Europadomstolens dom i mål nr 1585/09, 2013, <i>Avilkina m.fl. mot Ryssland</i> (utlämnande av medicinska journaler) Europadomstolens dom i mål nr 30562/04 och 30566/04, <i>S. och Marper mot Förenade kungariket</i> [stora avdelningen], 2008
EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna, artikel 38 EUF-fördraget, artikel 169 Direktivet om konsumenträttigheter (2011/83/EU) Den europeiska rättsakten om tillgänglighet ((EU) 2019/882) Direktivet om otillbörliga affärsmetoder som tillämpas av näringsidkare gentemot konsumenter (2005/29/EG)	Barns skydd som konsumenter	Konventionen om utarbetande av en europeisk farmakopé Konventionen om mänskliga rättigheter och biomedicin, artikel 17, och dess tilläggsprotokoll om biomedicinsk forskning, kapitel V Europeiska konventionen om gränsöverskridande television

EU	Frågor som omfattas	Europarådet
Direktivet om allmän produktssäkerhet (2001/95/EG) Förordningen om kliniska prövningar (536/2014/EU) Förordningen om livsmedel avsedda för spädbarn och småbarn, livsmedel för speciella medicinska ändamål och komplett kostersättning för viktkontroll (609/2013/EU) Direktivet om leksakers säkerhet (2009/48/EG) Direktivet om produkter som, på grund av sina yttre egenskaper, kan förväxlas med andra produkter och härigenom utgöra en risk för konsumenternas hälsa och säkerhet (87/357/EEG) Direktivet om audiovisuella medietjänster (omarbetning) ((EU) 2018/1808) EU-domstolens dom i mål C-244/06, <i>Dynamic Medien Vertriebs GmbH mot Avides Media AG</i>, 2008 (internetförsäljning av dvd-skivor) EU-domstolens dom i mål C-36/02, <i>Omega Spielhallen- und Automatenaufstellungs-GmbH mot Oberbürgermeisterin der Bundesstadt Bonn</i>, 2004 (tillstånd för att spela ett spel)		

I detta kapitel behandlas europeisk lag och rättspraxis som gäller konsument- och dataskydd. Här finns det en mängd lagstiftning och rättspraxis på EU-nivå, eftersom [fördraget om Europeiska unionens funktionssätt](#) uttryckligen anger att EU har behörighet för dessa områden. Europarådets har haft ett mer begränsat inflytande inom det här området. På fördragsnivå finns de viktigaste konventionerna om medie- och dataskydd och, när det gäller konsumentskydd, [1964 års konvention om utarbetande av en europeisk farmakopé](#). Europadomstolen har även fattat beslut i ett antal mål som rör enskilda personers dataskydd.

I följande avsnitt ligger fokus på specifika aspekter av dataskydd ([avsnitt 10.1](#)) och konsumenträtt som rör barn ([avsnitt 10.2](#)). För vart och ett av dessa områden analyseras den allmänna rättsliga ramen och dess tillämplighet för barn samt eventuella särskilda normer för att skydda barn.

10.1 Barn och skyddet av personuppgifter

Viktiga punkter

- Enligt unionsrätten och Europarådets regelverk har skyddet av personuppgifter erkänts som en grundläggande rättighet. Enligt EU-lagstiftningen är rätten till dataskydd en distinkt grundläggande rättighet som gäller alla, inklusive barn (artikel 8 i stadgan om de grundläggande rättigheterna).
- För de flesta onlinetjänster krävs föräldrarnas samtycke till behandlingen av personuppgifter, beroende på barnens ålder (åldersgränsen varierar mellan EU:s medlemsstater mellan 13 och 16 år).
- I artikel 8 i Europakonventionen ingår rätten till skydd av personuppgifter.

10.1.1. Europeiskt dataskydd

Inom unionsrätten fastslår artikel 8.2 i [EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna](#) att skyddet av personuppgifter är en särskild grundläggande rättighet. Stadgan ger skydd av personuppgifter till alla, även barn. I artikel 8.2 anges uttryckligen flera delar av denna rättighet i stadgan (rättvis behandling för särskilda ändamål, samtycke eller annan legitim grund som fastställs i lag, rätt till tillgång och rättelse), medan artikel 8.3 innehåller krav på att en oberoende

myndighet ska kontrollera att dataskyddsreglerna efterlevs. Rätten till skydd av personuppgifter enligt artikel 8 får begränsas i enlighet med lagen. Alla sådana begränsningar måste respektera det väsentliga innehållet i rätten till skydd av personuppgifter. De kan endast göras om de är nödvändiga och faktiskt svarar mot mål av allmänt samhällsintresse som erkänns av unionen eller är nödvändiga för att skydda andras friheter och rättigheter (artikel 52 i stadgan).⁶³¹ EU har behörighet att lagstifta i dataskyddsfrågor (artikel 16 i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt).⁶³² Skyddet av personuppgifter har blivit ett viktigt område inom den europeiska rätten som rör skyddet av de grundläggande rättigheterna. Den [allmänna dataskyddsförordningen](#), som antogs 2016, är det viktigaste instrumentet på detta område⁶³³.

I skäl 75 i dataskyddsförordningen identifieras barn som sårbara personer, och det fastställs att de förtjänar särskilt skydd med avseende på sina personuppgifter. De kan vara mindre medvetna om de berörda riskerna, konsekvenserna och skyddsåtgärderna och om sina rättigheter i samband med behandlingen av personuppgifter. I detta syfte håller Europeiska dataskyddsstyrelsen (EDPB) på att utarbeta riktlinjer för behandling av uppgifter om barn.⁶³⁴ Samtycke från den person som har föräldraansvar över ett barn bör inte krävas för förebyggande eller rådgivande tjänster som erbjuds direkt till barn. Eftersom barn förtjänar särskilt skydd, bör all information och kommunikation som riktar sig till barn utformas på ett tydligt och enkelt språk som barnet lätt kan förstå.⁶³⁵ Dataskyddsförordningen kräver uttryckligen att skyddet av barns

631 EU-domstolens dom av den 24 november 2011 i de förenade målen C-468/10 och C-469/10, *Asociación Nacional de Establecimientos Financieros de Crédito (ASNEF) och Federación de Comercio Electrónico y Marketing Directo (FECEMD) mot Administración del Estado*, punkt 48; EU-domstolens dom av den 29 januari 2008 i mål C-275/06, *Productores de Música de España (Promusicae) mot Telefónica de España SAU* [stora avdelningen], punkt 68.

632 För en allmän översikt över det europeiska dataskyddet, se Europarådets ministerkommitté (2018), *ministerkommitténs 12:e årsrapport*; FRA (2018), *Handbook on European data protection law – 2018 års upplaga*, Luxemburg, Publikationsbyrån.

633 Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/679 av den 27 april 2016 om skydd för fysiska personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av direktiv 95/46/EG (allmän dataskyddsförordning). Direktiv (EU) 2016/680 är det viktigaste instrumentet för behöriga myndigheters behandling av personuppgifter i syfte att förebygga, utreda, avslöja eller lagföra brott eller verkställa straffrättsliga påföljder, och det fria flödet av sådana uppgifter.

634 Europeiska dataskyddsstyrelsen, *arbetsprogram 2021/2022*, 16 mars 2021.

635 Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/679 av den 27 april 2016 om skydd för fysiska personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av direktiv 95/46/EG (allmän dataskyddsförordning), EUT L 119, 4.5.2016, s. 1, skälen 38 och 58.

personuppgifter ska beaktas när behandlingen av personuppgifter baseras på den personuppgiftsansvariges eller en tredje parts berättigade intresse (artikel 6.1 f) och information om behandling av personuppgifter ges till ett barn (artikel 12.1). Behandling av uppgifter som rör barn anses medföra vissa risker, och ytterligare tillämpning av dataskyddsförordningen med avseende på skydd av barn kan specificeras i uppförandekoder. Sådana uppförandekoder kan särskilt innehålla regler om hur informationen ska lämnas till ett barn och hur samtycke erhålls från den person som har föräldraansvar (artikel 41.2).

För de flesta onlinetjänster, där tjänsten förlitar sig på barnets samtycke till att behandla dess uppgifter, krävs också samtycke från föräldern eller vårdnadshavaren fram till en viss ålder. Detta gäller både webbplatser för sociala nätverk och plattformar för nedladdning av musik och köp av onlinespel. Åldersgränsen för att kräva föräldrarnas samtycke varierar i EU:s medlemsstater mellan 13 och 16 år.⁶³⁶ Enligt artikel 4.11 i dataskyddsförordningen ska samtycke ges frivilligt, specifikt, informerat och otvetydigt, och barn eller deras föräldrar eller vårdnadshavare bör förses med lättanvända mekanismer så att de när som helst kan dra tillbaka sitt samtycke. Företagen måste göra rimliga ansträngningar, med beaktande av tillgänglig teknik, för att kontrollera att det är den person som har föräldraansvar för barnet som ger eller godkänner samtycket. De rimliga ansträngningar som organisationerna måste göra beror också på behandlingens art och de risker som är förknippade med den för barnet. Dessa insatser bör ses över mot bakgrund av ny teknik på detta område. När personuppgifter behandlas i samband med erbjudande av informations-samhällets tjänster till ett barn, och sådan behandling bygger på samtycke från barnet eller den person som har föräldraansvar, har barn alltid rätt att få sina uppgifter raderade (artikel 17.1 f i dataskyddsförordningen). Detta kallas rätten att bli bortglömd.

Om barn får tillgång till en onlinetjänst, oberoende av de åtgärder för ålderskontroll som en organisation vidtar, måste organisationen säkerställa att det finns barnspecifika åtgärder för dataskydd för att förbättra skyddsnivån för barnanvändare mot de risker som deras användning av tjänsten innebär för dem. Några av dessa åtgärder skulle kunna inbegripa att säkerställa att tjänsten uppfyller skyldigheten att tillämpa inbyggt dataskydd och dataskydd som standard (artikel 25 i dataskyddsförordningen), genomföra en konsekvensbedömning avseende dataskydd (artikel 35), följa principen om

⁶³⁶ *Ibid.*, artikel 8.

uppgiftsminimering och se över profileringsinställningar. Med profilering avses varje form av automatisk behandling av personuppgifter som består i att dessa personuppgifter används för att bedöma vissa personliga egenskaper hos en fysisk person, i synnerhet för att analysera eller förutsäga denna fysiska persons arbetsprestationer, ekonomiska situation, hälsa, personliga preferenser, intressen, pålitlighet, beteende, vistelseort eller förflyttningar (artikel 4.4).

Sådant särskilt skydd bör i synnerhet gälla användningen av barns personuppgifter i marknadsföringssyfte eller för att skapa personlighets- eller användarprofiler samt insamling av barns personuppgifter när de använder tjänster som erbjuds direkt till dem (skäl 38 i dataskyddsförordningen).

I de riktlinjer som Europeiska dataskyddsstyrelsen utfärdade⁶³⁷ för att rikta in sig på användare av sociala medier påpekas att de negativa effekterna av riktad marknadsföring kan bli betydligt större för utsatta kategorier av personer, såsom barn. Riktad marknadsföring kan medföra påverkan när det gäller att forma barns personliga preferenser och intressen och i slutändan påverka deras självständighet och deras rätt till utveckling. Flera institutioner har hävdad att organisationer i allmänhet bör undvika att profilera barn i marknadsföringssyfte, eftersom barn är mer sårbara.⁶³⁸ Barn kan vara särskilt mottagliga på nätet och kan lättare påverkas av beteendebaserad reklam.⁶³⁹

I skäl 71 i dataskyddsförordningen anges att helt automatiserat beslutsfattande, inbegripet profilering, med rättsliga eller likaledes betydande effekter, inte bör tillämpas på barn.

Artikel 29-gruppen, numera Europeiska dataskyddsstyrelsen⁶⁴⁰, rekommenderade att undantag från regeln mot denna form av behandling i allmänhet inte bör tillämpas vid behandling av barns uppgifter annat än under begränsade omständigheter, t.ex. när det är nödvändigt för att skydda deras

637 Europeiska dataskyddsstyrelsen (2020), *Guidelines 8/2020 on the targeting of social media users*, 2 september 2020.

638 Se exempelvis Europarådet (2018), *Guidelines to respect, protect and fulfil the rights of the child in the digital environment*, CM/Rec (2018) 7, september 2018, s. 17; Irish Data Protection Commission (2020), *Children front and centre: Fundamentals for a child-oriented approach to data processing*, december 2020, s. 54.

639 Artikel 29-gruppen (2018), *Riktlinjer om automatiserat individuellt beslutsfattande och profilering enligt förordning (EU) 2016/679*, 22 augusti 2018.

640 Artikel 29-gruppen (2018), *Riktlinjer om automatiserat individuellt beslutsfattande och profilering enligt förordning (EU) 2016/679*, 22 augusti 2018.

välbefinnande. I dessa fall måste det finnas lämpliga skyddsåtgärder för att säkerställa att de är lämpliga för barn.

Vissa kategorier av uppgifter anses vara känsliga, såsom genetiska uppgifter, biometrisk uppgifter som unikt identifierar ett barn, personuppgifter som rör fällande domar i brottmål och personuppgifter som avslöjar ras eller etniskt ursprung, politiska åsikter, religiös eller annan övertygelse, psykisk och fysisk hälsa eller sexualliv. Behandling av barns uppgifter i sådana kategorier är endast tillåten när lämpliga undantag är tillämpliga (artikel 9 i dataskyddsförordningen).

Direktivet om integritet och elektronisk kommunikation⁶⁴¹ skyddar konfidentialiteten vid kommunikation och terminalutrustning för användarna, inklusive barn. Det fastställer den grundläggande rätten till respekt för privatlivet när det gäller kommunikation (artikel 7 i stadgan om de grundläggande rättigheterna).

När det gäller Europarådets regelverk tolkar Europadomstolen att rätten till skydd av personuppgifter framgår av artikel 8 i [Europakonventionen](#). Domstolen har granskat olika situationer där frågan om dataskydd aktualiseras, däribland avlyssning.⁶⁴² olika former av övervakning⁶⁴³ samt skydd mot offentliga myndigheters lagring av personuppgifter.⁶⁴⁴ Europadomstolen slog även fast att det i nationell lagstiftning måste fastställas lämpliga åtgärder för att säkerställa rättsliga medel mot överträdelser av dataskyddsrättigheter.

641 EU, Europaparlamentet (2002), [direktiv 2002/58/EG om behandling av personuppgifter och integritetsskydd inom sektorn för elektronisk kommunikation](#) (direktiv om integritet och elektronisk kommunikation), EGT L 201, 31.7.2002, s. 37.

642 Se exempelvis Europadomstolens dom av den 2 augusti 1984 i mål nr 8691/79, [Malone mot Förenade kungariket](#); Europadomstolens dom av den 3 april 2007 i mål nr 62617/00, [Copland mot Förenade kungariket](#).

643 Se exempelvis Europadomstolens dom av den 6 september 1978 i mål nr 5029/71, [Klass m.fl. mot Tyskland](#); Europadomstolens dom av den 2 september 2010 i mål nr 35623/05, [Uzun mot Tyskland](#).

644 Se exempelvis Europadomstolens dom av den 26 mars 1987 i mål nr 9248/81, [Leander mot Sverige](#); Europadomstolens dom av den 4 december 2008 i mål nr 30562/04 och 30566/04, [S. och Marper mot Förenade kungariket \[stora avdelningen\]](#).

Exempel: Målet *Avilkina m.fl. mot Ryssland*⁶⁴⁵ gällde utlämnandet av en tvåårig flickas medicinska journaler till åklagarmyndigheten sedan myndigheten hade begärt att få in information om samtliga fall där Jehovas vittnen vägrat ta emot blodtransfusioner. Domstolen bekräftade att en patients och hela samhällets intressen av att sekretessen upprätthålls för medicinska uppgifter skulle kunna stå tillbaka för brottsutredande intressen, men konstaterade att klaganden varken var misstänkt eller åtalad vid straffrättsliga förfaranden. Om sjukvårdspersonalen som behandlade klaganden hade bedömt att hon befann sig i en livshotande situation, kunde de dessutom ha ansökt om att få domstolsgodkännande för en blodtransfusion. Eftersom det inte fanns några tvingande sociala hänsyn för att begära ut konfidentiell medicinsk information om klaganden, fann Europadomstolen att det hade skett en överträdelse av artikel 8 i Europakonventionen.

Exempel: Målet *S. och Marper mot Förenade kungariket*⁶⁴⁶ gällde en elvaåring som hade fått lämna fingeravtryck och DNA-prov i samband med att han misstänktes för försök till rån. Dessa prov bevarades på obestämd tid, trots att han senare frikändes. Med tanke på den typ och mängd av personlig information som cellprov och DNA-profiler innehåller skulle det innebära ett ingrepp i den första klagandens rätt till skydd för privatlivet om de bevarades. Enligt grundprinciperna i Europarådets relevanta instrument och övriga konventionsstaters lagstiftning och praxis får uppgifter lagras om det står i proportion till ändamålet med att uppgifterna samlas in och endast om det är på bestämd tid, särskilt inom det polisiära området. Skyddet enligt artikel 8 i Europakonventionen skulle urholkas på ett oacceptabelt sätt om moderna vetenskapliga metoder fick användas inom det straffrättsliga systemet utan att det togs någon hänsyn till kostnader eller att det gjordes en noggrann avvägning mellan potentiella fördelar och tungt vägande intressen som rör privatlivet. I det hänseendet var den generella och godtyckliga lagringsrätt som tillämpades i England och Wales särskilt iögonfallande, eftersom uppgifterna fick bevaras under obestämd tid, oavsett vilket brott det rörde sig om och oavsett den misstänktes ålder. Om sådana uppgifter bevaras skulle det kunna vara särskilt skadligt för barn, med tanke på deras särskilda situation och vikten av att

645 Europadomstolens dom av den 6 juni 2013 i mål nr 1585/09, *Avilkina m.fl. mot Ryssland*.

646 Europadomstolens dom av den 4 december 2008 i mål nr 30562/04 och 30566/04, *S. och Marper mot Förenade kungariket* [stora avdelningen].

de utvecklas och integreras i samhället. Sammanfattningsvis utgjorde det ett oproportionerligt ingrepp i klagandens rätt till skydd för privatlivet om uppgifterna bevarades.

Europarådets moderniserade konvention om skydd för enskilda vid automatisk databehandling av personuppgifter⁶⁴⁷ (**konvention 108+**) gäller för all databehandling som utförs inom privat och offentlig sektor och skyddar enskilda personer, inklusive barn, mot missbruk som kan förekomma i samband med behandling av personuppgifter. Till konvention 108+ finns det ett tilläggsprotokoll som fastställer hur tillsynsmyndigheter inrättas och vilka regler som gäller för gränsöverskridande flöden av personuppgifter till länder som inte är parter i konventionen⁶⁴⁸.

I konvention 108+ fastställs olika principer för hur personuppgifter ska behandlas: insamling och automatisk behandling av uppgifter ska genomföras korrekt och lagligt, uppgifterna ska lagras för angivna legitima ändamål och inte användas för syften som är oförenliga med dessa ändamål eller bevaras längre än nödvändigt. Principerna gäller även uppgifternas kvalitet. I avsaknad av lämpliga rättsliga garantier är det förbjudet att behandla "känsliga" uppgifter, t.ex. om en persons ras, politik, hälsa, religion, sexualliv, genetiska och biometrisk data, samt uppgifter som behandlas för den information som de avslöjar om medlemskap i fackförening eller etniskt ursprung, kriminalregister. I konventionen förankras även principen att enskilda, inbegripet barn, har rätt att få kännedom om vilka uppgifter som finns lagrade om dem samt att få rättelse vid behov. De rättigheter som fastställs i konventionen får endast inskränkas om andra tyngre vägande intressen, såsom statens säkerhet eller försvaret, skulle äventyras. Den rådgivande kommittén för konvention nr 108 antog *Guidelines on Children's Data Protection in an Education Setting*⁶⁴⁹ som fastställer de grundläggande principerna och ger råd till lagstiftare, beslutsfattare, personuppgiftsansvariga och branschen om hur dessa rättigheter ska upprätthållas.

647 Europarådet (1981), *konvention om skydd för enskilda vid automatisk databehandling av personuppgifter*, CETS nr 108, 1981; Europarådet (2001), *Additional Protocol to Convention 108 regarding supervisory authorities and transborder data flows*, CETS nr 181; Europarådet (2018), *Protocol amending the Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data*, CETS nr 223, 2018.

648 Europarådet (2018), *Protocol amending the Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data*, CETS nr 223, 2018.

649 Europarådet, den rådgivande kommittén för konvention 108, *Children's data protection in an education setting – Guidelines*, T-PD (2019) 06BISrev5, 20 november 2020.

I Europarådets riktlinjer om barns rättigheter i den digitala miljön uppmanas stater att se till att barns personuppgifter behandlas rättvist, lagligt, korrekt och säkert, för särskilda ändamål och med fritt, uttryckligt, informerat och otvetydigt samtycke från barnen och/eller deras föräldrar, vårdnadshavare eller rättsliga företrädare, eller i enlighet med någon annan legitim och lagstadgad grund. Staterna bör säkerställa att behandling av särskilda kategorier av uppgifter som anses vara känsliga, såsom genetiska uppgifter, biometriska uppgifter som unikt identifierar ett barn, personuppgifter som rör fällande domar i brottmål och personuppgifter som avslöjar ras eller etniskt ursprung, politiska åsikter, religiös eller annan övertygelse, psykisk och fysisk hälsa eller sexualliv, under alla omständigheter bör tillåtas endast om lämpliga skyddsåtgärder föreskrivs i lag⁶⁵⁰.

Inom internationell rätt utgör rätten till dataskydd en del av barnets rätt till privatliv enligt artikel 16 i [barnkonventionen](#). I denna artikel fastställs att inget barn får utsättas för godtyckliga eller olagliga ingripanden i sitt privat- och familjeliv, sitt hem eller sin korrespondens och inte heller för olagliga angrepp på sin heder och sitt anseende. Denna rätt måste respekteras av alla, inklusive barnets lagligen utsedda ställföreträdare.⁶⁵¹

650 Europarådets ministerkommitté (2018), [Guidelines to respect, protect and fulfil the rights of the child in the digital environment](#), rekommendation CM/Rec (2018) 7, 4 juli 2018, avsnitt 3.4.

651 Se även FN (2021), [allmän kommentar nr 25 \(2021\) om barnets rättigheter i digitala miljöer](#), 2 mars 2021.

10.2. Barns skydd som konsumenter

Viktiga punkter

- Barns bästa och skyddet av barns rättigheter ska enligt EU-domstolen väga tyngre än allmänintresset när barn agerar som konsumenter. Detta motiverar inskränkningar i den fria rörligheten för varor, personer, tjänster och kapital.
- När barn agerar som konsumenter bör de få tillgång till relevant information så att de kan ta hänsyn till alla relevanta fakta och fatta ett välgrundat beslut.
- Otillbörliga affärsmetoder följer inte principen om god yrkessed och kan påverka både barn- och vuxenkonsumenters köpbeslut.
- Barn får endast ingå i kliniska prövningar om det läkemedel de får förväntas vara till direkt nytta så att detta uppväger riskerna.
- EU-rätten och Europarådets regelverk begränsar hur mycket reklam som barn får utställas för, men innehåller inget reklamförbud.
- Barn omfattas av särskilt skydd. De ska bland annat skyddas mot all reklam samt teleshoppingprogram som kan skada dem moraliskt eller fysiskt.
- Barnprogram får inte innehålla någon produktplacering.

10.2.1. Konsumenträttigheter

Inom unionsrätten fastställs konsumentskyddets huvudpelare i artikel 169.1 i [fördraget om Europeiska unionens funktionssätt](#) och i artikel 38 i [EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna](#). EU-domstolen har slagit fast att barnets bästa väger tyngre än de krav som kan ställas med hänsyn till allmänintresset, vilket gör det berättigat att begränsa den inre marknadens friheter.

Exempel: Målet *Dynamic Medien*⁶⁵² gällde dvd-skivor med japanska tecknade serier som såldes via internet i Tyskland. I Förenade kungariket hade dessa tecknade serier godkänts för ungdomar över 15 år. Den berörda tyska myndigheten bedömde dock inte att de var lämpliga. Huvudfrågan som hänsköts till EU-domstolen var om förbudet i Tyskland stred mot principen

652 EU-domstolens dom av den 14 februari 2008 i mål C-244/06, [Dynamic Medien Vertriebs GmbH mot Avides Media AG](#).

om den fria rörligheten. EU-domstolen fann att huvudsyftet med den tyska lagstiftningen var att skydda barn mot information som skulle vara skadlig för dem. Domstolen slog fast att restriktionen av den fria rörligheten inte var oproportionerlig så länge den inte gick utöver det som var nödvändigt för att uppnå den berörda medlemsstatens mål, dvs. att skydda barnen.

Exempel: Målet *Omega*⁶⁵³ gällde driften av en så kallad lasersportanläggning i Tyskland. Spelet i denna anläggning gick bland annat ut på att träffa sensorer som var fästa på spelarnas jackor. Spelutrustningen levererades av ett brittiskt företag och såväl spel som utrustning hade lagligen saluförts i Förenade kungariket. I Tyskland förbjöds däremot spelet med motiveringen att det inte var förenligt med grundläggande värderingar som människans värdighet. EU-domstolen fann att den begränsning som de tyska myndigheterna infört inte stred mot EU-rätten, eftersom den hade motiverats med hänsyn till den allmänna ordningen.

Den senaste översynen av EU:s konsumenträtt resulterade i att [direktiv 2011/83/EU om konsumenträttigheter](#) antogs. Syftet med detta direktiv är att uppnå en fullständig harmonisering av den nationella lagstiftningen om distansavtal, avtal utanför fasta affärslokaler samt andra typer av konsumentavtal.⁶⁵⁴ Tanken är att uppnå en balans mellan en hög konsumentskyddsnivå och konkurrenskraftiga företag. Som fastställs i artikel 3.3 a ska direktivet inte tillämpas på avtal om sociala tjänster, inklusive subventionerat boende, barnomsorg och stöd till permanent eller tillfälligt behövande familjer och enskilda personer, inbegripet långtidsvård. Sociala tjänster omfattar tjänster för barn och ungdomar, biståndstjänster för familjer, ensamstående föräldrar och äldre människor samt tjänster för migranter. I direktivet behandlas framför allt den information som ska ges innan avtal ingås. Om konsumenter, inklusive barn, får relevant och tillräcklig information kommer de att kunna beakta alla relevanta fakta och göra ett välgrundat val. Dessa "informationskrav" fastställs i direktivet. På grundval av [direktiv \(EU\) 2019/882 om tillgänglighetskrav för produkter och tjänster](#) gäller dessa krav även minderåriga konsumenter.⁶⁵⁵

653 EU-domstolens dom av den 14 oktober 2004 i mål C-36/02, *Omega Spielhallen- und Automatenaufstellungs-GmbH mot Oberbürgermeisterin der Bundesstadt Bonn*.

654 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2011), [direktiv 2011/83/EU av den 25 oktober 2011 om konsumenträttigheter](#) vilket ändrar rådets direktiv 93/13/EEG och direktiv 1999/44/EG, EUT L 304, 22.11.2011, s. 64.

655 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2019), [direktiv \(EU\) 2019/882/EU av den 17 april 2019 om tillgänglighetskrav för produkter och tjänster](#), EUT L 151, 7.6.2019, s. 70.

10.2.2. Otillbörliga affärsmetoder gentemot barn

Enligt unionsrätten omfattar [direktiv 2005/29/EG](#) om otillbörliga affärsmetoder som tillämpas av näringsidkare gentemot konsumenter på den inre marknaden⁶⁵⁶ samtliga transaktioner från företag till konsument (oavsett om de genomförs offline eller online och om de inbegriper varor eller tjänster). I direktivet anses barn höra till kategorin konsumenter som är "särskilt känsliga" (artikel 5.3). Affärsbeslut får inte fattas efter trakasserier, tvång, otillbörlig påverkan eller vilseledande information, och barn som agerar som konsumenter har rätt att fatta dessa beslut på egen hand. Genom direktivet förbjuds marknadsföring och reklam som leder till att en produkt lätt förväxlas med en annan produkt eller med en konkurrents varumärke. Konsumenterna ska på ett klart och begripligt sätt få tillgång till all den information de behöver samt vid en lämplig tidpunkt (artiklarna 6 och 7).

Europarådets ministerkommitté har utfärdat *riktlinjer för att respektera, skydda och uppfylla barnets rättigheter i den digitala miljön*. På grundval av dessa bör staterna vidta åtgärder för att säkerställa att barn skyddas från kommersiell exploatering i den digitala miljön, inbegripet exponering för åldersolämpliga former av reklam och marknadsföring. Detta inbegriper att säkerställa att företag inte tillämpar otillbörliga affärsmetoder gentemot barn, att kräva att digital reklam och marknadsföring som riktar sig till barn tydligt kan urskiljas för dem som sådan samt att kräva att alla berörda parter begränsar behandlingen av barns personuppgifter för kommersiella ändamål⁶⁵⁷.

10.2.3. Produktsäkerhet

Inom unionsrätten finns det ett övergripande regelverk för att säkerställa att endast produkter som är säkra och på annat sätt uppfyller kraven finns tillgängliga för försäljning. Barns säkerhet behandlas särskilt i [direktiv 2001/95/EG om allmän produktsäkerhet](#), där det fastställs att barn ingår i de kategorier av konsumenter som kan vara särskilt utsatta för de risker som de berörda produkterna medför (skäl 8 i direktivet). Produktens säkerhet bör därför

656 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2005), [direktiv 2005/29/EG](#) av den 11 maj 2005 om otillbörliga affärsmetoder som tillämpas av näringsidkare gentemot konsumenter på den inre marknaden och om ändring av rådets [direktiv 84/450/EEG](#), [direktiv 97/7/EG](#), [98/27/EG](#) och [2002/65/EG](#) samt Europaparlamentets och rådets [förordning \(EG\) nr 2006/2004](#), EUT L 149, 11.6.2005, s. 22.

657 Europarådets ministerkommitté (2018), [Guidelines to respect, protect and fulfil the rights of the child in the digital environment](#), rekommendation CM/Rec (2018) 7, 4 juli 2018.

bedömas med hänsyn till alla relevanta aspekter, särskilt de kategorier av konsumenter som en produkt riktar sig till. Europeiska kommissionen har offentliggjort ett förslag till en ny förordning om allmän produktsäkerhet⁶⁵⁸.

Rådets direktiv 87/357/EEG är ett särskilt produktsäkerhetsdirektiv som behandlar tillnärmningen av medlemsstaternas lagstiftning om produkter som på grund av sina yttre egenskaper kan förväxlas med andra produkter och härigenom utgöra en risk för konsumenternas hälsa och säkerhet.⁶⁵⁹ Genom detta direktiv förbjuds marknadsföring, import och tillverkning av produkter som ser ut som matvaror men inte går att äta. Medlemsstaterna måste kontrollera så att inga sådana produkter marknadsförs. Om en medlemsstat förbjuder en produkt i enlighet med detta direktiv, ska den underrätta kommissionen och lämna en närmare beskrivning för att informera övriga medlemsstater. Leksakers säkerhet behandlas mer ingående under [avsnitt 10.2.6](#).

I Europarådets ministerkommittés *riktlinjer för att respektera, skydda och uppfylla barnets rättigheter i den digitala miljön* föreskrivs att staterna bör främja och uppmuntra företag att införa inbyggd säkerhet och inbyggt integritetsskydd i produkter, tjänster och funktioner som riktar sig till eller används av barn⁶⁶⁰.

10.2.4. Kliniska provningar på barn

Inom unionsrätten innehåller [förordning \(EU\) 536/2014](#) om kliniska provningar av humanläkemedel särskilda bestämmelser för barn som anses höra till kategorin sårbara personer (artikel 10.1).⁶⁶¹ I förordningen fastställs att det ska göras en särskild noggrann bedömning av ansökningar om beviljande av tillstånd för kliniska provningar där barn ska delta. Ett barns lagligen utsedda ställföreträdare måste ge sitt samtycke till att en klinisk provning genomförs, liksom

658 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2021), [Förslag till förordning om allmän produktsäkerhet](#), om ändring av Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 1025/2012 och om upphävande av rådets direktiv 87/357/EEG och Europaparlamentets och rådets direktiv 2001/95/EG, COM/2021/346 final, 30.6.2021.

659 EU, Europeiska unionens råd, [direktiv 87/357/EEG av den 25 juni 1987 om tillnärmningen av medlemsstaternas lagstiftning om produkter som, på grund av sina yttre egenskaper, kan förväxlas med andra produkter och härigenom utgöra en risk för konsumenternas hälsa och säkerhet](#), EGT L 192, 11.7.1987, s. 49.

660 Europarådets ministerkommitté (2018), [Guidelines to respect, protect and fulfil the rights of the child in the digital environment](#), rekommendation CM/Rec (2018) 7, 4 juli 2018, punkt 54.

661 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2014), [förordning \(EU\) nr 536/2014 av den 16 april 2014 om kliniska provningar av humanläkemedel](#), EUT L 158, 27.5.2014, s. 1.

barnet om han/hon har förmåga att inta en ståndpunkt (artikel 29.1 och 29.8). I förordningen fastställs särskilda villkor för att genomföra kliniska provningar på barn och säkerställa att de har gett sitt informerade samtycke (artikel 32). Enligt dessa villkor får inga incitament ges till försökspersonen (med undantag för ersättning för utgifter och inkomstförluster som direkt hänger samman med försökspersonens deltagande i den kliniska provningen), den kliniska provningen ska syfta till att undersöka behandlingar för ett medicinskt tillstånd som endast förekommer bland barn och det ska finnas vetenskapliga skäl att anta att deltagandet i den kliniska provningen medför en direkt nytta som uppväger riskerna och nackdelarna, eller är av viss nytta för den population som den berörda underåriga personen representerar. En sådan klinisk provning ska i så fall enbart innebära minimala risker och nackdelar för den underåriga jämfört med standardbehandlingen av det tillstånd som han eller hon lider av. Endast om det rör sig om en nödsituation får kliniska provningar utföras på barn, utan att de eller deras lagligen utsedda ställföreträdare har gett sitt samtycke (artikel 35.1).

Inom Europarådets regelverk i artikel 17 i [konventionen om mänskliga rättigheter och biomedicin](#) innehåller liknande principer⁶⁶², liksom kapitel V i dess [tilläggsprotokoll om biomedicinsk forskning](#)⁶⁶³.

10.2.5. Livsmedel för spädbarn och småbarn

Inom unionsrätten fokuserar [förordning \(EU\) nr 609/2013 om livsmedel avsedda för spädbarn och småbarn, livsmedel för speciella medicinska ändamål och komplett kostersättning för viktkontroll](#) på näringssammansättning och säkerhet hos livsmedel som tillverkas särskilt för spädbarn och småbarn under tre år.⁶⁶⁴ Förordningen reglerar placering av produkter på marknaden, vilken information som krävs om livsmedlens sammansättning, krav på

662 Europarådet (1999), [konventionen om skydd av mänskliga rättigheter och mänsklig värdighet vid biologisk och medicinsk tillämpning: Konventionen om mänskliga rättigheter och biomedicin](#) (Oviedokonventionen), nr 164, 1 december 1999.

663 Europarådet (2007), [tilläggsprotokoll till konventionen om mänskliga rättigheter och biomedicin, om biomedicinsk forskning](#), nr 195, 1 september 2007.

664 Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 609/2013 av den 12 juni 2013 om livsmedel avsedda för spädbarn och småbarn, livsmedel för speciella medicinska ändamål och komplett kostersättning för viktkontroll och om upphävande av rådets direktiv 92/52/EEG, kommissionens direktiv 96/8/EG, 1999/21/EG, 2006/125/EG och 2006/141/EG, Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/39/EG och kommissionens förordningar (EG) nr 41/2009 och (EG) nr 953/2009, EUT L 181, 29.6.2013, s. 35.

modersmjölksersättning och mjölkbaserade drycker för småbarn osv. I förordningen fastställs också definitioner av modersmjölksersättning och tillskottsnäring, beredda spannmålsbaserade livsmedel och barnmat, livsmedel för speciella medicinska ändamål och komplett kostersättning för viktkontroll.

10.2.6. Leksakers säkerhet

Inom unionsrätten definieras i artikel 2 i [direktiv 2009/48/EG](#)⁶⁶⁵ leksaker som "produkter som utformats eller är avsedda som leksaker för barn under 14 år, oavsett om det är produktens enda syfte eller inte".⁶⁶⁶ Bilaga I innehåller en uppräkningslista med exempel på produkter som inte ska betraktas som leksaker, men som kan blandas ihop med leksaker. I artikel 2.2 anges också vissa leksaker som direktivet inte gäller för. Direktivet bidrar även till att höja hälso- och säkerhetsstandarderna genom att begränsa halten av vissa kemikalier i leksaksmaterial (artikel 10)⁶⁶⁷.

10.2.7. Barn och reklam

Inom unionsrätten behandlas i [direktivet om audiovisuella medietjänster](#)⁶⁶⁸, reviderat 2018, begränsningar i fråga om hur mycket reklam barn får utsättas för samt reklamens kvalitet och innehåll, genom att reglera reklamens längd (artiklarna 20, 24 och 27). Direktivet innehåller ett förbud mot produktplacering i barnprogram (artikel 11) och tillåter medlemsstaterna att förbjuda att sponsorns logo visas under barnprogram (artikel 10.4). Genom revideringen av direktivet 2018 utvidgades dessa audiovisuella regler till videodelningsplattformar, såsom YouTube m.fl.

⁶⁶⁵ Europeiska unionen (2009), [direktiv 2009/48/EG](#) av den 18 juni 2009 om leksakers säkerhet, EUT L 170, 30.6.2009, s. 1.

⁶⁶⁶ *Ibid.*, artikel 2.1.

⁶⁶⁷ Kommissionen har även ingått "frivilliga avtal" med leksaksindustrin/återförsäljare i Europa för att göra leksaker säkrare. Se [kommissionens webbplats om ämnet](#) för mer information.

⁶⁶⁸ EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2018), [Europaparlamentets och rådets direktiv \(EU\) 2018/1808](#) av den 14 november 2018 om samordning av vissa bestämmelser som fastställs i medlemsstaternas lagar och andra författningar om tillhandahållande av audiovisuella medietjänster ([direktivet om audiovisuella medietjänster](#)), EUT L 303, 28.11.2018, s. 69.

Inom Europarådets regelverk var den **européiska konventionen om gränsöverskridande television**⁶⁶⁹ den första internationella konventionen där man skapade en rättslig ram för att uppnå fri rörlighet för gränsöverskridande tv-program i Europa. Denna konvention ger barn och ungdomar ett särskilt skydd (artikel 7.2) och innehåller till exempel ett förbud mot visning av pornografiskt och våldsamt material samt av program som uppmanar till rashat. I konventionen fastställs reklamnormer och regler för reklamtid och reklampausar. I ministerkommitténs riktlinjer om barnets rättigheter i den digitala miljön uppmanas staterna att säkerställa att barn skyddas från kommersiell exploatering i den digitala miljön, inbegripet exponering för åldersolämpliga former av reklam och marknadsföring.⁶⁷⁰

669 Europarådet (2002), *European Convention on Transfrontier Television (européisk konvention om gränsöverskridande television)*, CETS nr 132, 1989. Ändrad enligt bestämmelserna i protokollet, CETS nr 171, 2002.

670 Europarådets ministerkommitté (2018), *Guidelines to respect, protect and fulfil the rights of the child in the digital environment, rekommendation CM/Rec (2018) 7*, punkt 57.

11.

Barns rättigheter inom straffrättsliga och alternativa förfaranden (utanför domstol)

EU	Frågor som omfattas	Europarådet
EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna, artiklarna 47 (rätten till ett effektivt rättsmedel och en opartisk domstol), 48 (presumtion för oskuld och rätten till försvar) och 49 (principerna om laglighet och proportionalitet i fråga om brott och straff) Direktivet om rätt till tolkning och översättning (2010/64/EU) Direktivet om rätten till information (2012/13/EU) Direktivet om rätt till tillgång till försvarare (2013/48/EU) Direktivet om rätts-säkerhetsgarantier ((EU) 2016/800)	Garantier om en rättvis rättegång	Europakonventionen, artikel 6 (rättvis rättegång) Europeiska sociala stadgan, artikel 17 Lanzarotekonventionen Europadomstolens dom i mål nr 24724/94, 1999, <i>T. mot Förenade kungariket</i> [stora avdelningen] (barn i domstol) Europadomstolens dom i mål nr 4268/04, 2008, <i>Pano-vits mot Cypern</i> (tillgång till försvarare)
EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna, artiklarna 4 (förbud mot tortyr, omänsklig och förnedrande behandling) och 6 (rätt till frihet) Direktivet om rätts-säkerhetsgarantier ((EU) 2016/800)	Frihetsberövande	Europakonventionen, artiklarna 3 (förbud mot tortyr, omänsklig och förnedrande behandling) och 5 (rätt till frihet) Europeiska sociala stadgan, artikel 17 Europeiska konventionen om förhindrande av tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning

EU	Frågor som omfattas	Europarådet
		Europadomstolens dom i mål nr 20817/04, 2008, <i>Nart mot Turkiet</i> (frihetsberövande före rättegång) Europadomstolens dom i mål nr 47152/06, <i>Blokhin mot Ryssland</i>, 2016 Europadomstolens dom i mål nr 9106/80, 1988, <i>Bouamar mot Belgien</i> (frihetsberövande för skyddsuppfostran) Europadomstolens dom i mål nr 39474/98, 2002, <i>D.G. mot Irland</i> (frihetsberövande för skyddsuppfostran) Europadomstolens dom i mål nr 70337/01, 2009, <i>Güveç mot Turkiet</i> (villkor för frihetsberövande) Europadomstolens dom i mål nr 1413/07, <i>Çoşelav mot Turkiet</i>, 2012
Direktivet om brottsoffers rättigheter (2012/29/EU) Direktivet om sexuell övergrepp mot barn (2011/93/EU) Direktivet om människohandel (2011/36/EU) EU-domstolens dom i mål C-105/03, <i>Brottsmål mot Maria Pupino</i>, 2005 (barns ställning som vittne i domstol)	Barn som är vittnen och brottsoffer	Europakonventionen, artiklarna 3 (förbud mot tortyr, omänsklig och förnedrande behandling) och 8 (privatliv) Lanzarotekonventionen, artikel 31 Europadomstolens dom i mål nr 503/05, 2007, <i>Kovač mot Kroatien</i> (barn som är vittne) Europadomstolens dom i mål nr 34209/96, 2002, <i>S.N. mot Sverige</i> (barn som är vittne) Europadomstolens dom i mål nr 19400/11 och 36037/17, 2012, <i>R.R. m.fl. mot Ungern</i> (uteslutande av en familj från vittnesskyddsprogram) Europadomstolens dom i mål nr 22457/16, 2021, <i>X m.fl. mot Bulgarien</i> (vittnen och offer för barn)

Barns rättigheter vid ungdomsrättsliga förfaranden omfattar både barn som anklagas, lagförs eller döms för att ha begått brott och barn som medverkar

i rättsliga förfaranden som brottsoffer och/eller som vittnen. Barns ställning inom ungdomsrätten regleras genom allmänna bestämmelser om mänskliga rättigheter som gäller för både vuxna och barn.

Detta kapitel innehåller en översikt över det europeiska regelverket för barn i domstolsförfaranden och alternativa förfaranden. Här behandlas garantier om en rättvis rättegång, däribland effektiv medverkan och tillgången till en försvarare, unga förövaras rättigheter i samband med frihetsberövande, däribland frihetsberövande före rättegång (materiella och processuella skyddsmechanismer), villkor för frihetsberövande och skydd mot misshandel samt skydd av barn som är vittnen och brottsoffer. Skyddsaspekterna är särskilt relevanta för frivilliga, alternativa förfaranden, som bör användas när de anses vara till barnets bästa.⁶⁷¹ När det gäller barn är de straffrättsliga syftena – såsom social integration, utbildning och förhindrande av återfall – grundläggande principer som värdesätts⁶⁷².

11.1. Garantier om en rättvis rättegång

Viktiga punkter

- Barn i straffrättsliga förfaranden har rätt att behandlas rättvist och barnvänligt.
- Domstolsförfaranden bör anpassas till barns behov för att säkerställa barnens effektiva medverkan i processen.
- Barn har rätt att få tillgång till en advokat från de inledande stadierna av straffrättsliga förfaranden samt från det första polisförhøret.

Rätten till en rättvis rättegång är en av hörnstenarna i ett demokratiskt samhälle. Barn som misstänks eller åtalas för brott har rätt till en rättvis rättegång och omfattas av samma garantier som alla andra som är i konflikt med lagen. Garantierna om en rättvis rättegång gäller från och med barnets första förhör och gäller under hela rättegången. Barn som är i konflikt med lagen är emellertid särskilt sårbara och behöver ytterligare skydd. De europeiska organen

671 Europarådet, ministerkommittén (2010), *Riktlinjer för ett barnvänligt rättsväsende*, 17 november 2010, punkt 24.

672 Se vidare FRA och Europadomstolen (2016), *Handbok om europeisk rätt rörande tillgång till rättslig prövning*, 22 juni 2016.

har utarbetat särskilda krav för att säkerställa att dessa barns behov tillgodoses på ett effektivt sätt.

Inom unionsrätten innehåller **EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna** flera bestämmelser som fastställer de grundläggande rättigheterna i fråga om tillgång till rättslig prövning, med garantier om en rättvis rättegång för både vuxna och barn. I artikel 47 behandlas specifikt rätten till ett effektivt rättsmedel och till en opartisk domstol. Här fastställs olika krav som är särskilt relevanta för barn, exempelvis en rättvis och offentlig rättegång inom rimlig tid, rätten till försvar, representation och rådgivning samt rätten till rättshjälp. Principerna om laglighet och proportionalitet i fråga om brott och straff, som fastställs i artikel 49, är också särskilt relevanta för barn. Dessutom innehåller flera EU-direktiv särskilda garantier för en rättvis rättegång i straffrättsliga förfaranden: **direktivet om rätt till tolkning och översättning**⁶⁷³, **direktivet om rätten till information**⁶⁷⁴ samt **direktivet om rätt till tillgång till försvarare**.⁶⁷⁵ De första båda direktiven innehåller inga garantier specifikt för barn, även om direktivet om rätt till information har bestämmelser där man behandlar situationen för utsatta misstänkta eller tilltalade personer på ett mer generellt plan. De barnrelaterade bestämmelserna i direktivet om rätt till tillgång till försvarare behandlas närmare i **avsnitt 11.1.2**.

Även när det inte finns några bestämmelser som specifikt gäller barn måste medlemsstaterna följa stadgan när de tolkar bestämmelserna i dessa direktiv. Principer som till exempel den om barnets bästa, som är förankrad i artikel 24, bör därför tillmätas betydelse i ärenden där barn omfattas av någon av bestämmelserna i dessa direktiv. Hittills har inga mål hänskjutits till EU-domstolen som gäller hur artikel 24 i stadgan ska tolkas i förhållande till något av dessa direktiv⁶⁷⁶.

673 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2010), **direktiv 2010/64/EU av den 20 oktober 2010 om rätt till tolkning och översättning vid straffrättsliga förfaranden**, EUT L 280, 26.10.2010, s. 1.

674 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2012), **direktiv 2012/13/EU av den 22 maj 2012 om rätten till information vid straffrättsliga förfaranden**, EUT L 142, 1.6.2012, s. 1.

675 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2013), **direktiv 2013/48/EU av den 22 oktober 2013 om rätt till tillgång till försvarare i straffrättsliga förfaranden och förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder samt om rätt att få en tredje part underrättad vid frihetsberövande och rätt att kontakta tredje parter och konsulära myndigheter under frihetsberövandet**, EUT L 294, 6.11.2013, s. 1.

676 EU-domstolen har behandlat hur artikel 24 ska tolkas i förfaranden som rör internationella bortföranden av barn (se **avsnitt 5.4**).

I [direktivet om rättssäkerhetsgarantier](#) fastställs för första gången på EU-nivå särskilda rättssäkerhetsgarantier för barn som anklagas för eller misstänks ha begått ett brott. Det ger rätt till en individuell bedömning (artikel 7) för att bedöma barnets personlighet och socioekonomiska, familjemässiga och personliga förhållanden, med fullt deltagande av barnet. Medlemsstaterna kan använda sig av den individuella bedömningen när de fastställer åtgärder för barnet eller när de fattar beslut i det straffrättsliga förfarandet, inbegripet vid fällande dom. Direktivet kräver också att barn snabbt informeras om sina rättigheter, att de får stöd från sina föräldrar (eller andra lämpliga personer) samt att förhör ska hållas bakom stängda dörrar.⁶⁷⁷ Frihetsberövade barn bör dessutom ha rätt att få lämplig utbildning, vägledning, fostran och medicinsk vård samt att hållas åtskilda från vuxna⁶⁷⁸.

Inom Europarådets regelverk fastställs i [Europakonventionen](#) garantier om en rättvis rättegång i artikel 6, som har resulterat i Europadomstolens mest omfattande rättspraxis. Artikel 6.1 i Europakonventionen innehåller vissa uttryckliga garantier för en rättvis rättegång: rätten till en rättvis och offentlig förhandling/avkunnande av dom (om detta inte är i strid med, bland annat, andra ungdomars intressen), rätten till en rättegång inom skälig tid, rätten till en rättegång inför en oavhängig och opartisk domstol⁶⁷⁹ och rätten till en rättegång av en domstol som upprättats enligt lag. Begreppet om en rättvis rättegång omfattar olika garantier som Europadomstolen har utarbetat: principen om jämlikhet i medel och kontradiktoriska förfaranden, rätten att tåga, tillgång till försvarare, effektiv medverkan, närvaro vid förhandlingen och motiverade beslut.

Var och en som blivit anklagad för brott ska betraktas som oskyldig till dess att hans/hennes skuld lagligen fastställts (artikel 6.2 i Europakonventionen). Var och en som blivit anklagad för brott har dessutom följande minimirättigheter: att utan dröjsmål och på ett språk som hon/han förstår underrättas om anklagelsen mot henne/honom

677 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2016), [Europaparlamentets och rådets direktiv \(EU\) 2016/800 av den 11 maj 2016 om rättssäkerhetsgarantier för barn som är misstänkta eller tilltalade i straffrättsliga förfaranden](#), EUT L 132, 21.5.2016, s. 1.

678 Se vidare [avsnitt 11.2](#). Även relevant för skydd av barn är EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2016), [direktiv \(EU\) 2016/1919 av den 26 oktober 2016 om rättshjälp för misstänkta och tilltalade i straffrättsliga förfaranden och för eftersökta personer i förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder](#), EUT L 297, 4.11.2016, s. 1.

679 Europadomstolens dom av den 24 augusti 1993 i mål nr 13924/88, [Nortier mot Nederländerna](#); Europadomstolens dom av den 2 mars 2010 i mål nr 54729/00, [Adamkiewicz mot Polen](#).

(artikel 6.3 a i Europakonventionen), rätten att få tillräcklig tid och möjlighet att förbereda sitt försvar (artikel 6.3 b i Europakonventionen), rätten att försvara sig genom rättegångsbistånd som hon/han själv utsett (artikel 6.3 c i Europakonventionen), rätten att förhöra eller låta förhöra vittnen (artikel 6.3 d i Europakonventionen) samt rätten att utan kostnad bistås av en tolk (artikel 6.3 e i Europakonventionen). Dessa garantier gäller både för vuxna och barn. De aspekter som har gett upphov till barnspecifik rättspraxis rör dock främst rätten till faktiskt deltagande och rätten till tillgång till försvarare. Dessa båda garantier om en rättvis rättegång kommer därför att behandlas mer ingående i det här kapitlet⁶⁸⁰.

Artikel 17 i [den europeiska sociala stadgan](#) skyddar särskilt mödrars och barns rätt till socialt och ekonomiskt skydd och föreskriver att de avtalsslutande parterna ska vidta alla lämpliga och nödvändiga åtgärder i detta syfte, inbegripet att inrätta eller upprätthålla lämpliga institutioner eller tjänster. Europeiska kommittén för sociala rättigheter fann i sin rättspraxis en överträdelse av artikel 17 på två grunder: den första var att staten måste säkerställa obligatoriskt rättsligt bistånd till barn under straffmyndighetsåldern redan i skedet före rättegången, den andra var att diversion från rättsliga förfaranden (alternativ till förfaranden, såsom förlikning eller villkorligt avslutande eller återkallande av straffrättsliga förfaranden) i de flesta fall bör vara det bästa sättet att hantera barn. Diversionsalternativ bör finnas tillgängliga så tidigt som möjligt efter kontakten med systemet, innan en prövning inleds och under hela förfarandet. Principen gäller i ännu högre grad när barn under straffrättsåldern fortfarande kan delta i rättssystemet för barn⁶⁸¹.

[Europarådets riktlinjer för ett barnvänligt rättsväsende](#) är direkt relevanta för barn som är misstänkta eller tilltalade.⁶⁸² Även om de inte är juridiskt bindande, är riktlinjerna ett steg i rätt riktning för att säkerställa att barns särskilda behov beaktas vid rättsliga förfaranden, bland annat inom det straffrättsliga systemet. De bygger på Europadomstolens befintliga rättspraxis och andra europeiska och internationella rättsliga normer, såsom FN:s [barnkonvention](#), och är ett användbart verktyg för yrkesverksamma som arbetar med barn. Enligt

680 Se även Europarådet (2007), [konventionen om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp](#), CETS nr 201, 25 oktober 2007, kapitel VII.

681 ECSR, *International Commission of Jurists (ICJ) mot Tjeckien*, klagomål nr 148/2017, 20 oktober 2020.

682 Europarådets ministerkommitté (2010), *Riktlinjer för ett barnvänligt rättsväsende*, 17 november 2010.

punkt I.1 gäller dessa riktlinjer för barn i rättsliga förfaranden (straffrättsliga såväl som icke-straffrättsliga förfaranden) eller alternativa förfaranden. Följande punkter är särskilt relevanta för barn i straffrättsliga förfaranden: rätten att få information om eventuella anklagelser, som ska förklaras för såväl barnet som dess föräldrar på ett sådant sätt att de förstår den exakta omfattningen av anklagelserna (punkt IV.A.1.5), rätten att endast förhöras i närvaro av ett biträde/föräldrar eller någon annan person som barnet litar på (punkt C.30), rätten till skyndsamma förfaranden (punkt D.4) och rätten till barnvänliga förhör eller förhandlingar (punkt D.5).

Inom internationell rätt bekräftar artikel 40 i barnkonventionen att varje barn som misstänks eller åtalas för eller ha befunnits skyldigt att ha begått brott har rätt att behandlas rättvist och på ett sätt som tar hänsyn till barnets ålder. Enligt artikel 40 i barnkonventionen är huvudsyftet med rättskipning rörande ungdomsbrottslighet att barnet återanpassas och tar på sig en konstruktiv roll i samhället. I artikel 40.2 i barnkonventionen erkänns barns rätt till en rättvis rättegång. Här fastställs också att barn har några ytterligare rättigheter, däribland rätten att få hjälp av sina föräldrar, rätten att överklaga och rätten att få sitt privatliv helt skyddat under alla stadier av förfarandet.

Det finns även andra instrument där man har utvecklat barnkonventionens principer om en rättvis rättegång och rätten att få en barnspecifik behandling, vilket bland annat handlar om att frihetsberövande endast får användas som en sista utväg och för kortast lämpliga tid (se artikel 37 b i barnkonventionen). Exempel på sådana instrument är [FN:s minimistandardregler för rättskipning rörande ungdomsbrottslighet](#) (Pekingreglerna)⁶⁸³, [FN:s riktlinjer för förhindrande av ungdomsbrottslighet](#) (Riyadriktlinjerna)⁶⁸⁴ och [FN:s regler för skydd av frihetsberövade ungdomar](#) (Havannareglerna)⁶⁸⁵. Pekingreglerna ger detaljerad vägledning om hur kraven på en rättvis rättegång och barnspecifik behandling enligt artikel 40 i barnkonventionen ska genomföras. Här behandlas bland annat ungdomsrätt, skydd av privatlivet, utredning och lagföring, frihetsberövande före rättegång, avgörande och åtgärder samt behandling på och utanför institutioner. I Havannareglerna anges hur frihetsberövade ungdomar ska

683 FN, generalförsamlingen (GA) (1985), *UN Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice*, UN Doc. GA Res. 40/33, 19 november 1985.

684 FN, GA (1990), *UN Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency*, UN Doc. GA Res. 45/112, 14 december 1990.

685 FN, GA (1990), *UN Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty*, UN Doc. GA Res. 45/113, 14 december 1990.

behandlas. Här finns bland annat regler om definitionen av frihetsberövande, polisförvar och häktning, förhållandena vid ungdomsinstitutioner, disciplinförfaranden, screeningmetoder och utövande av makt eller tvång, klagomålsmekanismer, tillsyns- och kontrollmekanismer samt återanpassning av ungdomar. Riyadh-riktlinjerna ger slutligen detaljerad vägledning om strategier för förebyggande av ungdomsbrottslighet.

FN-kommittén för barnets rättigheter har utfärdat en [allmän kommentar \(nr 10\)](#) om barn- och ungdomsrätten, som ger detaljerad vägledning om hur barnkonventionen ska tolkas och genomföras vad gäller ungdomsrätt.⁶⁸⁶ I denna kommentar behandlas viktiga ungdomsrättsliga principer, till exempel att rätten till en effektiv medverkan utgör en del av rätten till en rättvis rättegång (se vidare i [avsnitt 11.1.1](#)), att frihetsberövande endast får användas som en sista utväg och för kortast lämpliga tid, hur diversionsmedel och förebyggande åtgärder kan användas mot ungdomsbrottslighet, hur principen om barnets bästa och icke-diskriminering integreras i det ungdomsrättsliga systemet samt vilka åldersgränser som ska tillämpas. FN-kommittén för barnets rättigheter rekommenderar i sin [allmänna kommentar om barnets rättigheter i det straffrättsliga systemet \(nr 24\)](#) att minimiåldern för straffrättsligt ansvar fastställs till 14 år, eller helst högre.⁶⁸⁷ Den rekommenderar också att alla barn ska ha rätt att behandlas inom rättsväsendet för ungdomar och att sexton- och sjuttonåringar inte ska överföras till det straffrättsliga systemet för vuxna vid allvarliga brott.⁶⁸⁸ Andra allmänna kommentarer från FN-kommittén för barnets rättigheter, till exempel om rätten att bli hörd⁶⁸⁹, som hänger samman med rätten till effektiv medverkan i rättsliga förfaranden, och om skyddet mot alla former av våld⁶⁹⁰, är också relevanta för ungdomsrätten.

686 FN, kommittén för barnets rättigheter (2007), [allmän kommentar nr 10 om barnets rättigheter inom rättskipning för unga lagöverträdare](#), CRC/C/GC/07, 25 april 2007; FN, kommittén för barnets rättigheter (2016), [allmän kommentar nr 19 om offentlig budgetering för genomförandet av barns rättigheter](#), CRC/C/GC/19, 20 juli 2016.

687 FN, kommittén för barnets rättigheter (2019), [allmän kommentar nr 24 om barnets rättigheter i det straffrättsliga systemet](#), CRC/C/GC/24, 18 september 2019, avsnitt C.

688 *Ibid.*

689 FN, kommittén för barnets rättigheter (2009), [allmän kommentar nr 12 om barnets rätt att bli hörd](#), CRC/C/GC/12, 1 juli 2009.

690 FN, kommittén för barnets rättigheter (2011), [allmän kommentar nr 13 om barnets rätt till frihet från alla former av våld](#), CRC/C/GC/13, 18 april 2011.

11.1.1. Effektiv medverkan

Inom unionsrätten föreskrivs i artikel 47 i EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna ungefär samma garantier som i artikel 6 i Europakonventionen, däribland rätten att inom skälig tid få sin sak prövad i en rättvis och offentlig rättegång och inför en oavhängig och opartisk domstol, rätten att företräddas av ett juridiskt biträde och rätten till effektiva rättsmedel. Direktivet om rätts-säkerhetsgarantier för barn som är misstänkta eller tilltalade i straffrättsliga förfaranden omfattar även rätten till en effektiv medverkan, även i den individuella bedömningen, samt rätten att företräddas av ett juridiskt biträde⁶⁹¹.

När det gäller Europarådets regelverk har Europadomstolen inom ramen för artikel 6 i Europakonventionen tagit fram särskilda krav för att säkerställa barns effektiva medverkan vid brottmålsförfaranden. Generellt sett bör förfarandena utformas på ett sådant sätt att barnets ålder, mognadsnivå och emotionella kapacitet beaktas.⁶⁹² Konkreta exempel på hur kraven på "effektiv medverkan" kan utformas är att barnet ska vara närvarande under förhandlingarna, att förhandlingarna ska hållas bakom stängda dörrar, att publiciteten begränsas, att det säkerställs att barnet förstår vad det handlar om och att domstolsförhandlingarna inte ska vara mer formella än nödvändigt. Hittills har Europadomstolen inte ansett att en alltför låg straffbarhetsålder i sig utgör en överträdelse av artikel 6 i Europakonventionen. När Europadomstolen ska avgöra om ett barn har kunnat medverka effektivt i de nationella förfarandena prövar Europadomstolen de faktiska omständigheterna i varje enskilt mål.

Exempel: Målet *T. mot Förenade kungariket*⁶⁹³ gällde ett mord på en två-åring som begicks av två tioåringar. Rättegången var offentlig och blev mycket uppmärksam i medierna. Domstolsförfarandet ändrades delvis genom att kortare sessioner hölls, svarandens föräldrar placerades nära honom, en plats för lek fanns tillgänglig under pauser etc. Svaranden och hans medåtalade ställdes dock inför rätta i en vuxendomstol, och de flesta av de straffrättsliga förfarandena bibehölls. På grund av de öppna

691 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2016), direktiv (EU) 2016/800 av den 11 maj 2016 om rättssäkerhetsgarantier för barn som är misstänkta eller tilltalade i straffrättsliga förfaranden, EUT L 132, 21.5.2016, s. 1.

692 Europadomstolens dom av den 16 december 1999 i mål nr 24724/94, *T. mot Förenade kungariket* [stora avdelningen], punkt 61.

693 Europadomstolens dom av den 16 december 1999 i mål nr 24724/94, *T. mot Förenade kungariket* [stora avdelningen].

förhandlingarna, den stora medieuppmärksamheten och hans begränsade förmåga att instruera sina försvarare och avlägga adekvata vittnesmål ansåg Europadomstolen att klaganden inte hade kunnat medverka effektivt i rättegången. Detta utgjorde därför en kränkning av hans rättigheter enligt artikel 6 i Europakonventionen.

Erkännandet av rätten till en effektiv medverkan utgör också en grundprincip i Europarådets *riktlinjer för ett barnvänligt rättsväsende*. Rättsväsendet för barn, inbegripet för ungdomar, bör utformas så att det är tillgängligt, åldersanpassat, agerar skyndsamt och ansvarsfullt, är anpassat till och fokuserar på barnets behov och rättigheter, respekterar barnets rättigheter inklusive rätten till ett korrekt rättsförfarande, rätten att delta i och förstå förfarandet, rätten till respekt för privat- och familjeliv samt rätten till integritet och värdighet.⁶⁹⁴ Riktlinjerna ger särskild vägledning om hur barn ska behandlas under ungdomsrättsliga eller andra rättsliga förfaranden. Barn ska ha tillgång till rättslig prövning och det juridiska förfarandet, ha rätt till juridisk rådgivning och biträde samt ha rätt att höras och uttrycka åsikter. Onödiga dröjsmål ska undvikas, förfarandet ska organiseras på ett barnvänligt sätt (vilket påverkar miljön och språket) och särskilda skyddsmekanismer införs för att inhämta och bemöta vittnesmål/utsagor från barn.⁶⁹⁵ Enligt [Lanzarotekonventionen](#) ska barns faktiska deltagande i förfaranden "behandlas som prioriterat och genomföras utan omotiverade dröjsmål". Konventionen innehåller också regler för intervjuer med barnet, som ska genomföras utan omotiverade dröjsmål, av yrkesverksamma personer som är utbildade för detta ändamål och i lokaler som är avsedda för detta ändamål.

11.1.2. Tillgång till försvarare

Inom unionsrätten innehåller direktivet om rätten till tillgång till försvarare hänvisningar till barn i skäl 52 och 55 i ingressen samt i artiklarna 5.2–5.4.⁶⁹⁶ Om ett barn frihetsberövas ska vårdnadshavaren enligt skäl 55 och artikel 5.2 underrättas samt informeras om orsaken, förutsatt att det inte strider mot barnets bästa. I så fall ska en annan lämplig vuxen informeras i stället. Enligt artikel 3.3 krävs

694 Europarådets ministerkommitté (2010), *Riktlinjer för ett barnvänligt rättsväsende*, 17 november 2010, punkt II. C.

695 *Ibid.*, avsnitt D.

696 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2013), [direktiv 2013/48/EU av den 22 oktober 2013 om rätt till tillgång till försvarare i straffrättsliga förfaranden och förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder samt om rätt att få en tredje part underrättad vid frihetsberövande och rätt att kontakta tredje parter och konsulära myndigheter under frihetsberövandet](#), EUT L 294, 6.11.2013, s. 1.

att rätten till försvarare bland annat ska omfatta att de misstänkta eller tilltalade har rätt att i enrum träffa och tala med sin försvarare, även före det första förhöret, samt att ha en försvarare närvarande under förhör och vid utrednings- eller bevisupptagningsåtgärder. Enligt artikel 6.3 i direktivet om rättssäkerhetsgarantier ska barn biträdas av en försvarare från och med det av följande datum som infaller tidigast a) innan de förhörs av polis eller annan brottsbekämpande eller rättslig myndighet, b) när de utredande eller andra behöriga myndigheterna genomför en utredningsåtgärd, c) utan onödigt dröjsmål efter frihetsberövandet, d) när de har kallats att inställa sig vid en domstol som är behörig i brottmål, i god tid innan de inställer sig vid den domstolen.⁶⁹⁷ Om ingen försvarare är närvarande ska de behöriga myndigheterna skjuta upp förhöret av barnet, eller andra utrednings- eller bevisupptagningsåtgärder, under en rimlig tid för att försvararen ska hinna anlända eller, om barnet inte har utsett en försvarare, ordna en försvarare för barnet (artikel 6.7).

När det gäller Europarådets regelverk anser Europadomstolen att tillgången till försvarare utgör en av hörnstenarna för rätten till en rättvis rättegång.⁶⁹⁸ Enskilda personer som anklagas för ett brott har rätt till försvarare från de första stadierna av polisutredningen. Denna rätt får inskränkas i undantagsfall, förutsatt att inskränkningen inte på ett ovederbörligt sätt påverkar den tilltalades rättigheter. När det gäller frågan om huruvida klaganden har haft faktisk tillgång till en försvarare gör Europadomstolen en striktare bedömning i de fall där barn är inblandade.⁶⁹⁹

Exempel: Målet *Panovits mot Cypern*⁷⁰⁰ gällde en sjuttonåring som åtalats för mord och rån. Han fördes till polisstationen, tillsammans med sin pappa. Där arresterades han och togs till ett separat rum för förhör, där varken pappan eller någon advokat närvarade. Samtidigt som klaganden förhördes blev hans pappa informerad om att klaganden hade rätt att

697 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2016), direktiv (EU) 2016/800 av den 11 maj 2016 om rättssäkerhetsgarantier för barn som är misstänkta eller tilltalade i straffrättsliga förfaranden, EUT L 132, 21.5.2016, s. 1, artikel 6.

698 Europadomstolens dom av den 27 november 2008 i mål nr 36391/02, *Salduz mot Turkiet* [stora avdelningen], punkt 51; Europadomstolens dom av den 13 september 2016 i mål nr 50541/08 et al., *Ibrahim m.fl. mot Förenade kungariket* [stora avdelningen]; Europadomstolens dom av den 9 november 2018 i mål nr 71409/10, *Beuze mot Belgien*.

699 Europadomstolens dom av den 27 november 2008 i mål nr 36391/02, *Salduz mot Turkiet* [stora avdelningen], punkt 60; se även ECSR, *International Commission of Jurists (ICJ) mot Tjeckien*, klagomål nr 148/2017, 20 oktober 2020.

700 Europadomstolens dom av den 11 december 2008 i mål nr 4268/04, *Panovits mot Cypern*.

kontakta en advokat. Flera minuter senare fick pappan veta att hans son hade hunnit erkänna sig skyldig. Med tanke på klagandens ålder ansåg Europadomstolen att han inte kunde anses ha varit medveten om sin rätt att företrädas av ett juridiskt biträde innan han lämnade sin utsaga. Det var också osannolikt att han rimligtvis hade kunnat förstå konsekvenserna av att bli förhörd utan juridiskt biträde i straffrättsliga förfaranden gällande ett mord. Även om myndigheterna hela tiden föreföll ha varit villiga att låta klaganden få juridiskt biträde om han hade begärt detta, hade de underlåtit att informera om hans rätt att kostnadsfritt begära juridiskt biträde vid behov. Det fanns inget som tydde på att klaganden eller hans pappa uttryckligen och enhälligt hade avstått från rätten till rättsligt biträde. Domstolen slog därför fast att det hade skett en överträdelse av artikel 6.3 c jämförd med artikel 6.1 i Europakonventionen.

11.2. Unga förövares rättigheter i samband med frihetsberövande

Viktiga punkter

- Barn får endast frihetsberövas som en sista utväg och under en så kort tid som möjligt i alla skeenden av rättsliga förfaranden.
- Om barn frihetsberövas måste de behandlas på ett sätt som lämpar sig för deras ålder och så att deras värdighet respekteras.
- Barn ska inte frihetsberövas tillsammans med vuxna.
- Alternativ till förvar bör alltid övervägas.

Alla personer har rätt till frihet. Frihetsberövande utgör därför ett undantag och omfattar varje form av placering på institution som genomförs efter beslut av en rättsvårdande eller administrativ myndighet, där ungdomar inte får lämna institutionen i fråga av egen fri vilja.⁷⁰¹ Med tanke på hur viktigt det är att värna barnets rättigheter, inklusive deras bästa, bör situationer som rör frihetsberövande bedömas ur just detta perspektiv när det handlar om barn.

⁷⁰¹ Europarådets ministerkommitté (2008), [rekommendation CM/Rec\(2008\)11 on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures](#), 5 november 2008, regel 21.5.

Frihetsberövande sker under olika omständigheter, men i det här avsnittet fokuserar vi på barn som kommer i kontakt med de straffrättsliga systemen.

I de internationella instrumenten bekräftas det enhälligt att frihetsberövande måste ses som en sista utväg. Detta innebär att så snart statliga myndigheter ställs inför frågan om huruvida ett barn ska frihetsberövas bör de först överväga om det finns några alternativ för att värna barnets bästa samt främja att barnet återanpassas (artikel 40.1 i [barnkonventionen](#)). Sådana alternativ kan exempelvis vara: "vård, ledning och föreskrifter om tillsyn, rådgivning, övervakning, familjehemsplacering, utbildnings- och yrkesutbildningsprogram" (artikel 40.4 i barnkonventionen). Frihetsberövande får endast övervägas om det inte finns några tänkbara alternativ. Beslut om frihetsberövande ska dessutom endast avse så kort tid som möjligt och omfatta lämpliga materiella och processuella garantier. Frihetsberövade barn har mot bakgrund av sin ålder och utsatthet särskilda rättigheter och garantier.

11.2.1. Olika former av frihetsberövande (materiella och processuella garantier)

Inom unionsrätten är enligt artikel 10 i [direktivet om rättssäkerhetsgarantier](#) medlemsstaterna skyldiga att säkerställa att frihetsberövandet av ett barn i varje skede av förfarandet begränsas till den kortaste lämpliga tidsperioden.⁷⁰² Vederbörlig hänsyn ska tas till ålder och omständigheterna i det enskilda fallet. Medlemsstaterna måste säkerställa att barn hålls i förvar endast som en sista utväg och att varje förvar grundar sig på ett motiverat beslut som kan bli föremål för rättslig prövning i domstol. Ett sådant beslut måste också regelbundet omprövas, med rimliga tidsintervall, av en domstol, antingen på eget initiativ eller på begäran. Medlemsstaterna ska säkerställa att de behöriga myndigheterna, när detta är möjligt, har tillgång till alternativa åtgärder till frihetsberövande⁷⁰³.

Inom Europarådets regelverk fastställs i artikel 5 i [Europakonventionen](#) att var och en har rätt till frihet. Frihetsberövande är ett undantag som ska föreskrivas

702 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2016), [direktiv \(EU\) 2016/800 av den 11 maj 2016 om rättssäkerhetsgarantier för barn som är misstänkta eller tilltalade i straffrättsliga förfaranden](#), EUT L 132, 21.5.2016, s. 1, artikel 10.

703 *Ibid.*, artikel 11; se även [Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna](#), artikel 6.

genom nationell lagstiftning och får inte ske godtyckligt. Dessutom måste frihetsberövande kunna motiveras enligt något av de sex uttömmande fallen som anges i artiklarna 5.1 a–f. För barn som är i kontakt med det straffrättsliga systemet kan frihetsberövande motiveras enligt punkterna a) frihetsberövande efter fällande dom av behörig domstol, c) frihetsberövande före rättegång eller d) frihetsberövande med det särskilda syftet att barnet ska undergå skyddsuppostran. De båda sistnämnda alternativen ska analyseras här eftersom de har medfört särskilda skyldigheter för de statliga myndigheterna.

Frihetsberövande före rättegång

”Frihetsberövande före rättegång” avser situationer då personer kvarhålls eller häktas för att det finns en misstanke om att de har begått ett brott. Frihetsberövande inleds när en person grips och avslutas då en domstol i första instans fattar beslut i sakfrågan.⁷⁰⁴ Barn omfattas visserligen av samma garantier som vuxna, men Europadomstolen har fastställt flera ytterligare principer för att stärka barns ställning vid nationella straffrättsliga förfaranden.

Europadomstolen har i allmänhet tolkat artikel 5.1 c och artikel 5.3 som ett krav på att personer endast får frihetsberövas före rättegång om det finns en skälig misstanke om att de har begått ett brott. Frihetsberövande före rättegång får inte överstiga skälig tid och ska omprövas med lämpliga mellanrum. Ju längre frihetsberövandet varar, desto starkare skäl måste myndigheterna kunna åberopa. Enligt Europadomstolens rättspraxis ska en person som anklagas för ett brott alltid frigges i avvaktan på rättegång, om inte staten kan visa att det finns relevanta och tillräckliga skäl som motiverar till fortsatt frihetsberövande⁷⁰⁵.

Några av de godtagbara skälen till att förvägra den frihetsberövade personen borgen i fall av häktning är risken för avvikande, skadlig inverkan på rättsskipningen, ytterligare brott eller allmän oordning. Det ska dessutom vara strikt nödvändigt med ett fortsatt frihetsberövande i väntan på rättegång, och staten måste granska alla faktiska omständigheter som talar för eller emot att det finns ett genuint krav av allmänintresse som motiverar till fortsatt frihetsberövande⁷⁰⁶.

⁷⁰⁴ Europadomstolens dom av den 22 maj 2012 i mål nr 5826/03, *Idalov mot Ryssland*, punkt 112.

⁷⁰⁵ Europadomstolens dom av den 24 juli 2003 i mål nr 46133/99 och 48183/99, *Smirnova mot Ryssland*, punkt 58.

⁷⁰⁶ *Ibid.*, punkterna 58–59; Europadomstolens dom av den 18 mars 2008 i mål nr 11036/03, *Ladent mot Polen*, punkt 55.

I mål som rör barn förordar Europadomstolen att statliga myndigheter ska lägga särskild vikt vid barnets ålder när de väger relevanta argument för och emot ett frihetsberövande i väntan på rättegång. Detta är en åtgärd som ska användas som en sista utväg och under så kort tid som möjligt.⁷⁰⁷ Detta innebär att myndigheterna bör överväga alternativ till frihetsberövande före rättegång.⁷⁰⁸ Vidare bör statliga myndigheter göra sitt yttersta för att barn ska få sin sak prövad inom skälig tid⁷⁰⁹.

Exempel: I målet *Nart mot Turkiet*⁷¹⁰ greps den sjuttonårige klaganden, misstänkt för att ha rånat en mataffär. Han frihetsberövades före rättegången och placerades i ett fängelse för vuxna i 48 dagar. Med särskild hänvisning till att klaganden var ett barn konstaterade Europadomstolen att frihetsberövande av underåriga före rättegång endast bör användas som en sista utväg; frihetsberövandet bör vara så kort som möjligt och om frihetsberövande är strikt nödvändigt, bör underåriga hållas åtskilda från vuxna.⁷¹¹ I det aktuella fallet försökte myndigheterna motivera frihetsberövandet före rättegången med "bevisläget", men Europadomstolen fann att enbart detta inte kunde åberopas som skäl för klagandens frihetsberövande. Europadomstolen fann därför att det hade skett en överträdelse av artikel 5.3 i Europakonventionen.

Frihetsberövande för skyddsuppfostran

Denna form av frihetsberövande har beslutats i situationer då barnet har ett särskilt behov av skyddsuppfostran på grund av personlighetsstörning och våldsam beteende. Artikel 5.1 d i Europakonventionen inriktas i första hand på olika former av frihetsberövande utanför rättsväsendet för ungdomar.

707 Europadomstolens dom av den 19 januari 2012 i mål nr 39884/05, *Korneykova mot Ukraina*, punkterna 43–44. Se även Europadomstolens dom av den 10 januari 2006 i mål nr 21768/02, *Selçuk mot Turkiet*, punkterna 35–36; Europadomstolens dom av den 13 november 2012 i mål nr 34421/09, *J.M. mot Danmark*, punkt 63.

708 Europadomstolens dom av den 9 juli 2013 i mål nr 66066/09, *Dinç och Çakır mot Turkiet*, punkt 63; Europadomstolens dom av den 20 januari 2009 i mål nr 70337/01, *Güveç mot Turkiet*, punkt 108.

709 Europadomstolens dom av den 3 mars 2011 i mål nr 6110/03, *Kuptsov och Kuptsova mot Ryssland*, punkt 91; se även Europarådet, Europeiska kommittén för sociala rättigheter (2020), *Årliga slutsatser 2019*, 24 mars 2020.

710 Europadomstolens dom av den 6 maj 2008 i mål nr 20817/04, *Nart mot Turkiet*.

711 *Ibid.*, punkt 31.

Exempel: I målet *Blokhin mot Ryssland*⁷¹² greps ett 12-årigt barn som led av adhd och fördes till en polisstation på grund av misstanke om utpressning av pengar från ett annat barn. Eftersom han inte kunde åtalas enligt nationell rätt beslutade en domstol att placera honom i en tillfällig förvarsanläggning för ungdomsbrottslingar i 30 dagar för att "korrigera hans beteende" och förhindra att han begick ytterligare brott. Europadomstolen erinrade om att förvar för skyddsuppfostran måste ske i en lämplig anläggning med de resurser som krävs för att uppfylla nödvändiga utbildningsmål och säkerhetskrav, och konstaterade att ingen av de nationella domstolarna hade angett att klagandens placering i korrigeringsinrättningen var avsedd för utbildningsändamål. Den såg inte heller hur någon meningsfull skyddsuppfostran, för att ändra ett barns beteende och erbjuda lämplig behandling och rehabilitering, kunde tillhandahållas under en period på högst 30 dagar. En överträdelse av artikel 5 konstaterades.

Exempel: Målet *Bouamar mot Belgien*⁷¹³ gällde ett barn som placerats i rannsakningshäkte vid nio olika tillfällen, ungefär 15 dagar åt gången. Klaganden var en tonåring som ansågs ha personlighetsstörning och ett våldsamt beteende. Den belgiska regeringen hävdade att han hade placerats i rannsakningshäkte för att genomgå skyddsuppfostran. Europadomstolen konstaterade att tillfälliga placeringar på rannsakningshäkte inte i sig strider mot artikel 5.1 d, så länge myndigheterna fullföljer syftet att låta den unga personen genomgå skyddsuppfostran. Men i klagandens fall ansåg inte Europadomstolen att myndigheterna hade visat att de hade någon avsikt eller möjlighet att placera honom på en institution där han kunde genomgå skyddsuppfostran. Europadomstolen fann därför att det hade skett en överträdelse av artikel 5.1 d i Europakonventionen.

Exempel: Målet *D.G. mot Irland*⁷¹⁴ avser placering av ett barn på en förvarsanläggning, utan åtal eller fällande dom. Klaganden hade en allvarlig personlighetsstörning. Europadomstolen slog fast att i samband med frihetsberövande av barn ska begreppet "skyddsuppfostran" inte strikt likställas med begreppet klassrumsundervisning. Genom skyddsuppfostran ska den lokala myndigheten utöva många olika aspekter av föräldraansvar som ska gynna och skydda barnet. Europadomstolen ansåg även att

712 Europadomstolens dom av den 23 mars 2016 i mål nr 47152/06, *Blokhin mot Ryssland*.

713 Europadomstolens dom av den 29 februari 1988 i mål nr 9106/80, *Bouamar mot Belgien*.

714 Europadomstolens dom av den 16 maj 2002 i mål nr 39474/98, *D.G. mot Irland*.

nationella myndigheter som tillfällig åtgärd fick placera ungdomar på fångvårdsanstalter fram till dess att ett lämpligt boende hade hittats, under förutsättning att det sker skyndsamt. I klagandens fall hade skyndsamhetskravet inte uppfyllts eftersom det dröjde mer än sex månader innan han placerades på lämpligt boende efter det att han varit frihetsberövad. Europadomstolen fastslog därför att frihetsberövandet av klaganden inte var förenligt med artikel 5.1 d i Europakonventionen.

Överklagande av frihetsberövande, skyndsam omprövning och tillgång till försvarare

När det gäller fall som involverar frihetsberövade barn ställer Europadomstolen extra höga krav på de nationella myndigheterna. Utöver de garantier som tidigare har nämnts måste de statliga myndigheterna säkerställa att barn har rätt att ifrågasätta om frihetsberövandet varit lagenligt inom rimlig tid samt ha tillgång till försvarare under de förfaranden där det avgörs om frihetsberövandet varit lagenligt. De nationella domstolarna behöver också skyndsamt fatta beslut i dessa rättsliga förfaranden. Europadomstolen härleder dessa processuella garantier från artikel 5.4 i Europakonventionen.

Exempel: I målet *Bouamar mot Belgien*⁷¹⁵ slog Europadomstolen fast att det hade skett en överträdelse av artikel 5.4 eftersom förhandlingarna för att besluta om klagandens frihetsberövande ägde rum utan att hans försvarare var närvarande, besluten inte fattades skyndsamt, det aldrig fattades något beslut om frihetsberövandets lagenlighet, eftersom de nationella domstolarna slagit fast att klagandens överklaganden saknade verkan och inte skulle prövas.

11.2.2. Villkor för frihetsberövande

Inom unionsrätten innehåller artikel 4 i [EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna](#) ett förbud mot tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling. Men eftersom stadgan endast får tillämpas inom unionsrättens område, måste denna bestämmelse kopplas till något annat av EU:s rättsliga instrument som gäller frihetsberövande för att bestämmelsen ska vara bindande för medlemsstaterna i detta avseende.

⁷¹⁵ Europadomstolens dom av den 29 februari 1988 i mål nr 9106/80, *Bouamar mot Belgien*.

Enligt direktivet om rättssäkerhetsgarantier ska medlemsstaterna säkerställa att barn som hålls i förvar hålls åtskilda från vuxna, såvida det inte anses vara till barnets bästa att inte göra det, även under polisförvar.⁷¹⁶ När ett frihetsberövat barn fyller 18 år måste medlemsstaterna skapa möjlighet att även fortsättningsvis hålla personen avskild från andra frihetsberövade vuxna, endast om detta är förenligt med det bästa intresset för barn som hålls i förvar tillsammans med den personen. När barn tas i förvar måste medlemsstaterna vidta lämpliga åtgärder för att säkerställa deras hälsa och fysiska och psykiska utveckling, deras rätt till utbildning och yrkesutbildning, deras rätt till familjeliv, tillgång till program för återintegrering och respekt för deras religions- och trosfrihet. De åtgärder som vidtas måste vara proportionerliga och lämpliga i förhållande till hur länge förvaret varar.

När det gäller Europarådets regelverk har Europadomstolen slagit fast att frihetsberövande av barn tillsammans med vuxna skulle kunna utgöra en överträdelse av artikel 3⁷¹⁷ eller 5 i Europakonventionen.⁷¹⁸ Att det inte finns tillgång till lämplig sjukvård under frihetsberövandet skulle också kunna ge upphov till frågor rörande artikel 3.⁷¹⁹ Andra aspekter som skulle kunna ge upphov till frågor rörande artikel 3 är till exempel tillgängligt cellutrymme, belysning och fritidsaktiviteter.⁷²⁰ När Europadomstolen ska bedöma om frihetsberövandet uppfyller de krav som fastställs i artikel 3 i Europakonventionen utgår domstolen ofta från de standarder som har tagits fram av Europeiska kommittén till förhindrande av tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning, som inom ramen för [Europeiska konventionen om förhindrande av tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning](#) övervakar fängelseförhållandena genom att genomföra inspektioner på plats i Europarådets medlemsstater.

Exempel: I målet *Güveç mot Turkiet*⁷²¹ greps en femtonårig pojke, misstänkt för att vara medlem i PKK (Kurdistans arbetarparti). Han frihetsberövades av domstolen för statens säkerhet och fick sitta i ett fängelse för vuxna i

716 EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2016), [direktiv \(EU\) 2016/800 av den 11 maj 2016 om rättssäkerhetsgarantier för barn som är misstänkta eller tilltalade i straffrättsliga förfaranden](#), EUT L 132, 2016, s. 1, artikel 12.

717 Europadomstolens dom av den 20 januari 2009 i mål nr 70337/01, *Güveç mot Turkiet*.

718 Europadomstolens dom av den 6 maj 2008 i mål nr 20817/04, *Nart mot Turkiet*.

719 Europadomstolens dom av den 20 januari 2009 i mål nr 70337/01, *Güveç mot Turkiet*.

720 Europadomstolens dom av den 3 mars 2011 i mål nr 6110/03, *Kuptsov och Kuptsova mot Ryssland*, punkt 70.

721 Europadomstolens dom av den 20 januari 2009 i mål nr 70337/01, *Güveç mot Turkiet*.

fem år. Europadomstolen konstaterade att detta frihetsberövande stred mot turkiska bestämmelser och skyldigheter enligt internationella konventioner, däribland artikel 37 c i barnkonventionen, som kräver att barn ska hållas åtskilda från vuxna. Domstolen påpekade även att klaganden började få psykiska besvär i fängelset, vilket hade lett till upprepade självmordsförsök. Myndigheterna hade dessutom underlåtit att ge klaganden lämplig medicinsk vård. Med tanke på klagandens ålder, hur länge han suttit frihetsberövad i fängelse tillsammans med vuxna, myndigheternas underlåtenhet att ge honom lämplig medicinsk vård för hans psykiska besvär samt deras underlåtenhet att vidta åtgärder för att förhindra hans upprepade självmordsförsök ansåg Europadomstolen därför att det inte rådde någon tvekan om att klaganden utsatts för omänsklig och förnedrande behandling. Följaktligen hade det skett en överträdelse av artikel 3 i Europakonventionen.

Europeiska kommittén för sociala rättigheter har konsekvent tolkat artikel 17 i [den europeiska sociala stadgan](#) som att frihetsberövade eller fängslade barn bör hållas åtskilda från vuxna⁷²².

I Europarådets regler för unga förövare som omfattas av påföljder eller åtgärder finns det detaljerad vägledning om villkoren för frihetsberövande. I dessa regler fastställs också att ungdomar inte ska vara på institutioner för vuxna, utan på särskilda ungdomsinstitutioner⁷²³.

Vad gäller internationell rätt innehåller barnkonventionen en särskild bestämmelse om frihetsberövande av barn, där det fastställs att barn ska hållas åtskilda från vuxna, om det inte anses vara till barnets bästa att inte göra detta (artikel 37 c i barnkonventionen). I denna artikel slås det även fast att barn i princip ska ha rätt att hålla kontakt med sin familj genom brevväxling och besök.

11.2.3. Skydd mot övergrepp och misshandel

När det gäller Europarådets regelverk har Europadomstolen upprepade gånger slagit fast att de nationella myndigheterna är ansvariga för att skydda frihetsberövade personer mot att dödas eller utsättas för övergrepp eller

722 Europarådet, Europeiska kommittén för sociala rättigheter (2020), [Årliga slutsatser 2019](#), 24 mars 2020, artikel 17.1.

723 Europarådets ministerkommitté (2008), [rekommendation CM/Rec\(2008\)11 on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures](#), 5 november 2008, regel 59.1.

misshandel av andra intagna eller myndigheterna själva. Stater har särskilt omfattande skyldigheter här, eftersom frihetsberövade personer står under statens myndighet och kontroll.⁷²⁴ Statliga myndigheter ska inte bara vidta rimliga åtgärder för att skydda de intagna, utan även genomföra effektiva utredningar om det har framförts anklagelser om misshandel eller dödsfall.

Exempel: Målet *Çoşelav mot Turkiet* gäller en sextonåring som var son till de klagande och som begick självmord i fängelset⁷²⁵ efter att tidigare ha försökt begå självmord vid ett flertal tillfällen. Efter dessa försök flyttade myndigheterna honom från en särskild avdelning för ungdomar till en fångvårdsanstalt för vuxna. Domstolen slog först fast att myndigheterna kände till eller borde ha känt till att det förelåg en verklig och omedelbar risk för sonens liv och konstaterade därefter att myndigheterna hade underlåtit att vidta rimliga åtgärder för att förhindra risken för självmord. Europadomstolen lade stor vikt vid den avlidnes ålder och det faktum att han hade frihetsberövats tillsammans med vuxna. Europadomstolen fann därför att det hade skett en överträdelse av den materiella aspekten av artikel 2 i Europakonventionen. Europadomstolen fann dessutom att det hade skett en överträdelse av den processuella aspekten av artikel 2, eftersom myndigheterna hade underlåtit att genomföra en effektiv utredning av dödsfallet av klagandenas son. De underliggande skälen till detta var bland annat myndigheternas underlåtenhet att skyndsamt underrätta de klagande om att deras son hade dött, åklagarmyndighetens underlåtenhet att utreda de påstådda försummelserna när det gäller att förhindra självmordet, och det efterföljande utdragna administrativa förfarandet.

724 Europadomstolens dom av den 13 juni 2002 i mål nr 38361/97, *Anguelova mot Bulgarien*; Europadomstolens dom av den 6 oktober 2005 i mål nr 40262/98, *H.Y. och Hü.Y. mot Turkiet*.

725 Europadomstolens dom av den 9 oktober 2012 i mål nr 1413/07, *Çoşelav mot Turkiet*.

11.3. Skydd av barn som är brottsoffer och vittnen

Viktig punkt

- Barn som är brottsoffer och vittnen har rätt till skydd mot ytterligare viktimisering, till återhämtning och återanpassning samt till en effektiv medverkan i straffrättsliga och alternativa förfaranden.

Inom unionsrätten i direktiv 2012/29/EU om brottsoffers rättigheter erkänns uttryckligen barns ställning som brottsoffer. När brottsoffret är ett barn måste det enligt direktivet säkerställas att barnets bästa kommer i främsta rummet och bedöms individuellt.⁷²⁶ Dessutom måste det tillämpas ett barnorienterat förhållningssätt där hänsyn tas till barnets ålder, mognad, synpunkter, behov och problem. Genom direktivet ska det också säkerställas att barnet och dess vårdnadshavare (eller annat juridiskt ombud) informeras om alla åtgärder eller rättigheter med särskild inriktning på barnet (artikel 1.2). Barn som är brottsoffer har också rätt att höras under straffrättsliga förfaranden och medlemsstaterna måste säkerställa att de även får lägga fram bevisning. Vederbörlig hänsyn måste tas till barnets ålder och mognad (artikel 10.1). Direktivet syftar även till att skydda barnets privatliv och identitet under straffrättsliga förfaranden, bland annat för att förhindra sekundär viktimisering (artikel 21.1, se även artikel 26). Genom direktivet införs det också en specialbestämmelse om barns rätt till skydd som brottsoffer under straffrättsliga förfaranden (artikel 24). Här behandlas audiovisuella upptagningar av förhör med barn som är brottsoffer och hur dessa upptagningar ska användas som bevisning vid straffrättsliga förfaranden, tillvägagångssättet för att utse särskilda företrädare samt barnets rätt att företrädas av ett eget juridiskt biträde i sitt eget namn i förfaranden där det finns en intressekonflikt mellan barnet i egenskap av brottsoffer och vårdnadshavarna. Direktivet innehåller också olika bestämmelser som gäller det allmänna vittnesskyddet, exempelvis tillgången till stödverksamheter för brottsoffer. När det gäller barn eller andra utsatta grupper bör specialiserade

⁷²⁶ EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2012), [direktiv 2012/29/EU av den 25 oktober 2012 om fastställande av miniminormer för brottsoffers rättigheter och för stöd till och skydd av dem](#), EUT L 315, 14.11.2012, s. 57.

stödverksamheter tillhandahållas (se avsnitt 38 i resolutionen som åtföljer direktivet)⁷²⁷.

Direktivet om sexuella övergrepp mot barn kräver en övergripande strategi för allvarliga brott såsom sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi.⁷²⁸ Medlemsstaterna ska vidta de åtgärder som krävs för att säkerställa att alla förhör med barn som är brottsoffer, eller i förekommande fall med barnvittnen, i brottsutredningar avseende brott i samband med sexuella övergrepp kan spelas in audiovisuellt och att dessa audiovisuella inspelade förhör får användas som bevis i straffrättsliga förfaranden vid domstol (artikel 20.4).

Enligt **direktivet om människohandel** måste ett barn som är offer för människohandel kostnadsfritt få juridisk rådgivning och juridiskt ombud.⁷²⁹ Utöver de åtgärder som är tillgängliga för alla offer för människohandel bör medlemsstaterna säkerställa att särskilda hjälp-, stöd- och skyddsåtgärder finns tillgängliga för barn som är offer för människohandel. Barn som fallit offer för människohandel är särskilt utsatta, så ytterligare skyddsåtgärder bör finnas tillgängliga för att skydda dem vid förhör under brottsutredningar och straffrättsliga förfaranden. När det gäller ensamkommande barn bör exempelvis en förmyndare och/eller ett ombud utses för att skydda barnets bästa. Man bör så snabbt som möjligt fatta beslut om framtiden för varje ensamkommande brottsoffer som är barn i syfte att finna en varaktig lösning utifrån en individuell bedömning av vad som är barnets bästa, vilket bör komma i främsta rummet.

Brottsofferdirektivet ersatte **rambeslut 2001/220/RIF** om brottsoffrets ställning i straffrättsliga förfaranden. I detta beslut behandlades bland annat brottsoffrens medverkan, rättigheter och rättvisa behandling. Rambeslutet

⁷²⁷ Se EU, FRA (2014), *Victims of crime in the EU: The extent and nature of support for victims*, 12 januari 2015, s. 36; FRA (2015), *Child-friendly justice – Perspectives and experiences of professionals on children’s participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States*, 5 maj 2015; FRA (2017), *Child-friendly justice: Perspective and experiences of children involved in judicial proceedings as victims, witnesses or parties in nine EU Member States*, 22 februari 2017; FRA (2018), *Children’s rights and justice – Minimum age requirements in the EU*; FRA (2018), *Mapping minimum age requirements: Children’s rights and justice*, 25 april 2018.

⁷²⁸ EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2011), **direktiv 2011/93/EU av den 13 december 2011 om bekämpande av sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn och barnpornografi samt om ersättande av rådets rambeslut 2004/68/RIF**, EUT L 335, 17.12.2011, s. 1.

⁷²⁹ EU, Europaparlamentet och Europeiska unionens råd (2011), **direktiv 2011/36/EU av den 5 april 2011 om förebyggande och bekämpande av människohandel, om skydd av dess offer och om ersättande av rådets rambeslut 2002/629/RIF**, EUT L 101, 15.4.2011, s. 1.

bekräftade att utsatta brottsoffer har en särskild ställning, men innehöll inga uttryckliga hänvisningar till barn. I enlighet med detta rambeslut har EU-domstolen slagit fast att när det ska fastställas om barn har varit utsatta brottsoffer måste särskild hänsyn tas till deras ålder och till de brott de anser sig ha blivit utsatta för. Detta ger dem följaktligen rätt till särskilda skyddsåtgärder, till exempel att bli förhörd utanför brottmålsdomstolen och innan rättegången äger rum.⁷³⁰ EU-domstolen har även slagit fast att samtliga åtgärder som vidtas för att skydda brottsoffer måste utformas på ett sådant sätt att den tilltalade alltså får en rättvis rättegång. Skyddet av brottsoffer och vittnen får med andra ord inte äventyra den tilltalades rätt till en rättvis rättegång⁷³¹.

Exempel: I målet *Pupino*⁷³² åtalades en italiensk lärare för misshandel av en elev. Enligt den italienska straffprocesslagen ska vittnen normalt sett avge sin utsaga i domstol under rättegången. Under vissa omständigheter kan emellertid en domare ta upp bevis från vittnen före rättegången genom ett särskilt förfarande (*incidente probatorio*). I det här målet hade åklagaren inkommit med en begäran till den nationella domstolen om att de vittnesmål som i förväg inhämtats från de yngre barnen skulle godkännas som bevisning, men den nationella domstolen avlog begäran. För första gången tolkade EU-domstolen här vissa av de bestämmelser som gäller barns ställning som brottsoffer och vittnen vid straffrättsliga förfaranden. Domstolen framhöll att enligt rambeslut 2001/220/RIF ska medlemsstaterna säkerställa ett särskilt skydd för utsatta brottsoffer, vilket innebär att den nationella domstolen måste kunna tillåta att utsatta brottsoffer får vittna under former som garanterar dem skydd, exempelvis utanför huvudförhandlingen och före själva rättegången. EU-domstolen konstaterade följande: "I sådana fall som det i målet vid den nationella domstolen, där barn i låg ålder påstår sig ha blivit utsatta för misshandel, därtill av en lärarinna, kan det emellertid inte bestridas att dessa barn kan klassificeras som särskilt utsatta i den mening som avses i rambeslutet med hänsyn särskilt till deras ålder och till arten och följderna av de brott de anser sig ha blivit utsatta för [...]. Detta gäller oberoende av frågan huruvida det förhållandet att ett brottsoffer är underårigt som regel är tillräckligt för att

730 EU-domstolens dom av den 16 juni 2005 i mål C-105/03, *Brottmål mot Maria Pupino* [stora avdelningen], punkt 53.

731 *Ibid.*; se även EU-domstolens dom av den 21 december 2011 i mål C-507/10, *Brottmål mot X*.

732 EU-domstolens dom av den 16 juni 2005 i mål C-105/03, *Brottmål mot Maria Pupino* [stora avdelningen].

anse att brottsoffret är särskilt utsatt.”⁷³³ EU-domstolen slog även fast att samtliga åtgärder som syftar till att skydda mot och förhindra en sekundär viktigmisering måste utformas på ett sådant sätt att svaranden alltjämt får en rättvis rättegång⁷³⁴.

När det gäller Europarådets regelverk har Europadomstolen slagit fast att staten är skyldig att skydda brottsoffrens intressen. Detta gäller för brottsoffer som deltar som vittnen i straffrättsliga förfaranden. Deras intressen i enlighet med bestämmelserna i Europakonventionen, såsom artiklarna 2 och 8, måste vägas mot försvarets intressen.⁷³⁵ Europadomstolen har kommit med ett antal avgöranden som rör sexualbrott där barn har vittnat mot utpekade förövare. Domstolen har konstaterat att straffrättsliga förfaranden som rör sexualbrott ofta uppfattas som en prövning av brottsoffret, särskilt när han eller hon inte vill konfronteras med den tilltalade, och att detta är ännu mer påtagligt när det handlar om barn.⁷³⁶ Domstolen har därför godtagit att man i vissa fall kan behöva vidta vissa åtgärder för att skydda barn som är brottsoffer. Den har emellertid också konstaterat att sådana åtgärder inte får äventyra ett adekvat och effektivt utövande av försvarets rättigheter och att de rättsvårdande myndigheterna därför kan behöva vidta åtgärder för att väga upp de svårigheter som detta medför för försvaret⁷³⁷.

Exempel: I målet *Kovač mot Kroatien*⁷³⁸ hade en tolvårig flicka vittnat inför en undersökningsdomare om att klaganden hade utfört sexuella handlingar mot henne. Klaganden hade inte varit närvarande eller företräd under vittnesmålet och hade inte heller haft möjlighet att bestrida brottsoffrets utsaga. Europadomstolen erinrade om att bevisning generellt sett måste lämnas vid en offentlig rättegång när den tilltalade är närvarande för att invändningar ska kunna göras. Om utsagor från polisutredningen eller domstolsutredningen används som bevisning strider detta inte i sig mot artikel 6 i Europakonventionen, förutsatt att svaranden får en lämplig

⁷³³ *Ibid.*, punkt 53.

⁷³⁴ *Ibid.*, punkt 59.

⁷³⁵ Europadomstolens dom av den 26 mars 1996 i mål nr 20524/92, *Doorson mot Nederländerna*.

⁷³⁶ Europadomstolens dom av den 2 juli 2002 i mål nr 34209/96, *S.N. mot Sverige*, punkt 47.

⁷³⁷ Europadomstolens dom av den 10 november 2005 i mål nr 54789/00, *Bocos-Cuesta mot Nederländerna*; Europadomstolens dom av den 27 januari 2009 i mål nr 23220/04, *A.L. mot Finland*; Europadomstolens dom av den 24 april 2007 i mål nr 14151/02, *W. mot Finland*; Europadomstolens dom av den 12 juli 2007 i mål nr 503/05, *Kovač mot Kroatien*.

⁷³⁸ Europadomstolens dom av den 12 juli 2007 i mål nr 503/05, *Kovač mot Kroatien*.

och korrekt möjlighet att ifrågasätta och ställa frågor till det berörda vittnet, antingen när vittnesmålet lämnas eller senare under förhandlingarna. I klagandens fall var brottsoffrets utsagor den enda direkta bevisningen mot honom, och denna bevisning blev avgörande för domstolens beslut att utfärda en fällande dom. Klaganden hade emellertid inte kunnat bestrida eller få ett svar från de nationella domstolarna i detta hänseende. Dessutom hade brottmålsdomstolen aldrig tagit del av brottsoffrets faktiska utsaga. Domaren hade endast konstaterat att brottsoffret stod fast vid den utsaga som hon hade lämnat inför undersökningsdomaren. Europadomstolen slog därför fast att klaganden inte hade fått en rättvis rättegång, vilket utgör en överträdelse av artikel 6.1 jämförd med artikel 6.3 d i Europakonventionen.

Exempel: I målet *S.N. mot Sverige*⁷³⁹ vittnade en tioårig pojke för polisen om att han hade blivit sexuellt utnyttjad av klaganden. Pojken hade förhört två gånger av en polisinspektör som hade omfattande erfarenhet av mål som rör övergrepp mot barn. Det första förhøret spelades in på video, det andra på ljudband. Klagandens försvarare närvarade inte vid det andra förhøret, men kom överens med polisinspektören om vilka frågor som behövde tas upp. Under rättegången spelade tingsrätten upp inspelningarna med barnet, men förhørde honom inte personligen. Domstolen dömde till slut klaganden och utgick nästan helt från barnets vittnesmål. Hovrätten fastställde domen. Denna domstol ansåg att polisförhøren var tillräcklig bevisning för att fastställa att klaganden var skyldig, även om det medgavs att det saknades teknisk bevisning som styrkte barnets anklagelser, som ibland var lite vaga. Europadomstolen godtog att det inte alltid är möjligt att korsförhøra ett vittne i mål som gäller sexualbrott och att vittnesmål i så fall måste behandlas med största varsamhet. Även om barnets utsagor var i princip den enda bevisningen mot den tilltalade bedömdes förfarandena i sin helhet som rättvisa. Videobandet visades under rättegången och förhandlingarna i samband med överklagandet och utskriften av det andra förhøret lästes upp vid tingsrätten; ljudbandet spelades även upp inför hovrätten. Därmed fick klaganden tillräcklig möjlighet att ifrågasätta barnets vittnesmål och trovärdighet under de straffrättsliga förfarandena. Det hade därför inte skett någon överträdelse av artikel 6.3 d i Europakonventionen.

739 Europadomstolens dom av den 2 juli 2002 i mål nr 34209/96, *S.N. mot Sverige*.

Som framgår av följande exempel handlar Europadomstolens rättspraxis inte enbart om att väga skyddet av barn som är offer mot klagandens rätt till en rättvis rättegång, utan även om att skydda rätten till liv för vittnen och deras familjer, inklusive barn, i enlighet med artikel 2 i Europakonventionen.

Exempel: Målet *R.R. m.fl. mot Ungern*⁷⁴⁰ gällde en fånge som hade vittnat om sin narkotikahandel under en offentlig förhandling och som tillsammans med sin fru och två barn sattes i det officiella vittnesskyddsprogrammet som används när det finns risk för hämndaktioner. När myndigheterna insåg att fången fortfarande hade kontakt med kriminella kretsar togs han och hans familj ur vittnesskyddsprogrammet eftersom han inte hade följt villkoren. Med hänvisning till artikel 2 i Europakonventionen hävdade familjen att de svävade i livsfara nu när de hade uteslutits från vittnesskyddsprogrammet eftersom maffian skulle vilja hämnas. Domstolen godtog argumentet att klagandenas deltagande i vittnesskyddsprogrammet och pappans samarbete med myndigheterna innebar att de hade svävat i livsfara när åtgärden först sattes in. Beslutet om att inte längre ge dem något skydd via programmet motiverades inte av att risken i sig hade minskat, utan av att programmets villkor inte hade följts. Mot denna bakgrund var domstolen inte övertygad om att myndigheten hade styrkt att en sådan risk inte längre förelåg. Det var inte heller orimligt att anta att familjens identiteter och vistelseort skulle bli allmänt kända för vem som än ville skada dem när familjens täckidentiteter dragits tillbaka. Detta innebar därför att myndigheterna skulle kunna utsätta familjen för livsfara, vilket utgjorde en överträdelse av artikel 2 i Europakonventionen.

Exempel: Målet *X m.fl. mot Bulgarien* gällde anklagelser om sexuella övergrepp mot barn i ett barnhem. När det gäller förfarandet slog domstolen fast att de bulgariska myndigheterna hade åsidosatt sin processuella skyldighet enligt artikel 3 i Europakonventionen, enligt vilken myndigheterna är skyldiga att genomföra en effektiv utredning av påståenden om tortyr eller omänsklig eller förnedrande behandling.⁷⁴¹ Trots att de bulgariska myndigheterna hade vidtagit en rad utredningsåtgärder konstaterade domstolen att dessa inte hade uppnått den nivå av "effektivitet" som krävs. Ett av skälen till detta var underlåtenheten att vidta åtgärder för

⁷⁴⁰ Europadomstolens dom av den 4 december 2012 i mål nr 19400/11, *R.R. m.fl. mot Ungern*.

⁷⁴¹ Europadomstolens dom av den 2 februari 2021 i mål nr 22457/16, *X m.fl. mot Bulgarien*, punkterna 192 och 228; se även [avsnitt 7.1.1](#).

att involvera offren i utredningen. Vid tolkningen av artikel 3 tog domstolen hänsyn till andra tillämpliga internationella instrument, särskilt Lanzarotekonventionen.

I artikel 31 i Lanzarotekonventionen anges vilka allmänna skyddsåtgärder som medlemsstaterna bör vidta för att skydda brottsoffers rättigheter och intressen, inklusive deras särskilda behov som vittnen, under alla stadier i utredningar och straffrättsliga förfaranden (artikel 31.1). Till dessa åtgärder hör bland annat att informera dem om deras rättigheter som brottsoffer, de tjänster som står till deras förfogande och de allmänna framstegen i utredningen eller förfarandet, skydda deras integritet och säkerhet (inbegripet att informera om att den åtalade eller dömde har blivit frigiven) samt att undvika kontakt mellan brottsoffer och förövare i domstolens och polismyndighetens lokaler. Enligt artikel 31 ska brottsoffer också ha tillgång till juridiskt biträde (artikel 31.3). Den information som tillhandahålls måste vara anpassad till barns ålder och mognad och på ett språk de förstår (artikel 31.6).

I *Europarådets riktlinjer för ett barnvänligt rättsväsende*⁷⁴² uppmärksammas också skyddet av barn som brottsoffer och vittnen, särskilt när de vittnar vid domstolsförhandlingar. I riktlinjerna uppmanas medlemsstaterna att göra alla ansträngningar för att barn ska kunna avge vittnesmål i så gynnsamma miljöer och under så lämpliga förhållanden som möjligt med beaktande av deras ålder, mognad, nivå av förståelse och eventuella kommunikationssvårigheter.⁷⁴³ Yrkesverksamma med utbildning på området bör därför delta och förmedling av utsagor via audiovisuella hjälpmedel uppmuntras. I brottmål bör barn ges möjlighet att vittna utan att den utpekade gärningsmannen är närvarande. I riktlinjerna medges också att denna barnvänliga strategi ändå ska innebära att övriga parter rätt att bestrida innehållet i barnets utsagor respekteras. För barn som är vittnen föreskriver riktlinjerna också att deras privat- och familjeliv ska skyddas (avsnitt IV, punkt a.9) samt att förhandlingarna helst bör ske bakom stängda dörrar.

⁷⁴² Europarådets ministerkommitté (2010), *Riktlinjer för ett barnvänligt rättsväsende*, 17 november 2010; se även EU, FRA (2015), *Child-friendly justice – Perspectives and experiences of professionals on children's participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States*, 5 maj 2015.

⁷⁴³ Europarådets ministerkommitté (2010), *Riktlinjer för ett barnvänligt rättsväsende*, 17 november 2010, punkt 64.

Inom internationell rätt har behovet att skydda barn som är brottsoffer uttryckligen erkänts i artikel 39 i [barnkonventionen](#). I denna bestämmelse fastställs att konventionsstaterna ska vidta alla lämpliga åtgärder för att främja fysisk och psykisk rehabilitering samt social återanpassning av ett barn som utsatts för brott. Sådan rehabilitering och sådan återanpassning ska äga rum i en miljö som befrämjar barnets hälsa, självrespekt och värdighet.

Det ska även noteras att FN har antagit [riktlinjer för rättskipning i ärenden som rör barn som blivit offer för eller vittnen till brott](#).⁷⁴⁴ Enligt dessa riktlinjer ska barn som blivit offer för eller vittnen till brott behandlas på ett barnvänligt sätt, vilket syftar på tillvägagångssätt där barnets rätt till skydd beaktas och där man tar hänsyn till barnets individuella behov och synpunkter.⁷⁴⁵ Riktlinjerna ger en mycket detaljerad vägledning om hur dessa aspekter ska genomföras. FN-kommittén för barnets rättigheter har även understrukt hur relevanta dessa FN-riktlinjer är för tillämpningen av artikel 12 i barnkonventionen (rätten att bli hörd) i sin allmänna kommentar.⁷⁴⁶ Enligt kommittén måste barn som är brottsoffer och/eller vittnen ges möjlighet att utöva sin rätt att fritt uttrycka sina åsikter, vilket i synnerhet innebär att "allt måste göras för att säkerställa att barn som är brottsoffer och/eller vittnen blir hörda om de relevanta frågorna, med hänsyn till inblandningen i det aktuella fallet, fritt och på sitt eget sätt kan uttrycka sina åsikter och sin oro angående sitt deltagande i domstolsprocessen".⁷⁴⁷ Kommittén hävdar också att "[b]arnets rättighet som brottsoffer och vittne är [...] kopplad till rätten att bli informerad om frågor som exempelvis tillgång till hälso- och sjukvård, psykolog och socialtjänst, vilken roll ett barn har som är brottsoffer och/eller vittne, hur 'förhör' genomförs, vilka stödmekanismer som finns när barnet lämnar in ett klagomål och deltar i utredningar och domstolsförfaranden, var och när barnet ska höras, vilka skyddsåtgärder som är tillgängliga, möjlighet att få skadestånd och bestämmelser för överklagande".⁷⁴⁸

744 FN, Ekonomiska och sociala rådet, Resolution 2005/20, [Riktlinjer om rättskipning i ärenden som rör barn som blivit offer för eller vittnen till brott](#), 22 juli 2005.

745 *Ibid.*, punkt 9 (d).

746 FN, kommittén för barnets rättigheter (2009), [allmän kommentar nr 12 om barnets rätt att bli hörd](#), CRC/C/GC/12, 1 juli 2009, punkterna 62–64; FN, kommittén för barnets rättigheter (2019), [allmän kommentar nr 24 om barnets rättigheter i det straffrättsliga systemet](#), CRC/C/GC/24, 18 september 2019.

747 FN, kommittén för barnets rättigheter (2019), [allmän kommentar nr 24 om barnets rättigheter i det straffrättsliga systemet](#), CRC/C/GC/24, 18 september 2019, punkt 63.

748 *Ibid.*, punkt 64.

Vidare läsning

Kapitel 1

Introduktion till den europeiska rätten om barnets rättigheter: bakgrund och grundprinciper

ECSR (2018), *Digest of the case law of the European Committee of Social Rights*, december 2018.

EU, Europaparlamentet, Europeiska unionens råd, Europeiska kommissionen (2007), *Förklaringar avseende stadgan om de grundläggande rättigheterna*, EUT C 303, 14.12.2007, s. 17.

EU, Europeiska kommissionen (2012), *European strategy for a better internet for children*, COM/2012/0196 final, 2.5.2012.

EU, Europeiska kommissionen (2021), *EU:s strategi för barnets rättigheter*, 2021.

EU, Europeiska unionens råd (2021), *rådets rekommendation (EU) 2021/1004 om inrättande av en europeisk barngaranti*, EUT L 233, 22.6.2021, s. 14.

Europarådet (2016), *handikappstrategi 2017–2023*, 30 november 2016.

Europarådet (2018), *strategi för terrorismbekämpning (2018–2022)*, CM (2018) 86 – tillägg, 4 juli 2018.

Europarådet (2018), *jämställdhetsstrategi 2018–2023*, 7 mars 2018.

Europarådets ministerkommitté (2016), *Europarådets strategi för barns rättigheter* (2016–2021), 2 mars 2016.

Europarådets ministerkommitté (2020), *Europarådets strategiska handlingsplan för romers och resandes integrering* (2020–2025), CM (2019) 161 – final, 22 januari 2020.

Europarådet, ministerkommittén (2020), *Youth sector strategy 2030*, CM/Res (2020) 2, 22 januari 2020.

Europarådet, ministerkommittén (2021), *Action plan on protecting vulnerable persons in the context of migration and asylum in Europe* (2021–2025), CM (2021) 67, 5 maj 2021.

Europarådet, kommittén för bioetik (DH-BIO) (2019), *Strategic action plan on human rights and technologies in biomedicine* (2020–2025), CM (2019) 198, 18 december 2019.

FN, kommittén för barnets rättigheter (2009), *allmän kommentar nr 12 om barnets rätt att bli hörd*, CRC/C/GC/12, 1 juli 2009.

FN, kommittén för barnets rättigheter (2013), *Allmän kommentar nr 14 om barnets rätt att få sitt bästa satt i främsta rummet (artikel 3, punkt 1)*, CRC/C/GC/14, 29 maj 2013.

FRA (2010), *Developing indicators for the protection, respect and promotion of the rights of the child in the European Union*, Luxemburg, Europeiska unionens publikationsbyrå (Publikationsbyrån), oktober 2010.

Unicef, Innocenti Research Centre (2007), *Law reform and the implementation of the convention on the rights of the child*, december 2007.

Unicef, Innocenti Research Centre (2013), *Championing children's rights: A global study of independent human rights institutions for children*, oktober 2012.

Kapitel 2

Medborgerliga rättigheter och friheter

Europarådet (2016), *verktyg för bedömning av barns deltagande*, mars 2016.

Europarådet (2019), *Media regulatory authorities and protection of minors*, Strasbourg, Council of Europe Publishing, 10 april 2019.

Europarådet (2020), *Listen – act – change – Council of Europe handbook on children's participation for professionals working for and with children*, oktober 2020.

Europarådet, ministerkommittén (2010), *Riktlinjer för ett barnvänligt rättsväsende*, 17 november 2010.

FRA (2010), *Developing indicators for the protection, respect and promotion of the rights of the child in the European Union*, Luxembourg, Publikationsbyrån, 4 november 2010.

FRA (2014), *Child-friendly justice: Key terms*, Luxembourg, Publikationsbyrån, 29 september 2014.

FRA och Europadomstolen (2018), *Handbok i europeisk icke-diskrimineringsrätt*, Luxembourg, Publikationsbyrån, 21 mars 2018.

Kapitel 3

Jämlikhet och icke-diskriminering

EU, Europeiska kommissionen (2020), *A union of equality: EU Roma strategic framework for equality, inclusion and participation*, COM (2020) 620 final, 7.10.2020.

EU, Europeiska kommissionen (2020), *Union of equality: LGBTIQ equality strategy 2020–2025*, COM (2020) 698 final, 12.11.2020.

EU, Europeiska kommissionen (2021), *Rapport från kommissionen till Europaparlamentet och rådet om tillämpningen av rådets direktiv 2000/43/EG om genomförandet av principen om likabehandling av personer oavsett deras ras eller etniska ursprung ("direktivet om likabehandling oavsett ras eller*

etniskt ursprung") och av rådets direktiv 2000/78/EG om inrättande av en allmän ram för likabehandling ("direktivet om likabehandling i arbetslivet"), COM (2021) 139 final, Bryssel, 19.3.2021.

Europeiska nätverket för juridiska experter i fråga om icke-diskriminering, O'Dempsey, D. och Beale, A. (2011), *Age and employment*, Luxemburg, Publikationsbyrå, 17 november 2011.

Europarådet (2014), *LGBTI children have the right to safety and equality*, människorättskommentar från Europarådets kommissarie för mänskliga rättigheter, 2 oktober 2014.

Europarådet, rådgivande kommittén för FCNM (2006), *Commentary on Education under the Framework Convention for the Protection of National Minorities*, ACFC/25DOC(2006)002, 2 mars 2006.

FRA (2011), *Migrants in an irregular situation: Access to healthcare in 10 European Union Member States*, Luxemburg, Publikationsbyrå, 11 oktober 2011.

FRA (2016), *Second European Union Minorities and Discrimination Survey: Roma – Selected findings*, Luxemburg, Publikationsbyrå, 29 november 2016.

FRA (2017), *Second European Union Minorities and Discrimination Survey – Main results*, Luxemburg, Publikationsbyrå, 6 december 2017.

FRA (2020), *A long way to go for LGBTI equality*, Luxemburg, Publikationsbyrå, 14 maj 2020.

FRA och Europadomstolen (2018), *Handbok i europeisk icke-diskrimineringsrätt*, Luxemburg, Publikationsbyrå, 21 mars 2018.

Kapitel 4

Frågor som rör personlig identitet

Europarådet (2015), *Human Rights and intersex people*, utgiven av Europarådets kommissarie för mänskliga rättigheter, 2015.

FRA (2015), *The fundamental rights situation of intersex people*, FRA Focus, Wien, 12 maj 2015.

Kapitel 5

Familjeliv

FRA (2014), *Guardianship for children deprived of parental care: A handbook to reinforce guardianship systems to cater for the specific needs of child victims of trafficking*, Luxemburg, Publikationsbyrå, 30 juni 2014.

Kapitel 6

Alternativ omvårdnad i stället för omvårdnad i familj och adoption

EU, Europaparlamentet, EPRS, European Added Value Unit (2016), *Cross-border recognition of adoptions European added value assessment*, 30 november 2016.

Europarådet (2013), *Securing children's rights – A guide for professionals working in alternative care*, december 2013.

European Network for Guardianship Institutions (2011), *Care for unaccompanied minors: Minimum standards, risk factors and recommendations for practitioners*, Guardianship in practice, slutrapport, Utrecht, oktober 2011.

FN, generalförsamlingen (2010), *riktlinjer för alternativ omvårdnad av barn*.

FN, kommittén för barnets rättigheter (2006), *Allmän kommentar nr 7 (2005): Genomförandet av barnets rättigheter under tidig barndom*, 20 september 2006.

FN:s råd för mänskliga rättigheter (2009), *United Nations guidelines for the alternative care of children*, UN Doc. A/HRC/11/L.13, 15 juni 2009.

FRA (2014), *Guardianship for children deprived of parental care: A handbook to reinforce guardianship systems to cater for the specific needs of child victims of trafficking*, Luxemburg, Publikationsbyrå, 30 juni 2014.

Kapitel 7

Skydd för barn mot våld och utnyttjande

EU (2020), *EU strategy on victims' rights (2020–2025)*, COM (2020) 258 final, Bryssel, 24.6.2020.

EU, Europeiska kommissionen (2020), *EU:s strategi för barnets rättigheter och den europeiska barngarantin*, maj 2020.

EU, Europeiska kommissionen (2021), *EU:s strategi för kampen mot människohandel 2021–2025*, COM (2021) 171, 14.4.2021.

Europarådet (2005), *Europarådets konvention om bekämpande av människohandel*, CETS nr 197, 2005.

Europarådet (2018), *Safe at school: Education sector responses to violence based on sexual orientation, gender identity/expression or sex characteristics in Europe*, november 2018.

Europarådet, Lanzarotekommittén (2017), *Interpretative Opinion on the applicability of the Lanzarote Convention to sexual offences against children facilitated through the use of information and communication technologies (ICTs)*, 12 maj 2017.

Europarådet, Lanzarotekommittén (2017), *Special report: Protecting children affected by the refugee crisis from sexual exploitation and sexual abuse*, 3 mars 2017.

Europarådet, Lanzarotekommittén (2018), *2nd implementation report: Protection of children against sexual abuse in the circle of trust: The strategies*, 31 januari 2018.

Europarådet, Lanzarotekommittén (2019), *Opinion on child sexually suggestive or explicit images and/or videos generated, shared and received by children*, 6 juni 2019.

FN, kommittén för barnets rättigheter (2009), *Allmän kommentar nr 12 (2009): Barnets rätt att bli hörd*, CRC/C/GC/12, 1 juli 2009.

FN, kommittén för barnets rättigheter (2011), *Allmän kommentar nr 13 (2011): Barnets rätt till frihet från alla former av våld*, CRC/C/GC/13, 18 april 2011.

FRA (2009), *Child trafficking in the European Union: Challenges, perspectives and good practices*, Luxemburg, Publikationsbyrå, 7 juli 2009.

FRA (2015), *Severe labour exploitation: Workers moving within or into the European Union – States' obligations and victims' rights*, Luxemburg, Publikationsbyrå, 2 juni 2015.

FRA (2015), *Violence against children with disabilities: Legislation, policies and programmes in the EU*, Luxemburg, Publikationsbyrå, 2 december 2015.

Unicef (2006), *Behind closed doors: The impact of domestic violence on children*.

Unicef och WHO (2020), *COVID-19: Protecting children from violence, abuse and neglect in the home*, 1 maj 2020.

Kapitel 8

Ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter samt en tillfredsställande levnadsstandard

EU, Europeiska kommissionen (2020), *Feasibility study for a child guarantee*, slutrapport, mars 2020.

Europarådet (2019), *Protecting the child from poverty: The role of rights in the Council of Europe*, Strasbourg, Publikationsbyrå, 14 november 2019.

Europarådet, ministerkommittén (2011), *Guidelines on child-friendly health care*, 21 september 2011.

Europarådets parlamentariska församling (2016), *Resolution 2139 (2016), Ensuring access to health care for all children in Europe*, 25 november 2016.

Europarådets parlamentariska församling (2019), *Resolution 2284 (2019), Addressing the health needs of adolescents in Europe*, 24 maj 2019.

FRA (2018), *Combating child poverty: An issue of fundamental rights*, Luxemburg, Publikationsbyrån, 17 oktober 2018.

Kapitel 9

Migration och asyl

Europaparlamentets utskott för medborgerliga fri- och rättigheter samt rättsliga och inrikes frågor (2013), *rapport om situationen för ensamkommande minderåriga i EU*, 2012/2263(INI), 26 augusti 2013.

Europarådet (2017), *Age assessment: Council of Europe member states' policies, procedures and practices respectful of children's rights in the context of migration*, september 2017.

Europarådet (2018), *How to convey child-friendly information to children in migration: A handbook for frontline professionals*, Strasbourg, Council of Europe Publishing, december 2018.

Europarådet (2018), *Legal and practical aspects of effective alternatives to detention in the context of migration – Analysis by the Steering Committee for Human Rights (CDDH)*, 7 december 2017

Europeiska stödkontoret för asylfrågor (2018), *Practical guide on age assessment*, andra upplagan, Luxemburg, Publikationsbyrån.

Europeiska stödkontoret för asylfrågor (2021), *Age assessment practices in EU+ countries: Updated findings*, Luxemburg, Publikationsbyrån, juli 2021.

Eurydice, Europeiska kommissionen (GDUtbildning och kultur) (2009), *Integrating immigrant children into schools in Europe*, april 2009.

FN (2019), *gemensam allmän kommentar nr 3 (2017) från kommittén för skydd av alla migrerande arbetare och deras familjemedlemmar och nr 22 (2017) från kommittén för barnets rättigheter i samband med internationell migration*, CMW/C/GC/3-CRC/C/GC/22, 16 november 2017.

FN, kommittén för barnets rättigheter (2005), *allmän kommentar nr 6 (2005): om behandlingen av ensamkommande barn och barn som har skilts från föräldrarna utanför ursprungslandet*, CRC/GC/2005/61, 1 september 2005.

FN:s flyktingkommissarie (2018), *The 'essential right' to family unity of refugees and others in need of international protection in the context of family reunification*, Legal and Protection Policy Research Series, Genève, Division of International Protection, januari 2018.

FRA (2010), *Separated, asylum-seeking children in European Union Member States*, Luxemburg, Publikationsbyrå, 7 december 2010.

FRA (2011), *Fundamental rights of migrants in an irregular situation in the European Union*, Luxemburg, Publikationsbyrå, 7 april 2017.

FRA (2011), *Migrants in an irregular situation: Access to healthcare in 10 European Union Member States*, Luxemburg, Publikationsbyrå, 11 oktober 2011.

FRA (2017), *Together in the EU: Promoting the participation of migrants and their descendants*, Luxemburg, Publikationsbyrå, 15 mars 2017.

FRA (2019), *Integration of young refugees in the EU: good practices and challenges*, Luxemburg, Publikationsbyrå, 19 november 2019.

FRA (2020), *Relocating unaccompanied children: Applying good practices to future schemes*, Luxemburg, Publikationsbyrå, 11 maj 2020.

FRA och Europadomstolen (2020), *Handbook on European law relating to asylum, borders and immigration*, Luxemburg, Publikationsbyrå, 17 december 2020.

Kapitel 10

Konsument- och dataskydd

Europarådet, Lanzarotekommittén (2017), *Interpretative Opinion on the applicability of the Lanzarote Convention to sexual offences against children facilitated through the use of information and communication technologies (ICTs)*, 12 maj 2017.

Europarådet, Lanzarotekommittén (2018), *Guidelines to respect, protect and fulfil the rights of the child in the digital environment, ministerkommitténs rekommendation CM/Rec (2018) 7*, september 2018.

Europarådet, Rådgivande kommittén för konventionen om skydd för enskilda vid automatisk databehandling av personuppgifter (konvention 108) (2019), *Children's data protection in education systems: Challenges and possible remedies*, 11 september 2019.

Europarådets kommissarie för mänskliga rättigheter (2019), *Unboxing artificial intelligence: 10 steps to protect human rights*, 14 maj 2019.

FN, kommittén för barnets rättigheter (2021), *allmän kommentar nr 25 (2021) om barnets rättigheter i digitala miljöer*, CRC/C/GC/25, 24 mars 2021.

FRA (2018), *Handbook on European data protection law – 2018 edition*, Luxemburg, Publikationsbyrån, 25 maj 2018.

Kapitel 11

Barns rättigheter inom straffrättsliga och alternativa förfaranden (utanför domstol)

Europarådet, ministerkommittén (2010), *Riktlinjer för ett barnvänligt rättsväsende*, 17 november 2010.

Europeiska kommissionen (2014), *Summary of contextual overviews on children's involvement in criminal judicial proceedings in the 28 Member States of the European Union*, Luxemburg, Europeiska unionens publikationsbyrå (Publikationsbyrån), 16 april 2014.

FN, kommittén för barnets rättigheter (2007), *allmän kommentar nr 10 (2007): Barnets rättigheter inom rättskipning för unga lagöverträdare*, CRC/C/GC/10, 25 april 2007.

FN, kommittén för barnets rättigheter (2019), *allmän kommentar nr 24 (2019): Barnets rättigheter i det straffrättsliga systemet*, CRC/C/GC/24, 18 september 2019.

FRA (2014), *Violence against women: An EU-wide survey, Main Results*, Luxemburg, Publikationsbyrå, 5 mars 2014.

FRA (2014), *Victims of crime in the EU: The extent and nature of support for victims*, Luxemburg, Publikationsbyrå, 12 januari 2015.

FRA (2015), *Child-friendly justice. Perspectives and experiences of professionals on children's participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States*, Luxemburg, Publikationsbyrå, 5 maj 2015.

FRA (2017), *Child-friendly justice: Perspective and experiences of children involved in judicial proceedings as victims, witnesses or parties in nine EU Member States*, Luxemburg, Publikationsbyrå, 22 februari 2017.

FRA (2018), *Children's rights and justice – Minimum age requirements in the EU*, Luxemburg, Publikationsbyrå, 25 april 2018.

FRA (2018), *Mapping minimum age requirements: Children's rights and justice*, Luxemburg, Publikationsbyrå, 25 april 2018.

FRA och Europadomstolen (2016), *Handbok om europeisk rätt rörande tillgång till rättslig prövning*, Luxemburg, Publikationsbyrå, 22 juni 2016.

Rättspraxis

Rättspraxis från Europeiska unionens domstol

<i>Alfredo Rendón Marín mot Administración del Estado</i> , C-165/14, 13 september 2016.....	90
<i>A mot B</i> , C-262/21 PPU, 2 augusti 2021.....	95, 115
<i>A och S mot Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie</i> , C-550/16, 12 april 2018.....	212, 223
<i>Asociación Nacional de Establecimientos Financieros de Crédito (ASNEF)</i> (C-468/10) och <i>Federación de Comercio Electrónico y Marketing Directo</i> (FECEMD) (C-469/10) <i>mot Administración del Estado</i> , C-468/10 och C-469/10, 24 november 2011	244
<i>Asociación Nacional de Establecimientos Financieros de Crédito (ASNEF)</i> och <i>Federación de Comercio Electrónico y Marketing Directo (FECEMD)</i> <i>mot Administración del Estado</i> , förenade målen C-468/10 och C-469/10, 24 november 2011	244
<i>Barbara Mercredi mot Richard Chaffe</i> , C-497/10 PPU, 22 december 2010	94, 102, 104
<i>Baumbast och R mot Secretary of State for the Home Department</i> , C-413/99, 17 september 2002	179, 190, 232
<i>B. M. M. (C-133/19 och C-136/19)</i> , <i>B. S. (C-133/19)</i> , <i>B. M. (C-136/19)</i> , <i>B. M.</i> <i>O. (C-137/19) mot État belge</i> , förenade målen C-133/19, C-136/19 och C-137/19, 16 juli 2020.....	223
<i>Brottmål mot Maria Pupino</i> (stora avdelningen), C-105/03, 16 juni 2005.....	260, 281
<i>Brottmål mot X</i> , C-507/10, 21 december 2011	281
<i>Carlos Garcia Avello mot Belgiska staten</i> , C-148/02, 2 oktober 2003.....	80

<i>Costa mot ENEL</i> , C-6/64, 15 juli 1964	74, 185
<i>Donato Casagrande mot Landeshauptstadt München</i> , C-9/74, 3 juli 1974	179, 190
<i>Doris Povse mot Mauro Alpago</i> , C-211/10 PPU, 1 juli 2010	114
<i>Dynamic Medien Vertriebs GmbH mot Avides Media AG</i> , C-244/06, 14 februari 2008.....	13, 30, 242, 251
<i>E. mot B.</i> , C-436/13, 1 oktober 2014.....	94, 103
<i>Europaparlamentet mot Europeiska unionens råd</i> , C-540/03, 27 juni 2006.....	31
<i>Gerardo Ruiz Zambrano mot Office National de l'Emploi (ONEm)</i> , C-34/09, 8 mars 2011	78, 89, 233
<i>Health Service Executive mot S.C. och A.C.</i> , C-92/12 PPU, 26 april 2012.....	126
<i>Janko Rottman mot Freistaat Bayern</i> , C-135/08, 2 mars 2010	89
<i>Jasna Detiček mot Maurizio Sgueglia</i> , C-403/09 PPU, 23 december 2009.....	102
<i>J. McB. mot L. E.</i> , C-400/10 PPU, 5 oktober 2010	97
<i>J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung mot Europeiska gemenskapernas kommission</i> , C-4/73, 14 maj 1974.....	28
<i>Joseba Andoni Aguirre Zarraga mot Simone Pelz</i> , C-491/10 PPU, 22 december 2010	31, 45, 95, 113, 115
<i>Konstantinos Maïstrellis mot Ypourgos Dikaïosynis, Diafaneias kai Anthropinon Dikaïomaton</i> , C-222/14, 16 juli 2015	207
<i>Kunqian Catherine Zhu och Man Lavette Chen mot Secretary of State for the Home Department</i> , C-200/02, 19 oktober 2004.....	53, 64, 88
<i>London Borough of Harrow mot Nimco Hassan Ibrahim och Secretary of State for the Home Department</i> , C-310/08, 23 februari 2010	191, 232
<i>LW mot Bundesrepublik Deutschland</i> , C-91/20, 9 november 2021.	211, 218
<i>M.A. mot État belge</i> , C-112/20, 11 mars 2021.....	13, 29, 31, 213, 233
<i>María Martínez Sala mot Freistaat Bayern</i> , C-85/96, 12 maj 1998.....	206
<i>Maria Teixeira mot London Borough of Lambeth och Secretary of State for the Home Department</i> , C-480/08, 23 februari 2010.....	191, 232
<i>M.J.E. Bernini mot Minister van Onderwijs en Wetenschappen</i> , C-3/90, 26 februari 1992	190
<i>ML mot Generalstaatsanwaltschaft Bremen</i> , C-220/18 PPU, 25 juli 2018	
<i>Murat Dereci m.fl. mot Bundesministerium für Inneres</i> , C-256/11, 15 november 2011.....	233
<i>Neli Valcheva mot Georgios Babanarakis</i> , C-335/17, 12 april 2018	94, 104
<i>OL mot PQ</i> , C-111/17 PPU, 8 juni 2017	95, 115

<i>Omega Spielhallen- und Automatenaufstellungs-GmbH mot Oberbürgermeisterin der Bundesstadt Bonn, C-36/02,</i> 14 oktober 2004	242, 252
<i>Policie ČR, Krajské ředitelství policie Ústeckého kraje, odbor cizinecké policie mot Salah Al Chodor m.fl., C-528/15, 15 mars 2017</i>	212, 228
<i>Policie ČR, Krajské ředitelství policie Ústeckého kraje, odbor cizinecké policie mot Salah Al Chodor m.fl., C-528/15, 15 mars 2017</i>	212, 228
<i>Productores de Música de España (Promusicae) mot Telefónica de España SAU (stora avdelningen), C-275/06, 29 januari 2008.....</i>	244
<i>Productores de Música de España (Promusicae) mot Telefónica de España SAU, C-275/06, 29 januari 2008.....</i>	244
<i>S. Coleman mot Attridge Law och Steve Law, C-303/06,</i> 17 juli 2008.....	53, 67
<i>SM mot Entry Clearance Officer, UK Visa Section, C-129/18,</i> 26 februari 2019	93, 211, 216
<i>Stadt Wuppertal mot Maria Elisabeth Bauer och Volker Willmeroth mot Martina Broßonn, förenade målen C-569/16 och C-570/16,</i> 6 november 2018.....	183
<i>Stefan Grunkin och Dorothee Regina Paul (stora avdelningen), C-353/06,</i> 14 oktober 2008	80
<i>The Queen, på begäran av MA m.fl. mot Secretary of State for the Home Department, C-648/11, 6 juni 2013.....</i>	213, 235
<i>Tjebbes m.fl. mot Minister van Buitenlandse Zaken, C-221/17,</i> 12 mars 2019.....	78, 89
<i>TQ mot Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid, C-441/19,</i> 14 januari 2021.....	213, 234, 235,
<i>Yoshikazu Iida mot Stadt Ulm, C-40/11, 8 november 2012.....</i>	233
<i>Z. mot A Government department och The Board of management of a community school (stora avdelningen) C-363/12, 18 mars 2014</i>	66
<i>Zoi Chatzi mot Ypourgos Oikonomiko, C-149/10, 16 september 2010</i>	207
<i>Zubair Haqbin mot Federaal Agentschap voor de opvang van asielzoekers, C-233/18, 12 november 2019.....</i>	181, 201

Rättspraxis från Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (Europadomstolen)

<i>Abdi Ibrahim mot Norge</i> , nr 15379/16, 17 december 2019	133
<i>A.B. m.fl. mot Frankrike</i> , nr 11593/12, 12 juli 2016.....	229
<i>Adamkiewicz mot Polen</i> , nr 54729/00, 2 mars 2010.....	263
<i>Ádám m.fl. mot Rumänien</i> , nr 81114/17, 49716/18, 50913/18, 52370/18, 54444/18 och 54475/18, 13 oktober 2020	52, 62
<i>Adžić mot Kroatien</i> , nr 22643/14, 12 mars 2015	118
<i>A.H. m.fl. mot Ryssland</i> , nr 6033/13, 8927/13, 10549/13, 12275/13, 23890/13, 26309/13, 27161/13, 29197/13, 32224/13, 32331/13, 32351/13, 32368/13, 37173/13, 38490/13, 42340/13 och 42403/13, 17 januari 2017.....	120, 137
<i>A.I. mot Italien</i> , nr 70896/17, 1 april 2021.....	94, 106
<i>Airey mot Irland</i> , nr 6289/73, 9 oktober 1979	182
<i>Ali mot Förenade kungariket</i> , nr 40385/06, 11 januari 2011.....	186
<i>A.L. mot Finland</i> , nr 23220/04, 27 januari 2009	282
<i>A.M. m.fl. mot Frankrike</i> , nr 24587/12, 12 juli 2016.....	212, 229
<i>A.M. m.fl. mot Ryssland</i> , nr 47220/19, 6 juni 2021.....	72, 94, 107
<i>A.M.M. mot Rumänien</i> , nr 2151/10, 14 februari 2012	85
<i>Anayo mot Tyskland</i> , nr 20578/07, 21 december 2010	105
<i>Angelova mot Bulgarien</i> , nr 38361/97, 13 juni 2002.....	278
<i>A och B mot Kroatien</i> , nr 7144/15, 20 juni 2019.....	155
<i>A.R. och L.R. mot Schweiz</i> , nr 22338/15, 19 december 2017	140, 156, 187
<i>Assem Hassan Ali mot Danmark</i> , nr 25593/14, 23 oktober 2018	236
<i>Assenov m.fl. mot Bulgarien</i> , nr 24760/94, 28 oktober 1998	147
<i>Avilkina m.fl. mot Ryssland</i> , nr 1585/09, 6 juni 2013.....	241, 248
<i>Bah mot Förenade kungariket</i> , nr 56328/07, 27 september 2011.....	181, 202
<i>Bajsultanov mot Österrike</i> , nr 54131/10, 12 juni 2012	225
<i>Bayev m.fl. mot Ryssland</i> , nr 67667/09, 44092/12 och 56717/12, 20 juni 2017.....	
<i>B.B. och F.B. mot Tyskland</i> , nr 18734/09 och 9424/11, 14 mars 2013	119, 128, 129
<i>Bilalova m.fl. mot Polen</i> , nr 23685/14, 26 mars 2020.....	228
<i>Bistieva m.fl. mot Polen</i> , nr 75157/14, 10 april 2018	212, 230
<i>Blokhin mot Ryssland</i> , nr 47152/06, 23 mars 2016.....	260, 274
<i>B. mot Rumänien (nr 2)</i> , nr 1285/03, 19 februari 2013.....	119, 128, 129

<i>Bocos-Cuesta mot Nederländerna</i> , nr 54789/00, 10 november 2005	282
<i>Bogonosovy mot Ryssland</i> , nr 38201/16, 5 mars 2019	94, 109
<i>Bouamar mot Belgien</i> , nr 9106/80, 29 februari 1988	54, 73, 260, 274, 275
<i>Boultif mot Schweiz</i> , nr 54273/00, 2 augusti 2001	236
<i>Çam mot Turkiet</i> , nr 51500/08, 23 februari 2016	53, 68
<i>Campbell och Cosans mot Förenade kungariket</i> , nr 7511/76 och 7743/76, 25 februari 1982	140, 149
<i>Canonne mot Frankrike</i> , nr 22037/13, 25 juni 2015	83
<i>Catan m.fl. mot Moldavien och Ryssland</i> (stora avdelningen), nr 43370/04, 8252/05 och 18454/06, 19 oktober 2012	61, 188
<i>Centre for Legal Resources för Valentin Câmpeanu mot Rumänien</i> (stora avdelningen), nr 47848/08, 17 juli 2014	142, 173, 180, 196,
<i>Christian Democratic People's Party mot Moldavien</i> , nr 28793/02, 14 februari 2006	37, 50
<i>Cînța mot Rumänien</i> , nr 3891/19, 18 februari 2020	69
<i>C mot Kroatien</i> , nr 80117/17, 8 oktober 2020	19, 47
<i>C.N. mot Förenade kungariket</i> , nr 4239/08, 13 november 2012	162
<i>C.N. och V. mot Frankrike</i> , nr 67724/09, 11 oktober 2012	141, 162
<i>C och E mot Frankrike</i> , nr 1462/18 och 17348/18, 12 december 2019	85
<i>Connors mot Förenade kungariket</i> , nr 66746/01, 27 maj 2004	203
<i>Copland mot Förenade kungariket</i> , nr 62617/00, 3 april 2007	247
<i>Çoşelav mot Turkiet</i> , nr 1413/07, 9 oktober 2012	19, 260, 278
<i>Costello-Roberts mot Förenade kungariket</i> , nr 13134/87, 25 mars 1993	140, 145, 149
<i>C.P. mot Förenade kungariket</i> , nr 300/11, 6 september 2016	186
<i>Cusan och Fazzo mot Italien</i> , nr 77/07, 7 januari 2014	80, 81
<i>Darby mot Sverige</i> , nr 11581/85, 23 oktober 1990	38
<i>D.G. mot Irland</i> , nr 39474/98, 16 maj 2002	54, 73, 260, 274
<i>D.H. m.fl. mot Tjeckien</i> (stora avdelningen), nr 57325/00, 13 november 2007	52, 60
<i>Dinç och Çakır mot Turkiet</i> , nr 66066/09, 9 juli 2013	273
<i>D mot Frankrike</i> , nr 11288/18, 16 juli 2020	87
<i>Dogru mot Frankrike</i> , nr 27058/05, 4 december 2008	35, 38
<i>Doorson mot Nederländerna</i> , nr 20524/92, 26 mars 1996	282
<i>Dupin mot Frankrike</i> , nr 2282/17, 18 december 2018	68

<i>E.B. mot Frankrike</i> (stora avdelningen), nr 43546/02, 22 januari 2008.....	120, 136,
<i>Eriksson mot Sverige</i> , nr 11373/85, 22 juni 1989.....	130
<i>Fabris mot Frankrike</i> (stora avdelningen), nr 16574/08, 7 februari 2013	54, 74
<i>Folgerø m.fl. mot Norge</i> (stora avdelningen), nr 15472/02, 29 juni 2007.....	40, 186
<i>F.O. mot Kroatien</i> , nr 29555/13, 28 april 2021	140, 150
<i>Gard m.fl. mot Förenade kungariket</i> , nr 39793/17, 27 juni 2017	198
<i>Gaskin mot Förenade kungariket</i> , nr 10454/83, 7 juli 1989.....	36, 43, 82
<i>Gas och Dubois mot Frankrike</i> , nr 25951/07, 29 mars 2012	120, 136
<i>Genovese mot Malta</i> , nr 53124/09, 11 oktober 2011	78, 90
<i>Glass mot Förenade kungariket</i> , nr 61827/00, 9 mars 2004	180, 196
<i>G.L. mot Italien</i> , nr 59751/15, 10 september 2020	53, 68,
<i>Grzelak mot Polen</i> , nr 7710/02, 15 juni 2010	35, 38, 186
<i>Guberina mot Kroatien</i> , nr 23682/13, 22 mars 2016.....	69
<i>Guillot mot Frankrike</i> , nr 22500/93, 24 oktober 1993	80
<i>Gül mot Schweiz</i> , nr 23218/94, 19 februari 1996	212, 225
<i>Güveç mot Turkiet</i> , nr 70337/01, 20 januari 2009.....	19, 260, 273, 276
<i>H.A. m.fl. mot Grekland</i> , nr 19951/16, 28 februari 2019	228
<i>Handyside mot Förenade kungariket</i> , nr 5493/72, 7 december 1976.....	36, 43
<i>Harroudj mot Frankrike</i> , nr 43631/09, 4 oktober 2012	29, 121, 137
<i>Hasan och Eylem Zengin mot Turkiet</i> , nr 1448/04, 9 oktober 2007.....	40
<i>Havelka m.fl. mot Tjeckien</i> , nr 23499/06, 21 juni 2007.....	203
<i>Hoholm mot Slovakien</i> , nr 35632/13, 13 januari 2015	118
<i>Horych mot Polen</i> , nr 13621/08, 17 april 2012.....	94, 109
<i>H.Y. och Hü.Y. mot Turkiet</i> , nr 40262/98, 6 oktober 2005	278
<i>I.C. mot Rumänien</i> , nr 36934/08, 24 maj 2016.....	142, 174
<i>Idalov mot Ryssland</i> , nr 5826/03, 22 maj 2012.....	272
<i>Iglesias Casarrubios och Cantalapiedra Iglesias mot Spanien</i> , nr 23298/12, 11 oktober 2016	47
<i>Ignaccolo-Zenide mot Rumänien</i> , nr 31679/96, 25 januari 2000.....	97
<i>Iliya Petrov mot Bulgarien</i> , nr 19202/03, 24 april 2012	180, 195
<i>Jansen mot Norge</i> , nr 2822/16, 6 september 2018.....	120, 131
<i>Jeunesse mot Nederländerna</i> (stora avdelningen), nr 12738/10, 3 oktober 2014.....	212, 225
<i>J.M. mot Danmark</i> , nr 34421/09, 13 november 2012	273
<i>Johansson mot Finland</i> , nr 10163/02, 6 september 2007	77, 80, 80

<i>K.A. mot Finland</i> , nr 27751/95, 14 januari 2003	125
<i>Kayak mot Turkiet</i> , nr 60444/08, 10 juli 2012	139, 146
<i>Kearns mot Frankrike</i> , nr 35991/04, 10 januari 2008	120, 135
<i>Kervanci mot Frankrike</i> , nr 31645/04, 4 december 2008	35, 38
<i>Khan mot Frankrike</i> , nr 12267/16, 28 februari 2019	181, 204
<i>Khoroshenko mot Ryssland</i> , nr 41418/04, 30 juni 2015	94, 109
<i>Kjeldsen, Busk Madsen och Pedersen mot Danmark</i> , nr 5095/71, 5920/72 och 5926/72, 7 december 1976	40
<i>K.J. mot Polen</i> , nr 30813/14, 1 mars 2016	118
<i>Klass m.fl. mot Tyskland</i> , nr 5029/71, 6 september 1978	247
<i>Klerks mot Nederländerna</i> , nr 25212/94, 4 juli 1995	68
<i>K. och T. mot Finland</i> (stora avdelningen), nr 25702/94, 12 juli 2001	98, 105, 106
<i>Konstantin Markin mot Ryssland</i> (stora avdelningen), nr 30078/06, 22 mars 2012	181, 207
<i>Kontrová mot Slovakien</i> , nr 7510/04, 31 maj 2007	140, 158
<i>Korneykova mot Ukraina</i> , nr 39884/05, 19 januari 2012	273
<i>Kovač mot Kroatien</i> , nr 503/05, 12 juli 2007	260, 282
<i>Krušković mot Kroatien</i> , nr 46185/08, 21 juni 2011	84
<i>Kuptsov och Kuptsova mot Ryssland</i> , nr 6110/03, 3 mars 2011	273, 276
<i>Kurt mot Österrike</i> , nr 62903/15, 15 juni 2021	140, 157
<i>Labassee mot Frankrike</i> , nr 65941/11, 26 juni 2014	85
<i>Ladent mot Polen</i> , nr 11036/03, 18 mars 2008	272
<i>Lautsi m.fl. mot Italien</i> (stora avdelningen), nr 30814/06, 18 mars 2011	35, 40
<i>Lavida m.fl. mot Grekland</i> , nr 7973/10, 30 maj 2013	60
<i>Leander mot Sverige</i> , nr 9248/81, 26 mars 1987	247
<i>Maaouia mot Frankrike</i> (stora avdelningen), nr 39652/98, 5 oktober 2000	238
<i>M.A.K. och R.K. mot Förenade kungariket</i> , nr 45901/05 och 40146/06, 23 mars 2010	180, 196
<i>Malone mot Förenade kungariket</i> , nr 8691/79, 26 april 1985	247
<i>M.A. mot Österrike</i> , nr 4097/13, 15 januari 2015	118
<i>Mandet mot Frankrike</i> , nr 30955/12, 14 januari 2016	84
<i>Mansour mot Slovakien</i> , nr 60399/15, 21 november 2017	118
<i>Marckx mot Belgien</i> , nr 6833/74, 13 juni 1979	19
<i>Maslov mot Österrike</i> (stora avdelningen), nr 1638/03, 23 juni 2008	14, 32

<i>Mazurek mot Frankrike</i> , nr 34406/97, 1 februari 2000	54, 74
<i>McIntyre mot Förenade kungariket</i> , nr 29046/95, 21 oktober 1998	68
<i>McMichael mot Förenade kungariket</i> , nr 16424/90, 24 februari 1995	128
<i>M.C. mot Bulgarien</i> , nr 39272/98, 4 december 2003	140, 145
<i>Memlika mot Grekland</i> , nr 37991/12, 6 oktober 2015	186
<i>Mennesson mot Frankrike</i> , nr 65192/11, 26 juni 2014	78, 83, 85
<i>Mik och Jovanović mot Serbien</i> , nr 9291/14 och 63798/14, 23 mars 2021	176
<i>Mikulić mot Kroatien</i> , nr 53176/99, 7 februari 2002	78, 83
<i>Mitovi mot f.d. jugoslaviska republiken Makedonien</i> , nr 53565/13, 16 april 2015	109
<i>Mizzi mot Malta</i> , nr 26111/02, 12 januari 2006	78, 84
<i>M.N. m.fl. mot Belgien</i> , nr 3599/18, 5 maj 2020	47
<i>M. och M. mot Kroatien</i> , nr 10161/13, 3 september 2015	36, 47
<i>Moustahi mot Frankrike</i> , nr 9347/14, 25 juni 2020	212, 230, 238
<i>M.S. mot Ukraina</i> , nr 2091/13, 11 juli 2017	94, 109
<i>Mubilanzila Mayeka och Kaniki Mitunga mot Belgien</i> , nr 13178/03, 12 oktober 2006	212, 228
<i>Mustafa och Armağan Akin mot Turkiet</i> , nr 4694/03, 6 april 2010	94, 106
Mål nr 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63 och 2126/64 <i>gällande vissa aspekter av lagar om språkanvändningen i undervisning i Belgien, mot Belgien</i>	74, 185
<i>Nart mot Turkiet</i> , nr 20817/04, 6 maj 2008	260, 273, 276
<i>Nencheva m.fl. mot Bulgarien</i> , nr 48609/06, 18 juni 2013	142, 144, 160, 173
<i>Neulinger och Shuruk mot Schweiz</i> (stora avdelningen), nr 41615/07, 6 juli 2010	95, 116
<i>Nortier mot Nederländerna</i> , nr 13924/88, 24 augusti 1993	263
<i>N.TS. m.fl. mot Georgien</i> , nr 71776/12, 2 februari 2016	47
<i>Odièvre mot Frankrike</i> (stora avdelningen), nr 42326/98, 13 februari 2003	82
<i>O’Keeffe mot Irland</i> (stora avdelningen), nr 35810/09, 28 januari 2014	139, 145, 146
<i>Olsson mot Sverige (nr 1)</i> , nr 10465/83, 24 mars 1988	130
<i>Oršuš m.fl. mot Kroatien</i> , nr 15766/03, 16 mars 2010	52, 61
<i>Osmanoğlu och Kocabaş mot Schweiz</i> , nr 29086/12, 10 januari 2017	36, 41
<i>Oyal mot Turkiet</i> , nr 4864/05, 23 mars 2010	180, 195
<i>Panovits mot Cypern</i> , nr 4268/04, 11 december 2008	259, 269
<i>Papageorgiou m.fl. mot Grekland</i> , nr 4762/18 och 6140/18, 31 oktober 2019	41

<i>Paradiso och Campanelli mot Italien</i> , nr 25358/12,	
24 januari 2017	87, 119, 128
<i>Parfitt mot Förenade kungariket</i> , nr 18533/21, 20 april 2021.....	180, 197
<i>Pedersen m.fl. mot Norge</i> , nr 39710/15, 10 mars 2020	133
<i>Perovy mot Ryssland</i> , nr 47429/09, 20 oktober 2020.....	41
<i>Petrov och X mot Ryssland</i> , nr 23608/16, 23 oktober 2018.....	47, 93, 99
<i>Ponomaryovi mot Bulgarien</i> , nr 5335/05,	
21 juni 2011.....	53, 65, 179, 192
<i>P.V. mot Spanien</i> , nr 35159/09, 30 november 2010	53, 107
<i>Rahimi mot Grekland</i> , nr 8687/08, 5 april 2011.....	213, 238
<i>Rantsev mot Cypern och Ryssland</i> , nr 25965/04, 7 januari 2010	141, 165, 166
<i>R.C. och V.C. mot Frankrike</i> , nr 76491/14, 12 juli 2016.....	229
<i>R.K. m.fl. mot Frankrike</i> , nr 68264/14, 12 juli 2016.....	229
<i>R.R. m.fl. mot Ungern</i> , nr 19400/11, 4 december 2012	260, 284
<i>R.S. mot Polen</i> , nr 63777/09, 21 juli 2015	95, 117
<i>Sahin mot Tyskland</i> (stora avdelningen), nr 30943/96, 8 juli 2003.....	36, 48
<i>Salduz mot Turkiet</i> (stora avdelningen), nr 36391/02, 27 november 2008	269
<i>Saviny mot Ukraina</i> , nr 39948/06, 18 december 2008	128
<i>Schneider mot Tyskland</i> , nr 17080/07, 15 september 2011.....	105
<i>Schwizgebel mot Schweiz</i> , nr 25762/07, 10 juni 2010.....	19, 120, 135
<i>Selçuk mot Turkiet</i> , nr 21768/02, 10 januari 2006	273
<i>Şen mot Nederländerna</i> , nr 31465/96, 21 december 2001	219
<i>S.F. m.fl. mot Bulgarien</i> , nr 8138/16, 9 december 2017	212, 229
<i>Siliadin mot Frankrike</i> , nr 73316/01, 26 juli 2005	162
<i>Simões Balbino mot Portugal</i> , nr 26956/14, 29 januari 2019.....	118
<i>Slivenko m.fl. mot Lettland</i> (stora avdelningen), nr 48321/99, 9 oktober 2003.....	90
<i>Smirnova mot Ryssland</i> , nr 46133/99 och 48183/99, 24 juli 2003.....	272
<i>S.M. mot Kroatien</i> , nr 60561/14, 25 juni 2020	166, 167
<i>S.N. mot Sverige</i> , nr 34209/96, 2 juli 2002	260, 282, 283
<i>S. och Marper mot Förenade kungariket</i> (stora avdelningen), nr 30562/04	
och 30566/04, 4 december 2008	241, 247, 248
<i>Stavropoulos m.fl. mot Grekland</i> , nr 52484/18, 25 juni 2020	36, 41
<i>Strand Lobben m.fl. mot Norge</i> , nr 37283/13, 10 september 2019	97, 120, 133
<i>Stummer mot Österrike</i> (stora avdelningen), nr 37452/02, 7 juli 2011	208
<i>Suur mot Estland</i> , nr 41736/18, 20 oktober 2020	133

<i>Söderman mot Sverige</i> (stora avdelningen), nr 5786/08, 12 november 2013	141, 170
<i>Talpis mot Italien</i> , nr 41237/14, 18 september 2017	140, 159
<i>Tarakhel mot Schweiz</i> (stora avdelningen), nr 29217/12, 4 november 2014	213, 236
<i>Terna mot Italien</i> , nr 21052/18, 14 januari 2021.....	94, 108
<i>T. mot Förenade kungariket</i> (stora avdelningen), nr 24724/94, 16 december 1999.....	259, 267
<i>T. mot Tjeckien</i> , nr 19315/11, 17 juli 2014.....	120, 130
<i>Tuquabo-Tekle m.fl. mot Nederländerna</i> , nr 60665/00, 1 december 2005.....	212, 219, 226
<i>Tyrer mot Förenade kungariket</i> , nr 5856/72, 25 april 1978	145
<i>Üner mot Nederländerna</i> , nr 46410/99, 18 oktober 2006	213, 236
<i>Uzbyakov mot Ryssland</i> , nr 71160/13, 5 maj 2020	133
<i>Uzun mot Tyskland</i> , nr 35623/05, 2 september 2010.....	247
<i>Valdis Fjölfnisdóttir m.fl. mot Island</i> , nr 71552/17, 18 maj 2021.....	78, 86
<i>Valsamis mot Grekland</i> , nr 21787/93, 18 december 1996.....	40
<i>V.C.L. och A.N. mot Förenade kungariket</i> , nr 77587/12 och 74603/12, 16 februari 2021.....	141, 166, 167
<i>V.C. mot Italien</i> , nr 54227/14, 1 maj 2018	142, 175
<i>V.D. m.fl. mot Ryssland</i> , nr 72931/10, 9 april 2019.....	93, 97
<i>Vejdeland m.fl. mot Sverige</i> , nr 1813/07, 9 februari 2012	72
<i>Vidal mot Belgien</i> , nr 12351/86, 22 april 1992.....	48
<i>V.K. mot Ryssland</i> , nr 68059/13, 7 mars 2017	150
<i>Vojnity mot Ungern</i> , nr 29617/07, 12 februari 2013.....	94, 107
<i>Wallová och Walla mot Tjeckien</i> , nr 23848/04, 26 oktober 2006	119, 127, 203
<i>Winterstein m.fl. mot Frankrike</i> , nr 27013/07, 17 oktober 2013	181, 203
<i>W. mot Finland</i> , nr 14151/02, 24 april 2007.....	282
<i>W. mot Förenade kungariket</i> , nr 9749/82, 8 juli 1987	128
<i>Wolter och Sarfert mot Tyskland</i> , nr 59752/13 och 66277/13, 14 december 2017.....	74
<i>X m.fl. mot Bulgarien</i> (stora avdelningen), nr 22457/16, 2 februari 2021.....	139, 148, 260, 284
<i>X m.fl. mot Österrike</i> (stora avdelningen), nr 19010/07, 19 februari 2013.....	72, 120, 137
<i>Yazgül Yılmaz mot Turkiet</i> , nr 36369/06, 1 februari 2011.....	220

<i>Y.I. mot Ryssland</i> , nr 68868/14, 25 februari 2020	119, 127, 133
<i>Yocheva och Ganeva mot Bulgarien</i> , nr 18592/15 och 43863/15, 11 maj 2021.....	181, 207
<i>Y.S. och O.S. mot Ryssland</i> , nr 17665/17, 15 juni 2021.....	95, 117
<i>Zaiet mot Rumänien</i> , nr 44958/05, 24 mars 2015	133
<i>Z m.fl. mot Förenade kungariket</i> (stora avdelningen), nr 29392/95, 10 maj 2001.....	145, 159
<i>Zorica Jovanović mot Serbien</i> , nr 21794/08, 26 mars 2013	176

Rättspraxis från Europeiska kommittén för sociala rättigheter

<i>Association for the Protection of All Children (APPROACH) Ltd mot Irland</i> , klagomål nr 93/2013, 4 februari 2013	33
<i>Association for the Protection of All Children (APPROACH) Ltd. mot Tjeckien</i> , klagomål nr 96/2013, 29 maj 2015.....	147
<i>Association for the Protection of All Children (APPROACH) mot Slovenien</i> , klagomål nr 95/2013, 27 maj 2015	147
<i>Defence for Children International (DCI) mot Nederländerna</i> , klagomål nr 47/2008, 20 oktober 2009.....	19, 29, 204, 205
<i>European Action of the Disabled (AEH) mot Frankrike</i> , klagomål nr 81/2012, 11 september 2013.....	184, 187
<i>European Committee for Home-Based Priority Action for the Child and the Family (EUROCEF) mot Frankrike</i> , klagomål nr 114/2015, 2013	193, 199, 211, 221
<i>European Committee for Home-Based Priority Action for the Child and the Family (EUROCEF) mot Frankrike</i> , klagomål nr 114/2015, 24 januari 2018	193, 199, 211, 221
<i>European Roma Rights Centre (ERRC) mot Irland</i> , klagomål nr 100/2013, 1 december 2015	52, 62
<i>European Roma Rights Centre (ERRC) mot Italien</i> , klagomål nr 27/2004, 7 december 2005	204
<i>European Roma Rights Centre (ERRC) och Mental Disability Advocacy Centre (MDAC) mot Tjeckien</i> , klagomål nr 157/2017, 17 juni 2020	33, 125
<i>Federation of Catholic Family Associations in Europe (FAFCE) mot Irland</i> , klagomål nr 89/2013, 12 september 2014	168
<i>General Federation of Employees of the National Electric Power Corporation (GENOP-DEI) och Confederation of Greek Civil Servants' Trade Unions (ADEDY) mot Grekland</i> , klagomål nr 65/2011, 23 maj 2012.....	184

<i>International Association Autism Europe (IAAE) mot Frankrike,</i> klagomål nr 13/2002, 4 november 2003	69, 184
<i>International Centre for the Legal Protection of Human Rights (INTERIGHTS)</i> <i>mot Kroatien</i> , klagomål nr 45/2007, 30 mars 2009	187
<i>International Commission of Jurists (ICJ) mot Portugal</i> , klagomål nr 1/1998, 9 september 1999	33
<i>International Commission of Jurists (ICJ) mot Tjeckien</i> , klagomål nr 148/2017, 20 oktober 2020	33, 264, 269
<i>International Commission of Jurists (ICJ) och ECRE (European Council for Refugees and Exiles) mot Grekland</i> , klagomål nr 173/2018, 26 januari 2021.	13, 29, 33
<i>International Federation for Human Rights (FIDH) och Inclusion Europe mot Belgien</i> , klagomål nr 141/2017, 9 oktober 2020	69, 187
<i>International Federation of Human Rights Leagues (FIDH) mot Frankrike</i> , klagomål nr 14/2003, 8 september 2004	29, 199
<i>MDAC mot Belgien</i> , klagomål nr 109/2014, 4 juli 2018	69
<i>Médecins du Monde – International mot Frankrike</i> , klagomål nr 67/2011, 11 september 2012	187, 204
<i>Mental Disability Advocacy Center (MDAC) mot Bulgarien</i> , klagomål nr 41/2007, 3 juni 2008	33, 69, 184, 187
<i>Syndicat des Agrégés de l'Enseignement Supérieur (SAGES) mot Frankrike</i> , klagomål nr 26/2004, 15 juni 2005.....	54
<i>World Organisation Against Torture (OMCT) mot Grekland</i> , klagomål nr 17/2003, 7 december 2004	33
<i>World Organisation against Torture (OMCT) mot Irland</i> , klagomål nr 18/2003, 7 december 2004.....	29

Hur man hittar rättspraxis från de europeiska domstolarna

Europadomstolen: HUDOC-databasen

HUDOC-databasen ger kostnadsfri tillgång till Europadomstolens rättspraxis:
<http://HUDOC.echr.coe.int>.

Databasen finns på engelska och franska och har en användarvänlig sökmotor som gör det enkelt att söka efter rättspraxis.

Videohandledningarna och handböcker med användaranvisningar finns tillgängliga på HUDOC under **Help** (hjälp). Genom att placera muspekaren på till höger om respektive sökverktyg i HUDOC-gränssnittet kan användaren få mer information och exempel på hur filter och sökfält ska användas.

Hänvisningarna till rättspraxis i denna handbok ger läsarna utförlig information så att de enkelt ska kunna hitta den fullständiga texten till den citerade domen eller beslutet.

Observera att databasens standardinställningar visar domarna från Europadomstolens stora avdelning och övriga avdelningar med den senast publicerade domen först. För att söka i andra samlingar som t.ex. beslut ska användaren klicka i lämplig ruta i fältet **Document Collections** (dokumentsamlingar) på skärmens övre vänstra sida.

Det enklaste sättet att hitta rättsfall är genom att ange ansökningsnumret i fältet **Application Number** (ansökningsnummer) under **Advanced Search** (avancerat sök) på skärmens övre högra sida och sedan klicka på den blå knappen "Search".

För att komma åt ytterligare rättspraxis om andra frågor, exempelvis barnrelaterade frågor, kan användaren använda **Search** (sökfältet). Det har ett förstoringsglas som ikon och finns på skärmens övre högra del. I sökfältet kan användaren söka i en text genom att ange

- ett enstaka ord (t.ex. child),
- en fras (t.ex migrant child),
- titeln på ett rättsfall,
- en stat,
- en boelsk sökfras (t.ex. child IN alternative care).

För att underlätta textsökning kan man använda **Simple Boolean search** (enkel boolsk sökning) genom att klicka på pilen i sökfältet. I den enkla booleska sökningen finns det sex sökmöjligheter: exakt ord eller fras (this exact word or phrase), alla sökord (all of these words), något av sökorden (any of these words), inget av sökorden (none of these words), intill sökorden (near these words), fri sökning (free Boolean search).

När sökresultaten visas kan användaren begränsa dem genom att använda filtren (t.ex. Language eller State) i fältet **Filters** (filter) på vänster sida av skärmen. Filtren kan användas var för sig eller i kombination för att ytterligare begränsa resultaten. Filtret "Keywords" kan vara ett användbart verktyg, eftersom nyckelorden ofta består av termer som extraherats från texten i Europakonventionen och sedan länkats direkt till domstolens argumentation och slutsatser.

Exempel: Hitta domstolens rättspraxis om avvisning av asylsökande som medför att de riskerar att utsättas för tortyr eller omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning enligt artikel 3 i Europakonventionen.

- 1) Användaren anger först frasen "asylum seekers" i fältet **Search** (sök) och klickar på den blå knappen **Search**.
- 2) När sökresultaten visas väljer användaren 3 under **Violation filter** (brottsfilter) i fältet **Filters** (filter) för att begränsa resultaten till dem som är relaterade till en kränkning av artikel 3.
- 3) Användaren kan sedan välja relevanta nyckelord under **Keywords filter** för att begränsa resultaten till dem som är relevanta för artikel 3, t.ex. nyckelordet "(Art. 3) Prohibition of torture".

För de mest betydelsefulla rättsfallen finns det en rättslig sammanfattning i HUDOC. Sammanfattningen består av en beskrivande huvudtitel och en kortfattad presentation av de faktiska och rättsliga omständigheterna, med tonvikt på punkter av rättsligt intresse. Om det finns en sammanfattning visas länken **Legal Summaries** i resultaten tillsammans med länken till domtexten eller beslutet. Användaren kan även söka efter enbart rättsliga sammanfattningar genom att markera rutan "Legal Summaries" i fältet **Document Collections** (dokumentsamlingar).

Om inofficiella översättningar har publicerats för ett visst rättsfall visas länken **Language versions** (språkversioner) vid resultaten tillsammans med länken till domtexten eller beslutet. HUDOC tillhandahåller även länkar till externa internetsidor där det finns andra översättningar av Europadomstolens rättspraxis. För mer information, se "Language versions" i HUDOC-avsnittet "Help".

Europeiska unionens domstol: CURIA-databasen

CURIA-databasen ger kostnadsfri åtkomst till EG-/EU-domstolens rättspraxis: <http://curia.europa.eu>.

Sökmotorn finns på alla officiella EU-språk.⁷⁴⁹ **Språket** väljs i den övre högra delen av skärmen. Sökmotorn kan användas för att söka efter information i alla dokument som är relaterade till avslutade och pågående mål i domstolen, tribunalen och personaldomstolen.

Ett **hjälpavsnitt** finns tillgängligt på <http://curia.europa.eu/common/juris/en/aideGlobale.pdf#>. Det finns en hjälpsida till varje sökruta. Hjälp sidan öppnas när användaren klickar på ikonen och innehåller användbar information som hjälper användaren att använda verktyget på bästa möjliga sätt.

Det enklaste sättet att hitta ett visst mål är att ange hela målnumret i sökrutan **Målnummer** och sedan klicka på den gröna knappen Sök. Det går också att söka genom att ange en del av ett målnummer. Exempel: Om 122 anges i fältet "Målnummer" hittas mål nr 122 från vilket år som helst och vilken som helst av de tre domstolarna: domstolen, tribunalen och/eller personaldomstolen.

Det går också att använda fältet **Parternas namn** för att söka efter målets namn. Det brukar vara en förenklad form av namnen på parterna i målet.

Det finns sammanlagt 16 sökfält med flera funktioner för att underlätta begränsning av sökresultaten. De olika sökfälten är användarvänliga och kan användas i olika kombinationer. Fälten har ofta söklistor som blir tillgängliga när användaren klickar på ikonen, och därefter kan användaren välja bland de tillgängliga söktermerna.

För mer allmänna sökningar ger användning av fältet **Text** resultat som baseras på nyckelordssökningar i alla dokument som offentliggjorts i rättsfallssamlingen sedan 1954, och sedan 1994 för rättsfallssamlingens personaldel (REUP).

För mer ämnesspecifika sökningar kan fältet **Ämnesområde** användas. Det kräver att användaren klickar på ikonen till höger om fältet och väljer från ämneslistan. Sökresultaten ger sedan en lista i alfabetisk ordning över valda

⁷⁴⁹ Tillgängliga sedan den 30 april 2004: danska, engelska, finska, franska, grekiska, italienska, nederländska, portugisiska, spanska, svenska och tyska. Sedan den 1 maj 2004: estniska, lettiska, litauiska, polska, slovakiska, slovenska, tjeckiska och ungerska. Sedan den 1 januari 2007: bulgariska och rumänska. Sedan den 30 april 2007: maltesiska. Sedan den 31 december 2011: iriska. Tillfälliga undantag har fastställts genom [förordning \(EG\) nr 920/2005](#) och [förordning \(EU\) nr 1257/2010](#). Sekundär lagstiftning som är i kraft på anslutningsdagen översätts till kroatiska och kommer successivt att offentliggöras i [specialutgåvan av Europeiska unionens officiella tidning](#).

dokument som är relaterade till de rättsliga frågor som behandlats av domstolen, tribunalen, personaldomstolen och i generaladvokaternas yttranden.

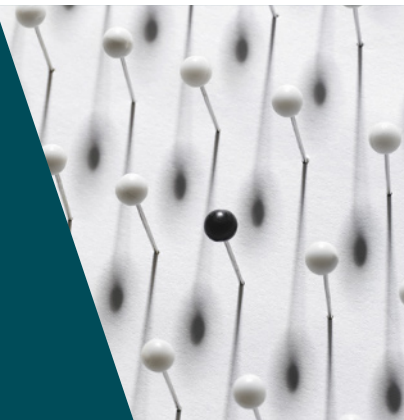
Det finns även fler rättspraxisverktyg på CURIA-webbplatsen:

Tillgång till rättspraxis via målnummer: Avsnittet innehåller en samling information om varje mål som anhängiggjorts vid någon av de tre domstolarna. Målen förtecknas efter sitt målnummer och i den ordning som de fördes in i registret. Målen kan visas genom att klicka på målnumret. Avsnittet "Tillgång till rättspraxis via målnummer" är tillgängligt på: http://curia.europa.eu/jcms/jcms/jo2_7045/.

Systematisk förteckning över rättsfall: Detta avsnitt innehåller en systematisk klassificering av sammanfattningar av rättspraxis som rör de väsentliga rättsliga frågorna i respektive beslut. Sammanfattningarna följer så långt som möjligt de faktiska formuleringarna i beslutet. Avsnittet "Systematisk förteckning över rättsfall" är tillgängligt på: http://curia.europa.eu/jcms/jcms/jo2_7046/.

Hänvisningar till kommentarer i doktrinen: Avsnittet innehåller hänvisningar till kommentarer från jurister om de domar som de tre domstolarna har meddelat sedan de inrättades. Domarna förtecknas separat för respektive domstol i kronologisk ordning efter sitt målnummer. Kommentarer förtecknas i kronologisk ordning efter när de offentliggjorts. Hänvisningarna visas på sitt ursprungliga språk. Avsnittet "Kommentarer i doktrinen avseende domar" är tillgängligt på: http://curia.europa.eu/jcms/jcms/jo2_7083/.

Databas över nationell rättspraxis: Denna externa databas är tillgänglig via CURIA-webbplatsen. Den ger tillgång till relevant nationell rättspraxis som rör unionsrätten. Databasen erbjuder en samling rättspraxis från EU-medlemsstaternas nationella domstolar. Informationen har samlats in genom en selektiv genomgång av juridiska tidskrifter och direktkontakter med ett stort antal nationella domstolar. Databasen över nationell rättspraxis finns endast på engelska och franska och är tillgänglig på: http://curia.europa.eu/jcms/jcms/jo2_7062/.

Rättsliga instrument som det hänvisas till

FN:s rättsliga instrument

Här finns information om viktiga FN-konventioner, däribland barnkonventionen, och deras övervakningsorgan: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/coreinstruments.aspx>

Här finns information om Haagkonferensen för internationell privaträtt och dess konventioner om internationellt skydd av barn, familj och ägandeförhållanden: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions>.

Europarådets rättsliga instrument

Alla Europarådets rättsliga instrument finns på nätet: <http://conventions.coe.int/Treaty/>. Information om vilka av Europarådets rättsliga instrument som har godtagits av EU:s medlemsstater finns i databasen EFRIS på FRA:s webbplats: <https://fra.europa.eu/en/databases/efris/>.

Förkortad titel	Titel
Barns rättigheter/civila rättigheter	
<i>Konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna</i>	Konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, ändrad genom protokoll nr 11 och 14, CETS nr 005 (på engelska; svensk översättning, se SÖ 1952:35), Rom, 4.11.1950, s. 1.
<i>Tilläggsprotokoll till konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna</i>	Protokoll till konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, ändrat genom protokoll nr 11, CETS nr 009 (på engelska; svensk översättning, se SÖ 1953:26), Paris, 20.3.1952, s. 1.
<i>Protokoll nr 12 till konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna</i>	Protokoll nr 12 till konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, CETS nr 177 (på engelska; svensk översättning, se SÖ 1952:35), Rom, 4.11.2000, s. 1.
<i>Europeiska konventionen om utövandet av barns rättigheter</i>	Europeiska konventionen om utövandet av barns rättigheter, CETS nr 160, Strasbourg, 25.1.1996, s. 1.
<i>Europeiska konventionen om utomäktenskapliga barns rättsliga ställning</i>	Europeiska konventionen om utomäktenskapliga barns rättsliga ställning, CETS nr 085, Strasbourg, 15.10.1975, s. 1.
<i>Konventionen om mänskliga rättigheter och biomedicin</i>	Konventionen om skydd av mänskliga rättigheter och mänsklig värdighet vid biologisk och medicinsk tillämpning: konventionen om mänskliga rättigheter och biomedicin, CETS nr 164, Oviedo, 4.4.1997, s. 1.
Frågor som rör personlig identitet	
<i>Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter</i>	Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter, CETS nr 157, Strasbourg, 1.2.1995, s. 1.
<i>Europeiska konventionen om medborgarskap</i>	Europeiska konventionen om medborgarskap, CETS nr 166, Strasbourg, 6.11.1997, s. 1.
<i>Europarådets konvention om undvikande av statslöshet i samband med statssuccession</i>	Europarådet, Convention on the Avoidance of Statelessness in relation to State Succession (konvention om undvikande av statslöshet i samband med statssuccession), CETS nr 200, Strasbourg, 19.5.2006, s. 1.
Familjeliv och föräldraansvar	
<i>Konventionen om kontakt med barn</i>	Konventionen om kontakt med barn, CETS nr 192, Strasbourg, 15.5.2003, s. 1.
<i>Europeiska konventionen om adoption av barn (reviderad)</i>	Europeiska konventionen om adoption av barn (reviderad), CETS nr 202, Strasbourg, 27.11.2008, s. 1.
<i>Europeiska konventionen om erkännande och verkställighet av avgöranden rörande vårdnad om barn samt om återställande av vård av barn</i>	Europeiska konventionen om erkännande och verkställighet av avgöranden rörande vårdnad om barn samt om återställande av vård av barn, CETS nr 105, Luxemburg, 20.5.1980, s. 1.

Förkortad titel	Titel
Skydd för barn mot våld och utnyttjande	
<i>Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp</i>	Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp, CETS nr 201, Lanzarote, 25.10.2007, s. 1.
<i>Europeiska konventionen om förhindrande av tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning</i>	Europeiska konventionen om förhindrande av tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning, CETS nr 126, Strasbourg, 26.11.1987, s. 1.
<i>Konventionen om it-relaterad brottslighet</i>	Konventionen om it-relaterad brottslighet, CETS nr 185, Budapest, 23.11.2001, s. 1.
<i>Europarådets konvention om bekämpande av människohandel</i>	Europarådets konvention om bekämpande av människohandel, CETS nr 197, Warszawa, 16.5.2005, s. 1.
<i>Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet</i>	Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet, CETS nr 210, Istanbul, 11.5.2011, s. 1.
Ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter	
<i>Europeiska sociala stadgan</i>	Europeiska sociala stadgan, CETS nr 035 (på engelska; svensk översättning, se SÖ 1962:57), Turin, 18.10.1961, s. 1.
<i>Europeiska sociala stadgan (reviderad)</i>	Europeiska sociala stadgan (reviderad), CETS nr 163 (på engelska; svensk översättning, se SÖ 1998:35), Strasbourg, 3.5.1996, s. 1.
Migration och asyl	
<i>Europeiska konventionen om repatriering av minderåriga</i>	Europeiska konventionen om repatriering av minderåriga, CETS nr 071, Haag, 28.5.1970, s. 1.
<i>Europeiska konventionen om migrerande arbetstagares rättsställning</i>	Europeiska konventionen om migrerande arbetstagares rättsställning, CETS nr 093, Strasbourg, 24.11.1977, s. 1.
<i>Europeiska konventionen om social trygghet</i>	Europeiska konventionen om social trygghet, CETS nr 078, Paris, 14.12.1972, s. 1.
<i>Europeiska balken om social trygghet</i>	Europeiska balken om social trygghet, CETS nr 139, Strasbourg, 06.11.1990, s. 1.
Konsument- och dataskydd	
<i>Konvention om skydd för enskilda vid automatisk databehandling av personuppgifter</i>	Konvention om skydd för enskilda vid automatisk databehandling av personuppgifter, CETS nr 108, Strasbourg, 28.1.1981, s. 1.
<i>Europeiska konventionen om gränsöverskridande television</i>	Europeiska konventionen om gränsöverskridande television, CETS nr 132, Strasbourg, 5.5.1989, s. 1.

EU:s rättsliga instrument

Alla EU:s rättsliga instrument finns på nätet: <http://eur-lex.europa.eu>.

Förkortad titel	Titel
Icke-diskriminering	
<i>Direktivet om likabehandling oavsett ras (2000/43/EG)</i>	Rådets direktiv 2000/43/EG av den 29 juni 2000 om genomförandet av principen om likabehandling av personer oavsett deras ras eller etniska ursprung, EGT L 180, 19.7.2000, s. 22.
<i>Direktivet om likabehandling i arbetslivet (2000/78/EG)</i>	Rådets direktiv 2000/78/EG av den 27 november 2000 om inrättande av en allmän ram för likabehandling i arbetslivet, EGT L 303, 2.12.2000, s. 16.
<i>Direktivet om likabehandling av kvinnor och män när det gäller varor och tjänster (2004/113/EG)</i>	Rådets direktiv 2004/113/EG av den 13 december 2004 om genomförande av principen om likabehandling av kvinnor och män när det gäller tillgång till och tillhandahållande av varor och tjänster, EUT L 373, 21.12.2004, s. 37.
Familjeliv och föräldraansvar	
<i>Den omarbetade Bryssel IIa-förordningen</i>	Rådets förordning (EU) 2019/1111 av den 25 juni 2019 om behörighet, erkännande och verkställighet av avgöranden i äktenskapsmål och mål om föräldraansvar, och om internationella bortföranden av barn, EUT L 178, 2.7.2019, s. 1.
<i>Underhållsförordningen (EG) nr 4/2009</i>	Rådets förordning (EG) nr 4/2009 av den 18 december 2008 om domstols behörighet, tillämplig lag, erkännande och verkställighet av domar samt samarbete i fråga om underhållsskyldighet, EUT L 7, 10.1.2009, s. 1.
<i>Medlingsdirektivet (2008/52/EG)</i>	Europaparlamentets och rådets direktiv 2008/52/EG av den 21 maj 2008 om vissa aspekter på medling på privaträttens område, EUT L 136, 24.5.2008, s. 3.
<i>Direktivet om möjligheterna till rättslig prövning (2002/8/EG)</i>	Rådets direktiv 2002/8/EG av den 27 januari 2003 om förbättring av möjligheterna till rättslig prövning i gränsöverskridande tvister genom fastställande av gemensamma minimireglar för rättshjälp i sådana tvister, EGT L 26, 31.1.2003, s. 41.
<i>Direktivet om balans mellan arbete och privatliv (2019/1158/EU)</i>	Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2019/1158 av den 20 juni 2019 om balans mellan arbete och privatliv för föräldrar och anhängigvårdare och om upphävande av rådets direktiv 2010/18/EU, EUT L 188, 12.7.2019, s. 79.
Skydd för barn mot våld och utnyttjande	
<i>Direktivet om skydd av minderåriga i arbetslivet (94/33/EG)</i>	Rådets direktiv 94/33/EG av den 22 juni 1994 om skydd av minderåriga i arbetslivet, EGT L 216, 20.8.1994, s. 12.

Förkortad titel	Titel
<i>Direktivet om människo-handel (2011/36/EU)</i>	Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/36/EU av den 5 april 2011 om förebyggande och bekämpande av människohandel, om skydd av dess offer och om ersättande av rådets rambeslut 2002/629/RIF, EUT L 101, 15.4.2011, s. 1.
<i>Direktivet om bekämpande av sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn och barnpornografi (2011/93/EU)</i>	Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/93/EU av den 13 december 2011 om bekämpande av sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn och barnpornografi samt om ersättande av rådets rambeslut 2004/68/RIF, EUT L 335, 17.12.2011, s. 1.
<i>Brottsofferdirektivet (2012/29/EU)</i>	Europaparlamentets och rådets direktiv 2012/29/EU av den 25 oktober 2012 om fastställande av minimi-normer för brottsoffers rättigheter och för stöd till och skydd av dem samt om ersättande av rådets rambeslut 2001/220/RIF, EUT L 315, 14.11.2012, s. 57.
<i>Direktivet om uppehållstill-stånd för offer för männi-skohandel (2004/81/EG)</i>	Rådets direktiv 2004/81/EG av den 29 april 2004 om uppehållstillstånd till tredjelandsmedborgare som har fallit offer för människohandel eller som har fått hjälp till olaglig invandring och vilka samarbetar med de behöri-ga myndigheterna, EUT L 261, 6.8.2004, s. 19.
<i>Kommissionens beslut 2007/698/EG</i>	Kommissionens beslut 2007/698/EG av den 29 oktober 2007 om ändring av beslut 2007/116/EG när det gäller införande av ytterligare reserverade nummer som börjar med 116 [delgivet med nr K(2007) 5139], EUT L 284, 30.10.2007, s. 31.
<i>Direktiv om inrättande av en europeisk kodex för elektronisk kommunika-tion (omarbetning) ((EU) 2018/1972)</i>	Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2018/1972 av den 11 december 2018 om inrättande av en europeisk kodex för elektronisk kommunikation (omarbetning), EUT L 321, 17.12.2018, s. 36.
<i>Direktivet om audiovisu-ella medietjänster ((EU) 2018/1808)</i>	Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2018/1808 av den 14 november 2018 om ändring av direktiv 2010/13/EU om samordning av vissa bestämmelser som fastställs i medlemsstaternas lagar och andra författ-ningar om tillhandahållande av audiovisuella medie-tjänster, EUT L 303, 28.11.2018, s. 69.
<i>Direktivet om elektronisk handel (2000/31/EG)</i>	Direktiv 2000/31/EG om vissa rättsliga aspekter på informationssamhällets tjänster, särskilt elektronisk handel, på den inre marknaden, EGT L 178, 17.7.2000, s. 1.
<i>Direktivet om integritet och elektronisk kommunikation (2002/58/EG)</i>	Direktiv 2002/58/EG om behandling av personuppgifter och integritetsskydd inom sektorn för elektronisk kom-munikation, EGT L 201, 31.7.2002, s. 37.
Migration och asyl, inklusive migrerande barns sociala rättigheter	
<i>Direktivet om asylförfaran-den (2013/32/EU)</i>	Europaparlamentets och rådets direktiv 2013/32/EU av den 26 juni 2013 om gemensamma förfaranden för att bevilja och återkalla internationellt skydd, EUT L 180, 29.6.2013, s. 60.

Förkortad titel	Titel
<i>Dublinförordningen (EU) nr 604/2013</i>	Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 604/2013 av den 26 juni 2013 om kriterier och mekanismer för att avgöra vilken medlemsstat som är ansvarig för att pröva en ansökan om internationellt skydd som en tredjelandsmedborgare eller en statslös person har lämnat in i någon medlemsstat, EUT L 180, 29.6.2013, s. 31.
<i>Skyddsdirektivet (2011/95/EU)</i>	Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/95/EU av den 13 december 2011 om normer för när tredjelandsmedborgare eller statslösa personer ska anses berättigade till internationellt skydd, för en enhetlig status för flyktingar eller personer som uppfyller kraven för att betecknas som subsidiärt skyddsbehövande, och för innehållet i det beviljade skyddet, EUT L 337, 20.12.2011, s. 9.
<i>Förordning (EU) nr 492/2011</i>	Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 492/2011 av den 5 april 2011 om arbetskraftens fria rörlighet inom unionen, EUT L 141, 27.5.2011, s. 1.
<i>Direktivet om fri rörlighet (2004/38/EG)</i>	Europaparlamentets och rådets direktiv 2004/38/EG av den 29 april 2004 om unionsmedborgares och deras familjemedlemmars rätt att fritt röra sig och uppehålla sig inom medlemsstaternas territorier och om ändring av förordning (EEG) nr 1612/68 och om upphävande av direktiven 64/221/EEG, 68/360/EEG, 72/194/EEG, 73/148/EEG, 75/34/EEG, 75/35/EEG, 90/364/EEG, 90/365/EEG och 93/96/EEG, EUT L 158, 30.4.2004, s. 77.
<i>Rådets direktiv 77/486/EEG om undervisning av barn till migrerande arbetstagare</i>	Rådets direktiv 77/486/EEG av den 25 juli 1977 om undervisning av barn till migrerande arbetstagare, EGT L 199, 6.8.1977, s. 32.
<i>Direktivet om familjeåterförening (2003/86/EG)</i>	Rådets direktiv 2003/86/EG av den 22 september 2003 om rätt till familjeåterförening, EUT L 251, 3.10.2003, s. 12.
<i>Direktivet om tillfälligt skydd (2001/55/EG)</i>	Rådets direktiv 2001/55/EG av den 20 juli 2001 om miniminormer för att ge tillfälligt skydd vid massiv tillströmning av fördrivna personer och om åtgärder för att främja en balans mellan medlemsstaternas insatser för att ta emot dessa personer och bära följderna av detta, EGT L 212, 7.8.2001, s. 12.
<i>Direktivet om mottagningsvillkor (2013/33/EU)</i>	Europaparlamentets och rådets direktiv 2013/33/EU av den 26 juni 2013 om normer för mottagande av personer som söker om internationellt skydd, EUT L 180, 29.6.2013, s. 96.
<i>Återvändandedirektivet (2008/115/EG)</i>	Europaparlamentets och rådets direktiv 2008/115/EG av den 16 december 2008 om gemensamma normer och förfaranden för återvändande av tredjelandsmedborgare som vistas olagligt i medlemsstaterna, EUT L 348, 24.12.2008, s. 98.

Förkortad titel	Titel
<i>Direktivet om varaktigt bosatta (2003/109/EG)</i>	Rådets direktiv 2003/109/EG av den 25 november 2003 om varaktigt bosatta tredjelandsmedborgares ställning, EUT L 16, 23.1.2004, s. 44.
<i>Kodexen om Schengen-gränserna, förordning (EG) nr 562/2006</i>	Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 562/2006 av den 15 mars 2006 om en gemenskapskodex om gränspassage för personer (kodex om Schengengränserna), EUT L 105, 13.4.2006, s. 1.
Konsument- och dataskydd	
<i>Direktivet om konsumenträttigheter (2011/83/EU)</i>	Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/83/EU av den 25 oktober 2011 om konsumenträttigheter och om ändring av rådets direktiv 93/13/EEG och Europaparlamentets och rådets direktiv 1999/44/EG och om upphävande av rådets direktiv 85/577/EEG och Europaparlamentets och rådets direktiv 97/7/EG, EUT L 304, 22.11.2011, s. 64.
<i>Direktiv 87/357/EEG om produkter som, på grund av sina yttre egenskaper, kan förväxlas med andra produkter och härigenom utgöra en risk för konsumenternas hälsa och säkerhet</i>	Rådets direktiv 87/357/EEG av den 25 juni 1987 om tillnärmningen av medlemsstaternas lagstiftning om produkter som, på grund av sina yttre egenskaper, kan förväxlas med andra produkter och härigenom utgöra en risk för konsumenternas hälsa och säkerhet, EGT L 192, 11.7.87, s. 49.
<i>Distansförsäljningsdirektivet (97/7/EG)</i>	Europaparlamentets och rådets direktiv 97/7/EG av den 20 maj 1997 om konsumentskydd vid distansavtal – Rådets och parlamentets uttalande till artikel 6.1 – Kommissionens uttalande till artikel 3.1 första strecksatsen, EGT L 144, 4.6.1997, s. 19.
<i>Direktivet om allmän produktsäkerhet (2001/95/EG)</i>	Europaparlamentets och rådets direktiv 2001/95/EG av den 3 december 2001 om allmän produktsäkerhet, EGT L 11, 15.1.2002, s. 4.
<i>Förordningen om livsmedel avsedda för spädbarn och småbarn, livsmedel för speciella medicinska ändamål och komplett kostersättning för viktkontroll</i>	Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/39/EG av den 6 maj 2009 om livsmedel för särskilda näringsändamål (omarbetning), EUT L 124, 20.5.2009, s. 21. Förordning (EU) 609/2013 om livsmedel avsedda för spädbarn och småbarn, livsmedel för speciella medicinska ändamål och komplett kostersättning för viktkontroll och om upphävande av rådets direktiv 92/52/EEG, kommissionens direktiv 96/8/EG, 1999/21/EG, 2006/125/EG och 2006/141/EG, Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/39/EG och kommissionens förordningar (EG) nr 41/2009 och (EG) nr 953/2009, EUT L 181, 29.6.2013, s. 35.
<i>Direktivet om leksakers säkerhet (2009/48/EG)</i>	Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/48/EG av den 18 juni 2009 om leksakers säkerhet, EUT L 170, 30.6.2009, s. 1.

Förkortad titel	Titel
<i>Direktivet om audiovisuella medietjänster, omarbetning ((EU) 2018/1808)</i>	Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2018/1808 av den 14 november 2018 om ändring av direktiv 2010/13/EU om samordning av vissa bestämmelser som fastställs i medlemsstaternas lagar och andra författningar om tillhandahållande av audiovisuella medietjänster, EUT L 303, 28.11.2018, s. 69.
<i>Dataskyddsförordningen ((EU) 2016/679)</i>	Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/679 av den 27 april 2016 om skydd för fysiska personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av direktiv 95/46/EG, EUT L 119, 4.5.2016, s. 1.
<i>Direktiv om behandling av personuppgifter och integritetsskydd inom sektorn för elektronisk kommunikation (2002/58/EG)</i>	Europaparlamentets och rådets direktiv 2002/58/EG av den 12 juli 2002 om behandling av personuppgifter och integritetsskydd inom sektorn för elektronisk kommunikation (direktiv om integritet och elektronisk kommunikation), EGT L 201, 31.7.2002, s. 37.
<i>Direktivet om skydd för fysiska personer med avseende på behöriga myndigheters behandling av personuppgifter för att förebygga, utreda, avslöja eller lagföra brott eller verkställa straffrättsliga påföljder, och det fria flödet av sådana uppgifter ((EU) 2016/680)</i>	Direktiv (EU) 2016/680 om skydd för fysiska personer med avseende på behöriga myndigheters behandling av personuppgifter för att förebygga, förhindra, utreda, avslöja eller lagföra brott eller verkställa straffrättsliga påföljder, och det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av rådets rambeslut 2008/977/JHA, EUT L 119, 4.5.2016, s. 89.
<i>Direktivet om otillbörliga affärsmetoder som tillämpas av näringsidkare gentemot konsumenter (2005/29/EG)</i>	Europaparlamentets och rådets direktiv 2005/29/EG av den 11 maj 2005 om otillbörliga affärsmetoder som tillämpas av näringsidkare gentemot konsumenter på den inre marknaden och om ändring av rådets direktiv 84/450/EEG och Europaparlamentets och rådets direktiv 97/7/EG, 98/27/EG och 2002/65/EG samt Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 2006/2004 (direktiv om otillbörliga affärsmetoder), EUT L 149, 11.6.2005, s. 22.
<i>Förordning (EU) nr 536/2014 om kliniska prövningar av humanläkemedel</i>	Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 536/2014 av den 16 april 2014 om kliniska prövningar av humanläkemedel och om upphävande av direktiv 2001/20/EG, EUT L 158, 27.5.2014, s. 1.
Straffrättsliga och alternativa förfaranden	
<i>Direktivet om rätt till tolkning och översättning (2010/64/EU)</i>	Europaparlamentets och rådets direktiv 2010/64/EU av den 20 oktober 2010 om rätt till tolkning och översättning vid straffrättsliga förfaranden, EUT L 280, 26.10.2010, s. 1.
<i>Direktivet om rätten till information (2012/13/EU)</i>	Europaparlamentets och rådets direktiv 2012/13/EU av den 22 maj 2012 om rätten till information vid straffrättsliga förfaranden, EUT L 142, 1.6.2012, s. 1.

Förkortad titel	Titel
<i>Direktivet om rätt till tillgång till försvarare (2013/48/EU)</i>	Europaparlamentets och rådets direktiv 2013/48/EU av den 22 oktober 2013 om rätt till tillgång till försvarare i straffrättsliga förfaranden och förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder samt om rätt att få en tredje part underrättad vid frihetsberövande och rätt att kontakta tredje parter och konsulära myndigheter under frihetsberövandet, EUT L 294, 6.11.2013, s. 1.
<i>Stadgan om de grundläggande rättigheterna</i>	Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna, EUT C 326, 26.10.2012, s. 391.
<i>Direktivet om rättssäkerhetsgarantier för barn som är misstänkta eller tilltalade i straffrättsliga förfaranden ((EU) 2016/800)</i>	Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2016/800 av den 11 maj 2016 om rättssäkerhetsgarantier för barn som är misstänkta eller tilltalade i straffrättsliga förfaranden, EUT L 132, 21.5.2016, s. 1.
Barn med funktionsnedsättning	
<i>Rådets beslut 2010/48/EG</i>	Rådets beslut 2010/48/EG om ingående från Europeiska gemenskapens sida av FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, EUT L 23, 27.1.2010, s. 35.

På internet finns mycket information om Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter. Den nås via FRA:s webbplats: fra.europa.eu.

Mer information om rättspraxis vid Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna finns på domstolens webbplats: echr.coe.int. Sökportalen HUDOC innehåller domar och beslut på engelska och/eller franska, översättningar till andra språk, månadsblad med nyheter om de senaste avgörandena, presskommunikéer samt andra upplysningar om Europadomstolens aktiviteter.

Så här får du tillgång till Europarådets publikationer

Europarådets publikationsavdelning ger ut arbeten inom organisationens alla områden, bland annat mänskliga rättigheter, juridisk vetenskap, hälsa, etik, sociala frågor, miljö, utbildning, kultur, sport, ungdomsfrågor och arkitektur. Böcker och elektroniska publikationer i den omfattande katalogen kan beställas på nätet (<http://book.coe.int/>).

I ett virtuellt lärum kan användarna kostnadsfritt konsultera utdrag ur de viktigaste publicerade arbetena eller vissa officiella handlingar i sin helhet.

Information om, liksom den fullständiga texten till, Europarådets konventioner finns på fördragskontorets webbplats: <http://conventions.coe.int/>.

Kontakta EU

Besök

Det finns hundratals Europa direkt-kontor i hela EU. Hitta ditt närmaste kontor på nätet (european-union.europa.eu/contact-eu/meet-us_sv).

Ring eller skriv

Tjänsten Europa direkt svarar på dina frågor om EU. Kontakta tjänsten på något av följande sätt:

- Ring det avgiftsfria telefonnumret 00 800 6 7 8 9 10 11 (en del operatörer kan ta betalt för samtalet).
- Ring telefonnumret +32 22999696.
- Skriv via formuläret på nätet (european-union.europa.eu/contact-eu/write-us_sv).

EU-information

På nätet

På webbplatsen Europa finns det information om EU på alla officiella EU-språk (european-union.europa.eu).

EU-publikationer

Läs eller beställ EU-publikationer på nätet (op.europa.eu/sv/publications). Om du behöver flera kopior av en gratispublikation kan du kontakta Europa direkt eller ditt lokala dokumentationscentrum (european-union.europa.eu/contact-eu/meet-us_sv).

EU-lagstiftning och andra rättsliga handlingar

Rättsliga handlingar från EU, inklusive all EU-lagstiftning sedan 1951, finns på alla officiella EU-språk på EUR-Lex (eur-lex.europa.eu).

Öppna EU-data

Portalen data.europa.eu ger tillgång till öppna datamängder från EU:s institutioner, organ och byråer. De kan laddas ned och användas fritt för kommersiella och andra ändamål. Portalen ger också tillgång till en stor mängd data från EU-länderna.

Barn har alldeles egna rättigheter. De är berättigade till alla mänskliga och grundläggande rättigheter och omfattas av ett särskilt regelverk med tanke på deras särskilda egenskaper. Syftet med denna handbok är att visa hur europeisk lagstiftning och rättspraxis tar till vara barns särskilda intressen och behov. Den beskriver också föräldrars, vårdnadshavares eller andra juridiska företrädares betydelse och anger i tillämpliga fall var rättigheter och ansvar i första hand innehas av barnens vårdnadshavare.

Denna handbok syftar till att öka medvetenheten och förbättra kunskapen om de rättsnormer som skyddar och främjar barns rättigheter i Europa. Den är en första referenspunkt för både unionsrätten och Europarådets regelverk avseende dessa ämnesområden och förklarar hur varje fråga regleras enligt unionsrätten och enligt EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna, Europakonventionen, den europeiska sociala stadgan och Europarådets övriga instrument.

Handboken är utformad för icke-specialister som är jurister, domare, åklagare, myndigheter som arbetar med att skydda barn samt andra yrkesutövare och organisationer som ansvarar för att säkerställa att barnets rättigheter får rättsligt skydd. Den förklarar viktig rättspraxis och sammanfattar betydelsefulla avgöranden från såväl Europeiska unionens domstol (EU-domstolen) som Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (Europadomstolen).

FRA – EUROPEISKA UNIONENS BYRÅ FÖR GRUNDLÄGGANDE RÄTTIGHETER

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Wien – Österrike

Tfn +43(1)5803060 – Fax +43(1)58030699

fra.europa.eu

facebook.com/fundamentalrights

linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency

x.com/EURightsAgency

EUROPARÅDET

67075 Strasbourg Cedex – Frankrike

Tfn +33(0)388412000

EUROPEISKA DOMSTOLEN FÖR DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

echr.coe.int – publishing@echr.coe.int

x.com/ECHR_CEDH

AVDELNINGEN FÖR BARNS RÄTTIGHETER

coe.int/children – children@coe.int

x.com/CoE_children

Europeiska unionens
publikationsbyrå